ELTE
Társadalomtudományi Kar

Összeállították
Kovács I. Gábor
Kiss Zsuzsanna
Takács Árpád

Szerkesztette
Kovács I. Gábor

diszkrimináció emancipáció – asszimiláció diszkrimináció

Magyarországi egyetemi tanárok életrajzi adattára 1848–1944
I.

Zsidó és zsidó származású egyetemi tanárok

ELTE Eötvös Kiadó
Eötvös Loránd Tudományegyetem

DISZKRIMINÁCIÓ
EMANCIPÁCIÓ – ASSZIMILÁCIÓ
DISZKRIMINÁCIÓ

Sorozatszerkesztő
Kovács I. Gábor

TÖRTÉNETI ELITKUTATÁSOK – HISTORICAL ELITE RESEARCH • 8

DISZKRIMINÁCIÓ
EMANCIPÁCIÓ – ASSZIMILÁCIÓ
DISZKRIMINÁCIÓ

MAGYARORSZÁGI EGYETEMI TANÁROK ÉLETRAJZI ADATTÁRA 1848–1944
I.

ZSIDÓ ÉS ZSIDÓ SZÁRMAZÁSÚ EGYETEMI TANÁROK

Szerkesztette
Kovács I. Gábor

Összeállították
Kovács I. Gábor – Kiss Zsuzsanna – Takács Árpád

ELTE EÖTVÖS KIADÓ • 2012

A kiadvány az OTKA K75891 sz. kutatása keretében készült

ISBN 978-963-312-161-0
ISSN 0866-3157

ELTE EÖTVÖS KIADÓ www.eotvoskiado.hu

Felelős kiadó: az ELTE Társadalomtudományi Kar dékánja
Felelős szerkesztő: Pál Dániel Levente

Borító: Váraljai Nóra
Tördelőszerkesztő: Heliox Film Kft.
Nyomda: Prime Rate Kft.

TARTALOM

KOVÁCS I. GÁBOR

BEVEZETÉS A MAGYARORSZÁGI EGYETEMI TANÁROK (1848–1944) ÉLETRAJZI ADATTÁRÁNAK INDULÓ SOROZATÁHOZ

KIKET TEKINTHETÜNK EGYETEMI TANÁRNAK 1848 ÉS 1944 KÖZÖTT?

Kiindulópontunk a Huszár Tibor által kezdeményezett történeti elitkutatás részeként indult két világháború közötti tudáselit-vizsgálat volt. Ennek során nyilvánvalóvá vált, hogy ekkor a tudáselit-pozíciók 60%-át birtokolva az egyetemi tanárok alkották ennek az elitszegmensnek a magvát. Maguknak az egyetemeknek meghatározó szerepe volt a tudás termelésében, ellenőrzésében, elosztásában, a tudástőke kezelésében. A tudáshierarchia csúcsát elfoglaló egyetemi tanárság közvetlenül vagy közvetve kontrollálhatta a középosztályba kerülés intézményes csatornáit is. Ezt a fontos szerepet figyelembe véve az egyetemi tanárokra vonatkozó adatgyűjtésünket kiterjesztettük egy hosszabb történeti időszakra. Kutatásunk így az 1848. április 11. és 1944. október 15. között Magyarországon működött egyetemi tanárokkal foglalkozik (Kovács I. G. 2010: 194–196). Ide tartoznak tehát azok a nyilvános rendes és nyilvános rendkívüli egyetemi tanárok, akiket ugyan 1848 áprilisa előtt neveztek ki, de azután is működtek, meg mindazok, akiknek a kinevezésére 1848 áprilisa és 1944 októbere között került sor. Értelemszerűen nem vettük figyelembe a magántanárokat, s azokat sem, akik közülük idővel nyilvános rendkívüli vagy nyilvános rendes tanári címet kaptak. De azokkal sem foglalkozunk, akik címmel és jelleggel nyertek nyilvános rendes tanári kinevezést, s így az egyetemi tanári testületek teljes jogú tagjai lettek. Ugyanis ez sem járt számukra státusszal. Az ilyen megnevezésű tanárok hirdettek ugyan az egyetemen órákat, s ezért bizonyos tiszteletdíjat is kaptak, alapjában véve azonban inkább egyfajta tudományos fokozattal rendelkeztek, ami 1848 után egyre jobban előfeltétele, előszobája lett az egyetemi tanári kinevezésnek, de nem jelentett

valóságos egyetemi tanári státuszt.[1] Azok sem kerültek be adatbázisunkba, akik helyettesként látták el a tanszékeket, de kinevezés nélkül.

Röviden szükséges felsorolnunk azt is, hogy a figyelembe vett közel százéves időszakban milyen egyetemek működtek Magyarországon. A korszak elején csak egy egyetem volt, a Pázmány Péter által alapított, s Mária Terézia révén újraalapított pesti királyi magyar tudományegyetem négy karral. Ehhez jött előbb az 1871-ben egyetemi rangra emelt királyi József műegyetem több szakosztállyal, majd karral, illetve az 1872-ben alapított, s 1881-ben Ferenc Józsefről elnevezett kolozsvári magyar királyi tudományegyetem négy karral. A debreceni és a pozsonyi tudományegyetemet négy-négy karral 1912-ben hozták létre, de csak 1914-től kezdtek működni. Trianon után a kolozsvári és a pozsonyi tudományegyetem Budapestre menekült, majd jogfolytonos működéssel Szegedre, illetve Pécsre települt. 1920-ban alapították Budapesten a királyi magyar tudományegyetemi közgazdaságtudományi kart. Ez a kar az 1934-es átszervezés után az egyetemi rangra emelt állatorvosi főiskolával és a korábban Sopronba települt selmecbányai bányászati és erdészeti akadémiával együtt része lett a Magyar királyi József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemnek. A műegyetem így már öt karral működött. Az „országgyarapítások” után, 1940 őszén a Ferenc József Tudományegyetem visszatért Kolozsvárra, s ugyanakkor Szegeden létrehozták a Magyar királyi Horthy Miklós Tudományegyetemet. Ez tehát az az egyetemi hálózat, amelynek egyetemi tanárait vizsgáltuk. Adatbázisunkban összesen 1044, a felsorolt egyetemekre kinevezett egyetemi tanárt vettünk számba. Közöttük van az a hét tanár is, akiket az őszirózsás forradalom időszakában az egyetemi autonómia megkerülésével neveztek ki, s akiket később megfosztottak egyetemi tanári címüktől is, de egyébként felesküdött, beiktatott professzorok voltak. Nem szerepelnek viszont a Tanácsköztársaság idején kinevezett tanárok, akik között ugyan sok kitűnőség volt, mégsem tekinthetők azonban a hagyományos értelemben felesküdött, beiktatott egyetemi tanároknak.

Az 1044 egyetemi tanár számbavételénél mindig a legelső kinevezést vettük figyelembe, függetlenül attól, hogy ezen első alkalommal nyilvános rendkívüli vagy nyilvános rendes tanárnak neveztek-e ki valakit. Ugyanis mindkét minőség az egyetemi kar teljes jogú tagságával járt, egyedül a fizetési fokozatban volt különbség. Egyébként többnyire a fiatalabbak kezdték rendkívüli tanárként, majd néhány év elteltével megkapták rendes tanári kinevezésüket. Új diszciplínák vagy párhuzamos tanszékek tanárai is gyakran rendkívüli tanárként indultak.

[1] Ezt azért fontos hangsúlyoznunk, mert a címzetes, valamint a címmel és jelleggel ellátott egyetemi tanárok a kor mindennapos gyakorlatában sokszor egyszerűen egyetemi tanárnak nevezték magukat (ezzel sok lexikonszerkesztőt is megtévesztve), valójában azonban egzisztenciális értelemben nem voltak egyetemi tanárok.

Az állami fizetési osztályok I–XI. fokú skáláján 1923-ig a nyilvános rendkívüli tanárok a VII., a nyilvános rendes tanárok pedig a VI. fizetési osztályba kapták kinevezésüket, s idővel az V. fizetési osztályba léphettek elő. Ez utóbbi már méltóságos megszólítással, társadalmi rangcímmel járt, s a miniszteri tanácsosokkal, kúriai bírókkal, tábornokokkal azonos szintet jelentett. Az egyetemi tanárság presztízsének emelkedésével a két világháború között, 1923-ban az egyetemi tanárokat a bírókhoz hasonlóan kivették az állami fizetési osztályokból, s 8 fokozatú, szolgálati időn alapuló külön státuszt vezettek be számukra. A kezdő fizetés körülbelül megegyezett egy miniszteri osztálytanácsoséval, a felső határ pedig megközelítette az államtitkárok illetményét.

Az egyetemi tanárok körének meghatározásához – mint minden elitcsoport esetében – hozzátartozik annak rövid leírása, hogy milyen mechanizmusok, milyen formális előírások szabályozták, szentesítették az elitpozícióba való kerülést. Hogyan nézett ki, változott-e, illetve miként változott a több mint százéves időszakban a professzori kinevezés módja, procedúrája. Azért beszélünk több mint száz évről, mert az 1848 után működő tanárok közül harminchármat 1848 áprilisa előtt neveztek ki, közülük többeket még az 1810-es években. Az egyetemi tanári állások betöltésének kereteit ezekben az évtizedekben, egészen a negyvennyolcas törvényekig, a magyar tanulmányi ügyeket újra szabályozó 1806. évi második „Ratio educationis" határozta meg, amely alapjában véve helyreállította az egyetem autonómiáját. Ez azt is jelentette, hogy a tanszékek betöltésére elsősorban a kari testületek tettek javaslatot, rangsorolt többes jelöléssel. A kiválasztás leggyakoribb módja a pályázat, s az ezzel járó szóbeli és írásbeli versenyvizsgáztatás volt, de mód nyílt az aspirálók folyamodására, illetve ismert kiváló egyéniségek meghívására is. A kari tanártestület javaslata után még hosszú, sok esetben igen fordulatos procedúra következett. Véleményt nyilváníthatott másmás rangsorolással az egyetemi magisztrátus, a magyar tanulmányi bizottság, a Helytartótanács, a bécsi egyetem, a magyar kancellária, az udvari tanulmányi bizottság és az államtanács. Végül a király írta alá, mint legfelsőbb elhatározást, az egyetemi tanári kinevezéseket. A valóságban tehát sok minden korlátozta a kari testületek elképzeléseinek érvényesülését. Különösen sértette az autonómiát 1819-től a bécsi egyetem beiktatása a folyamatba.[2] Az 1848. évi XIX. törvénycikk megerősítette az egyetemi autonómiát és a tanszabadságot, s kimondta, hogy „az egyetem egyenesen a közoktatási miniszter hatósága alá helyeztetik". Így az egyetemi tanári kinevezések útja lerövidült. Az önkényuralom időszakában azonban

[2] A háromszáz éves évfordulóra készült *A királyi magyar Pázmány Péter tudományegyetem története* című könyvsorozat. Az igen alapos és pontos kari monográfiákban sok-sok esetleírás olvasható ezekről az ügymenetekről (Hermann Egyed–Artner Edgár 1938; Eckhardt Ferenc 1936; Győry Tibor 1936; Szentpétery Imre 1935)

kisebb változásokkal visszaállt a régi procedúra az egyetemi autonómia korlátozásával, a helytartóság, illetve a Helytartótanács és az osztrák minisztérium, majd a bécsi tanulmányi tanács meg az udvari kancellária szerepével, a király kinevezési jogával.

A kiegyezés után megváltozott az egyetemi tanárok kiválasztásának eljárásrendje. A megrövidült folyamatban már csak három fórumnak volt szerepe. Az egyetemi testületek bizottságokat küldtek ki a megüresedett tanszékek betöltésével, új tanszékek szervezésével vagy a régiek átalakításával kapcsolatban, majd a bizottság előterjesztése alapján alakították ki álláspontjukat. A bizottságokban, a kari testületben, s az egyetemi tanácsban is lehetőség volt a többségi álláspont mellett különvélemény megfogalmazására is. A tanszékek betöltésének két alapváltozata volt. Ha ebben konszenzus volt, akkor meghívhattak egy meghatározott személyt. A másik megoldás a pályázat kiírása volt. Pályázat esetén általában hármas jelölésre volt mód. Az első, a második és a harmadik helyen is jelölhettek több pályázót. Rangsorolt jelölésüket felküldték a vallás- és közoktatásügyi miniszternek, aki aztán saját döntését a király, illetve 1920 után a kormányzó elé terjesztette. A miniszter a felküldött rangsort általában figyelembe vette, de elvileg lehetősége volt a második vagy a harmadik helyen jelöltek közül is választani. Sőt ritka esetekben a különvéleményekre is támaszkodhatott. Ha egészen rendkívüli módon ezen is túllépett a miniszter, az mindig komoly konfliktust eredményezett az egyetemi testületekkel. A professzori kinevezéseket aztán a király, 1920 után pedig a kormányzó írta alá.[3] Nekik is volt ugyan mérlegelési lehetőségük, de ezzel csak egészen kivételes esetben éltek. A megismert esetek alapján úgy tűnik, hogy az egyetemi autonómiák formálisan szabályos működtetése mellett is a minisztereknek meghatározó súlya volt nemcsak a végső döntésekben, hanem a kezdeményezésben, a kiválasztás iniciálásában, s a tanszékek alapításában is. Kisebb eltérésekkel ugyan, de ez Eötvös Józseftől kezdve, Treforton, Wlassics Gyulán, Apponyi Alberten és Klebelsbergen át Hóman Bálintig így működött. Erre a körülményre is érdemes figyelnünk. Miután a királyi, illetve a kormányzói kinevezés megjelent az akkori hivatalos közlönyben, a Budapesti Közlönyben,[4] a kinevezett tanárnak egy hónapon belül le kellett tennie az egyetemi tanács előtt a hivatalos egyetemi tanári esküt, s alá kellett írnia az eskü okmányát. Ezzel vált teljessé a kinevezési procedúra. Tehát a királyi/kormányzói, kivételesen vallás- és közoktatásügyi miniszteri kinevezést kapott, egyetemi tanári esküt tett nyilvános

[3] A közbeeső időszakban, a Népköztársaság idején, illetve a kormányzóválasztás előtt minisztertanácsi felhatalmazás alapján a vallás- és közoktatásügyi, illetve a közoktatásügyi miniszter volt a kinevezés aláírója.

[4] 1893-tól a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium közlönyében, a Hivatalos Közlönyben is.

rendes és nyilvános rendkívüli tanárokat tekinthetjük a polgári korszak egyetemi tanárainak. (Adattárunkban minden esetben a királyi/kormányzói kinevezés időpontját rögzítettük.)

MILYEN ADATOKAT ÉS MILYEN FORRÁSOKBÓL GYŰJTÖTTÜNK?

Miután körülhatároltuk azt a kört, akiket egyetemi tanárnak tekinthetünk, s vázoltuk azt a formális procedúrát, ahogyan ebbe a körbe be lehetett kerülni, a következőkben röviden számot kell adnunk arról, hogy az így meghatározott 1044 professzorról milyen adatokat gyűjtöttünk. Ez az adatgyűjtés meglehetősen széles körű volt. Fel kívántuk ugyanis tárni az egyetemi tanári testület tagjainak rekrutációját, társadalmi, területi, nemzetiségi, vallási, szociokulturális származását, a tudástőke felhalmozásának folyamatát (középiskolák, egyetemek, ösztöndíjak, külföldi utak, nyelvtudás, publikációk, szerkesztőbizottsági tagságok), a tipikus életpályákat, karriermintákat, a kiválasztódás, kiválasztás, kinevezés mechanizmusát, a foglalkozási körülményeket, az anyagi viszonyokat, a politikai tőke szerepét, az állami megbízatásokat, a tudományos és művészeti egyesületek, társaságok tagságait, tisztségeit, a külföldi és a hazai tudományos és egyéb kitüntetéseket, elismeréseket. Mindezen adatok felderítésére igen szerteágazó, szisztematikus és célzott, egyedi adatgyűjtést is végeztünk, aminek részletesebb bemutatására itt ugyan nincs terünk, vázlatosan azonban szólnunk kell róla.

Kiindulópontunk természetesen az általános, az életrajzi, s más speciális lexikonok és a korabeli „ki kicsodák” voltak. Tapasztalataink szerint ezek között viszonylag kevés a teljesen megbízható kiadvány. Ritkán jellemző az eredeti adatfeltáró munka, gyakori viszont a sokszor téves adatok lexikonról lexikonra vándorlása. Gond volt az is, hogy ritka az olyan lexikon, amelyik szisztematikusan közöl adatokat a szülők nevére, foglalkozására, s egyéb viszonyaira vonatkozóan. A lexikonokból nyert információk alapján léptünk tovább más kiadványsorozatok, s a személyre szóló könyvészeti anyag, valamint a levéltári kutatás irányába. A könyvsorozatok közül legfontosabbak a sematizmusok, tiszti cím- és névtárak, rangsorozati jegyzékek, névkönyvek, egyházi, rendi, postai, vasúti, tanári évkönyvek, országgyűlési almanachok, pénzügyi compassok, virilisjegyzékek, gazdacímtárak, iparosok és kereskedők jegyzékei, a budapesti cím- és lakásjegyzékek, a külföldi peregrinációt feldolgozó kötetek, akadémiai almanachok, tagajánlások, emlékbeszédek, nemesség- és családtörténeti sorozatok. Sok munkát fektettünk a személyre szóló könyvészeti anyag, az önéletírások, életrajzok, évfordulós cikkek, nekrológok feltárásába és hasznosításába.

Rendkívüli fontosságú volt az anyakönyvi kutatás, amelyet igen intenzíven folytattunk mind a magyarországi 1895 előtti egyházi, illetve 1895 utáni állami anyakönyvekben, mind a határon túl, az állami levéltárakban, valamint az egyházaknál található matrikulákban. Meggyőződtünk a fennmaradt középiskolai anyakönyvek feltárásának fontosságáról, s ezt szisztematikusan végeztük a mai országterület középiskoláinál, s a lehetőségekhez képest az utódállami területeken is. Szép eredményeket értünk el – elsősorban Kolozsváron – az egyetemi hallgatók beiratkozási, úgynevezett „származási lapjainak" a gyűjtésével. Hasznosítottuk a rendek fennmaradt novícius jegyzékeit. Feldolgoztuk a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium fennmaradt iratsorozatait 1950-ig. A nagy iratpusztítás ellenére itt, valamint az egyes egyetemek levéltáraiban kutatva sok személyi adatlapot, s egyetemi tanári pályázati anyagot találtunk jó életrajzokkal. Fontos forrást jelentettek az 1945 utáni igazolóbizottsági, valamint bélistázási iratok. Hasznosítottuk az MTA Kézirattárának iratsorozatait, köztük a Gulyás-féle cédulaanyagot. Kutattuk az 1941-es népszámlálás fennmaradt budapesti lakásíveit, s szórványosan más népszámlálási anyagokat is. Sok probléma megoldásában segített az OSZK Aprónyomtatványtára gyászjelentés-gyűjteményének szisztematikus átnézése. A könyvészeti és a levéltári kutatást adott esetben igyekeztünk kiegészíteni a leszármazottak felkutatásával, megkeresésével, a családi iratok és a hagyomány kiaknázásával. Az utóbbi időben sok új, illetve pontosító adatot találtunk online források, adatbázisok szisztematikus átnézésével, illetve egyedi adatbányászással.

HOGYAN TAGOLJUK ÉLETRAJZI ADATTÁRI SOROZATUNKAT?

A hatalmas életrajzi adattömeg rendezgetése közben jutottunk arra az eredményre, hogy az ezek alapján készített elemző tanulmányok mellett hasznos és célszerű volna gyűjtésünk fontosabb adatait szisztematikusan elrendezett életrajzi adattárként mások számára is hozzáférhetővé tenni. Miután eldöntöttük, hogy az egyes egyetemi tanárokról milyen egységes szerkezetű szócikkeket állítunk össze, a következő kérdés az volt, hogy milyen rend szerint kezdjük el közölni az 1044 életrajzi szócikket. A legegyszerűbb az ábécérendes elrendezés lett volna. Elindíthattuk volna munkánkat egyetemenkénti vagy karonkénti közléssel is. Végül olyan szempontot választottunk a kezdéshez, ami ezekhez a mechanikus tagolásokhoz képest hozzáad az adattári kötetek értékéhez.

A kiindulópontot egy hosszabb dolgozatunk adta, amelyben a két világháború között működött egyetemi tanárok rekrutációját, társadalmi származását

vizsgáltuk (Kovács I. G.–Kende G. 2011). Az hamar világossá vált, hogy ezek az egyetemi tanárok a társadalom középrétegeiből származtak. Apáik majdnem háromnegyed részben a középosztály különböző szintjeihez, s egynegyed részben kispolgári csoportokhoz tartoztak. E középrétegek tagolásához olyan dimenziókat és mutatókat használtunk, amelyeket a magyar társadalomtörténet dolgozott ki a dualizmuskori magyar társadalom leírásához (Kövér Gy. 2001: 70–112). (Tevékenységszerkezeti tengely: ágazatok, s az azokat tagoló foglalkozási viszony és munkaadók; a vagyon- és jövedelemmegoszlás tengelye; a rang- és presztízstengely; ezeket kiegészítő mutatók: iskolázottság, képzettség, vallás, településszerkezet). Arra törekedtünk, hogy e dimenziók segítségével, kombinálásával, a tengelyek forgatásával valóságosan létezett társadalmi csoportokat, alakzatokat találjunk. Ez részben eredményes volt, de az így meghatározott csoportok sok más szempontból nem voltak konzisztensek. Az inkonzisztenciát sok esetben a különböző eredetű rendi-jogi mintázatú státuszok, felekezeti és etnokulturális csoportok, s eltérő ritmusú változásaik okozták, magyarázták.

Erőteljesen mutatkozott meg néhány ilyen szociokulturális, etnokulturális alakzat, felekezeti-művelődési tömb: a felvidéki német, városi gyökerű evangélikus értelmiség; a városi, római katolikus iparosság; az asszimiláns zsidóság változatai; a több generáció óta államszolgálatban álló római katolikus hivatalnokság; a református kollégiumok és partikuláik, valamint a hozzájuk kapcsolódó parókiák és kisiskolák hálózatában, erőterében formálódó sajátos magyar értelmiségi csoport. Úgy gondoltuk, hogy plusz heurisztikus hozadéka lehet, ha az egyetemi tanárok különböző rekrutációjú csoportjai közül kiemelünk és bemutatunk néhányat. Ezek közül a jobbára rendi-jogi gyökérzetű, mintázatú alakzatok közül két okból vettük előre a zsidó és zsidó származású egyetemi tanárokat. Az egyszerűbb, praktikus ok az volt, hogy ez a legkisebb, áttekinthető, s így viszonylag könnyebben kezelhető csoport. A mélyebben fekvő ok pedig az, hogy a jogilag szankcionált diszkrimináció miatt itt a legegyértelműbb a rendiesen rögzült megkülönböztetés, minden következményével együtt. Ennél a magas értelmiségi státuszba emelkedő csoportnál jól tanulmányozhatók az emancipációs folyamatok, s az identitás és az asszimiláció konfliktusai. Különösen drámaian mutatkozik meg itt a diszkrimináció modernizált felújítása.

Az így kiválasztott csoportot úgy határoztuk meg, hogy zsidónak azokat tekintettük, akik izraelitának születtek, s ezt a felekezetüket életük végéig megtartották. (A kinevezések statisztikájánál két olyan egyetemi tanárt is idevettünk, akik később a kinevezés után keresztény hitre tértek.) A zsidó származásúakhoz három kategóriát soroltunk. Az első, legnépesebb csoportot azok alkotják, akik izraelitának születtek, de később valamelyik életszakaszukban kilépve ebből a felekezetből különböző keresztény felekezetekbe tértek át. Lényegesen kevesebben voltak abban a kategóriában, akiknek valamelyik szülője izraelitának született,

de úgy tért ki ebből a felekezetből, hogy gyermeke, a későbbi egyetemi tanár már valamelyik keresztény vallásba született. (Ezen esetek kisebbik felénél már a szülő is egyetemi tanár volt.) Végül egy olyan kinevezett egyetemi tanár is volt, aki élve az 1895. évi XLIII. törvénycikk adta lehetőséggel, kilépve az izraelita felekezetből, a felekezeten kívüli státuszt választotta. Ez utóbbi három kategória tehát egyszerűen a származás tényét veszi figyelembe, de természetesen semmit sem mond az identitásokról. Azt gondoljuk, hogy ezeknek az életrajzi szócikkeknek az egymás mellé kerülése, együttes olvasásuk sok izgalmas elemzési lehetőséget kínál.

PRAKTIKUS TUDNIVALÓK AZ ADATTÁR CÍMSZAVAIRÓL

A különböző szociokulturális, etnokulturális alakzatok, felekezeti-művelődési tömbök megragadása, megelevenítése, a változások bemutatása szempontjából fontosnak tartottuk minél többet megtudni az egyetemi tanárok családjáról: nemcsak szüleikről, nagyszüleikről, hanem feleségük családjáról, gyermekeikről, esetleg ezek házastársáról is. Lehetőleg mindenkinél közlünk adatot a foglalkozásról, társadalmi státuszról, esetleges pozícióról. Választott szempontunknak megfelelően igyekeztünk tisztázni a felekezethez tartozást, az esetleges felekezetváltást, s annak időpontját is. Nyilvánvaló, hogy adattári sorozatunk első köteténél mindez egyik mutatója lehet az asszimilációs kényszernek és hajlandóságnak. Mint ahogy a névváltoztatásnak is ebből a szempontból lehet jelentősége. Természetesen az adatbázisnak ez a családi blokkja sok szempontból nem lehet egyenletes telítettségű, de arra törekedtünk a részleges adatok közlésével is, hogy a megszerzett információk ne vesszenek el. A tudástőke felhalmozásának folyamatát bemutatva különös figyelmet szenteltünk a középiskolázási szakasznak is. A lexikonok általában nem foglalkoznak ezzel, pedig a művelődési mintázatok megragadása szempontjából ennek is van jelentősége. A külföldi tanulmányutaknál, ösztöndíjaknál igyekeztünk az intézményeket, az időpontokat, s a financiális forrásokat pontosítani. (Tudjuk, hogy a külföldi és a hazai mesterek nevét is fontos lenne rögzíteni, de most erre nem tértünk ki.) Amit a nyelvismeretről megtudhattunk, azt is közöljük, bár tudjuk, hogy ez az adatsor sok esetben nem lehet teljes. A magántanári habilitációk napra pontos időpontjánál két dátum keveredhet: az egyetemi döntés, illetve a miniszteri megerősítés napja. Az esetek nagy többségében inkább az egyetemi döntés dátumát ismerjük. Ezen a soron tüntettük fel azt is, ha valakit a magántanárság után nyilvános rendkívüli, esetleg rendes tanári címmel tüntettek ki vagy 1950 után a tudományok kandidátusa, illetve a tudományok doktora fokozatot kapta. A nyilvános rendes és nyilvános

rendkívüli tanári kinevezéseknél mindig a királyi/kormányzói kinevezés időpontja szerepel, a kinevezésben megadott pontos tanszékmegjelöléssel. Ha a tanszék neve, tárgyköre változott, akkor ehhez mindig új legfelsőbb döntés kellett. Az egyetemi tisztségeknél általában a dékáni és a rektori megbízást tüntettük fel. A prodékánság és a prorektorság alapesetben a következő tanévben, ciklusban volt. „Életút" címszavunknál arra törekedtünk, hogy minél részletesebben dokumentáljuk a tanulmányok befejezésétől kezdve a nyugdíjig vagy az élet végéig valamennyi betöltött álláshelyet. Ebbe beleértendők a párhuzamosan végzett tevékenységek, ma úgy mondanánk, hogy mellékállások is. Itt igyekeztük felsorolni a hivatalos állami megbízatásokat, a minisztériumok mellett létrehozott szakértő testületekben, tanácsokban, bizottságokban való részvételt is, lehetőleg annak időpontjával. Akiket érintett, ott gondot fordítottunk a világháborús részvétel dokumentálására. Ha volt róla adatunk, akkor bemutattuk az egyetemi tanári kinevezéssel kapcsolatos procedúra fontosabb mozzanatait (meghívás, pályázat, rangsorolás stb.), s az esetleges konfliktusokat. Ha az izraelita felekezetiségnek, zsidó származásnak valamilyen szerepe volt az ügymenetben, akkor erre mindig kitértünk. Beszámolunk az 1918–19-es forradalmak alatti esetleges érintettségről, az ezt követő igazoltatási eljárásokról. Levéltári források alapján leírjuk a különböző zsidótörvények, rendelkezések személyre szóló következményeit, s a vészkorszakban történteket.

Nem törekedtünk azonban az elért tudományos eredmények szakszerű bemutatására, a tudományos teljesítmények méltatására.

A társulati, társasági, egyesületi tagságokat három csoportra tagoltuk. Külön vettük számba a hazai tudományos, művészeti társulatokat, egyesületeket, s ettől elkülönítve a külföldi és nemzetközi tudományos társaságokat. Utóbbinál tüntettük fel a nemzetközi tudományos konferenciák pozícióit is. Megint más kategóriát jelent a közéleti társaságban való részvétel és a közéleti szerepvállalás. Mindhárom kategóriánál törekedtünk a tagságok datálására, de ez nem mindig járt sikerrel. Azoknál, akik valamilyen politikai szerepet vállaltak, ezt külön sorban feltüntetjük akkor is, ha esetleg az életút leírásánál erről már esett szó.

Összegyűjtöttük, s igyekeztünk datálni a hazai és a külföldi tudományos, közéleti, katonai, állami és civil kitüntetéseket, elismeréseket. A jövedelemre, vagyonra, gazdasági érdekeltségre vonatkozó adataink nem tekinthetők teljesnek, de így, töredékesen is fontosnak tartottuk megőrizni ezeket az információkat.

Adatainkat sokoldalúan, aprólékos filológiai gonddal ellenőriztük. A bizonytalannak ítélt információkat inkább nem közöltük. Tisztában vagyunk azonban azzal, hogy ennek ellenére egy ilyen nagy adathalmaznál nem zárható ki teljesen a rossz adat, a tévedés lehetősége.

Az adatok összegyűjtésében, rendezésében a megnevezett három összeállítón kívül részt vett: Fábián Róbert, Kende Gábor, Kiss László, Nattán Júlia, s a Történeti elitkutatások című egyetemi terepgyakorlat számos hallgatója. Közreműködésüket, segítségüket valamennyiüknek ezúton is hálásan köszönjük.

HIVATKOZOTT IRODALOM

Eckhart Ferenc (1936): A királyi magyar Pázmány Péter Tudományegyetem története II. In: *A Jog- és Államtudományi Kar története 1667–1935.* Budapest.

Győry Tibor (1936): A királyi magyar Pázmány Péter Tudományegyetem története III. In: *Az Orvostudományi Kar története 1770–1935.* Budapest.

Hermann Egyed – Artner Edgár (1938): A királyi magyar Pázmány Péter Tudományegyetem története I. *A Hittudományi Kar története 1635–1935.* Budapest.

Kovács I. Gábor (2010): A magyarországi polgári korszakbeli országos elitek kutatásának historikumához I. A Huszár Tibor által kezdeményezett történeti elitvizsgálatok. In: Kiss László (szerk.): *A cselekvő értelmiségi. Tanulmányok Huszár Tibor 80. születésnapjára.* Budapest.

Kovács I. Gábor – Kende Gábor (2011): A két világháború közötti egyetemi tanárok rekrutációja és a középrétegek hierarchiája a társadalmi rangcímrendszer szerint a dualizmuskori Magyarországon. In: Kovács I. G.: *Elitek és iskolák, felekezetek és etnikumok. Társadalom- és kultúratörténeti tanulmányok.* Budapest. 99–198.

Kövér György (2001): Magyarország társadalomtörténete a reformkortól az első világháborúig. In: Gyáni Gábor–Kövér György: *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól az második világháborúig.* Budapest.

Szentpétery Imre (1935): A királyi magyar Pázmány Péter Tudományegyetem története IV. *A Bölcsészettudományi Kar története 1635–1935.* Budapest.

AZ ADATTÁR CÍMSZAVAI

Név – névváltoztatás
hivatás
(Szül. hely és időpont – meghatározott hely és időpont; hol nyugszik.)

Apja:
Apai nagyapja:
Apai nagyanyja:
Anyja:
Anyai nagyapja:
Anyai nagyanyja:
Testvére(i):
Vallása:
Felesége:
Gyermeke(i):
Középiskola:
Egyetemi tanulmányok Magyarországon:
Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak:
Oklevél:
Nyelvismeret:
Magántanár és más tudományos fokozatok:
Nyilvános rendkívüli egyetemi tanár:
Nyilvános rendes egyetemi tanár:
Egyetemi tisztségek:
Életút:
MTA tagság:
Díszdoktor:
Tudományos, művészeti társulat, egyesület:
Külföldi és nemzetközi tudományos társulat:
Szerkesztőségi tagság:
Közéleti társaság, szerep:
Politikai szerep:
Kitüntetések:
Jövedelem, vagyon, gazdasági érdekeltség:

RÖVIDÍTÉSEK AZ ADATTÁRBAN

Akad./akad.	Akadémia/akadémia
áll.	állami
államtud.	államtudományi
ápr.	április
aug.	augusztus
bek.	bekezdés
Biz./biz.	Bizottság/bizottság
bölcs.	bölcsész
bölcsészettud.	bölcsészettudományi
Bp.	Budapest
bp.-i	budapesti
c.	című
c. nyrk.	címzetes nyilvános rendkívüli
dec.	december
egy.	egyetem, egyetemi
Egy.	Egyesület
eü.	egészségügyi
evang.	evangélikus
febr.	február
felügy.	felügyelő
Felsőokt.	Felsőoktatási
f. kív.	felekezeten kívüli
gimn.	gimnázium
gr.	gróf
id.	idősebb
ideigl.	ideiglenes
ifj.	ifjabb
ig.	igazgató, igazgatósági
ill.	illetve
Int./int.	Intézet/intézet

irod.	irodalmi
Isk./isk.	Iskola/iskolai
ismeretterj.	ismeretterjesztő
izr.	izraelita
jan.	január
jogtud.	jogtudományi
jöv.	jövedelem
júl.	július
jún.	június
k.	körül
kat.	katolikus
kb.	körülbelül
képv.	képviselő
ker.	kerület
keresk.	kereskedelmi
Kir./kir.	Királyi/királyi
Középisk.	Középiskolai
közig.	közigazgatási
Közl.	Közlöny, Közlemények
Közp.	Központi
lev.	levelező
m.	magyar, megye
mat.	matematika/matematikai
márc.	március
min.	miniszter, minisztérium
mt.	magántanár
MDP	Magyar Dolgozók Pártja
MKP	Magyar Kommunista Párt
Mo.	Magyarország
MSZMP	Magyar Szocialista Munkáspárt
MTA	Magyar Tudományos Akadémia
múz.	múzeum, múzeumi
Műegy./műegy.	Műegyetem/műegyetem
n. a.	nincs adat
nov.	november
nyr.	nyilvános rendes
nyrk.	nyilvános rendkívüli
o.	ország (országnévben)
ogy.	országgyűlés
okl.	oklevél

okt.	október
Orsz./orsz.	Országos/országos
oszt.	osztály
piar.	piarista
Polg.	Polgári
r.	rendes
ref.	református
rk.	rendkívüli
róm. kat.	római katolikus
Rt.	Részvénytársaság
stat.	statisztikai
szakoszt.	szakosztály
szept.	szeptember
szerk.	szerkesztő, szerkesztette
t.	tiszteleti/tiszteletbeli
Tanárvizsg.	Tanárvizsgáló
Társ./társ.	Társaság/társaság/társulat
tc.	törvénycikk
teol.	teológiai
term. tud.	természettudományi
természettud.	természettudományi
that.	törvényhatósági
tiszt.	tiszteleti
tört.	történelem/történelmi
tud. egy.	tudományegyetem
uo.	ugyanott
VKM	Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium
vm.	vármegye

KOVÁCS I. GÁBOR–KISS ZSUZSANNA–
TAKÁCS ÁRPÁD

A MAGYARORSZÁGI ZSIDÓ ÉS ZSIDÓ SZÁRMAZÁSÚ EGYETEMI TANÁROK (1848–1944) ÉLETRAJZI ADATTÁRA

ÁDÁM LAJOS (1899-IG AUSPITZ ÁRMIN, 1904-IG ÁDÁM ÁRMIN)

sebész, orvos
(Tergenye, Hont m., 1879. máj. 1.–
Budapest, 1946. nov. 19; a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Apja: Ádám Adolf (korábban Auspitz, izr.), kereskedő
Anyja: Kertész (korábban Kohn) Eszter (izr.)
Vallása: róm. kat. (korábban izr.)
Felesége: 1919. április 17-től gr. Nákó Erzsébet (Schulerhof bei Vilshofen, Alsó-Bajorország, 1885. júl. 5.–Bp., 1963. dec. 19.), 1944-ben Raoul Wallenberg, zsidómentő svéd diplomata titkárnője
Középiskola: bp.-i kir. egyetemi kat. gimn., I–VIII. oszt., 1891–99
Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i tud. egy., orvosi kar, 1899–1904-ig
Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: 1934 nyarán két hónapig amerikai, 1937 nyarán két hónapig brazíliai, 1939 nyarán újra amerikai kórházak sebészeteinek tanulmányozása
Oklevél: bp.-i tud. egy., orvosi kar, orvosdoktor, 1904. nov. 12.
Nyelvismeret: német, angol, latin
Magántanár: bp.-i tud. egy., orvosi kar, zsigerek sebészete, 1916. jan. 14.
Nyilvános rendkívüli egy. tanár: bp.-i tud. egy., orvosi kar, sebészeti propedeutika, 1926. júl. 27.
Nyilvános rendes egy. tanár: bp.-i tud. egy., orvosi kar, sebészet, III. sz. sebészeti tanszék, 1930. júl. 28.
Egyetemi tisztségek: bp.-i tud. egy., megválasztott rektor, 1946–47
Életút: 1904. nov. 14.–1905. jún. 15.: a Poliklinikai Egyesület kórházának segédorvosa; 1905. jún. 16.–1910. aug. 30.: a fővárosi Rókus kórház IV. sebészeti

osztály alorvosa; 1910. szept. 1.–1911.: I. számú sebészeti klinikán díjtalan műtőnövendék, műtői oklevelet szerez; 1911–12: ugyanott díjas műtő; 1912. okt. 1.–1914. febr. 1.: II. tanársegéd; 1914. febr. 1.–1919. aug. 31.: I. tanársegéd – közben 1913. júl.–aug.: a Magyar Vöröskereszt Egyesület misszióját vezeti Bulgáriában; a háború kezdetétől katonai szolgálatot teljesített, a szerb harctérről sebesülteket szállító vonat sebészcsoportjának vezetője. 1914 őszétől az I. sz. sebészeti klinikán szolgált; 1916. aug. 1-jén a háború tartamára ezredorvossá nevezték ki; 1919. nov.: debreceni tud. egy. sebészeti tanszékét látja el ideiglenesen; 1919. dec. 1.-jétől a fővárosi Zita kórházban, majd 1922. jún.-tól 1926-ig a Kun utcai fiókkórházban sebész főorvos; 1926-tól egyetemi tanár. A bp.-i tud. egy. orvosi kar II. sz. sebészeti tanszékére meghirdetett pályázatán hetedmagával vett részt. A kiküldött biz. közülük négyet rangsorolt, kettőt túl fiatalnak, Ádám Lajost pedig egyetemi tanári pozícióra alkalmatlannak minősítette. (Kiváló sebész, de önálló tudományos orvosirodalmi munkássága kevés.) Klebelsberg javaslatára a minisztertanács egyetértésével a kormányzó az egyetem véleménye ellenére Ádámot 1926. júl. 27-én nyrk. tanárnak nevezte ki az 1920-ban beszüntetett, de most visszaállított III. sz. sebészeti tanszékre, amelynek előadási tárgyköre Ádám Lajos kérésére sebészi propedeutika címen állapíttatott meg. A kinevezés kapcsán éles konfliktus bontakozott ki a kormányzat és az egyetemi autonómia sérelme miatt tiltakozó egyetem között. Az orvosi kar tiltakozása ellenére az Egyetemi Tanács kivette ugyan az egyetemi tanári esküt, de a kar hónapokig akadályozta, hogy Ádám megkezdhesse munkáját. A fajvédő diákok (Turul Szövetség) tüntettek és lejárató akciókat szerveztek Ádám ellen. A kinevezés körül vita folyt a képviselőházban is. Bethlen miniszterelnök az ellenállást antiszemita ügynek minősítette. A kormányzat úgy vitte keresztül akaratát, hogy 1927. febr. 8-án tanácsi biztossal hárította el az akadályokat. Klebelsberg 1930. jún. 12-én szintén az egyetem megkérdezése nélkül tett javaslatot a nyilvános rendes tanári kinevezésre, de ezt már senki sem vitatta. A minisztérium támogatta Ádám Lajos külföldi tanulmányútjait, amelyeken többek között a helyi érzéstelenítésben való operálás tökéletesítését is ismertette. Az 1939. évi IV. tc. („második zsidótörvény") hatálya alól a 2. § 7. bek. alapján, mint egyetemi tanár mentesült. Magyarország megszállása után 1944. március 21-én a Gestapo letartóztatta, de négy nap múlva kiengedték. Az 1210/1944. ME rendelet alapján zsidónak minősíttetett. 1944 júniusában a VKM július elsejei hatállyal „hivatalból véglegesen" nyugdíjazta, s ugyanekkor az orvosi munkaerők felhasználásának kormánybiztosa honvédelmi munkaszolgálatra rendelte, a III. sz. sebészeti klinika igazgatói tennivalói ellátására, az ezen állásra egyébként előírt járandósággal. Ádám Lajos július 3-án kérelemmel fordult a kultuszminiszterhez, hogy egyetemi tanári

működésére és a kommün alatt tanúsított ellenforradalmi magatartására tekintettel nyugdíjazását hatálytalanítsák. Ugyanakkor kérte a belügyminisztert, hogy ezekre tekintettel mentesítsék a zsidótörvények hatálya alól. A miniszter előterjesztésére az 1944. szeptember 13-i legfelsőbb kormányzói elhatározás ennek a kérelemnek helyt adott, felmentést adott a honvédelmi munkaszolgálat kötelezettsége alól, s hatálytalanította a nyugdíjazást. 1944. nov. 2-től a nyilas letartóztatás elől bujdosnia kellett. 1946-ban átvette a II. sz. sebészeti klinika igazgatását, s az egyetem rektorának is megválasztották.

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: Bp.-i Orvosi Kamara, Orvos Egyesület, Magyar Sebésztársaság

Külföldi és nemzetközi tudományos társulat: a brazíliai Sebésztársaság tb. tagja, a Deutsche Gesellschaft für Chirurgie tagja (1912–), Nemzetközi Sebész Kongresszus választmányi tagja, az amerikai sebésztársaság tb. tagja

Közéleti társaság, szerep: Minerva szabadkőműves páholy (1911), Tisza István Kör, Magyar Társaskör

Kitüntetések: bolgár mozgósítási kereszt (1913), a Magyar Vöröskereszt névre szóló aranyérme (1913) és III. oszt. tiszti érdemkeresztje (1914), a bolgár Vöröskereszt II. oszt. érdemkeresztje (1913), a bolgár Pour le Merite Civile tiszti keresztje (1913), Vöröskereszt Egyesület hadiékítményes érdemkeresztje, kir. eü. főtanácsos (1923. május 19.)

Jövedelem, vagyon: 1940: 42 446 P összes jöv., 226 468 P vagyon; 1942: 62 215 P összes jöv., 51 297 P adóalap

Alexander Bernát

filozófus, esztéta

(Pest, 1850. ápr. 13.–Budapest, 1927. okt. 23.; a rákoskeresztúri Kozma utcai izr. temetőben nyugszik.)

Apja: Alexander Márkus (izr.), Gödöllőn gazdálkodott, majd kereskedő Pesten

Anyja: n. a.

Testvére: egy lánytestvér

Vallása: izr.

Felesége: Brössler Regina (izr., 1856. dec. 12.–1922. aug. 5.), Csehországból bevándorolt jómódú bécsi nagypolgár, Juda Brössler (Brod, Csehorsz., 1818–Bécs,

1907) és Hanna Grünwald (Csehorsz., 1817–Bécs, 1904) lánya. Házasságkötés: Bécs, 1880.

Gyermekei: A. Ilona (Bp., 1882–Bp., 1886); A. Erzsébet (Bp., 1885. febr. 1.–South Kortright, NY, USA, 1948. aug. 27.), orvosdoktor, énekesnő, énektanár, „speech pathologist", György Miklós (1880–…) ügyvéd, bankigazgató, majd Major (1915-ig Markbreiter) Henrik festő, karikaturista (Nagyszalonta, 1889–Provincetown, MA, USA, 1948) felesége; Révész-Alexander Magda (Bp., 1889. szeptember 13.–), művészettörténész, Révész (Rothauser) Géza (Siófok, 1878–Amszterdam, 1955), a kísérleti lélektan bp.-i, majd amszterdami egyetemi tanárának felesége; A. Ferenc/Franz (Bp., 1891. jan. 22.–Palm Springs, USA, 1964. márc. 8.), a dél-kaliforniai egy. klinikai pszichiátria egy. tanára (1957–64); A. Pál (Bp., 1895. okt. 29.–Princeton, NJ, USA, 1959), mérnök, feltaláló; A. Borka (Bp., 1899. júl. 27.–Bp., 1947), fotóművész, Rényi Artúr gépészmérnök felesége, Rényi Alfréd (Bp., 1921–Bp., 1970), matematikus, egy. tanár anyja; A. Lili (Bp., 1902. márc. 17.–1969. júl. 15.), filmszínész, August Edward von Saher holland nemzetközi jogász (Haarlem, Hollandia, 1890–Bilthoven, Hollandia, 1972) felesége

Középiskola: V. ker. kir. kat. gimn. I–VII. oszt., 1860–67.; bp.-i ref. gimn. VIII. oszt.: 1867/1868. magántanuló, érettségi: 1868

Egyetemi tanulmányok Mo.-n: pesti tud. egy. bölcsészettud. kar, filozófia, 1867/1868: rendkívüli hallgató miniszteri engedéllyel

Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: bécsi egy., bölcsészettud., orvosi 1868–69., orvosi 1869–71.; állami ösztöndíjjal: berlini egy., bölcsészettud., 1871. nov. 11.–1872. márc. 7.; göttingeni egy., természettud., 1872. ápr. 13.–1872. okt. 19.; lipcsei egy., természettud., 1872. okt. 30.–1873. aug. 20.; Párizs, London, 1873–74.

Oklevél: 1874. lipcsei egy., bölcsészdoktor, filozófia; 1875. bp.-i tud. egy., bölcsészdoktor; 1875. a bp.-i tud. egy., német–filozófia tanári

Nyelvismeret: német, francia, angol, olasz, latin, görög

Magántanár: 1878. bp.-i tud. egy., filozófiatörténet és ismerettörténet; 1920. genfi egy.

Nyilvános rendkívüli egy. tanár: 1895. júl. 17.: bp.-i tud. egy. bölcsészettud., filozófiatörténet

Nyilvános rendes egy. tanár: 1904. márc. 15.: bp.-i tud. egy. bölcsészettud., filozófiatörténet

Egyetemi tisztségek: bp.-i tud. egy. bölcsészettud. kar, dékán: 1914/1915

Életút: 1876–1895: az V. kerületi állami főreáliskola magyar, német nyelv és bölcselet helyettes, majd rendes tanára; 1892–1919: az Orsz. Színművészeti Akadémia dramaturgiatanára; 1892-től a bp.-i műegy. esztétika és művelődéstörténet előadója; 1895-től a filozófiatörténet nyrk. tanára a bp.-i tud. egy.

bölcs. karán. 1904-ben a kar állásfoglalása ellenére nevezik ki nyr. tanárnak. Az Orsz. Közoktatási Tanács (1896–1919) és az Orsz. Szabadoktatási Tanács előadó tanácsosa (1911–19); az Orsz. Képzőművészeti Tanács intézőbizottságának tagja (1919-ig), az Orsz. Középisk. Tanárvizsgáló Biz. alelnöke (1919-ig), a népiskolai Ifj. Könyvtárakat Intézőbiz. tagja (1919-ig). Az 1905. évben kiadott új elemi népiskolai „Tanterv és Utasítás" egyik szerzője (az erkölcsi, értelmi és esztétikai nevelésről írott részek). A tanácsköztársaság bukása után a kar fegyelmi vizsgálatot indított ellene a diktatúra alatti magatartása miatt (a vád szerint: „állást foglalt az egyetemi autonómia felfüggesztése mellett, 1919 márciusa után több cikket írt a Pester Lloydban, amelyekben kifejezte készségét az új rendszer kiépítésében és magasztalta a rendszer várható eredményeit"). Professzori állásából felfüggesztették, majd megfosztották attól Alexandert, aki 1919 szeptembere óta felesége gyógykezeltetése céljából Svájcban és Németországban élt. Felesége halála után, 1923-ban hazatérve újságírói tevékenységet folytatott. 1923 végétől Kornis Gyula közbenjárására egyetemi tanári nyugdíjat kapott.

MTA tagság: lev. tag: 1892. máj. 5., r. tag: 1915. máj. 6.; 1919. nov. 24-én kizárták, tagságát 1989. máj 9-én állították vissza.

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: A Magyar Filozófiai Társaság alelnöke, majd elnöke (1914–19); a Kisfaludy Társaság rendes tagja (1899–1919), a társaság Shakespeare-bizottságának igazgatója; a Felsőoktatási Egyesület osztályelnöke

Szerkesztőségi tagság: 1881–1919: a Filozófiai Írók Tára c. sorozat társszerkesztője; 1883–86: a Magyar Tanügy; 1892–96: Orsz. Középisk. Tanáregyesületi Közl. szerk.; 1915–19: a M. Filozófiai Társ. Athenaeum c. folyóiratának szerkesztője; az Egyetértés c. lap tanügyi rovatának szerkesztője; 1893–1914: a Budapesti Hírlap, 1914–19: a Pester Lloyd színikritikusa; 1924–27: a Budapesti Újság és a Pester Lloyd munkatársa

Közéleti társaság, szerep: az Orsz. Középisk. Tanáregyesület igazgatóságának tagja, a Szabad Lyceum tud. és ismeretterj. Társ. alelnöke (1919-ig), a Bp.-i Tanári Kör tagja, Izr. M. Irod. Társ. ig. tagja

Kitüntetések: 1881: Marcibányi-díj (MTA); 1884: Gorove-díj (MTA)

Vagyon, jövedelem, gazdasági érdekeltség: Unio Biztosító Rt. és a kolozsvári Világítási és Erőátviteli Rt. felügy. biz. tagja; Unio élet- és gyermekbiztosítási int. ig. tagja; Franklin Társulat Irodalmi tanács tagja

ALFÖLDI ANDRÁS

régész, ókortörténész, numizmatikus
(Pomáz, Pest-Pilis-Solt-Kiskun m., 1895. aug. 27.–Princeton, USA, 1981. febr. 12.)

Apja: Alföldi Antal (1881-ig Deutsch, evang., korábban izr., …–1910), községi orvos, körorvos

Anyja: Klein Sarolta (ref., korábban izr.)

Vallása: evang.

Felesége: 1. Seidl Emma, házasság: 1917. aug. 28.; 2. Elisabeth Rosenbaum (Koblenz, 1911. szept. 6.–Princeton, New Jersey, 1992. okt. 6.), régész, klasszikafilológus, egyetemi tanár. Házasságkötés: 1967

Gyermekei: A. Emma (Bp., 1920. jan. 20.–…), művészettörténész, Deér József (Bp., 1905–Bern, 1972) történész, szegedi, kolozsvári, majd 1950-től berni egy. tanár felesége. Férje könyvtárát a Széchényi Könyvtárnak, édesapjával közös görög kerámia- és vázagyűjteményét a Szépművészeti Múz.-nak, a 19. sz.-i magyar ötvösmunkákat tartalmazó gyűjteményét pedig a Bp.-i Tört. Múz.-nak ajándékozta; A. András (1921. dec. 18.–…), történésznek tanult

Középiskola: bp.-i III. ker. áll. (később Árpád) gimn., I–VIII. oszt., 1904–1912. jún. 24.

Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i tud. egy., bölcsészettud. kar, történelem-latin, 1912–15, és 1918–19 (közben 1915–18: katona)

Oklevél: bp.-i tud. egy., bölcsészdoktor, 1919. ápr. 26., történelem-latin szakos középisk. tanár; okl. gyorsíró

Nyelvismeret: német, angol, francia, olasz, görög, latin

Magántanár: 1923. debreceni tud. egy., bölcsészettud. kar

Nyilvános rendkívüli egy. tanár: debreceni egy., 1923. aug. 13., ókori történelem

Nyilvános rendes egy. tanár: debreceni egy., 1929. márc. 19., ókori történelem; bp.-i tud. egy., 1930. jan. 1.–1948, a magyar föld archeológiája

Egyetemi tisztségek: 1944–45: bp.-i tud. egy. bölcsészkar dékánh.; 1946–47: megválasztott dékán, de nem fogadta el

Életút: 1915. febr. 15.-től önkéntes szakdíjnok a M. Nemz. Múzeumban; 1915. máj. 10-én önkéntesként katonai szolgálatra vonult be; 1915. nov. 18.–1916. okt. 1.: frontszolgálat, sebesülés után 8 hónapig kórházban; 1917. febr. 1-jétől tartalékos hadnagy; 1918. júl. 27.-től a M. Nemz. Múzeumban fiz. nélküli múzeumi segéd; 1919. jan. 1-jétől ugyanott segédőr (IX. fiz. o.); 1922. okt. 14-től Orsz. M. Gyűjt. Egyetemnél múzeumi őr (VIII. fiz. o.); 1923. febr. 8-tól ugyanott igazgató őr (VII. fiz. o.); 1923. aug. 13-tól egy. nyrk. tanár; 1924 januárjában a pécsi tud. egy. egyhangú szavazással nyr. tanárnak hívta meg, de Klebelsberg min. ehhez nem járult hozzá. Az 1925–26. tanévben tanulmányúton volt. 1929. márc. 19-től egy. nyr. t. Debrecenben, 1931. jan. 1-jétől a bp.-i tud. egy.-en. A debreceni m. kir. Középisk. Tanárvizsg. Biz.,

majd 1931-től a Bp.-i Áll. Középisk. Tanárvizsg. Biz. tagja. 1935-től a M. Nemz. Múz. ig. tanács szakértő tagja. 1937-től az Orsz. Felsőokt. Tanács Bölcsészet-, történelem-, nyelv- és irod. tud. szakoszt. tagja. Az 1939. évi IV. tc. („második zsidótörvény") hatálya alól a 2. § 7. bek. alapján, mint egyetemi tanár mentesült. A német megszállás után az 1210/1944. ME rendelet alapján azonban már zsidónak minősíttetett, amit a belügyminiszternél megfellebbezett. A vallás- és közokt. min. egyetemi ügyosztálya 1944. aug. 14-én Antall István mb. min. döntését kérte azt javasolva, hogy Alföldi a zsidótörvény hatálya alól mentesüljön, mert a M. Tört. Tud. Int. igazgatójának emlékirata szerint magyar nemzeti szempontból jelentős tudományos munkássága miatt ez lenne kívánatos. A kormányzóhoz ilyen felterjesztést juttattak el valamennyi érintettel kapcsolatban, ugyanakkor nem támogatták volna, hogy az ifjúság nevelésében továbbra is részt vegyenek. A legfelsőbb kormányzói elhatározás, az aug. végén kinevezett Lakatos-kormány vallás- és közokt. miniszterének, Rakovszky Ivánnak az előterjesztésére 1944. szept. 13-án megengedte, hogy Alföldi András (más érintettekkel együtt) a „szolgálat kötelékében meghagyasson". Alföldi 1944. dec. közepétől, Bp. ostroma alatt mindvégig az egyetem Múzeum körúti épületében tartózkodott, hogy mint dékánhelyettes megkísérelje a bölcsészkar épületeinek, gyűjteményeinek és egyéb értékeinek védelmét. 1945. márc. 3-tól Hajnal István dékán megbízásából szervezte a romeltakarítást és vezette a kar főépületének újjáépítését. 1946 januárjában kinevezték a Közgyűjtemények orsz. felügyelőjévé. 1946 júniusában dékánná választották, de ezt nem fogadta el. Súlyosan beteg fia angliai gyógykezelésének finanszírozására külföldi előadókörútra indult. Az 1947–48-as tanévre fizetéses szabadságot kért és kapott a minisztériumtól. 1948 tavaszán további hároméves fizetés nélküli szabadságot kért, mivel fiát már Svájcban gyógykezelték, s felkérték a berni egyetem ideigl. rendkívüli ókortörténeti tanárának. A kar és a minisztérium ezt nem engedélyezte (1948. máj. 11.), s felszólították, hogy foglalja el tanári állását (1948. máj. 22. és 1948. okt. 28.). Mivel nem tért haza – ebben politikai okok is szerepet játszottak –, 1948 végén állásáról lemondottnak tekintették. Svájcban telepedett le; 1948–52: Bernben, 1952–56: a baseli egyetemen az ókortörténet professzora; 1955–65: a princetoni egyetem meghívott kutatója, az Inst. for Advanced Studies igazgatója. (Családja a svájci Spiesben élt.)

MTA tagság: lev. tag: 1933. máj. 19., r. tag: 1945. máj. 30.; külföldi tartózkodása miatt 1949. nov. 29-én kizárták; visszaállítva: 1989. máj. 9.

Díszdoktor: az utrechti, a genti, a párizsi, a bonni egyetemek honoris causa doktora

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: a M. Numizmatikai Társ. tagja (1911–), tiszt. tagja; az Orsz. M. Régészeti és Műtörténeti Társ. vál. tagja és alelnöke;

a Tisza István Tud. Társ. és a M. Prot. Irod. Társ. (1931–) r., az Evangélikus Tanáregyesület tiszt. tagja

Külföldi és nemzetközi tudományos társulat: a Wiener Numismatische Gesellschaft, a Pontif. Accademia di Archeologia, a bajor (1936), a bolgár (1943) és a göttingeni (1954) tudományos akad. lev. tagja; a Society of Antiquaries of Scotland és a Finn Régészeti Társ., az angol kir., a bécsi és a prágai numizmatikai társ., valamint a Spanyol Régészeti Etnográfiai és Embertani Társ. tiszt. tagja; a Schlesisher Altertumsverein tanácsadó tagja, a német, a bolgár és az osztrák régészeti int.-ek rendes, a helsinki finnugor társ, a drezdai numizmatikai társ., a frankfurti Inst. für Kulturmorphologie, a zágrábi numizmatikai társ. és a szerb régészeti társ. lev. tagja

Szerkesztőségi tagság: Numizmatikai Közlöny (1927–47), Dissertationes Pannonicae monográfiasorozat (1933–47), Bibliographia Pannonica (1935–41), Archeológiai Értesítő (1940–47), Antiquitas Hungarica (1947–), Dissertationes Bernenses (1947–55), Antiquitas (1955–65), Epigraphica, Antiquitas Reihe (1955–81) szerk.

Kitüntetések: II. o. ezüst és bronz vitézségi érem, Károly csapatkereszt és sebesülési érem, a görög Phoenix-rend tisztikeresztje, Premio Cultori di Roma (1960), az Orsz. M. Régészeti és Művészettört. Társ. Rómer Flóris érme, Pour de Merité für Wissenschaften und Künste (1972)

Angyal Dávid (1880-ig Engel)

történész, irodalomtörténész
(Kunszentmárton, Jász-Nagykun-Szolnok m., 1857. nov. 30.–
Budapest, 1943. dec. 18.; a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Apja: Engel Márton (izr.) kereskedő, gabonakereskedő Kunszentmártonban, 1859-től Szentesen, majd 1874-től Kaposváron

Anyja: Kemény Fáni (izr.)

Anyai nagyapja: Kemény Izsák (izr., …–Szentes, 1867)

Anyai nagyanyja: … (izr., Szil, Somogy megye, 1798–Kaposvár, 1876)

Testvérei: Engel Szidónia Keményné; Angyal (1893-ig Engel) Malvin; Engel Ilona

Vallása: róm. kat. (1885-ig izr.)

Felesége: Mandl Alice/Erzsébet (1873. júl. 28.–). Házasságkötés: 1896. aug. 6.

Gyermekei: dr. Angyal Paula (róm. kat., Bp., 1898–), az Orsz. Bibliográfiai és Könyvforgalmi Központ tisztviselője, irodalomtörténész, 1919-től dr. Dávid Antal (1890–1967) assziriológus, orientalista, c. nyrk. t. felesége, később elváltak

Középiskola: szentesi ref. gimn. I–IV. oszt., 1867–71; szegedi piar. gimn. V. oszt., 1871–72; bp.-i evang. gimn. VI–VIII. oszt., 1872–75, érettségi 1875

Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i tud. egy., bölcsészkar, magyar–német–esztétika, 1875–79

Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: neveltje, Kohner Adolf kíséretében a berlini egy. bölcsészkar, 1882/83; 1904–06: berlini egy.

Oklevél: bp.-i tud. egy., bölcsészkar, bölcsészdoktor, 1879; középiskolai tanár (magyar–német), 1880. dec.

Nyelvismeret: német, francia, angol, olasz, görög, latin

Magántanár: bp.-i tud. egy., bölcsészkar, magyar történelem, 1896

Nyilvános rendes egy. tanár: bp.-i tud. egy., bölcsészkar, magyar történelem, 1909. jan. 28.; 1925. júl. 2. ugyanott újkori egyetemes történelem, nyugdíjazás 1929. aug. 31.

Egyetemi tisztségek: bp.-i tud. egy., bölcsészkar, dékán 1918–20

Életút: 1878. szept.–1879. okt.: önkéntes Zomborban a 23. gyalogezrednél, részt vesz a boszniai okkupációban (hadnagy); 1879–83: nevelő a Kohner családnál, majd 1883–85: a Brüll családnál; 1885. febr. 15.–1886: ideigl. könyvtári tiszt az Egyetemi Könyvtárban, 1886. jan.–1893: I. oszt. tiszt ugyanott, 1893–97: kisegítő tiszt; 1890–93: helyettes tanár az V. ker. áll. főreáliskolában (Markó u.-i), 1893–97: rendes tanár (az 1895–97 közötti tanéveket szabadságon töltötte); 1897. szept.-től a VII. ker. áll. főgimn. (Barcsay utcai) r. tanára; az 1898 óta Thallóczy Lajosnak fenntartott, de általa el nem fogadott II. magyar történelem tanszékre 1906-ban kiírt pályázat eredményeként 1909. jan. 28-án nevezték ki a bp.-i tud. egy. bölcs. kar nyr. tanárának; 1911. ápr. 24. kinevezték a Történeti szeminárium vezető tanárai közé. 1917. máj. 9.: IV. Károly király kinevezte az V. fiz. o.-ba. Az Orsz. Tanárvizsgáló Biz. tagja lett. Mint bölcsészkari dékán 1919 januárjában erőteljesen támogatta, hogy a népköztársaság egyetemi autonómiát sértő jogi kari professzori kinevezései elleni tiltakozásul az egyetemi tanács az így kinevezettektől ne vegye ki az esküt. Az egyetemi kormánybiztosnak kinevezett Jászi Oszkár febr. 11-én leváltotta dékáni tisztéből. A tanácsköztársaság idején, márc. 28-án a közoktatásügyi népbiztos tanári működésétől is eltiltotta. 1919. ápr. 23. és jún. 17. között Bécsben végzett levéltári kutatásokat. A kari ülés 1919. aug. 8-án háláját fejezte ki az autonómiát védelmező „férfias elszánt magatartásáért", s aug. 25-én a szokás ellenére a következő évre is dékánná választotta. A 70 éves egyetemi tanári korhatárt 1927-ben elérve a kar javaslatára Klebelsberg Kunó

miniszter kétszer is hozzájárult további működéséhez, s csak 1929. aug. 31-én nyugdíjazták. 1929 és 1930 nyarán Spanyolországban, illetve Belgiumban Habsburg Ottónak tanította a magyar történelmet. Klebelsberg javaslatára az Orsz. M. Gyűjteményegyetem megbízási szerződéssel 1929. nov. 1-jétől öt évre megbízta a Bécsi M. Tört. Int. vezetésével. Majd Klebelsberg halála után a róla elnevezett intézmény további vezetésére Hóman Bálint minisztertől 1935. okt. 31.-ig kapott megbízást. 1934. jún. 14.–1935. okt. 31. a Bécsi Collegium Hungaricum ideiglenes vezetésével is megbízták. Levéltári kutatások folytatására ezután is Bécsben maradt, ahol szolgálati lakását is megtarthatta. Az Anschluss után azonban, 1938. jún. 28-án visszaköltözött Budapestre. Az 1939. évi IV. tc. (második zsidótörvény) hatálya alól a 2. § 6. pontja alapján, s mint egyetemi tanár is (7. pont) mentességet kapott.

MTA tagság: lev. tag: 1902. máj. 9., r. tag: 1917. máj. 3., tiszt. tag: 1936. máj. 14.; MTA Történettud. Biz. eln.: 1933–43

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: M. Tört. Társulat ig. vál. tag (1892–), Kisfaludy Társ. rendes tagja (1910–), a Gr. Tisza István Emlékbiz. tagja (1920–), a M. Irodalomtörténeti Társ. ig. vál. tagja (1929–), a M. Könyvtárosok és Levéltárosok Egy. t. tagja (1937–), debreceni Tisza I. Tud. Társ. r., majd tiszt. tagja, a Budapesti Philológiai Társaság tagja

Szerkesztőségi tagság: Történelmi Szemle (1912–22), Tisza Évkönyv (1922–25), Bécsi M. Tört. Int. Évkönyve (1931–40) szerkesztője; Bp.-i Szemle állandó munkatársa (1879–), Századok (1884–), Irod. tört. Közl. (1916–), Magyar Nyelv (1918–), Magyar Szemle (1930–) külső munkatársa

Kitüntetések: MTA Greguss-díj (1910), Corvin-koszorú (1930)

Ballagi Aladár

történész

(Kecskemét, Pest-Pilis-Solt-Kiskun m., 1853. okt. 24.–Budapest, 1928. jún. 21; a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Apja: Ballagi (1848-ig Bloch) Mór (ref., 1843-ig izr., 1851-ig evang., Inóc, Zemplén m., 1815. márc. 18.–Bp., 1891. szept. 1.), a szabadságharcban hadnagyként Görgey táborkari fogalmazója, majd századosként hadügymin. titkár, teológus, nyelvész, hebraista, ref. teol. akad. tanár, az MTA tagja (lev.: 1840, rendes: 1858), ogy. képv. (1861–65), a pesti, majd a bp.-i that. biz. vál. tagja (1861–88),

a Franklin nyomda ig. tanácsának tagja, háztulajdonos [Bp. VIII. ker., Mária u. 10. (160 négyszögöles telken kétemeletes, 7920 korona bérérték), IX. ker., Kinizsi u. 29. (406 négyszögöles telken kétemeletes, 13 930 korona bérérték)], fővárosi virilista (1888-ban, mint háztulajdonos, 1096 Ft adóval)

Apai nagyapja: Sztáray gróf haszonbérlője volt

Anyja: kisrákói és királylehotai Lehóczky Ida (róm. kat., Szarvas, 1826–Cegléd, 1897. ápr.)

Anyai nagyszülők: Lehóczky Lajos (–1855) Békés megyei főszolgabíró és Novák Jozefa (1805–1884)

Testvérei: B. László (1847–1867) jogászhallgató; B. Josephine (1849–1923), Illyés Károly birtokos, nemesi származású kúriai bíró felesége, Illyés Géza (1870–1951) orvos, egyetemi tanár anyja; B. Géza (1851–1907), a sárospataki ref. jogakadémia tanára (1875–1902), történész, politikatudós, az MTA tagja (lev.: 1888, rendes: 1907), ogy. képviselő (Szabadelvű P., 1901–1905)

Vallása: ref.

Felesége: 1. Bauer Ottilia (ref., 1862–1884); 2. 1891-től Peskó Ida (ref., 1864–1938), Peskó Medárd, váci földbirtokos és ügyvéd leánya

Gyermekei: B. Tibor (Bp., 1883–Jägerndorf, Szilézia, 1914. dec. 14., hősi halált halt), törvényszéki albíró, felesége Szilassy Mária, Szilassy Aladárnak, a közig. bíróság tanácselnökének, a ref. belmissziói mozgalom egyik kezdeményezőjének leánya; B. Ilona (1892–93); B. István (Bp., 1893. jún. 13.–1955), bőrgyógyász, egy. m. tanár; B. Viktor (1894–1945); B. Márta (–Pécs, 1968), Rávnay (Preininger) Tamás (1893–1963), szegedi tud. egy., tanár, bőrgyógyász felesége, zongoraművész; B. Dénes (1899–1972), színész, magántisztviselő

Középiskola: bp.-i ref. gimn., I–VIII. oszt., 1863–71

Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i tud. egy., bölcsészettud. kar, 1871–75

Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: állami ösztöndíjjal heidelbergi egy., 1872–73; saját költségén Ausztria, Németország, Franciaország, Svájc, Anglia, Spanyolország, Portugália, Olaszország, Svédország, Norvégia, Görögország, Szerbia, Románia, Oroszország, Észak-Amerikai Egyesült Államok tudományos intézeteit látogatta és levéltárait kutatta

Oklevél: bp.-i tud. egy., bölcsészdoktor, 1875. április 10.

Nyelvismeret: német, angol, francia, olasz, spanyol, latin

Magántanár: 1878. márc. 21., bp.-i tud. egy., a magyar műipar történelme

Nyilvános rendkívüli egy. tanár: 1883. aug. 20., bp.-i tud. egy., újkori egyetemes történelem

Nyilvános rendes egy. tanár: 1889. jún. 25., bp.-i tud. egy., újkori egyetemes történelem

Egyetemi tisztségek: bp.-i tud. egy., dékán: 1903–1904, rektor: 1919–20

Életút: Önkéntes katonai szolgálata után 1875–76: bp.-i ref. gimn. tanára, majd 1876–77-ben a sárospataki ref. akadémián a művelődéstörténelem és a történelmi segédtudományok rk. tanára; 1878–79: magántanári előadásokat tart, majd 1880. júl. 12. – az újkori történelem helyettes tanára a bp.-i tud. egy.-en. A tanszékre az 1881 szeptemberében meghirdetett pályázaton ötödmagával indult, s bár a kar 1882 márciusában első helyen jelölte, Trefort Ágoston min. döntése értelmében változatlanul helyettesként látta el a tanszéket. 1883 augusztusában kapott nyrk. tanári kinevezést, majd 1889-től rendes tanár lett. Az 1890-es évek elején a kar megbízásából művelődéstörténeti előadásokat is tartott. 1909–21: a Bp.-i Orsz. Tanítóképző Int.-i Tanárvizsg. Biz. tagja. 1912. márc. 14-én a kar úgy döntött, hogy menjen át a megürült művelődéstörténeti tanszékre, de ezt utóbb elvetették. A proletárdiktatúra idején eltiltották a tanítástól (1919. márc.–júl.). 1922-ben ünnepelték tanítványai és tisztelői 50. éves írói jubileumát az egyetem dísztermében. 1923. okt. 25–29-i ülésen a kar 21:19 arányban elvetette, hogy indítványozzák szolgálati idejének meghosszabbítását a 70. életéven túl. Ennek ellenére Klebelsberg min. „tekintettel értékes tudományos munkásságára, hosszú tanári működésére" kész lett volna a tanszéken meghagyni, de Ballagi a kar nemleges határozata után a tanév elején előadásait beszüntette, a karral minden összeköttetést megszakított. Egy év szabadságot vett ki, majd 1924. okt. 31-én véglegesen nyugdíjazták.

MTA tagság: lev. tag: 1884. jún. 5., r. tag: 1904. máj. 13.

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: Magyar Tört. Társulat ig. vál. tagja

Szerkesztőségi tagság: Prot. Egyházi és Isk. Lap munkatársa, segédszerkesztője; Irodalomtörténeti Közlemények szerk. (1891–92); Tolnai Világtörténet főszerk. (1926–28)

Közéleti társaság, szerep: a dunamelléki ref. egyházker. tanácsbírája (1893–1928), a bp.-i Kálvin téri ref. egyházközs. gondnoka; Bölcsészettanhallgatók Segítő Egyesületének egyik alapítója; M. Orsz. Tornatanítók Egylete elnöke; Polg. Isk. Tanáregyesület elnöke

Politikai szerep: a bp.-i IX. és X. ker. Függetlenségi párti ogy.-i képviselője (1905, 1906–10), a párt fővárosi intézőbizottságának elnöke (1905–); fővárosi that. biz. vál. tagja (1897–1912, 1920–1923)

Kitüntetés: a Pázmány Péter Tud. Egy. aranydiplomája

Jövedelem, vagyon: 1904-ben Bp.-en 2408 korona virilis adó (kétszerezve)

BÁLINT REZSŐ/RUDOLF (1892. JÚLIUS 11-IG BLEYER)

orvos, belgyógyász
(Budapest, 1874. okt. 22.–Budapest, 1929. máj. 23;
a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Apja: Bleyer József (izr., 1834–Bp., 1891. okt. 1.), gabonakereskedő
Apai nagyanyja: Mandel Sára (izr.)
Anyja: Politzer Júlia (izr., 1845–Bp., 1910 után)
Anyai nagyszülők: Politzer Sámuel (izr.) és Pinkusz Róza (izr., 1816–Miskolc, 1900. nov. 7.)
Testvére: Bálint Zoltán (1892-ig Bleyer) (róm. kat., 1907-ig izr.; Nagyvárad, 1871. márc. 6.–Bp., 1939. jan. 17.) építész, többek között az 1900-as párizsi világkiállítás magyar történelmi pavilonjának, a debreceni megyeházának és püspöki palotának a tervezője; jékei Bálint (1892-ig Bleyer) Imre (Bp., 1873–1943. jún. 24.), hírlapíró, közgazd. író, keresk. attasé, keresk. min. oszt. főnök, min. tanácsos, a Ferenc József-rend tisztikeresztese, első felesége Maria Anna Lilly Stein (Prága, 1891–Bécs, 1927), második felesége báró Kürschner Franciska (Brünn, 1882–Bécs, 1970)
Vallása: róm. kat. (1892-ig izr.)
Felesége: Hieronymi Mária (róm. kat., 1885. febr. 4.–…), H. Károly (1836–1911), mérnök, államvasúti vezérig., belügy-, majd keresk. miniszter, konzervatív politikus, bankigazgató leánya. Házasságkötés: 1915. aug. 14.
Középiskola: V. ker. m. kir. áll. főgimn. (Markó u.) I–VIII. oszt., 1884–92
Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i tud. egy., orvosi kar, 1892–97
Oklevél: bp.-i tud. egy., orvosi kar, orvosdoktor, 1897
Nyelvismeret: német
Magántanár: 1910, bp.-i tud. egy., orvosi kar, rendszeres idegkórtan
Nyilvános rendkívüli egy. tanár: 1914. máj. 30., bp.-i tud. egy., orvosi kar, belgyógyászat (VII. fiz. o.)
Nyilvános rendes egy. tanár: 1917. febr. 2., bp.-i tud. egy., orvosi kar, belgyógyászat (VI. fiz. o.)
Életút: Oklevele megszerzése után, 1900-ig az I. sz. belklinika díjtalan, 1901–1902-ben díjazott gyakornoka. Az 1902–1903. tanévtől az 1905–1906. tanévig ugyanitt harmadik tanársegéd, 1906–1907-ben második, 1907–1908-ban első tanársegéd. Az 1908–1909. tanévtől 1910–1911-ig a III. sz. belklinika első tanársegéde, 1911–1912-től 1913–1914-ig ugyanitt adjunktus. Az 1914-ben megüresedett I. sz. belgyógyászati tanszékre negyedmagával pályázó Bálint Rezsőt a kar első helyen jelölte nyr. tanárnak, de költségvetési okokból csak nyrk. tanári kinevezést kapott. Ugyanekkor kinevezték az I. sz. belgyógyászati klinika igazgatójának is. A rendes tanári kinevezést a kar már 1914. okt.

13-án kezdeményezte, amelyet vita után és különvéleménnyel, de az egyetemi tanács is támogatott. Költségvetési nehézségek miatt a miniszter a kar évente megismételt javaslatai ellenére csak 1917. jan. 23-án tett előterjesztést a királynak a rendes tanári kinevezésre. Közben 1915. márc.–1917. jún. 1.: II. o. honvéd főtörzsorvos (alezr.), kórházparancsnok a Debrői úti honvéd hadikórházban.

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: Bp.-i Orvosegyesület titkára (1908–1912), főtitkára (1912–1916), Igazságügyi Orvosi Tanács tagja, a Balneológiai Egyesület alelnöke

Kitüntetések: Balassa-díj alap jutalomdíja (1913), Balassa-érem (1928), Bp.-i Kir. Orvosegyesület Tauszk Ferenc Alapítvány díja (1926)

BÁNKI DONÁT (1879-IG LÖWINGER)

gépészmérnök

(Bánk, Veszprém m., 1859. jún. 6.–Budapest, 1922.aug. 1.; a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Apja: Bánki (1879-ig Löwinger) Ignác (izr., 1823–1903. jún. 24.), 1848-as honvéd főorvos, bánki, majd 1867-től lovászpatonai körorvos

Anyja: Salzer Betti (izr.)

Testvérei: (1879-ig valamennyiük Löwinger); Bánki Antónia, Haász Zsigmondné (1851–1916); Bánki Gyula (1854–1945), kir. főmérnök; Bánki József (1857–1900), keresk. min. szaktudósító Berlinben; Bánki Vilma, dr. Barta Gyuláné (1860–1920); Bánki Géza (1861–1929), a M. F. T. R. révkapitánya, MÁV főfelügy.

Vallása: evang. (korábban izr.)

Felesége: 1.: Salzer Ilona (unokatestvér); 2.: Marie Brule

Gyermekei 1. feleségétől: B. Elemér (Bp. 1886–1958), okl. gépészmérnök, Gyümölcstermelők Orsz. Egy. ig.; B. Ödön (1888–1917), hajóskapitány; B. László (1893–1909); 2. *feleségétől:* B. Dezső (1902–1967), főmérnök; B. Sándor (1905–1970), író

Középiskola: A szülői házban apja felügyelete mellett tanult, s magántanulóként Pápán vizsgázott, majd Bp.-en a VII. ker. terézvárosi főreáltanodában (később V. ker. áll. főreálisk.) fejezte be 1875-ben az akkor hatosztályos főreáliskolát, amely érettségi nélkül, műszaki jellegű magasabb iskolákra készített elő.

Egyetemi tanulmányok Mo.-n: József Műegyetem, gépészmérnök, 1875–79

Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: 1897: Németország; professzorként évente tett tanulmányutakat; 1908: USA, 1910: Bécs–München–Augsburg–Nürnberg

Oklevél: József Műegy., a hátralévő szigorlatok letétele után 1893. febr. 9., gépészmérnök

Nyelvismeret: német, francia, angol

Nyilvános rendes egyetemi tanár: József Műegy., gépészmérnöki osztály, gépszerkezettan (III.), meghívással 1899. jan. 18.-tól; 1900–1922 a hidraulika és hidrogépek tsz.; 1914. máj. 28.-tól V. fiz. o.

Egyetemi tisztségek: József Műegy., gépészmérnöki oszt. dékán, 1914–16

Életút: 1879–80: József Műegy. Mechanika tsz. tanársegéde; 1880. ápr. 6.–1882. jan. 31.: Államvasúti Gépgyár, műszaki díjnok; 1882. febr. 1.–1891: Ganz és társa Vasöntő- és Gépgyár szerkesztőmérnöke; 1891–93: József Műegy., konstruktőr, Gépszerkezettani tsz. tanseg.; 1893–1898. okt. 21.: Ganz gyári főmérnök; 1888–96: együttműködött Csonka Jánossal a Műegy. gépműhelyének vezetőjével; 1899-től a Műegy. tanára, emellett továbbra is a Ganz gyár műsz. tanácsadója; 1910-től a Szabadalmi Tanács, 1916-tól a Szabadalmi Felső Bíróság ülnöke; 1919-ben a proletárdiktatúra idején szerepet vállalt a Műszaki Üzemfelügyelőket Képező Tanfolyam munkájában.

MTA tagság: lev. tag, 1911. ápr. 27.

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: M. Mérnök és Építész Egylet tagja (1879–), a gépészeti szakoszt. elnöke (1909–12)

Szerkesztőségi tagság: Zeitschrift für das gesammte Turbinenwesen szerk. biz. tagja (1905–), a M. Mérnök és Építész Egy. közlönyének ált. gépészeti rovatvezetője

Közéleti társaság, szerep: Comenius szabadkőműves páholy tagja (1910)

Kitüntetések: a M. Mérnök és Építész Egylet Hollán Ernő-díja második fokozat (1887), első fokozat (1893), Cserháti Jenő-díja (1916), Nagy Aranyérme (1917); az MTA Nagyjutalma (posztumusz, 1926)

Jövedelem, vagyon: 1912-ben Bp.-en 2696 korona virilis adó (nem kétszeres), Bp. II. ker., Rózsahegy utca 6., 197 négyszögöl, földszintes villa, 3780 aranykorona bérérték, Bp. I. ker., Fehérvári út 42., telek

Beck Soma (korábban Sámuel)

bőrgyógyász
(Keszthely, Zala m., 1872. aug. 3.–Pécs, Baranya m., 1930. ápr. 26.; a Pécsi Központi temetőben nyugszik.)

Apja: Beck Vilmos (izr.), kereskedő Keszthelyen, később magánzó Bp.-en
Anyja: Bruck Adelina (izr.)
Vallása: evang. (1921-ig izr.)
Felesége: Strasser Elza (róm. kat., korábban izr., Bp., 1879. ápr. 10.–Bp., 1967. nov. 5.), Strasser Zsigmond (izr., Győr, 1831–Bp., 1908. jún. 4.) nagybérlő (4678 kh. Kisperkátán) leánya. Házasságkötésük: 1907. [Strasser Zsigmond a Strasser és König terménynagykereskedő céget alapító Strasser Alajosnak (Győr, 1823–Bp., 1888), a bp.-i tőzsde alelnökének testvére volt.]
Gyermekei: dr. Botkai (korábban Beck) Tamás; Botkai (korábban Beck) Márta
Középiskola: keszthelyi róm. kat. gimn. I–IV. oszt., 1881–1885; szombathelyi kat. gimn. V–VIII. oszt., 1885–89; érettségi: bp.-i evang. gimn., 1889
Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i tud. egy., orvosi kar, 1889–1994
Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: 1895–1996 és 1896–1997: a Shordann-féle 1000 forintos utazási ösztöndíjjal Bécsben, Párizsban és Hamburgban tanul
Oklevél: bp.-i tud. egy., orvosi kar, orvosdoktor, 1895. febr. 9.
Nyelvismeret: német, francia
Magántanár: 1905. máj. 27., bp.-i tud. egy., orvosi kar, bőr-, bujakór- és gyógytan
Nyilvános rendes egy. tanár: 1922. jan. 4., a Bp.-re menekült pozsonyi tud. egy., orvosi kar, bőr- és nemi betegségek (az egyetem 1924-ben Pécsre települt)
Életút: 1890–1991: a bp.-i II. sz. bonctani tanszék díjas demonstrátora; 1891–1992: az élettani tsz. demonstrátora; 1893. jan. 1.–1895. febr. 1.: a kórszövettani tsz. díjas gyakornoka; 1895. febr. 1.–1897. febr. 1.: a kórszövettani tsz. fizetéses tanársegéde. Ugyanakkor 1895. okt. 1.–1897. okt. 1.: utazási ösztöndíjjal külföldön; ezután mint a bőr- és nemibetegségek szakorvosa, Budapesten telepedett le; 1897–1900. márc. 1-jéig az izr. hitközség kezelése alatt álló bp.-i Bródy Zsigmond és Adél gyermekkórház megbízott rendelő orvosa; 1900. márc. 1-jétől 1908-ig kinevezett rendelő orvos ugyanott, 1908–1916: főorvos; 1914. aug. 1-jén bevonult hadnagyi ranggal a fehértemplomi tartalékkórházba, ahol négy hónapig szolgált. 1914. dec. 1.–1918. júl. 1-jéig hadiszolgálatot teljesített, mint a bőr- és nemi beteg oszt. vezetője a Pénzintézetek Hadikórházában Bp.-en. 1918. júl. 1. – a fővárosi Zita kórház bőrgyógyászati osztályának rendelő orvosa, 1919. márc. 17-től napidíjas főorvosa, majd 1919. nov. 30-tól rendes főorvosa. 1920. okt. 1.–1922. jan. 4.: a Bp.-re menekült pozsonyi Erzsébet tud. egy. bőr- és bujakórtan helyettes tanára; 1922. jan.

4-től egyhangú meghívással egyetemi tanár uo. 1924-ben az egyetemmel együtt Pécsre költözött. Szakkönyvtárát a pécsi egy.-i bőrklinikára hagyta.

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: a Magyar Dermatológiai Társ. alapító tagja

Külföldi és nemzetközi tudományos társulat: a Deutsche Dermatologische Gesellschaft rendes tagja, a Gesellschaft Deutscher Naturforscher und Ärtze r. tagja, a párizsi Société francaise de dermat. et syphyl. lev. tagja (1898. ápr.-tól, a háború alatt törölve)

Közéleti társaság, szerep: Demokrácia szabadkőműves páholy tagja (1900); a pécsi tud. egy. diákjóléti intézményeinek vezetője

Szerkesztőségi tagság: a Monatschrift für praktische Dermatologie (1900–1901) és a Dermatologische Wochenschrift (1901–) társszerkesztője

Kitüntetés: a magyar és porosz Vöröskereszt jelvények tulajdonosa

BEKE MANÓ (1884-IG BECK)

matematikus
(Pápa, Veszprém m., 1862. ápr. 24.–Budapest, 1946. jún. 27.)

Apja: Beck Lipót (izr.), pápai pékmester

Anyja: Herzog Fanni (izr.)

Testvére: Beke (1884-ig Beck) József (Pápa, 1867–Bp. 1940), hídépítő mérnök, 1892-től a kereskedelemügyi minisztériumban műszaki főtanácsos, 1922-ben nyugdíjazzák

Vallása: róm. kat. (1884. jún. 19.-ig izr.)

Felesége: Stern Júlia (róm. kat., 1886. okt. 2.-ig izr.)

Gyermekei: Beke Piroska (Bp., 1857. okt. 25.–); Beke Margit (Gödöllő, 1890. júl. 11.–Bp., 1988), műfordító, író, Görög (1901-ig Gussman) Imre (1882–1974) műfordító, tanár felesége (1908-tól); Beke Ágnes Paula (Bp., 1892. ápr.–); Beke Franciska (Bp., 1895. ápr.–)

Középiskola: pápai bencés gimnázium, I–II. oszt., 1871–1873; Bp. V. ker. áll. főreálisk.; III–VIII. oszt. 1873–1879; érettségi: 1879

Egyetemi tanulmányok Mo.-n: műegy., pesti tud. egy. 1879–1883

Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: göttingeni egy., 1882–1883 és állami ösztöndíjjal 1892–1893-ban is

Oklevél: bp.-i tud. egy., matematika–fizika szakos tanári, 1883; bp.-i tud. egy., bölcsészdoktor, 1884

Nyelvismeret: német, francia, angol, olasz

Magántanár: 1896: bp.-i tud. egy., bölcsészkar, analízis

Nyilvános rendes egy. tanár: bp.-i tud. egy. bölcsészettud. kar, 1900. ápr. 15.–1922. ápr. 13., matematika

Egyetemi tisztségek: bp.-i tud. egy., bölcsészettud. kar, dékán: 1911–1912

Életút: 1883–84: az V. ker. (Markó u.) áll. főreálisk. próbaéves tanára, 1884-ben helyettes, 1886–1895 rendes tanára. 1886–1896: ő készítette a miniszter országgyűlés elé terjesztett jelentéseinek a középiskolák helyzetéről szóló fejezetét; 1888-tól a bp.-i kereskedelmi akadémia matematika-előadója; 1895–1900: középiskolai tanárképző intézet gyakorló gimnáziumának tanára. 1899-ben a bp.-i tud. egy. bölcsészkara a matematika tanszékre meghirdetett pályázaton első helyre jelölte Bekét, akit 1900-ban ki is neveztek. Tanszéke mellett matematikai tanszergyűjteményt állított fel, s bölcsészkari olvasótermet is szervezett. Mindkettőnek, s 1914-től a matematikai szemináriumnak is igazgatója. A bp.-i Országos Tanárvizsgáló Bizottság (1900–), a Tanítóképző Int. Tanárvizsg. Biz. (1905–) és az Orsz. Közokt. Tanács tagja (1903–), az Orsz. Középiskolai Matematikai Reformbizottság elnöke (1906–1909). Az októberi forradalom után tervezetet készített az egyetem reformjáról. Később üdvözölte a Tanácsközt. egyetemi intézkedéseit, s tagja lett a kari tanács helyére lépő bölcsészkari bizottságnak. 1919-ben, a Tanácsközt. bukása után fegyelmi eljárást indítottak ellene. A bölcsészkar ragaszkodott elbocsátásához, mivel „beilleszkedett a proletárdiktatúra állami és társadalmi rendjébe". 1922-ben megfosztották tanszékétől és nyugdíjától. Utóbbit még 1922-ben visszakapta. 1922–1939: Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt. matematikai, természettudományos és technikai szakértője. 1945-ben a bp.-i tud. egy. rehabilitálta.

MTA tagság: lev. t.: 1914. máj. 7., 1920. ápr. 19.: kizárták, 1945. ápr. 26.: tagságát helyreállították

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: a II. Országos Egyetemes Tanügyi Kongresszus titkára (1896), Matematikai és Fizikai Társulat vál. tagja (1897–), a Nemzetközi Matematikai Oktatásügyi Bizottság Magyar Nemzeti Albizottság alelnöke (1914–), a Magyar Pedagógiai Társaság rendes tagja (1899–)

Közéleti társaság, szerep: Könyves Kálmán szabadkőműves páholy (1890), az Orsz. Középisk. Tanáregyesület vál. tagja (1897–), bp.-i körének elnöke (1900–), a Szabad Lyceum igazgatósági tagja (1898–), a Népszerű Főiskolai Tanfolyam végrehajtó bizottságának (1908–), az Erzsébet-Népakadémia ig. tagja (1909–), a Bölcsészettanhallgatók Segítő Egyesületének dísztagja (1914–)

Bőke Gyula (1862-ig Beck)

orvos, fülgyógyász
(Tata, Komárom m. 1832. nov. 8.–
Budapest, 1918. márc. 5.; a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Apja: Bőke (1862-ig Beck) Simon (izr., 1801–1885), kereskedő Tatán, majd 1847-től Pesten
Anyja: n. a.
Testvérei: 1862-ig valamennyiük Beck; Bőke Károly, uradalmi főszámvevő a Görgey család tápiógyörgyei 5600 holdas uradalmában; Bőke Mária Grünhut Miksáné (1840–Bp., 1923); Bőke Katalin, Bőhm Bernátné
Vallása: róm. kat. (1868-ig izr.)
Felesége: Freund Etelka (Buda, 1848. jún. 21.–)
Gyermeke: Bőke Kornélia
Középiskola: Tata, piar. gimn., I–III. oszt., 1844–47; Pest, piar. gimn., IV–VIII. oszt., 1847–52
Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: bécsi egyetem, orvosi, 1852–1857; würzburgi egyetem, orvosi, fülgyógyászati, 1860–61
Oklevél: bécsi egyetem, orvos és szülész, 1858
Nyelvismeret: német, …
Magántanár: 1868, pesti tud. egy., fülgyógyászat; 1879. ápr. 15.-től rk. tanári címmel és jelleggel
Nyilvános rendkívüli egy. tanár: 1902. ápr. 29.: bp.-i tud. egy., orvostud. kar., fülgyógyászat
Életút: 1859–61: gyakorló orvos Mosonban, 1862–1868: fülorvos a pesti zsidókórházban; közben 1864-ben kezdeményezte magántanári habilitációját a pesti tud. egy. orvosi karán. Ha sikerrel jár, ő lett volna a pesti tud. egy. és Magyarország első izr. vallású magántanára. Az 1853. dec. 13.-i 8959/859 sz. cs. kir. vallás- és közokt. min. rendelet, tekintettel az egyetem róm. kat. alapítására, kat. jellegére előírta, hogyha nem katolikus személy folyamodik magántanárságért, akkor az egyetemnek a habilitációs eljárás megindítása előtt kérnie kell a min. hozzájárulását. Bőke kérelmét az orvosi kar támogatólag terjesztette fel. Scitovszky János hercegprímás az egy. kat. jellegének védelmében óvást jelentett be a helytartótanácsnál. A kérelmet így a helytartótanács nem támogatta, s a bécsi min. elutasította. Bőke csak a kiegyezés után, 1868-ban, Eötvös minisztersége idején nyerte el a magántanárságot. Ugyanebben az évben katolizált is, ezzel is összefügg állásváltoztatása. 1868–1902: a Szt. Rókus Közkórház fülész szakorvosa; 1868–97: a Stefánia gyermekkórház fülorvosa; 1902-től egyetemi tanár, az Orsz. Közegészségügyi Tanács tagja; 1911: nyugdíjazták.

Tudományos, művészeti, társulat, egyesület: a Bp.-i Királyi Orvosegylet rendes tagja, a bp.-i Orvosi kör és orsz. segélyegylet elnöke, a Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat alapítója és bizottsági tagja, a kir. orvosegylet otológiai szakoszt. elnöke, a magyar orvosok és természetvizsgálók állandó közp.-i bizottmányának rendes tagja, az Orsz. Közegészségügyi Egyesület rendes és vál. tagja, a magyar fül- és gégeorvosok egyesületének alelnöke

Külföldi és nemzetközi tudományos társulat: a Société francaise d'otologie et laryngologie levelező tagja, a Société royale de médecine publique de Belgique tagja

Közéleti társaságok, egyesületek: a Szamaritánus Egyesület elnöke

Kitüntetések: a III. oszt. vaskorona rend lovagja (1906)

Vagyon, jövedelem: 1888-ban 2948 forint virilis adó Bp.-en; 1892-ben 2272 forint virilis adó Bp.-en; 1910-ben 1924 korona virilis adó Bp.-en (nem kétszeresen)

FAYER LÁSZLÓ (KORÁBBAN FEYER, FEUER)

büntetőjogász

(Kecskemét, Pest-Pilis-Solt-Kiskun m., 1842. jún. 2.–Budapest, 1906. nov. 9.; a rákoskeresztúri, Kozma utcai izr. temetőben nyugszik.)

Apja: Feuer Éliás (izr., …–Kecskemét, 1855), kereskedő Kecskeméten, sajátján és egy bérelt „jószágon" gazdálkodott is

Anyja: Schwarz Regina (izr.)

Testvérei: Fayer Gyula (Kecskemét, 1856–Bp., 1932) ügyvéd, gyorsirodai tanácsos. 1876–1919 között ogy.-i gyorsíró; és még három testvér

Vallása: izr.

Nőtlen

Középiskola: ungvári kir. kat. algimn., I. oszt.; kecskeméti ref. gimn., II. oszt., 1857–1858; kecskeméti piar. gimn., III–V. oszt., 1858–1861; kecskeméti ref. gimn., VI–VIII. oszt., 1861–64; Érettségi ugyanitt: 1864

Egyetemi tanulmányok Mo.-n: pesti tud. egy., jogi kar 1864–1870

Oklevél: 1870, pesti tud. egy., jogtud. doktor; 1874: ügyvédi vizsgát tett

Nyelvismeret: német, …

Magántanár: 1874. júl. 19., bp.-i tud. egy. állam- és jogtud. kar, bűnvádi eljárás; 1886: címzetes nyrk. t., bűnvádi eljárás

Nyilvános rendkívüli egy. tanár: 1896. aug. 20., bp.-i tud. egy. állam- és jogtud. kar, büntetőjog és bűnvádi eljárás

Nyilvános rendes egy. tanár: 1900. jan. 31., büntetőjog és bűnvádi eljárás

Életút: Hatéves korában súlyos baleset érte, ami több évre ágyhoz kötötte. Így tanult és így fejlesztette ki gyorsíró készségét. 22 évesen érettségizett. 1864-ben jött Pestre, s az egyetemmel párhuzamosan egy hírlaptudósító vállalat alkalmazta, ahol gyorsíró tudását is hasznosította. (Ő jegyezte le 1865-ben Deák Ferencnek, mint Pest belvárosa képviselőjelöltjének a Vigadóban elmondott programbeszédét). 1868-tól 1885-ig az országgyűlés gyorsíró irodájának tagja, mint első osztályú gyorsíró. 1874-től emellett ügyvédi gyakorlatot is folytatott. Az ügyvédi kamara könyvtárosa volt. (Itt újabb baleset érte könyvtárrendezés közben.) Mint magántanár 1883-ban ő honosította meg a bp.-i tud. egy. jogi karán a hallgatókkal foglalkozó szemináriumi gyakorlatokat. Ennek elismeréseként kapta meg 1886-ban a nyilv. rendkívüli tanári címet. 1888 nov.-ben folyamodványt nyújtott be rendes tanárrá való kinevezése érdekében, de ezt a kar nem támogatta. 1890-ben, amikor harmadmagával pályázott a megürült büntetőjogi tanszékre, a kar harmadik helyen jelölte. 1893. jún. 18-án viszont hivatkozva a büntetőjogi szeminárium alapításával kapcsolatos érdemeire, valamint a bűnvádi eljárásnak mint tantárgynak a növekvő fontosságára, a jogi kar kezdeményezte, hogy állítsanak fel részére rendkívüli tanszéket e tárgyból. Ő volt az első tanár, akit a kar pályázat kiírása nélkül hívott meg a felállítandó tanszékre. Nyilv. rk. tanári kinevezésére Wlassics Gyula büntetőjogi professzornak 1895. jan. 15-i min. kinevezése után, 1896. aug. 20-án került sor. 1900-ban lett nyr. tanár.

MTA tagság: lev. tag: 1894

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: a Jogászgyűlés állandó bizottságának és a Társadalomtudományi Társaság választmányának tagja

Szerkesztőségi tagság: a Gyorsírási Évkönyv (1866–1867), a Gyorsírászati Lapok (1870–) szerkesztője, a Magyar Themis (1871–) segédszerkesztője, a Döntvények Gyűjteménye (1876-tól), az Igazságügyi Törvények (1877-től) és a Jogtudományi Közlöny (1890–1906) főmunkatársa, majd szerkesztője

Közéleti társaság, szerep: M. Jogászegylet egyik alapítója (1879), titkára, ügyvezető főtitkára, majd 1903-tól alelnöke

Fejér Lipót (1900-ig Weisz)

matematikus
(Pécs, Baranya m., 1880. febr. 9.–Budapest, 1959. okt. 15.;
a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Apja: Weisz Samu (izr.), rőfös- és kézműáru-kereskedő Pécsett
Anyja: Goldberger Viktória (izr., …–1935)
Anyai nagyapja: Goldberger József (izr., Cece, 1818–1882), a pécsi izr. tanítótestület tagja (1851–1854), majd magántanító, az első magyar–héber társalgási nyelvkönyv (1869) szerzője
Anyai dédapja: Nachod Sámuel orvos
Vallása: izr.
Nőtlen
Középiskola: pécsi állami főreál., I–VIII. oszt., 1889–97
Egyetemi tanulmányok Mo.-n.: bp.-i Műegyetem, gépészmérnöki kar, majd egyetemes szakoszt., 1897–1898; bp.-i tud. egy., 1898–1902
Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: berlini egy., 1899–1900; Göttingen: 1902–1903 téli félév; Párizs: 1902–1903 nyári félév
Oklevél: bp.-i tud. egy., középiskolai tanár, 1902. ápr. 19.; bölcsészdoktor (matematika), 1902. ápr. 26.
Nyelvismeret: német, francia, angol, olasz
Magántanár: kolozsvári tud. egy., term. tud. kar, mennyiségtani analízis és analitikai mechanika, 1905
Nyilvános rendkívüli egy. tanár: kolozsvári tud. egy., term. tud. kar, matematika, 1911. márc. 10.
Nyilvános rendes egy. tanár: bp.-i tud. egy., matematika (II. sz. tsz.), 1911. szept. 6.
Életút: Repetitor a bp.-i tud. egy. matematikai intézetében (1900–1902); 1902 nyarán az ógyallai csillagvizsgáló hullócsillag-megfigyelője; a bp.-i tud. egy. tanársegéde (1903–1905); kolozsvári tud. egy. matematikai int. tanársegéde (1905–1906), majd adjunktusa (1906–1911), illetve h. tanára; 1911 márciusában a kolozsvári egyetemre nevezik ki nyrk. tanárnak, majd szept.-ben a bp.-i tud. egy. bölcs. karára nyr. tanárnak; az 1919. szeptember 25-i kari ülés igazoló határozata szerint „a szükség parancsolta mértéken túl nem igyekezett a tanácsköztársaság érdekeit szolgálni”. 1933-ban a chicagói világkiállítás tudom. kongresszusának vendégelőadója volt, s 13 vezető amerikai egyetemen tartott előadást. Az 1939. évi IV. tc. (második zsidótörvény) hatálya alól a 2. § 7. bek. alapján, mint egyetemi tanár mentesült. A német megszállás után az 1210/1944. ME rendelet alapján azonban már zsidónak minősíttetett, s a VKM a 218.466/1944., XVI. üo. sz. rendeletével 1944. júl. 1-jétől nyugdíjazta. 1944. szept. 13-án Horthy legfelsőbb elhatározással

visszamenőleg hatályon kívül helyezte a nyugdíjazást. 1944. nov. 20-án a nyilasok ütlegeléssel és fegyverrel elhurcolták otthonából, majd szilveszter éjszakáján a Tátra u.-i ház lakóival együtt felsorakoztatták egy, a Dunához hajtandó menetbe. (Egy bátor honvédtiszt közbelépése mentette meg.) Testileg és lelkileg annyira elgyötörték, hogy féléves kórházi ápolásra volt szüksége. („Charité" Poliklinika, VI. ker., Csengery u. 69. II. emelet 5. számú kórterem.) További aktív tanítás és tudományos munka után élete utolsó két évét súlyos betegen a Kútvölgyi úti kórházban töltötte.

MTA tagság: lev. tag: 1908. ápr. 30., r. tag: 1930. máj. 8., tiszt. tag: 1946. júl. 24., ig. tag.: 1946. dec. 19.–1949. okt. 31., r. tag: 1949. okt. 31.

Díszdoktor: Brown University (Providence, Rhode Island, USA, 1933), bp.-i tud. egy. tb. dokt. (1950)

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: Eötvös Loránd Matematikai és Fizikai Társ. titkára (1913–33), majd alelnöke (1933–44), Bolyai János Mat. Társ. tb. eln. (1947–59)

Külföldi és nemzetközi tudományos társulat: Circolo Matematico di Palermo ig. tag (1909–1935), a cambridge-i nemzetközi matematikai kongresszus alelnöke. A Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen lev. tag (1917-től), Calcutta Mathematical Society tiszt. tag (1928-tól), Deutsche Mathematiker Vereinigung tagja, a bajor (1954) és a lengyel (1957) tud. akadémia tiszt. tagja

Szerkesztőségi tagság: az Eötvös L. Mat. és Fiz. Társ. lapja matematikai részének szerk. (1913–1933), a Circolo Matematio di Palermo folyóiratának szerk. (1909–1935), a Mathematische Zeitschrift szerk. (1918-tól)

Kitüntetés: MTA Marczibányi mellékjutalom (1911), MTA Nagyjutalma (1918), Corvin-koszorú (1930), Kossuth-díj I. fokozat (1948), Népköztársasági Érdemrend (1950), Munka Vörös Zászló Érdemrend (1953)

Fellner Frigyes

közgazdász
(Pest, 1871. júl. 11.–Mauthausen, Ausztria, 1945. febr. 13.)

Nemesség: 1917. jún. 26., előnév: 1917. aug. 21., németvölgyi

Apja: Fellner Manó (ref., 1912-ig izr.) kereskedő, üzletvezető, szabómester, úri szabó, Bp. törvényhatósági biz. vál. tagja (1888–94)

Apai nagyapja: Fellner Manó

Apai nagyanyja: Weisz Júlia (1813–Bp., 1887)
Anyja: Kramer Cecília (1912-ig izr.)
Testvére: Fellner Margit (Bp., 1879–Bp., 1887)
Vallása: ref. (1903-ig izr.)
Felesége: Spett Mária Aranka Gizella (róm. kat., Bp., 1884. dec. 14.–Bp., 1920), Spett Vince, jómódú bp.-i ügyvéd leánya (Felsőpetényben 1549 holdas birtok, a Wenckheim család ügyvédje)
Gyermeke: F. Frigyes (róm. kat., Bp., 1908. máj. 19.–1940) közgazdász, műegy. mt. (1936: közlekedési politika), rövid M. Nemz. Banki szolgálat után tanársegéd a műegy. közgazd. karon
Középiskola: bp.-i ref. főgimn., II–VIII. oszt., 1882–89
Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i tud. egy., jogi kar, 1889–93
Oklevél: bp.-i tud. egy., jogi kar, államtud. doktor, 1894. nov. 10.; jogtud. doktor, 1896. szept. 28.; ügyvédi okl., 1897. ápr. 27.
Nyelvismeret: német, angol, francia
Magántanár: bp.-i tud. egy., jogi kar, 1904, agrárpolitika; címzetes nyrk. tanár, bp.-i tud. egy., jogi kar, 1914, agrárpolitika
Nyilvános rendes egy. tanár: bp.-i tud. egy., közgazdasági kar, 1919. dec. 30., közgazdaságpolitika és pénzügytan (a kar beolvadása után, 1934-től nyrt. a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen)
Egyetemi tisztségek: bp.-i tud. egy., közgazdasági kar, dékán, 1921–1922; Műegy., prorektor: 1934–1935, Műegy. Tanács vál. tagja
Életút: Hieronymi Károly belügymin. magántitkára (1896–97). Amikor Hieronymi a M. Agrár- és Járadékbank élére került, magával vitte Fellnert is, aki itt fokozatosan emelkedett a ranglétrán: elnöki titkár (1897. máj. 1-jétől), vezértitkár (1904–), ig. h. (1906–), igazgató (1910–), ügyvez. ig. (1914–), vezérig. h. (1919–1920); a bp.-i keresk. akad. nemzetgazdaságtan ea. (1901–1905), a Pénzintézeti Központ vál. tagja (1916–19). Közben 1901-től, mint kormányképviselő rendszeresen részt vett és előadott az Institut International de Statistique ülésein, sokszor szakosztályi elnökként vezette a tanácskozásokat. Tagja az Orsz. Ip. és Keresk. Oktatási Tanácsnak, valamint a Stat. Szakvizsgálati Biz.-nak. A világháború alatt jelentős szerepet játszott az átmenetgazdaság ügyvitelében. 1916-ban a hadügyminisztériumban alakult hadigazdasági tud. biz. tagja volt. 1917-ben „a közgazd. terén szerzett érdemei elismeréseként" kapott magyar nemességet. A Tanácsköztársaság idején a Markó utcai, majd a gyűjtőfogházba internálták. Utána a Bp.-i Kereskedelmi és Iparkamara a béketárgyalások pénzügyi anyagának előkészítését végző biz. elnökévé nevezte ki. Az önálló egyetemként létesített bp.-i közgazd. tud. kar egyetemi nyr. tanára 1920-tól, majd 1934-től műegyetemi tanár. Az Orsz. Stat. Tanács, a Stat. Szakvizsgálati Bizottság, a Hites Könyvvizsgálókat Képesítő Bizotts.,

az Orsz. Ösztöndíjtanács, az Orsz. Felsőoktatási Tan. tagja, a Szerzői Jogi Szakértő Biz., az Orsz. M. Kir. Gazdasági Szaktanárvizsg. Biz., az Orsz. Ipartanács, Orsz. Közlekedési Tanács, Orsz. M. Idegenforgalmi Tanács közgazd. és pénzügyi szakoszt. tagja. Az 1939. évi IV. törvénycikk (második zsidótörvény) hatálya alól a 2. § 6. pontja alapján, mint egy. tanár is (7. pont) mentesült, s Horthy kormányzótól személyre szóló mentesítő levelet is kapott. 1941-ben, 70 éves korában nyugdíjazták. Fia korai halála megtörte, teljes visszavonultságban élt. 1944. március 19-én a bevonuló németek letartóztatták, előbb a hanzendorfi, majd a mauthauseni koncentrációs táborba hurcolták, ahol éhen halt, „fáradtan elaludt".

MTA tagság: lev. tag: 1915. máj. 6., r. tag: 1936. máj. 14. (1934-es és 1935-ös ajánlások után, harmadszorra); a nemzetgazd. biz. tagja (1916-tól)

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: M. Jogász Egylet tb. tag, M. Stat. Társ. alelnöke, Darányi Ignác Agrártudományos Társ. rendes tagja, M. Közgazdasági Társ. főtitkára (1909), vál. tag; a M. Gazd. Kut. Int. Egyesület elnöki tanács tagja (1928–), Bp.-i Keresk. és Iparkamara lev. tagja

Külföldi és nemzetközi tudományos társulat: Société de Statistique de Paris lev. tag (1901. dec. 18.–), tb. tag (1925–); Inst. International de Statistique (1909–), berlini Verein für Sozialpolitik vál. tag. (1916), koppenhágai Selskabet for Social Forsken of Krigens Folger lev. tag., Royal Statistical Soc. (1930–); Royal Economic Soc., Internationale Vereinigung für Finanz- und Steuerrecht (Amszterdam) és a Deutsche Statistische Gesselschaft rendes tagja, Inst. de France Académie des Sciences Morales et Politiques lev. tag (1933–), Institut International de Sciences Economiques alapító tagja (1939)

Közéleti társaság, szerep: a Corvin Mátyás szabadkőműves páholy, a Szabad Lyceum Tudományt és Ismereteket Terjesztő Társulat főtitkára (1908–), alelnöke (1916–), Rotary Club tagja, a M. Külügyi Társ. tud. szakoszt. közgazd. előadója (1920–), a bp.-i Keresk. és Iparkamara lev. tagja (1921–), a Budai Ref. Egyházközség presbitere (1937–45)

Politikai szerep: A Tanácsköztársaság bukása után a Nemzeti Középpárt tagja, a párt pénzügyi biz.-nak fő előadója lett. 1920-ban a földbirtokreform törvényelőkészítő biz. tagja volt. Az egyetem küldöttjeként felsőházi póttag (1927–), r. tag (1938–1941)

Kitüntetések: MTA Pesti Magyar Kereskedelmi Bank díja (1917), Chorin-díja (1931)

Vagyon, jövedelem, gazdasági érdekeltség: 1917-ben igazgatósági tag: K. K. Privilegierte Oelindustrie-Gesellschaft Wien, Temesi Agrártakarékpénztár Temesvár, Szabolcsi Agrártakarékpénztár Nyíregyháza, Vágvölgyi Agrár- és Iparbank Rt. Zsolna, M. Általános Ingatlanbank Bp., s több helyi érdekű vasút, Kisvárdai Takarékpénztár, Marosvásárhelyi Agrártakarékpénztár,

Hazai Kőolajipari Rt. Bp., Kőbányai Polgári Serfőző és Szent István tápszer-művek Rt.
1935: 30 215 pengő jövedelem, 198 714 pengő vagyon
1940: 31 502 pengő jövedelem, 411 944 pengő vagyon
1942: 43 846 pengő összes jövedelem, 34 839 pengő jövedelem, mint adóalap

Fenyvessy Béla

orvos
(Budapest, 1873. aug. 15.–Pécs, 1954. jan. 6.; a pécsi központi temetőben nyugszik.)

Nemesség: zalai előnévvel 1899-től (apja kapta)
Apja: Fenyvessy Adolf (izr., 1862-ig Grünbaum, Zalaegerszeg, 1837. dec. 23.–Bp., 1920. jan. 18.), a parlamenti gyorsíróiroda főnöke (1865–1911), udvari tanácsos (1910), a főv. that. biz. vál. tagja (1873–1906), az Athenaeum könyvkiadó és a Győr-Sopron-Ebenfurti Vasút ig. tagja
Anyja: Löwensohn Klára (izr., 1845–1925)
Testvére: F. József (1870–1935), a Keresk. Min. tisztviselője, min. tan. (1916), h. államtitkár (1922); F. Szeréna (Bp., 1868–), dr. Török (1894-ig Tauszik) Emil mohácsi, majd bp.-i ügyvéd felesége; F. Aranka
Vallása: evang. (1903. júl. 9-ig izr.)
Felesége: Holitscher Leonie (ev., korábban izr., Bp., 1882. aug. 2.–Bp. 1955. aug. 18.), Holitscher B. Lipót (izr., 1839–1904) egykori bécsi üzletembernek, nagybirtokosnak (1891-től 1440 kh., kastéllyal, a Veszprém megyei Csetényben), a Kereskedelmi Bank igazgatójának és Hamburger Vilmának a leánya. A bp.-i Farkasréti temetőben nyugszik.
Gyermekei: F. György (Bp., 1908. febr. 23.–), gépészmérnök; F. Klára Mayer Istvánné (Bp., 1911. okt. 27.–)
Középiskola: bp.-i piar. gimn., I–VIII. oszt., 1884–1892
Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i tud. egy., orvosi kar, 1892–1897
Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: 1898–1899 II. félév és 1899–1900: bécsi és berlini tanulmányút Schordann-féle ösztöndíjjal
Oklevél: bp.-i tud. egy., orvosi kar, orvosdoktor, 1897. nov. 10. Sub auspiciis Regis
Nyelvismeret: német, latin

Magántanár és más tudományos fokozatok: bp.-i tud. egy., orvosi kar, kísérleti gyógyszertan, 1905; közegészségtan, 1908; a közegészségtan címzetes rendkív. tanára, 1909. nov. 22.; az orvostudományok doktora (1952. júl.)

Nyilvános rendes egy. tanár: pozsonyi egyetem, orvosi kar, 1918. ápr. 3., közegészségtan

Egyetemi tisztségek: pécsi tud. egy., orvosi kar, dékán: 1933–1934; pozsonyi tud. egy., rektor: 1919–1920

Életút: 1896. nov.-től díjazott gyakornok a bp.-i egy. orvosi kar gyógyszertani intézetében. 1897. ápr. 1-jétől ugyanott II. tanseg., 1900. szept. 1-jétől I. tanseg.; 1902-ben Balogh Kálmán-féle tud. ösztöndíjban részesült. 1907. jan. 1-jétől I. tanseg. a közegészségtani int.-ben. 1907. ápr. 1-jétől adj. ugyanott. Az Orsz. Közegészségügyi Tanács tagja (1913–); 1913 és 1914 nyári szemeszterében 3-3 hónapot töltött a boroszlói egészségügyi intézményben. 1914. aug. 1-jén népfelkelő orvosként vonult be, a honvéd helyőrségi kórház bakteriológiai laboratórium vezetője, a honvédelmi min. higiénikusa. 1915-ben II. o. főtörzsorvossá nevezték ki a háború idejére. A honvédség központi egészségügyi intézetének vezetője. 1918. ápr. 3-tól pozsonyi egyetemi nyr. tanár. Az egyetem költözésével együtt 1919 őszétől Bp.-en, majd 1924 őszétől Pécsen működött. Az 1939. évi IV. tc. (második zsidótörvény) hatálya alól a 2. § 1. pontja alapján, és mint egyetemi tanár is (7. pont) mentességet kapott. Az Orsz. Természettud. Tanács tagja (1939–). 1943-ban elérve a 70 éves egyetemi tanári nyugdíjkorhatárt, a pécsi orvosi kar kezdeményezte, hogy a bevett szokás szerint még egy évig a szolgálatban visszatartassék. Ezt Szinyei Merse Jenő min. nem engedélyezte, s 1943 aug. 31-ével nyugalomba helyezte, de egyszersmind a kar alternatív javaslata alapján az 1943–1944-es tanévre megbízta a tanszék helyettesítő ellátásával

Közéleti társaság, szerep: Corvin Mátyás szabadkőműves páholy (1905), Bp.-i Piar. Diákszöv. tagja (1933–), M. Orvosok Szabad Szakszervezete egészségtud. szakcsoport díszelnöke (1947)

Szerkesztőségi tagság: Orvosképzés, Seuchenbekämpfung

Kitüntetések: Ferenc József-rend lovagkeresztje (1915), Signum Laudis, magyar, porosz és bolgár Vöröskereszt, Baranya vm. tb. tiszti főorvosa, törvényhatósági bizottságának örökös tagja, M. Köztárs. Érdemrend tisztikeresztje (1947. dec. 19.), Munka Érdemrend (1953)

Finály Henrik Lajos

filológus, történész
(Óbuda, 1825. jan. 16.–Kolozsvár, 1898. febr. 13.; Kolozsváron, a Házsongárdi temető lutheránus sírkertjében nyugodott. Sírját az 1980-as években számolták fel. Sírkövének feliratos része a sírkert bejáratánál található.)

Nemesség: 1895. szept. 25., előnév: kendi, 1897. jan. 12.
Apja: Finály Mózes (izr.), kereskedő Óbudán
Anyja: Finály Teréz (izr.)
Testvérei: Finály Etelka (izr., 1846–1883), Réthy Mór egyet. tanár felesége; Finály Júlia; Finály Adolf; Finály Katalin Reményiné
Vallása: róm. kat. (1847. szept. 18-ig izr.)
Felesége: 1. Kerekes Anna (1826–1868, Kolozsvár), házasságot kötöttek: 1856; 2. Sebesi Anna (ref., 1846–Bp., 1929)
Gyermekei: F. Lajos (1870–1935), mérnök, min. tanácsos, vasúti és hajózási felügyelő, a Ferenc József-rend lovagja; F. Gábor (1871–1951), tanár, régész; F. György (1874–1920), a Stefánia gyermekkórház sebész főorvosa, m. kir. népfölkelő százados-orvos; F. István (1876–1947), a Rimamurány-Salgótarjáni Rt. központi üzemvezető főmérnöke
Középiskola: bp.-i piarista gimn., 1837–1838; bp.-i evang. gimn., 1838/39–1841/42
Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: bécsi műegy., 1843–1847, mérnök; bécsi egy., matematika, csillagászat, fizika, klasszikafilológia
Oklevél: bécsi műegy., 1847, építőmérnök
Nyelvismeret: német, latin, görög, román
Nyilvános rendes egy. tanár: kolozsvári tud. egy. bölcsészettud. kar, 1872. szept. 29., történelmi segédtudományok
Egyetemi tisztségek: kolozsvári tud. egy. rektor: 1874/75, dékán bölcsészet-, nyelv- és történettud. kar 1876/77, 1887/88
Életút: 1848. szept.: önkéntes honvéd tüzér, 1849. febr.–aug.: tüzér hadnagy, majd főhadnagy. Borosjenőnél tette le a fegyvert. 1849 augusztusában besorozták a császári seregbe, közlegényként szolgált Itáliában. 1850 őszétől vasútépítő mérnök. 1851-től Pesten és Kolozsváron gr. Bethlen János gyermekeinek nevelője. 1852 nyarától Kolozsváron a Polgári Keresk. Társ. iskolájában és Berde Áron magániskolájában tanít matematikát és rajzot. 1853. okt.-től 1860-ig a kolozsvári piar. főgimn. tanára. 1858-ban megjelenteti latin–magyar szótárát, amiért a MTA lev. tagjai sorába választja (1858). 1861. febr.: az erdélyi főkormányszéken Mikó Imre erdélyi kormányzó mellett elnöki fogalmazó. 1861. nov. 25-től az Erdélyi Múzeum Egyesület Régiség- és Éremtárának őre. 1868–1871: a róm. kat. líceum nyomdájának vezetője és a kolozsvári keresk. és iparkamara elnöke. A felállítandó kolozsvári egyetem három tanszékére is

pályázott (matematika, klasszikafilológia, történelem). 1872–1898: kolozsvári egyetemi tanár

MTA tagság: lev. tag: 1858 (Ballagi Mór után az MTA második zsidó származású tagja)

Díszdoktor: kolozsvári tud. egy. t. doktora (1880)

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: az Erdélyi Irodalmi Társaság rendes tagja, az Erdélyi Múzeum Egylet első titkára (1859. nov.-től haláláig), a Magyar Tört. Társulat vál. tagja (1868–), a Hunyad megyei Történelmi és Régészeti Társulat tagja

Külföldi és nemzetközi tudományos társulat: a római Instituto di Corrispondenza Archaelogica levelező t.

Szerkesztőségi tagság: Erdélyi Gazdasági Egylet Havi Füzetei (1856–1857), majd Évlapjai szerk. (1857–1860), kolozsvári Magyar Futár (1858–1859), Erdélyi Múz. Egylet Évi Tudósításai (1866–1869), Évkönyvei, Évkönyvei Új folyama (1874–1878) és az Erdélyi Múzeum (1874–1882) szerkesztője.

Közéleti társaság, szerep: Erdélyi Orsz. Gazdasági Egylet titkára (1856. márc.–1859. nov.), tiszteletbeli tagja (1859–), az Erdélyi Katolikus Státus igazgatótanács tagja (1876–), a státusgyűlés világi jegyzője (1886–), Kolozsvár városi iskolaszék elnöke, a kolozsvári Keresk. Akad. felügy. biz. elnöke, az Erdélyi Román Népmívelő Egylet tiszt. tagja

FLEISCHER ANTAL

vegyész

(Kecskemét, Pest-Pilis-Solt-Kiskun m., 1845. júl. 19.–Kolozsvár, 1877. nov. 27., öngyilkos lett; kolozsvári búcsúztatás után Kecskeméten, az izr. temetőben temették el.)

Apja: Fleischer Bernát (izr., 1808–Kecskemét, 1869), posztó- és divatáru-kereskedő Kecskeméten

Anyja: Schweiger Josefa (izr., 1818–Kecskemét, 1903)

Testvérek: Fleischer Leontin (1839–1912), Milhoffer István (1825–1890) jómódú kecskeméti kereskedő felesége; Fleischer Gusztáv; Fleischer Gyula

Vallása: izr.

Nőtlen

Középiskola: kecskeméti ref. gimn., I–VI. oszt., 1855–1861; VII–VIII. oszt., 1865–1867

Egyetemi tanulmányok Mo.-n: pesti tud. egy. 1867–1868, vegytan

Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: bécsi egyetem, 1864–1866, gyógyszerészet

Oklevél: pesti tud. egy., gyógyszerész, 1868

Nyelvismeret: német, …

Nyilvános rendes egyetemi tanár: kolozsvári tud. egy. term. tud. kar, 1872. okt. 5., vegytan

Életút: Gyógyszerészeti gyakorlat: Kecskeméten, Gallé Emil gyógyszertárának gyakornoka (1861), segéde (1862), Pesten a Tauser-féle gyógyszertár segéde (1863), majd Ausztriában, a steyr-i, Brittinger-féle gyógyszertár gyógyszerészsegéde (1864–1865). A bécsi tanulmányok után Mosonban gyógyszerész provizor (1866), de a megyei főorvos bekérette keresztlevelét, s közölte, a törvények tiltják, hogy zsidók gyógyszerészként működjenek. Pestre települt át, s a gyógyszerész oklevél megszerzése után, 1868 és 1872 között a pesti egyetem vegytani intézetében Than Károly tanársegéde lett. 1872-ben megpályázta az újonnan indított kolozsvári tud. egy. vegytani tanszékét, amelyre Trefort Ágoston min. előterjesztésére Ferenc József ki is nevezte nyr. tanárnak. Ő lett Magyarországon az első izraelita felekezetű kinevezett egyetemi tanár. Kinevezése után külföldi tanulmányutat tett, kémiai laborokat tanulmányozott (leghosszabban a bonni egyetemen). A min. engedélyével két félévet töltött külföldön (1872–73). A min.-tól kapott 9000 forintos keretből felállította és felszerelte Kolozsváron a Vegytani Intézetet. Az Orsz. Gyógyszerészeti Egylet 1875-ben tiszt. tagjává választotta. 1877. nov. 28-án öngyilkos lett. A lakásán felállított ravatalnál Genersich Antal rektor az egyetem, Martin Lajos pedig a kar nevében búcsúztatta. Az állomáson, a koporsó Kecskemétre szállítása előtt Groisz Gusztáv jogászprofesszor mondott beszédet. Szakkönyveit a család a kolozsvári egyetem vegytani intézetének ajándékozta.

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: M. kir. Természettudományi Társulat tagja, Orsz. Gyógyszerészeti Egylet tiszt. tagja (1875–)

Külföldi és nemzetközi tudományos társulat: berlini vegyészeti egylet tagja

Közéleti társaság, szerep: a kolozsvári gyógyszerészhallgatók egyletének t. elnöke (1874–77)

FÖLDES BÉLA (1881-IG WEISZ)

közgazdász, statisztikus
(Lugos, Krassó m., 1848. szept. 25.–Budapest, 1945. jan. 18.)

Apja: Weisz J. János [izr., Lugos, 1815–(1865-ben már nem él)], orvos, 1835–1839: a bécsi, 1839-ben a padovai egyetemen tanult, Lugoson működött
Apai nagyapja: nagykereskedő Lugoson
Anyja: Nagel Jozefa, megözvegyülve az 1860-as évektől fűszerkereskedő/szatócs/Spezereihändlerin Temesváron
Vallása: róm. kat. (1879. okt. 6-ig izr.)
Felesége: Holländer Anna
Gyermeke: F. Lívia (róm. kat., Bp., 1882. jún. 2.–), 1913-tól ifj. Mikszáth Kálmán (1885–1950) Borsod megyei főispánnak, Mikszáth Kálmán (1847–1910) író fiának a felesége; F. Béla Dezső (róm. kat., Bp., 1886. máj. 4.–), M. Ált. Hitelbank cégvezetője, majd ig. h.-e, a M. Földhitel Intézetek Orsz. Szöv. ügyvez. tagja, majd ig. h.-e
Középiskola: temesvári piar. gimn. I–VI. oszt., 1859–1865; bp.-i piar. gimn., VII–VIII. oszt., 1865–67
Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i tud. egy., jogi kar, 1868–1869, 1870–1871. tanév második fele
Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: bécsi egy., jogi kar, 1867/68., 1869/70. tanév; lipcsei egy., 1870/71. tanév első fele
Oklevél: bp.-i tud. egy., állam- és jogtud. kar, 1872, jog- és államtudományi doktor
Magántanár: bp.-i tud. egy., jogtud. kar, 1874, nemzetgazdaságtan; uo. 1880: statisztika
Nyilvános rendkívüli egy. tanár: bp.-i tud. egy., jogtud. kar, 1882. dec. 4., statisztika
Nyilvános rendes egy. tanár: bp.-i tud. egy., jogtud. kar, 1889. jún. 22.: statisztika; 1892. jún. 2.–1917. aug. 18.: nemzetgazdaságtan és pénzügytan
Egyetemi tisztségek: bp.-i tud. egy., jogtud. kar, dékán: 1896/97, 1912/13, megválasztott rektor: 1917/18, de miniszteri megbízása miatt 1918. aug. 19-én erről lemondott
Életút: 1871-ben külföldről hazatérve először napilapoknak dolgozott. 1872: a Fővárosi Statisztikai Hivatal ig. helyettesi hatáskörrel felruházott szaksegéde; 1873: a bp.-i Keresk. Akad. nemzetgazdaság- és pénzügytan tanárát helyettesíti, majd a kereskedelemtörténet r. tanára; 1876-ban kinevezik az Orsz. Stat. Tanács tagjává (1876–1901); 1879: jogakadémiai r. tanár Nagyváradon; 1880: bp.-i Keresk. Akad., nemzetgazdaságtan és pénzügytan r. tanár; 1882-től egyetemi tanár a bp.-i tud. egy. jogi karán, a statisztika tanszéken. A tanszékre kiírt pályázaton heten vettek részt. A kar titkos szavazással Földes Bélát a második helyen jelölte. A min. felterjesztésére a király jóváhagyta

egy második stat. tanszék szervezését is, ahová Földest nyrk. tanárként nevezte ki. Az 1885/86-os tanévben létrehozta és ettől kezdve vezette a nemzetgazdaságtani és stat. szemináriumot. Szilágyi Dezső igazságügyminisztersége alatt tagja a törvényelőkészítő biz.-nak (1889–1895). Amikor Kautz Gyulának az Osztrák–Magyar Bank élére történő meghívásával megüresedik a nemzetgazdaságtani és pénzügytani tanszék, akkor saját kérésére a kar támogatásával ide helyezik át Földes Bélát, aki már 18 éve ezt a tárgyat is előadta. 1911. okt. 4-én a király kinevezi az V. fiz. o.-ba. Tagja lett a különböző minisztériumok mellett működő szakértő tanácsoknak, bizottságoknak: Orsz. Közl. Tanács (1907–1910), Orsz. Ipartanács (1907–1918), Orsz. Ip. és Keresk. Oktatási Tanács (1912–1918), munkásbiztosítási szakvizsgálati biz. (1913–1918), statisztikai szakvizsgálati biz. (1913–1918), előadó tanácsosa lett a Szabadoktatási Tanácsnak (1912–1918). 1917. aug. 18-tól 1918. máj. 8.: tárca nélküli miniszter, megbízva az átmenetgazdasági teendőkkel, de 1917. okt. 2-án a király engedélyezi, hogy miniszteri állásától való megválása esetén a tanszékre visszaléphessen. Saját kérésére min. állásától felmentetvén, 1918. jún. 1-jétől állapítják meg miniszteri nyugdíját a miniszterelnökségi büdzsé terhére. A két világháború között nyugdíjasként is rendkívül aktív volt. Trianon után munkálkodott a revízió érdekében. Sokat publikált stat. és közgazd. tanulmányokat. Élete végéig tagja maradt a Stat. Tanácsnak, s tagja lett az Orsz. Biztosítási Tanácsnak (1926–1939), az Orsz. Szociálpolitikai Int. igazg. tanácsának elnöke volt (1932–44). Szerepet játszott számos közéleti társaságban. 1945 januárjában a bp.-i gettóban, a gettó felszabadításának napján éhen halt.

MTA tagság: lev. tag: 1893. máj. 12., r. tag: 1901. máj. 10., tiszt. tag: 1933. máj. 19.; a Nemzetgazdasági és Stat. bizottságnak tagja (1879–1918), h. előadója (1881-től), jegyzője (1883–1886); a Nemzetgazdasági biz. előadója (1900–1917)

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: bp.-i nemzetközi stat. kongresszus titkára 1876; a Jogászegylet és a Felsőoktatási Egyesület vál. tagja (1913–), a Magyar Statisztikai Társ. tiszt. tag (1923)

Külföldi és nemzetközi tudományos társulat: Institut International de statistique (1885), British Economic Association (1891), Union international de droit pénal vál. tag., Institut International de sociologie tagja és alelnöke, Friedrich List-Gesellschaft tag., a Société belge d'études et d'éxpansion és az American Economic Association tiszt. tag.

Szerkesztőségi tagság: Bp.-i Szemle közgazd. és stat. rovat vez. (1883–1886); a berlini Zeitschrift für Literatur und Geschichte der Staatswissenschaft c. folyóirat állandó mtsa.; Értekezések a nemzetgazdaságtan és statisztika köréből (1882–1885), Értekezések a társadalmi tudományok köréből, Nemzetgazdasági és Statisztikai Évkönyv (1883–1886), Társadalom- és gazdaságpolitikai

könyvtár, M. Közgazdasági Könyvtár (1902–1914) szerkesztője, Pallas Nagylexikon közgazd. cikkei szerk., Közgazdasági Enciklopédia szerk. biz. tagja (1929–1931)

Közéleti társaság, szerep: Bp.-i Keresk. és Iparkamara lev. tagja (1876–); az Orsz. Kaszinó tagja (1895–); Erzsébet Népakadémia társelnöke (1902–), Népszerű főisk. tanf. közp. biz. elnöke (1902–1918); Főiskolai szociális telep alelnöke (1914–1918), a nagybányai Teleki Társaság tiszt. tagja (1913–), a Munkanélküliség Elleni Küzdelem Magyarországi Egyesületének (1913–1918) és a M. Társadalompolitikai Társaságnak (1927) az elnöke. Az Interparlamentáris Unió tiszt. tagja, a Magyar Külügyi Társ. (1920–) tagja.

Politikai szerep: nagybányai kerület ogy. képv. függetlenségi párti programmal (1905–, 1906–1910, 1910–1918); a párt kettéválása után Justh-párti: az Egyesült Függetlenségi és 48-as párt elnöki tanács tagja; a Szatmár megye that. biz. tagja (1907–1918); tárca nélküli miniszter (1917–1918)

Kitüntetés: udvari tanácsos (1902), cs. és kir. belső titkos tanácsos (1918), MTA Chorin Ferenc jutalma (1937)

FRIEDMANN ERNŐ

jogtudós
(Budapest, 1883. okt. 1.–ismeretlen német koncentrációs tábor, 1944)

Apja: Friedmann Ottó (izr., Pest, 1850–Bp., 1913) kereskedő, bankár, bank- és váltóüzlet-tulajdonos, bankbizományos

Anyja: Schweitzer Debora (izr., Gyöngyös, 1857–Bp., 1917), gyöngyösi kereskedő családból

Vallása: izr.

Középiskola: bp.-i V. ker., m. kir. állami főgimn., I–VIII. oszt., 1893–1901

Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i tud. egy., jogi kar, 1901–1904

Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: Berlin, jogi tanulmányok 1901. nov. 1.–1902. márc. 10.; Berlin, bölcsészkar, 1905. nov.–1907

Oklevél: bp.-i tud. egy., jogi kar, 1905. november 16., jogi doktor; ügyvédi vizsgát tett: 1908. jún. 1.

Nyelvismeret: német, angol

Nyilvános rendkívüli egy. tanár: bp.-i műegy., közgazd. oszt., 1914. febr. 27., jogi enciklopédia

Nyilvános rendes egy. tanár: bp.-i műegy., közgazd. oszt., 1917. febr. 25., jogi enciklopédia; 1920. ápr. 20., bp.-i műegy., magyar közig. jog és jogi enciklopédia

Életút: Tanulmányai befejezése után 1908. nov. 20-tól ügyvédi gyakorlatot folytatott. 1911. jan. 1-jén a VKM szolgálatába lépett. 1912. febr.: miniszteri fogalmazó és az Orsz. Szabadoktatási Tanács előadó tanácsosa, a Patronage Egyesületek Orsz. Szöv. ig., majd vál. tagja. 1912. jún. 9.: kinevezték a kassai jogakadémia római jogi tanszéke nyrk. tanárává, de ezzel egyidejűleg szolgálattételre a VKM-be, az elnökségre rendelték. 1913. febr. 9.: kir. ügyésszé nevezték ki a szatmári ügyészséghez és szolgálattételre az Igazságügymin.-ba rendelték. A kormányt képviselte több nemzetközi büntetőjogi, börtönügyi, kriminálantropológiai kongresszuson (1911–14). 1914. ápr. 1-jétől az Igazságügyminisztériumban szervezett törvényszerk. biz. tagja, a jog- és államtud. továbbképző közp. biz. ügyvez. titkára, az orsz. bírói és ügyvédi vizsgabiz. tagja. 1914. febr. 27-től : nyrk. tanár, 1917. febr. 15-től: nyr. tanár. (Közben, a háború alatt az Orsz. Közélelm. Hiv. gyárak ellátását intéző osztályán is működik külön megbízással. A M. Burgonyaipar Rt. ig. tagja.) 1918. dec. 30.: az V. fiz. o.-ba lépett elő. 1920. ápr. 20-án áthelyezték a m. közig. jog és jogi enciklopédia tanszékre, amelynek helyettesítését már három éve ellátta. 1934. júl. 31-ével lemondott egyetemi tanári állásáról, ugyanakkor nyr. tanári címet és jelleget kapott. 1933–39: a „második zsidótörvényig" a Magyar Hírlap főszerkesztője (a Magyar Hírlap című szabadelvű lapot az 1926-ban betiltott Világ c. lap kiadótársasága jelentette meg). 1944. március 19-e után a Gestapo koncentrációs táborba hurcolta, ahonnan nem tért vissza.

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: a Nemzetközi Büntetőjogi Egy. magyar csoportjának főtitkára (1906–), a kölni nemzetközi kriminálantropológiai kongresszus tiszteletbeli elnöke

Szerkesztőségi tagság: Jogtudományi Közlöny (1906–) és a Büntetőjogi Értekezések (1907–) szerkesztője; Magyar Hírlap főszerk. (1933–39)

Kitüntetések: II. oszt. polg. hadiérdemkereszt

Vagyon, jövedelem, gazdasági érdekeltség: 1927: a M. Belhajózási Rt. és a Kéve Mezőgazd. Iparfejlesztési és Hitelintézeti Rt. ig. tagja; a Gottschlig Ágoston Rt. likőr- és szeszgyár igazgatóságának másodelnöke

FRIGYESI JÓZSEF (1882-IG FRIEDENSTEIN)

szülész-nőgyógyász
(Kisvárda, Szabolcs m., 1875. jún. 14.–Budapest, 1967. dec. 11; a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Apja: Frigyesi (1882-ig Friedenstein) Simon (izr.), vegyeskereskedő Kisvárdán
Anyja: Karfunkel Hanna (izr.)
Testvérei: F. Sarolta (Kisvárda, 1873. okt. 7.–); F. Bernát (Kisvárda, 1877. okt. 12.–); F. Rozália; F. Jakab; F. Mária
Vallása: róm. kat. (1901-ig izr.)
Felesége: Haggenmacher Edit (ref., Bp., 1888–1962), H. Henrik (ref., 1855–1917) sörgyáros (hagyatéka 3 és fél millió korona értékű) és Aich Emma (róm. kat., Pest, 1866–1954) lánya; apai nagyapja H. Henrik (ref., 1827–1921), a magyar malomipar egyik legjellegzetesebb alakja, gőzmalom-tulajdonos és sörgyáros; anyai nagyapja Aich Ferenc (róm. kat., 1835–1903) a Dreher-féle sörbirodalom magyarországi ágának vezetője. Házasságkötés: 1912
Középiskola: ungvári kir. kat. főgimn., I–VIII. oszt., 1884–1892
Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i tud. egy., orvosi kar, nőgyógyászat, 1892–1897
Oklevél: bp.-i tud. egy., orvosi kar, orvosdoktor, 1897
Nyelvismeret: német, angol, francia
Magántanár és más tudományos fokozat: bp.-i tud. egy., orvosi kar, 1912, nőgyógyászati műtéttan; címzetes rk. tanár, 1927; az orvostudomány doktora, 1952
Nyilvános rendes egy. tanár: bp.-i tud. egy., orvosi kar, 1929. júl. 29., I. szülészet és nőgyógyászat
Egyetemi tisztségek: bp.-i tud. egy., rektor, 1945, 1946–1947
Életút: 1897. szept.–1899: bp.-i tud. egy. orvosi kar II. sz. női klinikáján díjtalan, majd díjas gyakornok; 1899–1903: a bp.-i Grünwald Szanatórium alorvosa, 1903-tól az egyetemi II. sz. női klinika II. tanársegéde, majd I. tanársegéde 1912-ig; 1913–1929: a Bakáts téri sz. főv. női kórház vezető főorvosa; közben 1914–1918: hadiszolgálatot teljesített; a város első kiürítéséig a máramarosszigeti kórházban, majd Bp.-en, a Nádor utcai hadikórházban szolgált, gr. Andrássy Gézáné hadikórházának, majd Klotild főhercegasszony alcsúti kórházának sebésze és parancsnoka, egyidejűleg a honvédség női kórházának vezetője is őrnagyi rangban (II. oszt. főtörzsorvos); a tanácsköztársaság alatt vezető főorvosi tisztségétől megfosztották; 1929-től egyetemi tanár, az I. sz. szülészeti és nőgyógyászati klinika igazg. A tanszékre heten pályáztak. A kar közülük négyet jelölt az I–III. helyre. A szintén pályázó Frigyesit nem jelölték, de az előterjesztő „különvéleménye" alapján Klebelsberg Kunó miniszter felterjesztésére Horthy kormányzó Frigyesit nevezte ki. 1932–1933-tól az egyetemi Klinikai Biz. elnökhelyettese. Az 1939. évi IV. tc. (második

zsidótörvény) hatálya alól a 2. § 1. és 6. pontja alapján, s mint egyetemi tanár is (7. pont) mentességet kapott. A német megszállás után az 1210/1944. ME rendelet alapján azonban már zsidónak minősíttetett. 1944. július 1-jétől „hivatalból véglegesen" nyugalomba helyezték. Miután fellebbezés folytán a kormányzó „a szaktárgyak tudományos művelése, valamint egyetemi oktatói téren szerzett érdemek alapján" hét társával együtt a zsidókra vonatkozó rendelkezések hatálya alól mentesítette, a miniszteri előterjesztést jóváhagyva 1944. szept. 13-án ahhoz is hozzájárult, hogy a „további szolgálat kötelékében megtartasson". 1945 után az Igazoló Bizottság kérdőívét kitöltötte, de a Biz. előtt nem volt hajlandó személyesen megjelenni. Már 1945-ben javasolták az MTA lev. tagjának, s 1946-ban meg is választották. 70 éves kora betöltése után kétszer egy-egy „tiszteleti évre" meghosszabbították szolgálatát, sőt rektorrá is megválasztották. 1947-ben újabb egy év hosszabbítást kezdeményeztek. Ezt a kar 11:10 arányban nem támogatta, az egyetemi tanács 7:1 arányban megszavazta. A min. 1947. szept. 1-jétől véglegesen nyugdíjazta, de még a következő tanévre felkérték az I. sz. szülészeti és nőgyógyászati tanszék és klinika vezetésére, az előadások és szigorlatok megtartására.

MTA tagság: lev. tag: 1946. júl. 24., tanácskozó tag: 1949. okt. 31., visszaállítva: 1989. máj. 9.

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: Budapesti Orvosi Kamara; a Bp.-i Orvosegyesület tagja, elnöke (1945–1949), a Magyar Nőorvos Társaság Nőgyógy. szakoszt. eln. (1945–1949), a Kir. Orv. Egy. Gynaecologiai szakosztályának elnöke, Igazságügyi Orvosi Tanács tagja (1944 májusában felmentették), Természettud. Társaság tagja

Külföldi és nemzetközi tud. társ.: Deutsche Gesellschaft für Gynäkologie, Société Francaise de Gynaecologie tagja (1937-től)

Közéleti társaság, szerep: alapító tagja a Magyar Orvosok Nemzeti Egyesületének (1919–) és a Tisza István Társaskörnek

Kitüntetések: tulajdonosa a Ferenc József-rend hadiékítményes lovagkeresztjének (1915), a magyar vörös keresztnek a hadiékítménnyel, a magyar Vöröskereszt II. oszt. díszjelvényének, a porosz kir. III. oszt. vörös kereszt érmének és a hadi emlékéremnek, a Bp.-i Közkórházi Orvos Társulat Semmelweis-érmének (1925), m. kir. eü. főtanácsos (1924)

Jövedelem, vagyon: 1935-ben 61 814 pengő jövedelem, 346 659 pengő vagyon; 1940-ben 77 004 pengő jövedelem, 917 556 pengő vagyon; 1942-ben 80 500 pengő összes jövedelem, 56 560 pengő jövedelem, mint adóalap

Géber Ede

orvos, bőrgyógyász
(Körmend, Vas m., 1840. nov. 19.–Kolozsvár, 1891. okt. 1.;
a kolozsvári Balassa utcai régi zsidó sírkertben nyugszik.)

Apja: Géber József (izr.), kereskedő, iparos Körmenden
Anyja: egy Frankfurtból száműzött tekintélyes izr. család leszármazottja
Vallása: izr.
Felesége: Gráner Hedvig (izr.), dr. Gráner Mihály Zala vm.-i főorvos és Kaiser Emília leánya; házasságkötés: 1877
Gyermekei: dr. G. Antal (Zalaegerszeg, 1879–1962), min. osztályfőnök a keresk. min.-ban, jeles műgyűjtő; dr. G. János (Zalaegerszeg, 1881–) egy. magántanár (Kolozsvár, 1913, bőr- és nemi kórtan diagnosztika), egy. c. rk. tanár (1920), bp.-i gyakorló orvos, felesége Wolfner Emília, Wolfner József bőrgyáros, kincstári főtanácsos leánya; G. Michaela
Középiskola: Szombathely, gimnázium I–VIII. oszt., 1852–1860
Egyetemi tanulmányok Mo.-n: pesti tud. egy., orvosi, 1860–1861
Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: bécsi egy., orvosi, 1861–1865; 1873: állami ösztöndíjjal keleti tanulmányutat tett (Egyiptom, Kis-Ázsia); 1890: berlini tanulmányút (védőoltások tanulmányozása)
Oklevél: bécsi egy., 1866, orvos, sebész, szülészmester
Nyelvismeret: német, francia, angol
Magántanár: bécsi egy., orvosi kar, 1873, bőrkórtan
Nyilvános rendkívüli egy. tanár: kolozsvári tud. egy., orvosi kar, 1874. aug. 10., bőr- és bujakórtan
Nyilvános rendes egy. tanár: kolozsvári tud. egy., 1879. ápr. 29., bőr- és bujakórtan
Egyetemi tisztségek: kolozsvári tud. egy., orvosi kar, dékán: 1884–1885, megválasztott dékán 1891–1892
Életút: 1866-tól a bécsi közkórház asszisztense, majd másodorvosa; 1874-ben pályázat útján kolozsvári egyet. tanár lett. Ő volt az első bőrgyógyász professzor Magyarországon (Bp.-en csak 1892-ben létesült ilyen tanszék) és az első izr. vallású orvoskari tanár. Egyetemi tanársága mellett a Karolina kórház bőrgyógyászati osztályának is igazgatója (1874–1891).
Tudományos, művészeti társulat, egyesület: a M. kir. Természettudományi Társulat rendes tagja
Külföldi és nemzetközi tudományos társulat: a bécsi Gesellschaft der Ärzte, a Wiener ärztlicher Verein rendes tagja, a konstantinápolyi „société des medicins" levelező tagja

Goldziher Ignác

orientalista, sémi filológus
(Székesfehérvár, Fejér m., 1850. jún. 22.–Budapest, 1921. nov. 13.;
a rákoskeresztúri, Kozma utcai izr. temetőben nyugszik.)

Apja: Goldziher Adolf (izr., Köpcsény–Bp., 1875. máj. 4.), 1842-től bőrkereskedő Székesfehérváron, 1865-től Pesten (Székesfehérváron a Chevra Kadisha izr. temetk. egylet eln.)
Apai nagyapja: Goldziher Vitus (izr., Köpcsény–Székesfehérvár, 1844), kereskedő
Anyja: Berger Katalin (izr., 1814–Bp., 1884)
Anyai nagyapja: Berger Izsák (izr.), kereskedő Rajkán
Anyai nagyanyja: Weinmayer … (izr., morvaországi Triesch–Székesfehérvár)
Testvére: egy húga volt (–Bp., 1884. jan.), Glück Nátán felesége
Vallása: izr.
Felesége: Mittler Laura (izr., 1856–1925), Mittler Miksa aradszentmártoni orvos leánya. Házasságkötés: 1878. máj. 21., Arad
Gyermekei: G. Károly (Bp., 1881–Bp., 1955) matematikus, műegyetemi mt. (1911), c. rk. t. (1935), a matematika tudományok doktora (1952); G. Miksa Adolf (1880–1900)
Középiskola: székesfehérvári ciszterci gimn. I–III. oszt., 1859–62: magántanuló, IV–V. oszt. 1862–64: nyilvános tanuló; bp.-i ref. gimn. VI–VIII. oszt., 1865–68: magántanuló, érettségi: 1868
Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i tud. egy., bölcsészettud. kar 1865–1868 rk. hallgató, török és perzsa filológia
Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: Kétéves állami ösztöndíjjal berlini egy. bölcsészettud. kar 1868. okt. 20.–1869. júl. 29.; lipcsei egy. bölcsészettud. kar 1869. okt. 19.–1870. aug. 5.; 1870–1872: leideni, bécsi könyvtárak kéziratainak tanulmányozása; 1873–1874: állami ösztöndíjas tanulmányút, Szíria, Palesztina, Egyiptom
Oklevél: lipcsei egy., 1870, bölcsészdoktor
Nyelvismeret: német, angol, francia, holland, svéd, héber, arab, török, perzsa
Magántanár: bp.-i tud. egy., 1871, sémi filológia; 1894. aug. 1.: címmel és jelleggel nyrt.
Nyilvános rendes egy. tanár: bp.-i tud. egy. bölcsészettud. kar, 1905. máj. 24., sémi filológia nyr. t.
Egyetemi tisztségek: bp.-i tud. egy. bölcsészettud. kari dékán 1917–1918; 1919 aug. 30.: lemond az őt illető prodékánságról
Életút: Szüleivel 15 évesen költözött Pestre, ahol magántanulóként végezte a gimn. három utolsó osztályát, s közben tud. egyetemi rendkívüli hallgatóként Vámbérynél perzsa és török tanulmányokat folytatott. Eötvös József közokt.

min., mint első zsidó állami ösztöndíjast, azért képeztette a tehetséges ifjút külföldi egyetemeken, hogy egyetemi tanárként elfoglalhassa a bp.-i tud. egy. sémi filológia tanszékét. Lipcsében doktorált (1870), s Eötvös kérésére beadta habilitációs kérelmét a pesti bölcsészkarra. A kar első zsidó magántanári kérelme körül folyó heves hírlapi polémia ellenére 1871-ben habilitálták. 1873-ban azonban a hittud. kar tanárának, Hatala Péternek az egyházi vezetéssel támadt konfliktusát úgy oldotta meg Trefort Ágoston, az új kultuszminiszter, hogy a bölcsészkarra helyezte át Hatalát az Eötvös által Goldzihernek szánt tanszékre. Goldziher további állami ösztöndíjat kapott, Szíriában, Palesztinában, Egyiptomban képezte magát, s az iszlám tudományok nemzetközileg elismert, kiemelkedő tudósa lett, akit újra és újra több híres egyetem katedrájára is meghívtak. A bp.-i professzorság azonban azért sem sikerülhetett, mert a megváltozó politikai klímában a pragmatikus Trefort nem tudta a bp.-i tud. egy. katolikus alapításából származó tabut ignorálni, s izraelita felekezetű tanárt nem akart ide kinevezni. Goldziher, aki nem akarta hazáját elhagyni, családja nehéz anyagi helyzete miatt 1874-ben elvállalta a bp.-i izr. hitközség adminisztratív jellegű titkári állását. Harminc évig e mellett a lélekölő hivatali munka mellett folytatta tudományos munkásságát. Megtartotta magántanári óráit, intenzíven részt vett a nemzetközi tudományos életben, s ott volt az orientalista kongresszusokon, ahol mindig komoly elismerésben volt része. Az MTA 1876-ban lev., 1892-ben r. tagjává választotta. A bölcsészeti kar 1878-ban egy második sémi filológia tanszék felállítását kezdeményezte számára (eredménytelenül). Eötvös Loránd, aki 1894-ben rövid ideig kultuszminiszter volt, az egyházpolitikai harcok légkörében atyja örökségét vállalva azzal kárpótolta Goldzihert, hogy felterjesztette a nagyon ritka nyr. tanári címre, amelyet 1894. aug. 1-jén meg is kapott. Ha ezzel nem is lett státuszos egyetemi tanár, de ő lett a bp.-i bölcsészkar első teljes jogú izr. vallású tagja. 1899-től a zsidó vallásfilozófia óraadó tanára volt a bp.-i rabbiképző int.-ben. Hatala nyugdíjazása után foglalhatta el, mint nyr. tanár a sémi filológia tanszéket. (A hitközségi titkári állásból nyugdíjazták.) Ugyanebben az évben lett egyhangú szavazással a MTA I. oszt.-nak elnöke. Mint a magyar tudományosság világhírű képviselőjét, számtalan egyetem, akadémia, tud. társ. választotta tiszt. vagy lev. tagjává. Külföldi tudós kollégái 1911-ben Festschriftet adtak ki tiszteletére. 1917–1918-ban a bölcsészkar dékánjává választották. A forradalmak után feltámadó antiszemita hangulatban méltatlan személyes támadások érték az akadémián. Ezért lemondott osztályelnöki megbízatásáról, s benyújtotta lemondását az őt illető prodékánságról is. Elérve a 70 éves kort a min. a kar megkérdezése nélkül megadta neki a jutalomévet. Az MTA előcsarnokából

temették. Székesfehérvár városa 1924-ben nagy ünnepély keretében leplezte le a szülőházára helyezett emléktáblát.

MTA tagság: levelező t.: 1876. jún. 8., rendes t.: 1892. máj. 5., ig.: 1911. ápr. 27., I. osztály elnöke: 1905–1919; 1919. okt. 23.

Díszdoktor: cambridge-i egy. t. Doctor Litterarum (1904), aberdeeni egy. t. Doctor Juris (1906)

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: a magyar keleti kultúrközpont elnöki tanácsának (1915), a M. Néprajzi Társaság (1910), a Felső Oktatási Egyesület választmányi tagja (1910), a bp.-i Filológiai Társ. (1909) tagja

Külföldi és nemzetközi tudományos társulat: a koppenhágai tud. akad. (1910), a szentpétervári cs. tud. akad. (1892), a berlini Kgl. Preussische Akademie der Wissenschaften (1910), a göttingeni Kgl. Gesellschaft der Wissenschaften (1910), a British Academy (1904), az amszterdami kir. tud. akad. (1908), a madridi Real Academia de la Historia (1916), a bajor kir. tud. akad. (1916) levelező tagja; a holland–indiai Kon.-Instituutvoor Taal-Land en Volkenkunde (1890), a Jewisch Historical Society of England (1910), párizsi Société Asiatique (1905) tagja; a Deutsche Morgenländische Gesellschaft (1911), a Royal Asiatic Society (1893), a kalkuttai Asiatic Society (1904), az Institut Égyptien (1905), az American Oriental Society (1905), a helsingforsi Finnugor Társaság (1908), a stockholmi Vallástörténeti Társaság (1910) tiszteleti tagja; a konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézet igazgatótanácsának tagja (1915), a lipcsei Deutscher Verein zur Erfoschung Palaestinas (1910) választmányi tagja, a Congrés International d'Histoire des Religions (1906) és a Nemzetközi Orientalista Kongresszus állandó központi bizottmányának tagja

Közéleti társaság, szerep: a bp.-i izr. hitközség képviselőtestület tagja (1913. dec. 16.)

Kitüntetés: a VIII. nemzetközi orientalista kongresszus (1889) nagy aranyérmének tulajdonosa; a svéd Wasa-rend lovagkeresztje; Medsidie-rend; m. kir. udvari tanácsos (1910)

Grósz Emil

orvos, szemész
(Nagyvárad, Bihar m., 1865. nov. 30.–Budapest, 1941. dec. 8; a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Nemesség: 1895. július 7. Nemességszerző: Grósz Albert

Apja: Grósz Albert (izr., Nagyvárad, 1819. jan. 12.–Nagyvárad, 1901. márc. 18.) szemészorvos. A nagyváradi premontrei gimn. elvégzése után Bécsben szerzett orvosi oklevelet (1845). 1846-ban Nagyváradon telepedett le. A szabadságharc idején az aldunai tábor törzsorvosa, majd a nagyváradi honvédkórházak igazgatója. Nagyvárad tiszti főorvosa (1852–1867), törvényszéki orvos (1867–), a nagyváradi szemkórház ig. főorvosa (1858–1901), az Orsz. Közegészségügyi Tanács rk. tagja, a Ferenc József-rend arany érdemkeresztese. 1880 és 1900 között nagyváradi virilista (600 forint körüli virilis adó)

Apai nagyapja: Grósz … (izr.), nagyváradi (házaló) kereskedő (Handelsmann)

Anyja: Grósz Judit (izr., Nagyvárad, 1835–1910)

Anyai nagyapja: Grósz Frigyes (izr., Nagyvárad, 1798. nov. 16.–Nagyvárad, 1858. jan. 3.) nagyváradi szemorvos, Grósz Mózes kereskedőnek, a nagyváradi zsidó hitközség elöljárójának fia. A nagyváradi püspöki gimnáziumban tanult, a pesti egyetemen szerzett bölcsészdoktori (1817), s Bécsben orvosdoktori oklevelet (1825). 1830-ban alapította Nagyváradon a szegény szembeteg kórházat. 1856-ban koronás érdemkereszttel tüntették ki.

Testvérei: G. Hildegard (Nagyvárad, 1853–Nagyvárad, 1899), Nagy Gyárfás honvéd huszár őrnagy felesége; G. Jenny-Erzsébet (róm. kat., korábban izr., 1856–1918), Szunyogh Loránd, Bihar megyei szolgabíró felesége, műfordító

Vallása: róm. kat. (korábban izr., 1892-ben már róm. kat.)

Felesége: Takáts Margit (róm. kat., 1873. máj. 31.–Bp., 1937. nov. 6.), felvinczi Takáts Lajos (1847–1893, előnév 1890-ben, régi magyar nemesség mellé) pesti egyetemi c. rk. tanárnak (római jog, 1871), a M. Ált. Hitelbank ig. h.-ének leánya, aki a Sacre Coeur-ben nevelődött. Házasságkötés: 1892. márc. 16.

Gyermekei: Takáts (Grósz) Géza (Bp., 1892. dec. 9.–Chicago, 1985. okt. 3.), érsebész, a chicago-i Illinois Egy. associate professora; G. Imre (Bp., 1896–Bp., 1931), a Hitelbank tisztviselője; G. Andor (Bp., 1902–1904); G. Eszter (Bp., 1906–), domonyi Domony Péternek (Bp., 1903–1989) a M. Ált. Hitelbank ig. h.-ének, báró Kornfeld Zsigmond (1852–1909) és domonyi Brüll Miksa (1847–1890) unokájának felesége; G. István (1909–1985) szemészorvos, egy.-i mt. (1945), a tudományok doktora (1974), 1942–1944: mint orvos-főhadnagy frontszolgálatot teljesített. 1950–1961: a Közp. Honvéd Kórh. szemész főorvosa, közben 1953–56: konstrukciós per miatt börtönben, 1961–1976: János Kórh. szemész főorvosa

Középiskola: nagyváradi premontrei főgimn., I–VIII. oszt., 1874–1882, érettségi 1882. jún.

Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i tud. egy., orvosi kar, 1882–1887

Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: 1888. jan.–aug.: Ausztria, Németország, Franciaország klinikái

Oklevél: bp.-i tud. egy., orvosi kar, orvosdoktor, 1887. nov. 12.; középiskolai egészségtan tanár, 1887. dec. 16.

Nyelvismeret: német, angol, francia

Magántanár: 1895. febr. 1., bp.-i tud. egy., orvosi kar, elméleti és gyakorlati szemtükrözés

Nyilvános rendkívüli egy. tanár: 1900. jún. 23., bp.-i tud. egy., orvosi kar, szemészeti kór- és módszertan

Nyilvános rendes egy. tanár: 1905. aug. 12., bp.-i tud. egy., orvosi kar, elméleti és gyakorlati szemészet

Egyetemi tisztségek: bp.-i orvosi kar dékán, 1914–15

Életút: 1888. szept. 1.–1891: a bp.-i egy. szemklinika gyakornoka; 1891. szept. 1.–1897. dec. 31. tanársegéde; 1898. jan. 1.–1900. jún. 23. adjunktusa; közben 1893–1894 a tanszék helyettes vezetője; 1891–1900: a MÁV szemorvos tanácsadója; 1900. jún. 23-tól ülésjog nélküli nyrk. egy. tanár, aki az adjunktusi teendőket is ellátja; 1900–1903: főorvos a Szent Rókus, a Szent János, majd a Szent István Kórházban; 1903–1918: trachomaügyi kormánybiztos; 1904–1905-ben a szemészeti tanszék helyettes vezetője. 1905-től: nyr. egy. tanár, az I. sz. szemklinika igazgatója; az Orsz. Közegészségi Tanács rk. tagja (1904. júl. 10-től), rendes tagja (1906–1941), az Igazságügyi Orvosi Tanács tagja (1908. febr. 14.–1918); 1913–17: kórházügyi kormánybiztos; 1914. nov. 19.–1918, a háború tartamára kinevezett I. oszt. honv. főtörzsorvos; 1916. jún.–1918. júl.: a kari klinikai biz. elnöke; az októberi forradalom után a trachomaügyi kormánybiztosságról lemondott. A forradalmak után a tanártestület egyhangúan igazolta. Az Ösztöndíjtanács orvosi szakoszt. elnöke lett (1927–1936), s tagja az Orsz. Természettudományi Tanácsnak is. 1926-ban azonban az egyetemi szokásjog szerint, mint az orvosi kar rangidős professzora, ő következett volna a rektorságra, de a kar elektorai a sorrendet megváltoztatva mást választottak (ez később még két alkalommal megismétlődött). Mint a fakultás szeniorát, a kar 1934-ben hasonlóképpen figyelmen kívül hagyta a felsőházba történő delegálásnál. Elérve a hetvenéves egyetemi tanári nyugdíjkorhatárt, a lehetséges továbbszolgálási lehetőséget nem kapta meg. 1936. jún. 30-ával nyugdíjazták. Egyszersmind a takarékossági intézkedések keretében a megürült tanszéket a min. megszüntette. A vallás- és közokt. min. 1937. febr. 24-én Grósz Emilt a bp.-i egy. orvostud. karára

a szigorlatokra kormányképviselőnek kinevezte. Az orvosi kar tanártestülete 1937 novemberében megemlékezett doktorrá avatásának 50. évfordulójáról.

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: a M. Szemorvos Társaság elnöke (1904–1919), majd tiszt. tagja. Bp.-i Kir. Orvos Egyesület titkára (1896–1900), főtitkára (1900–1904), alelnöke (1912–16), tiszteletbeli tagja (1938–), a M. Orvosok Tud. Egyesületei Szövetsége elnöke (1931–), a Széchenyi Tud. Társ. int. biz. tagja (1928–41), a Szellemi Együttműködés M. Nemz. biz. tagja (1926–), Felsőoktatási Egyesület állandó előadója (1912), orvosi szakoszt. elnöke (1926–1936), alelnöke (1936–), „Parthenon" Klasszikus Műveltség Barátainak Egyesülete elnöke, Felsőoktatási Egyesület Tudománymentő Biz. ügyvez. aleln. (1922–1925)

Külföldi és nemzetközi tudományos társulat: a heidelbergi szemészeti egyesület r. tagja (1905–), a XVI. (bp.-i) nemzetközi orvoskongresszus főtitkára (1909), a drezdai nemzetközi hygiene kiállítás magyar kormánybiztosa (1911), a nemzetközi orvosi kongresszusok állandó bizottságának tagja (1911–); a XVII. nemzetközi orvosi kongresszus m. nemzeti bizottságának elnöke (1913), az Orvosi Továbbképzés Nemzetközi Biz. igazgató tagja (1910), a Közp. Biz. alelnöke (1910–1926), elnöke (1926–1938. jún. 30.), a nemzetközi trachomaellenes szervezet elnöke (1930–1935), végrehajtó bizottság tiszt. tagja (1935–), a Société francaise d'Ophtamologie r. tagja (1910–), Ophtamological Society of the United Kingdom szemészeti egyesület r. tagja (1910–), a belga Sociéti royale de médicine publique tiszt. tagja (1910), a Bécsi Orvosegyesület, az angol, az egyiptomi, a spanyol, a brazíliai szemorvos társaságok, a londoni Royal Society of Medicine szemészeti szakosztályának (1912–), az American Academy of Ophtalmology és az American College of Surgeon tiszt. tagja (1930), a Schlesische Gesellschaft für vaterländische Kultur lev. tagja (1926–), a Nemzetközi Szemészeti Tanács tagja (1925–)

Szerkesztőségi tagság: Szemészet (1905–1935), Orvosképzés (1910–1938) szerkesztője, Ungarische Beiträge für Augenheilkunde segédszerkesztője, a Zeitschrift für Augenheilkunde magyarországi munkatársa

Közéleti társaság, szerep: Csütörtöki Társaság (1890–1939); Markusovszky Társaság titkára (1895–1936), Tisza István Társaskör választmányi tagja (1920–1941); M. Külügyi Társ. elnöki tanács tagja (1920–)

Politikai szerep: a Szabadelvű Párt, majd a Nemzeti Munkapárt tagja, Tisza István bizalmasa

Kitüntetések: m. kir. udvari tanácsos (1909. okt. 10.), Bp.-i Kir. Orvosegyesület Balassa-érme (1917), magyar érdemrend középkeresztje, Corvin-koszorú (1930), Császári Lipót Rend lovagkeresztje (1911), a Ferenc József-rend tisztikeresztje hadiékítménnyel (1916), Ferenc József-rend középkeresztje a csillaggal (1916), Signum Laudis (1917, 1934), a vörös kereszt hadiékítményes

tiszti jelvénye (1915), a szász kir. Albrecht-rend csillagos középkeresztje (1911), a porosz koronarendjel II. oszt. (1915), a németalföldi Orange-Nassau rendjel Commandeurje (1910), a francia Légion D'Honneur tisztje (1910), a porosz vörös kereszt érem II. és III. oszt. (1918), a török Medsihijde-rendjel csillagos II. oszt. (1926), porosz koronarendjel II. oszt. (1910)

Haar Alfréd

matematikus

(Budapest, 1885. okt. 11.–Szeged, 1933. márc. 16.; a rákoskeresztúri, Kozma utcai izr. temetőben nyugszik.)

Apja: Haar Ignác (izr.) bornagykereskedő, csicsói (Komárom m.) születésű
Anyja: Fuchs Emma (izr., Pest, …–Bp.)
Vallása: izr.
Nőtlen
Középiskola: bp.-i evangélikus gimn., 1895–1903; uo. érettségizett: 1903
Egyetemi tanulmányok Mo.-n: Műegyetem, vegyészmérnöki (1903/04., egy félév); bp.-i tud. egy., bölcsészkar, 1904–1905 (három félév)
Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: göttingeni egy., matematika, 1905. okt. 26.–1910. máj. 24.
Oklevél: göttingeni egy., bölcsészdoktor, 1909, Bp.-en is honosíttatta
Nyelvismeret: német, francia, latin
Magántanár: göttingeni egy., matematika és matematikai asztronómia, 1910. márc.
Nyilvános rendkívüli egy. tanár: kolozsvári tud. egy., term. tud. kar, 1912. ápr. 6.
Nyilvános rendes egy. tanár: kolozsvári tud. egy., term. tud. kar, 1917. szept. 10., elemi mennyiségtan
Egyetemi tisztségek: szegedi egyetem, term. tud. kar, 1922/1923: dékán
Életút: 1907. ápr.-tól 1900. nov.: tanseg. a göttingeni egyetemen, majd 1910. márc. után három féléven át ugyanott magántanári előadásokat tartott. 1911. aug.-tól helyettes tanár a zürichi műegy.-en. 1912-ben a kolozsvári tud. egy. egyhangú meghívással kezdeményezte nyr. tanári kinevezését, de fiatal kora miatt a min. nyrk. tanári kinevezésre terjesztette fel, amelyet 1912-ben megkapott. A kar 1914-től évenként megismételt kezdeményezései ellenére költségvetési nehézségek miatt csak 1917-ben nevezték ki nyr. tanárnak a VI. fiz. o.-ba. 1913-tól tagja az Orsz. Középisk. Tanárvizsg. Biz.-nak.

Az impériumváltás után a kolozsvári egyetemmel együtt Bp.-re, majd Szegedre költözött. A vallás- és közoktatásügyi minisztérium megbízásából több utazást tett Németországban és Franciaországban a matematikatanítás és tanárképzés tanulmányozására. 1922-től a Középisk. Tanárképző Int.-nek is tanára, 1930-tól pedig az Orsz. Tanítóképző Intézeti Tanárvizsg. Biz tagja. Vendégprofesszora volt a göttingeni (1914) és a hamburgi egyetemnek. Több korábbi ajánlás (1917, 1918, 1919) után az MTA 1931-ben fogadta lev. tagjai sorába. Bp.-i temetése előtt a szegedi egyetem központi épületének előcsarnokában búcsúztatták.

MTA tagság: lev. tag: 1931. máj. 15.

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: Matematikai és Fizikai Társulat tagja (1910–), vál. tag (1931), „Stella" Csillagászati Egyesület elnöki tanácsának tagja (1922–)

Külföldi és nemzetközi tudományos társulat: a Deutsche Mathematiker Vereinigung (1910–) és a palermói Circolo Matematico (1912–) tagja; Union Mathematique Internationale Magyar Nemzeti Bizottságának előadója (1931–1933)

Szerkesztőségi tagság: Acta Stientiarum Mathematicarum c. folyóirat alapító szerkesztője (1922–33)

Közéleti társaság, szerep: a szegedi Rotary Club tagja (1928–)

HALÁSZ IGNÁC (1879-IG FISCHER)

nyelvész

(Tés, Veszprém m., 1855. máj. 26.–Budapest, 1901. ápr. 9.;
a rákoskeresztúri, Kozma utcai izr. temetőben nyugszik.)

Apja: Fischer Ignác (izr.), tanító, majd árendás, illetve kereskedő Csetényben (Veszprém m.). Az apai nagyapa is tanító volt ifjú korában.

Anyja: Fleischmann Júlia (izr.). Az anyai nagyapa is tanító volt ifjú korában.

Testvérei: (1885-ig valamennyiük Fischer.) H. Mór (Tés, 1853–1939); H. József; dr. H. Lajos (1868–) orvos; H. Gyula (Csetény, 1871–Brassó, 1969) középiskolai tanár, brassói lapszerkesztő; Frühzeitig Jakabné; Mauthner Adolfné; Stärk Jakabné

Vallása: izr.

Felesége: Pillitz Margit (izr., Veszprém–), Pillitz Dávid (izr., 1832–Veszprém, 1915) veszprémi szappanos és gyertyamártó lánya. Dédapja jeles veszprémi rabbi volt.

Gyermeke: H. Ilonka

Középiskola: Veszprémi piar. gimn. I–III. oszt. 1865–1868; székesfehérvári ciszter. gimn. IV–VIII. 1868–1873

Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i tud. egy., bölcsészettud. kar, 1873–1877

Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: 1884, 1886, 1891, az MTA megbízásából tett tanulmányutakat a svédországi és a norvégiai lappok között

Oklevél: bp.-i tud. egy., bölcsészettud. kar, 1877, magyar–német szakos tanári okl.; uo., 1881, bölcsészdoktor

Nyelvismeret: német, francia, angol, olasz, svéd, orosz, finn, lapp

Magántanár: 1893, bp.-i tud egy., magyar nyelv hasonlítás

Nyilvános rendes egy. tanár: 1893. nov. 29., kolozsvári tud. egy., bölcsészkar, magyar és finnugor összehasonlító nyelvészet

Egyetemi tisztségek: kolozsvári tud. egy., bölcsészettud. kar, dékán: 1897/1898

Életút: A diploma megszerzése után rövid ideig a bp.-i izr. tanítóképző int. h. tanára (1877–1878). Később a székesfehérvári főreálisk. h. (1878–1879), majd rendes tanára (1879–1892). Az 1892/1893. tanévben a bp.-i VI. ker. reálisk. tanára. 1893-ban nevezik ki a kolozsvári tud. egy. nyr. tanárává. Az Orsz. Tanárvizsgáló Bizottság tagja. Népmesék gyűjtésével is foglalkozott, amelyeket gyorsírással jegyzett le. Ezek egy részének feldolgozásával a gyermekirodalmat gazdagította Móka bácsi álnév alatt.

MTA tagság: lev. tag: 1888. máj. 4.

Tudományos társulati, egyesületi tagság: az Erdélyi Irod. Társ. r. tagja, az Erdélyi Kárpát-Egyesület és a bp.-i Filológiai Társ. vál. tagja

Külföldi és nemzetközi tud. társ.: a helsingforsi Finnugor társaság lev. tagja (1889)

Közéleti társaságok, egyesületek: a székesfehérvári izr. elemi iskolaszék elnöke (1891–1892); a kolozsvári Unió szabadkőműves páholy főmestere

Kitüntetések: az MTA Sámuel-díja (1881), Nagyjutalma (1885, Lehr Alberttel megosztva)

HÁRI PÁL (1882-IG HIRSCHEL)

orvos
(Budapest, 1869. aug. 29.–Budapest, 1933. máj. 10.;
a rákoskeresztúri, Kozma utcai izr. temetőben nyugszik.)

Apja: Hári (1899-ig Hirschel) Henrik (izr.) terménykereskedő, majd háztulajdonos (Bp., Lipótváros, Nagykorona u. 16., 1867-ben épült háromemeletes ház, 488 négyszögöles telken, 1917-ben a lakbér összege 42 490 aranykorona értékben)

Anyja: Müller Rozália (izr.)

Testvére: H. Ágoston (1882-ig Hirschel) (1858–), magánzó, földbirtokos (Tótbánhegyesen 868 kh.). A Chinoin Gyógyszergyár jogelődjének, az Alka Vegyészeti Gyárnak 1910-es alapításakor a szükséges tőke legnagyobb részét (50 000 korona) H. Ágoston adta. 1911 végén kilépett a vállalkozásból; Hári (1882-ig Hirschel) Bódog

Vallás: izr.

Felesége: Perlmutter Dorottya (izr., Bp., 1879–Bp., 1938), Perlmutter Adolf (–1894) és Schüller Henriette (1858–1916) leánya, unokája Perlmutter Jakabnak (–1909), a magyar söripar alapítójának, háztulajdonosnak (Bp., Andrássy út 60. Az 1882-ben 227 négyszögöles telken épült háromemeletes bérháznak 1885-től tulajdonosa. A ház 1917-es lakbérösszege 28 650 korona.) Unokatestvére Perlmutter Izsák (1866–1932) festőnek. Házasságkötés: 1899

Gyermeke: Hári Andor (izr., Bp., 1900. aug. 8.–Bp., 1966)

Középiskola: bp.-i piar. főgimn., 1879–; bp.-i ref. főgimn., 1887-ig; érettségi: bp.-i ref. gimn., 1887

Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i tud. egy., orvosi kar, 1887–1888

Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: bécsi egyetem, 1888–1894; berlini egyetem, 1896. ápr. 15.–június 31.

Oklevél: bécsi egyetem, orvosdoktor, 1894

Nyelvismeret: német, angol

Magántanár és más tudományos fokozatok: bp.-i tud. egy., orvosi kar, kémiai diagnosztika, 1907; élet- és kórvegytan, 1910; 1913. okt. 28. címzetes. rk. tanár

Nyilvános rendkívüli egyetemi tanár: bp.-i tud. egy., orvosi kar, 1915. aug. 26., élet- és kórvegytan

Nyilvános rendes egyetemi tanár: bp.-i tud. egy., orvosi kar, 1918. dec. 31., élet- és kórvegytan

Életút: 1893. szept.–1895. szept.: gyakornok Nothnagel tanár bécsi klinikáján; 1895. okt.-től 1897. máj.: fizetéses asszisztens Boas berlini tanár poliklinikáján. 1897. máj.–1902. jún.: hivatalos alkalmazás nélkül önálló kutatásokat végez a bp.-i egyetem gyógyszertani, majd kórtani intézetében. 1902. ápr. 1.–1904:

a gyógyszertani int. II. tanseg., 1904. jún.–1906: az élet- és kórvegytani intézet II. tanársegéde. Az 1904/1905. tanév első felében helyettesítette a tanszék professzorát, Tangl Ferencet. 1906–1914: az általános kór- és gyógytani intézet, 1914. szept.–1915. aug.: az élettani intézet I. tanársegéde, majd adjunktusa. 1915-től ny. rendkívüli tanár tanártestületi ülésjog nélkül (VII. fiz. o.). Az Élet- és Kórvegytani Int. vezetője. 1918-ban nyolcadmagával pályázott az élettani tanszékre (sikertelenül, mert a kar a harmadik helyen jelölte). 1919. március 15-én a kar ajánlására az általános státuszrendezés keretében visszamenő, 1918. dec. 31-i hatállyal nyr. tanárnak nevezték ki az V. fiz. o.-ba az élet- és kórvegytan tanszékre.

Jászi Oszkár (1881-ig Jakubovits)

politikus, szociológus

(Nagykároly, Szatmár megye, 1875. márc. 1.–Oberlin, USA, Ohio, 1957. febr. 13.; hamvait 1991 júniusában Magyarországra szállították és a Farkasréti temetőben, szülei sírjában helyezték el.)

Apja: Jászi (ref., 1881-ig Jakubovits és izr.) Ferenc (Eperjes, 1838. máj. 18.–Nagykároly, 1910. nov.), Pesten tanult orvos (okl. 1864), Nagykárolyban telepedett le, járványügyi író

Anyja: Liebermann Róza (izr., Debrecen, 1854–ref.?, Bp., 1931), Liebermann Leo (1852–1926) orvos, egyetemi tanár testvére

Anyai nagyapja: Liebermann Adolf (izr., 1818–Nagykároly, 1890), orvos Debrecenben

Anyai nagyanyja: Gottlieb Louise (izr., 1822–Nagykároly, 1911)

Testvérei: Jászi Viktor (Nagykároly, 1868–Debrecen, 1915), jogász, debreceni egyet. tanár; Jászi Alice (Nagykároly, 1885. máj. 25.–Bp., 1935. aug. 24.), mozgásművész, táncpedagógus, Madzsar József (Nagykároly, 1876–Arhangelszk, Szovjetunió, 1940), orvos, társadalomtudós, polgári radikális, majd kommunista politikus, 1919-es népbiztos felesége

Vallása: ref. (1881-ig izr.)

Felesége: Lesznai Anna (szül. Moscovitz Amália, izr., majd ref., Alsókörtvélyes, 1885. jan. 3.–New York, 1966. okt. 2.), a zempléni Moscovitz Géza földbirtokos és hatvani Deutsch Hermin leánya; író, költő, iparművész, 1913–1920 között volt Jászi O. felesége

Középiskola: nagykárolyi piarista gimn. I–VIII. oszt., 1885–1893
Egyetemi tanulmányok Mo.-on: bp.-i tud. egy., állam- és jogtudományi kar, 1893–1898
Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: Franciaország, Anglia
Oklevél: bp.-i tud. egy., állam- és jogtudományi kar, államtudományi doktor, 1898
Magántanár: kolozsvári tud. egy., alkotmánytan, 1912. jan. 8.
Nyilvános rendes egy. tanár: bp.-i tud. egy., jogi kar, szociológia, 1919. jan. 22. Kunfi Zsigmond kultuszminiszter a kar hozzájárulása nélkül nevezte ki. A kar 1919. szept. 27-én a kinevezés revízióját kezdeményezte, majd azt törvénytelennek minősítette és megsemmisítette.
Egyetemi tisztségek: 1919. február 4-től március 21-ig a bp.-i tud. egy. kormánybiztosa
Életút: 1898–1906: fizetés nélküli, majd fizetéses segédfogalmazó, illetve fogalmazó a Földművelésügyi Min.-ban. Mivel azonban az általános választójog érdekében folytatott propagandája miatt elvi ellentétbe került a minisztériummal, 1906-ban hivataláról lemondott, közíróként élt Bp.-en. Szerkesztette a Huszadik Század című polgári radikális társadalomtudományi folyóiratot, alelnöke volt a Társadalomtudományi Társaságnak, s részt vett a Galilei Kör mozgalmaiban. 1912-ben habilitált a kolozsvári tud. egy. jogi karán. 1914-ben megalakította a Polg. Radikális Pártot, s annak elnökeként egyik vezetője volt az októberi forradalomnak. 1918. okt. 31.–1919. jan. 19. között nemzetiségi ügyekkel megbízott tárca nélküli miniszter. A miniszterségről való lemondás után három nappal, 1919. jan. 22-én Kunfi Zsigmond kultuszminiszter a Minisztertanács jóváhagyásával, de a kar akarata ellenére kinevezte nyr. tanárnak a bp.-i tud. egy. jogi karára a radikális átalakítás jegyében létesített hét új tanszék egyikére, a szociológia tanszékre. Majd az autonómiájára hivatkozó, az átalakításoknak ellenálló egyetem élére febr. 4-én kormánybiztosnak nevezte ki Jászit. A tanácsköztársaság kikiáltása után leváltották ebből a pozícióból. 1919 máj. 1-jén elhagyta az országot és Bécsben telepedett le, onnan 1925-ben kivándorolt az USA-ba; 1952-ig politikatudományt és szociológiát tanított az Oberlin College-ban.
Tudományos, művészeti társulat, egyesület: a Társadalomtudományi Társaság főtitkára, majd alelnöke (1907–1918), vezetője a Társadalomtudományok Szabadiskolájának
Szerkesztőségi tagság: a Huszadik Század alapítója (1899), szerkesztője (1906–1915, 1917–1919), a Bécsi Magyar Újság szerkesztője (1921–1923)
Közéleti társaság, szerep: a Martinovics szabadkőműves páholy tagja (1906), a Galilei Kör tagja (1909–)
Politikai szerep: Elnökletével alakul meg az Orsz. Polgári Radikális Párt (1914. jún.), amelyet 1919 márciusáig vezetett. 1917. jún.-ban részt vett a Választójogi

Blokk megalakításában. 1918. okt. 23–24-én a M. Nemzeti Tanács tagja lett, majd 1918. okt. 31.–1919. jan. 19. között az Orsz. Radikális Párt elnökeként nemzetiségi ügyekkel megbízott tárca nélküli miniszter a Károlyi-kormányban; hivataláról 1919. jan. 19-én lemondott; 1919. jan.–márc. 21: a Külügyi Tanács elnöke; 1919–1925: Bécsben a magyar emigráció egyik vezetője. A második világháború alatt az Amerikai Magyarok Demokratikus Szövetségének elnöke.

Kitüntetés: az MTA Gorove-jutalma

JÁSZI VIKTOR (1881-IG JAKUBOVITS)

jogász

(Nagykároly, Szatmár m., 1868. jún. 3.–Debrecen, 1915. febr. 25.; Bp.-en, a Farkasréti temetőben temették el márc. 2-án. Sírját felszámolták.)

Apja: Jászi (ref., 1881-ig Jakubovits és izr.) Ferenc (Eperjes, 1838. máj. 18.–Nagykároly, 1910. nov.), Pesten tanult orvos (okl. 1864), Nagykárolyban telepedett le, járványügyi író

Anyja: Jászi Ferenc első felesége

Testvérei (féltestvérei): Jászi Oszkár (Nagykároly, 1875–Oberlin, USA, 1957) politológus, szociológus, egyetemi tanár; Jászi Alice (Nagykároly, 1885. máj. 25.– Bp., 1935. aug. 24.), mozgásművész, táncpedagógus, Madzsar József (Nagykároly, 1876–Arhangelszk, Szovjetunió, 1940), orvos, társadalomtudós, polgári radikális, majd kommunista politikus, 1919-es népbiztos felesége

Vallása: ref. (1881-ig izr.)

Középiskola: n. a.

Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i tud. egy., jogi kar, 1885–1889

Oklevél: bp.-i tud. egy., jogi kar, 1890, jogtudományi doktor; köz- és váltóügyvédi okl.

Magántanár: bp.-i tud. egy., jogi kar, 1898, közjog

Nyilvános rendes egy. tanár: debreceni egy., jog- és államtudományi kar, 1914. aug. 26.–1915. febr. 25., közjog és politika

Életút: 1893-ban rövid ideig aljegyző volt a nagykárolyi kir. járásbíróságon. 1894. febr.-tól a kecskeméti jogakadémia közjog és politikai jog tanára. 1902-től a debreceni jogakadémián a közigazgatási jog tanára. A debreceni tud. egy.

megalapítása után több jogakadémiai tanárral együtt kinevezték a jogi kar nyr. tanárává.

Közéleti társaság, szerep: a református egyház tiszántúli egyházkerületének közgyűlésében a debreceni jogakadémia képviselője; debreceni ref. főiskola ig. tanácsának tagja

Politikai szerep: A Tisza István-féle Munkapárt debreceni szervezete létrehozásának egyik kezdeményezője és vezetője

Kanitz Ágost

botanikus

(Lugos, Krassó m., 1843. ápr. 25.–Kolozsvár, 1896. júl. 13.
A kolozsvári Házsongárdi temetőben nyugszik.)

Apja: Kanitz Simon (izr., 1810–Bécs, 1883, Lugoson temették), polgári seborvos Lugoson

Anyja: Deutsch Júlia (izr., 1825–Lugos, 1900)

Vallása: róm. kat. (1872. febr. 2-ig izr.)

Testvérei: Kanitz Emma, dr. Schlesinger Vilmos orvosnak (Tinnye, 1839–Bécs, 1900 k.), a bécsi egyetem magántanárának felesége; Kanitz Irma, Wertheim Salamonné, később Munkácsy Adolf honvéd alezredesnek a felesége

Felesége: Plósz Irma (róm. kat.), Plósz Lajos (Nagykároly, 1809–Budapest, 1886) budapesti orvosnak, az Orvosi Egylet titkárának leánya, Plósz Pál egyetemi tanár, Plósz Sándor egyetemi tanár, igazságügyi államtitkár és Plósz Béla állatorvosi akadémiai tanár testvére

Gyermekei: Kanitz Arisztid (róm. kat., Kolozsvár, 1877–), vegyész, a lipcsei egyetem bölcsészdoktora, a kolozsvári egyetem magántanára (1913), Lipcsében élt; Kanitz Dorothea (róm. kat., Kolozsvár, 1879–), Deschan Dezsőnek, Krassó-Szörény vármegye aljegyzőjének felesége

Középiskola: Nagykőrös, Temesvár

Külföldi egyetemi tanulmányok, ösztöndíjak: bécsi egy., orvosi, 1861–1863, valamint jogi kar, 1864; 1870–1872: állami ösztöndíjjal német, holland, angol egyetemeken tanul botanikát

Oklevél: bécsi egyetem, bölcsészdoktor, 1864

Nyelvismeret: német, angol, …

Nyilvános rendes egy. tanár: 1872. okt. 12., kolozsvári tud. egy., term. tud. kar., növénytan

Egyetemi tisztségek: kolozsvári tud. egy., term. tud. és matematikai kari dékán: 1876/1877, 1881/1882, 1895/1896, rektor: 1887/1888

Életút: 1864: beutazta Szlavóniát, 1867: a párizsi nemzetközi növénytani kongresszusra utazott, ahol titkárnak választották, 1869–1870: a magyaróvári felsőbb gazdasági tanintézet természetrajztanára, 1870–1872: állami ösztöndíjjal külföldi út, 1872–1896: kolozsvári egyetemi tanár. Növénytani intézetet alapított, fejlesztette a botanikuskertet, rendszerezte az Erdélyi Múz. Egyesület Herbáriumát. Az Orsz. Középisk. Tanárvizsg. Biz. tagja. A firenzei kertészeti kiállítás (1873) és a szentpétervári virágkiállítás (1883) zsűrijének is tagja volt.

MTA tagság: lev. tag: 1880. máj. 20.

Díszdoktorság, tb. doktorság: tübingeni egyetem t. doktora

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: Erdélyi Múz. Egyesület ig. tagja

Külföldi és nemzetközi tudományos társulat: az olasz Accademia Nazionale dei Licei levelező (1872) és külső (1883), a bukaresti Academia Romana levelező (1881), a Bolgár Tud. Akad., a berlini Gesellschaft Naturforschender Freunde és a sondershauseni Irmischia növénytani társ. tb. tagja, a berlini, breslaui, brüsszeli, cherburgi, churi, hallei, leideni, lüttichi, moszkvai, regensburgi stb. term. tudományi, illetve növénytani társulatok, a londoni Royal Horticult. Soc. és az általános osztrák gyógyszerészegylet kül- vagy levelező tagja

Szerkesztőségi tagság: a Magyar Növénytani Lapok szerkesztője és kiadója (1877–92)

Politikai szerep: Krassó-Szörény vármegye törvényhatósági bizottságának virilistája

Kitüntetések: az orosz császári III. oszt. Szent Anna és a román kir. koronarend lovagja (1882)

Kiss Géza

jogász

(Nagyszeben, Szeben m., 1882. ápr. 26.–Kolozsvár, 1970. jan. 11.
A kolozsvári Házsongárdi temető evangélikus sírkertjében nyugszik.)

Apja: Kiss Mór (róm. kat., korábban izr., Kolozsvár, 1857–Bp., 1930), a pandekta jog, majd római jog tanára a kolozsvári tud. egy.-en (1886–1921)

Anyja: Fischer Eszter

Testvére: Kiss Klára, férje Póczy Mihály (Kolozsvár, 1895–Bp., 1963) vasútépítő mérnök, [1925–1940: a Román Államvasutak, majd a MÁV, később a Hungária Villamossági Rt. és jogutódai szolgálatában, a vasútépítéstan magántanára (1950), a műszaki tudományok doktora (1960)]

Vallása: róm. kat.

Felesége: galgóczi Schober Gabriella (róm. kat., 1895. aug. 14.–Kolozsvár, 1970). (Házasságkötés: 1916. febr. 12.) Apja dr. galgóczi Schober Béla (1867–1946) a M. Agrár és Járadékbank ügyvez. igazgatója, 1906-tól a Pénzintézeti Központ igazgatója, majd vezérigazgatója, 1921-ben pénzügyi államtitk., 1923-tól a M. Nemz. Bank vezérigazgatója, 1935–1941: az Angol–Magyar Bank eln., felsőházi tag. Anyja Schiller Gabriella.

Középiskola: kolozsvári piarista főgimn. 1891–1899 (érettségi: 1899. jún. 20.)

Egyetemi tanulmányok Mo.-n: kolozsvári tud. egy., jogi kar, 1899–1903

Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: bonni egyetem, jog, 1903. okt. 30.–1904

Oklevél: kolozsvári tud. egy., jogi kar, 1903, jog- és államtud. doktor, sub auspiciis regis

Nyelvismeret: német, román, latin

Magántanár: 1907. máj. 23., kolozsvári tud. egy. jogi kor, római jog

Nyilvános rendes egy. tanár: 1914. aug. 26., debreceni tud. egy., jog- és államtud. kar, római jog

Egyetemi tisztségek: debreceni tud. egy., jog- és államtud. kar dékán: 1915–1916. Rektor: 1918–1919

Életút: 1904-től a bp.-i kir. törvényszék aljegyzője, beosztva az igazságügymin. törvényelőkészítő ügyosztályán; 1905: a nagyváradi jogakadémia rendkívüli, majd 1907-től rendes tanára, 1914-től debreceni egyetemi tanár. Debrecen román megszállása után, 1919 májusában, mint az egyetem rektora üdvözölte a Nagykárolyba látogató I. Ferdinánd román királyt. A románok területi igényei kielégítését elkerülhetetlennek, a kolozsvári egyetem tanárainak a román hatóságok előtt teendő eskütételük megtagadását helytelennek nyilvánította, s tárgyalásokat folytatott a román megszállókkal. Az egyetem fegyelmi vizsgálata már 1919 decemberében megindult. 1920. jún. 24-én felfüggesztették állásából, s 1920. dec. 3-án visszamenőlegesen jan. 15-i hatállyal megfosztották állásától. Kiss Géza a román megszállók 1920. márciusi kivonulása előtt ingóságait értékesítve elhagyta Debrecent, s Romániába emigrált, Kolozsváron, illetve Bukarestben élt. Itt nem a magyar kisebbségi politikába, hanem a román liberális politikába kapcsolódott be. Ügyvédi gyakorlatot folytatott Kolozsváron (1933–1940) és Bukarestben (1940–1944). A kolozsvári Bolyai Tudományegyetemen (1945–1951), illetve a Jogtud. és Közgazd.

Főiskolán (1951–1953) a római jog és a polgári jog tanára. 1953-tól nyugdíjas. Ezután rendszeresen publikált a kolozsvári Korunk c. folyóiratban.

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: a Magyar Jogászegylet vál. tagja (1915–1920)

Politikai szerep: 1920-tól az Erdélyi Román Kormányzótanács, majd a bukaresti Igazságügyi min. erdélyi államtitkárságának szaktanácsosa lett. 1922-től Bukarestben országgyűlési képviselő, 1927–1928-ban és 1931–1932-ben szenátor liberális párti programmal. 1944 őszén a román Nemzetiségi min. államtitkára

Kiss Mór

jogász

(Kolozsvár, 1857. május 12.–Bp., 1945. szeptember 10.; a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Apja: Kiss Sámuel (izr.), élelmezési vállalkozó, a kolozsvári Karolina Orsz. Kórház élelmezője

Anyja: n. a.

Testvére: Kiss Gizella (izr.), Góth Manó (izr., Bp., 1848–Kolozsvár, 1895) nőgyógyász, kolozsvári c. rk. tanár felesége

Vallása: róm. kat. (1877-ben még izr.)

Felesége: Fischer Eszter (róm. kat.)

Gyermekei: Kiss Géza (róm. kat., Kolozsvár, 1882–Kolozsvár, 1970), jogász, a debreceni egyetem tanára (1914–1920), 1920-tól román liberális politikus, képviselő, szenátor, azután 1940-ig kolozsvári ügyvéd. 1944 végén a román kormány nemzetiségi államtitkára, 1945–1953: a Bolyai Egyetemen a római jog professzora; Kiss Klára, férje Póczy Mihály (Kolozsvár, 1895–Bp., 1963) vasútépítő mérnök [1925–1940: a Román Államvasutak, majd a MÁV, később a Hungária Villamossági Rt. és jogutódai szolgálatában, a vasútépítéstan magántanára (1950), a műszaki tudományok doktora (1960)]

Középiskola: kolozsvári unit. gimn.; érettségi: 1872

Egyetemi tanulmányok Mo.-n: kolozsvári tud. egy., 1872–1876, jogi kar. (Fiatal kora miatt külön engedéllyel iratkozhatott be.)

Külföldi tanulmányok: 1878–1879, állami ösztöndíjjal a lipcsei, berlini, hallei, müncheni, párizsi és göttingeni (1879. máj. 2.–) egyetemeken folytatott jogi tanulmányokat

Oklevél: kolozsvári tud. egy., 1876. dec. 6., államtudomány; 1877. szept. 30., jogtudomány

Nyelvismeret: német, francia, román, latin, …

Magántanár: 1878. nov. 17., kolozsvári tud. egy., római jog

Nyilvános rendkívüli egy. tanár: 1886. márc. 31., kolozsvári tud. egy., jogi kar, pandektajog

Nyilvános rendes egy. tanár: 1890. aug. 9.–, kolozsvári tud. egy., jogi kar, pandektajog; 1915–, ugyanott római jog

Egyetemi tisztségek: kolozsvári tud. egy., rektor: 1904/1905, jogi kar, dékán: 1892/1893, 1901/1902 és 1911/1912

Életút: Az oklevelek megszerzése után kétéves állami ösztöndíjjal Németországban és Franciaországban folytat tanulmányokat (1878–1879). 1880. aug. 12.: nagyszebeni kir. jogakadémia helyettes tan., 1881. uo. rendkívüli tanár, 1882–1884: rendes tanár. Az akadémia feloszlatása után 1884. jún. 19-én a kolozsvári egyetemre osztották be római jogi előadások tartására; 1886-ban a kar egyhangú javaslatára pályázat mellőzésével nevezték ki az ismételt sürgetésekre ekkor felállított pandektajogi rendkívüli tanszékre nyrk. tanárnak. Átmenetileg a kereskedelmi és váltójognak is h. tanára (1892–1895). Az impériumváltozás után Kolozsváron maradt, s mint magyar egyetemi tanár nyugdíjaztatta magát: 1921. júl. 5.; a két világháború között az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesületben tevékenykedett.

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: a nagyszebeni katonai tudományos egylet tiszteletbeli tagja (1882–1919); Erdélyi Múzeum Egyesület, Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület tagja

Közéleti társaság, szerep: a kolozsvári egy. tornavívó bizottságának elnöke (1906–1910), tagja (1911–1919)

Politikai szerep: Kolozsvár sz. kir. város that. biz. tagja (1900–1919)

Kitüntetés: 1910, udvari tanácsos

Klug Lipót

matematikus
(1854. jan. 23. Gyöngyös, Heves m.–Budapest. 1945. január 18.
után tisztázatlan körülmények között nyoma veszett.)

Apja: Klug Miksa (izr.), kereskedő Gyöngyösön
Anyja: Neufeld Hani (izr.)
Vallása: izr.
Felesége: Guttmann Sarolta/Jeanette (izr., 1856–Bp., 1941)
Gyermeke: Klug Andor (1878–Bp., 1895), reáliskolai tanuló
Középiskola: gyöngyösi róm. kat. közs. gimn. I–V. oszt. 1864–1869; Bp., IV. ker. főreálisk. VI. oszt. 1869/1870
Egyetemi tanulmányok Mo.-n: műegy., 1870–72; középiskolai tanárképző int., 1872–1874
Oklevél: bp.-i középisk. tanárképző int., 1874, ábrázoló geometria-matematika reáliskolai tanári; bp.-i tud. egy., 1882, bölcsészdoktor
Nyelvismeret: német …
Magántanár: 1891. június 20.: bp.-i tud. egy., bölcsészkar, szintetikai geometria; 1892: bp.-i tud. egy., bölcsészkar, szintetikai és deskriptív geometria; 1897. március 16.: kolozsvári tud. egy., term. tud. és mat. kar, ábrázoló geometria
Nyilvános rendes egy. tanár: 1900. aug. 8.: kolozsvári tud. egy., term. tud. és mat. kar, ábrázoló geometria
Egyetemi tisztségek: kolozsvári tud. egy., term. tud. és mat. kari dékán: 1908/1909, 1912/1913
Életút: 1874. szept. 25.–1893. jún. 30.: a pozsonyi városi főreálisk., 1893–1897: a bp.-i állami főreálisk. tanára; 1897–1900: a kolozsvári egyetemen az ábrázoló geometria rendszeres előadója; 1900–1917: kolozsvári egyetemi tanár, az ábrázoló geometriai int. és szertár igazgatója; 1900–1917: a Középiskolai Tanárképző Int. tanára, az Orsz. Középisk. Tanárvizsgáló Biz. tagja; nyugdíj: 1917. aug. 16. Az 1939. évi IV. tc. („második zsidótörvény") hatálya alól a 2. § 7. bek. alapján, mint egyetemi tanár mentesült. A német megszállás után is mentelmi jogot élvezett. Budapest ostroma idején, 1945. január 18-án, a gettó felszabadulása napján az egyedül, illetve a házvezetőnőjével élő professzor a Kertész u. 38. sz. alatti lakásáról eltávozott, s tisztázatlan körülmények között nyoma veszett.
Kitüntetések: Polgári Jubileumi Kereszt

Korányi Frigyes (1848-ig Kronfeld)

orvos, belgyógyász
(Nagykálló, Szabolcs m., 1827. dec. 20.–Budapest, 1913. máj. 19; a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Nemesség: előnév: tolcsvai, 1884. febr. 2., báró: 1908. nov. 21.
Apja: Korányi Sebald (1848-ig Kronfeld) (róm. kat., 1837-ig izr., Prága, 1800–Nyíregyháza, 1885. jún. 15., Nyíregyházi Északi temető, Korányi-sírbolt), Bécsben tanult orvos, 1826-ban telepedett le Nagykállón
Apai nagyapja: Friedrich Joachim Kronfeld (…–1826), bécsi bankár, hadiszállító
Anyja: Nyíri (1848-ig Kandel) Anna (róm. kat., 1837-ig izr., Nyíregyháza–Nyíregyháza). Házasság: 1826
Anyai nagyapja: Kandel Haim (izr.)
Testvérei: (1848-ig valamennyiük Kronfeld.) K. Adolf (róm. kat., 1837-ig izr., Nagykálló, 1829–) ügyvéd, a M. Északkeleti Vasút jogtanácsosa, fővárosi virilista; K. Imre (róm. kat., 1837. okt. 5-ig izr., Nagykálló, 1831–Nyíregyháza, 1909) Bécsben tanult, gyógyszerész, nyíregyházi virilista; K. Zsuzsanna Emília Katalin (róm. kat., Nagykálló, 1839. okt. 22.–); K. Annamária Kornélia (róm. kat., Nagykálló, 1841. júl. 18.–1918), Szesztay Károly ügyvéd felesége; K. Mária Leopoldina Budayné (róm. kat., Nagykálló, 1842. nov. 9.–)
Vallása: róm. kat. (1837-ig izr.)
Felesége: tolcsvai Bónis Malvin (ref., Onga, 1841. máj. 28.–Bp., 1926. febr. 25.), leánya tolcsvai Bónis Sámuelnek (ref., 1810–1879, nemesi földbirtokos, reformkori ellenzéki követ, 1849-ben igazságügy. min. államtitk., hat évet töltött a josephstadti és a kufsteini börtönben, birtokát is elkobozták. Később újra ogy. képv., majd a Kúria legfőbb ítélőszéki oszt. tanácselnöke) és nagyréthi Darvas Erzsébetnek (ref., 1813–Bp., 1900). Házasságkötés: 1860. jún. 25.
Gyermekei: br. K. Malvin (ref., Nagykálló, 1862. okt. 26.–1945. jún. 28.) br. vargyasi Dániel Gábor (unit., 1854–1919) v. belső titkos tanácsos, orsz. képv., unit. főgondnok neje; br. K. Anna (ref., Nagykálló, 1864. máj. 14.–Bp., 1947. jún. 12.), festőművész, a M. Képzőművésznők Egyesületének elnöke (1907–1916), soóvári Soós Elemér (1844–1929) tábornok felesége; br. K. Sándor (róm. kat., Pest, 1866. jún. 18.–Bp., 1944. ápr. 12.) belgyógyász, egyetemi tanár; br. K. Frigyes (róm. kat., Pest, 1869. júl. 21.–Bp., 1935. dec. 26.) pénzügyi szakember, pénzügymin., felsőházi tag
Középiskola: Miskolc, minorita főgimn. I–IV. oszt., 1835–1939; Szatmár, róm. kat. püspöki gimn. I–II. humanista oszt., 1839–1841; Eger, róm. kat. érseki líceum, I–II. filozófiai oszt., 1841–1843
Egyetemi tanulmányok Mo.-n: pesti tud. egy., 1844–1848

Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: bécsi egyetem 1851–1852: műtőnövendék és rk. gyógyszerészeti hallg., 1857/1858: nyugat-európai utazás (Párizs, London, Berlin egyetemein)

Oklevél: pesti tud. egy., orvosi kar, 1851, orvos- és sebészdoktor

Nyelvismeret: német, francia, angol

Magántanár: pesti tud. egy., 1864, idegkórtan (először a mellkasi szervek betegségeiből készült habilitálni, de ezt elutasították, mert ebből a szakból már volt mt. a karon)

Nyilvános rendes egy. tanár: pesti tud. egy., orvosi kar, 1866. júl. 26., belgyógyászat a sebészhallgatók számára; 1873. márc. 27. II. sz. belgyógyászati tansz. (valamennyi orvostanhallgató számára); 1889. máj. 28.: I. sz. belgyógyászatnak átnevezve

Egyetemi tisztségek: bp.-i tud. egy. rektor 1886/1887

Életút: Apja, egy bécsi zsidó bankár orvosi oklevelet szerzett fia, 1826-ban telepedett le a Szabolcs megyei Nagykállóban, s itt lett a Felső-Tisza-vidék egyik legkeresettebb orvosa. 1837-ben egész családjával áttért a róm. kat. hitre. Az elsőszülött Frigyes 8 éves korában Miskolcon kezdte középiskoláit, amelyet Szatmáron folytatott, s Egerben fejezett be. 1844-ben iratkozott be a pesti tud. egy. orvosi karára. Részt vett az egyetemi ifjúság irodalmi társulatában, s szerepet játszott az 1848. márciusi mozgalmakban is. Tagja volt a márc. 19-i pozsonyi küldöttségnek, s az unió elfogadása alkalmából a kolozsvári küldöttségnek. A szabadságharc idején, mint orvos először a Szabolcs megyei önkéntes zászlóaljban volt alorvos és helyettes főorvos. Novemberben Pesten a Balassa-vezette honvédkórházban, később a nyíregyházi honvédkórházban alkalmazták. 1849 áprilisától a 104. sz. zászlóaljnál főorvosként szolgált a fegyverletételig. Visszatérve tanulmányaihoz 1851-ben Pesten orvos- és sebészdoktorrá avatták. A min. ösztöndíjával Bécsbe került műtőnövendéknek, s közben gyógyszerész rk. hallgató is volt. Egy, a titkosszolgálat kezébe került levele, s forradalmi múltja miatt kitiltották Bécsből, majd Pestről is. Nagykállóban telepedett le, mint gyakorló orvos. 1857–1858-ban hosszabb utazást tett Nyugat-Európában, párizsi, londoni, berlini egyetemeket és kórházakat látogatott. 1860-ban megházasodott, Szabolcs megye egyik régi, függetlenségpárti nemesi középbirtokos családjából nősült. 1861-től Nyíregyházán Szabolcs vm. főorvosává választották. 1864-ben Pesten telepedett le, ahol ugyanakkor egyetemi magántanárrá habilitálták. A Rókus kórház tífusz oszt., 1865-től az idegkórtani aloszt. rendelő orvosa. 1866-ban a ludoviceumi hadikórház koleraosztályán főorvos. A pesti tud. egy. orvosi karán 1865-ben megürült a sebészek részére rendelt belgyógyászat tanszéke. Korányi hatodmagával pályázott. A kar a harmadik helyen jelölte, de Balassa János különvéleményében őt tartotta a legalkalmasabbnak. A még több

fórumon átmenő, változatos jelölési eljárásban Korányi azért került hátrányba a még mindig katolikus jellegű egyetemen, mert irataira azt a valótlan információt jegyezték, hogy felesége kedvéért róm. kat. hitről reformátusra tért át. Az após felsőbb körökben befolyásos családjának sikerült tisztáznia a helyzetet, s az utolsó pillanatban a kabinetirodán megváltoztatták a döntést. Az 1866-os kinevezéssel így Korányi Frigyes lett a pesti orvosi karnak nemcsak első zsidó származású magántanára (1867), hanem első professzora is. Az eleinte csak sebészeket oktató tanszéke II. számú belgyógyászati klinika néven 1873-ban, mint párhuzamos tanszék egyenrangú lett az orvosi belgyógyászati tanszékkel, majd 1889-ben átnevezték I. sz. belgyógyászatnak. Korányi 1868-ban tagja lett az akkor megalakult Orsz. Közegészségügyi Tanácsnak, amelynek 1881-től másodelnöke, 1892–1897 között pedig elnöke volt. A kir. Igazságügyi Orvosi Tanácsnak előbb másodelnöke (1880–), majd elnöke lett (1897–1913), a törvényszékorvosi vizsgálóbizottságnak elnöke (1898–1913). Az orvosi kar klinikai bizottságát is elnökölte (1887–1897). Tagja volt az Orsz. Stat. Tanácsnak (1876–1893). Irányította az Üllői úti belgyógyászati klinika tervezését, felépítését (1878–1880). Meghatározó szerepe volt a tuberkulózis elleni társadalmi küzdelemben, a Bp.-i Szegénysorsú Tüdőbetegek Szanatórium Egyesületének létrehozásában és a budakeszi tüdőszanatórium felépítésében. Évtizedekig az orvosi kar meghatározó egyénisége volt, s jelentős belgyógyászati iskola alakult ki tanítványai köréből. Fontos állami elismerésekben, magas kitüntetésekben részesült, magyar nemességet (1884), bárói címet (1908) kapott, s a főrendiház örökös tagja lett (1891). Az 1907/1908. tanév végén kérte nyugdíjazását. A kar kérésére még egy fél évig igazgatta a klinikát, de az előadásokat már fia, tanítványa, Korányi Sándor tartotta, akit 1909-ben utódjává neveztek ki.

MTA tagság: lev. tag: 1884. jún. 5. (később eredménytelenül ajánlották tiszt. tagnak)

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: a Bp.-i Kir. Orvosegyesület alapító és tb. tagja (1864), elnöke (1888–1897) és tuberkulózis osztályának elnöke (1904–), a kir. m. Természettud. Társulatnak alapító tagja (1864), az Orsz. Közegészségügyi Társulat orvosi szakoszt. eln. (1890–1897), az Orsz. Balneológiai Egyesületnek (1892–), a m. szt. korona vöröskereszt egylete egészségügyi bizottmányának elnöke (1884–1904), Orsz. Közegészségügyi Társ. tagja (1897–)

Külföldi és nemzetközi tudományos társulat: a bécsi Meteorológiai Társulatnak, a bécsi cs. és k. orvosegyletnek (1899), a berlini Verein für innere Medicinnek levelező tagja (1899), a londoni International Investigation Committee (1884), a német belgyógyászok kongresszusának tagja (1900), a párizsi Société de therapeutique (1899) és Horvát-Szlavónország zágrábi orvosegyesületének

tb. tagja (1889), Central Bureau für Bekämpfung der Tubercolose t. tag, az 1890-i bécsi belgyógyászati kongresszus h. elnöke, az 1894-i bp.-i nemzetközi higiéniai és demográfiai kongresszus higiéniai oszt. elnöke, az 1899-i berlini tuberkulózis kongresszus t. elnöke

Szerkesztőségi tagság: Orvosi Hetilap munkatársa (1857), a m. orvosi könyvkiadó társulatnak alapító és igazgató tagja (1871)

Közéleti társaság, szerep: a jász-kun kerületi orvos egyletnek (1868–), a Szabolcs megyei hajdú-kerületi orvosegyletnek (1870–), az orvostanhallgatók segélyegyletének tb. tagja (1892–1913), a bp.-i Szegénysorsú Tüdőbetegek Szanatórium Egyletének alelnöke (1899–), a József főherceg Szanatórium Egyesület tb. elnöke (1904–), az Országos Kaszinó (1893–) tagja

Politikai szerep: a Pest megyei bizottmány tagja (1873); a főrendiház örökös tagja (1891), közjogi és törvénykezési bizottságának tagja; Pest vm. törv. hat. biz.-nak virilis tagja (1899–1913)

Kitüntetések: Pest megye tb. főorvosa (1868); kir. tanácsos (1876); a III. oszt. Vaskorona-rend lovagja (1881), a Szent István rend kiskeresztese (1897)

Vagyon, jövedelem: 1888: Pest megyében 1590, Bp.-en 1582 forint virilis adó; 1892: Pest megyében 1559 forint virilis adó; 1897: Pécelen 609 hold birtok; 1910: Bp.-en 5820 korona virilis adó (nem kétszeres); 1911: Pécelen 604 hold birtok, kataszteri tiszta jöv. 4284 korona; 1912: Bp.-en 3005 korona virilis adó (nem kétszeres)

KORÁNYI SÁNDOR, BÁRÓ

orvos

(Pest, 1866. jún. 18.–Budapest, 1944. ápr. 12; a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Nemesség: 1884. febr. 2. (apja kapta, aki 1908. nov. 21-én bárói rangra emelkedett), előnév: tolcsvai

Apja: Korányi Frigyes (1848-ig Kronfeld) (róm. kat., 1837-ig izr., Nagykálló, 1827. dec. 20.–Bp., 1913. máj. 19.), orvos, egyetemi tanár, az MTA tagja, a főrendiház örökös tagja

Apai nagyapja: Korányi Sebald (1848-ig Kronfeld) (róm. kat., 1837-ig izr., Prága, 1800–Nyíregyháza, 1885. jún. 15.), Bécsben tanult orvos, 1826-ban telepedett le Nagykállón

Anyja: tolcsvai Bónis Malvin (ref., Onga, 1841. máj. 28.–Bp., 1926. febr. 25.)

Anyai nagyapja: tolcsvai Bónis Sámuel (ref., 1810–1879) nemesi földbirtokos, reformkori ellenzéki követ, 1849-ben igazságügy. min. államtitk., később ogy. képv., a Kúria legfőbb ítélőszéki oszt. tanácselnöke

Anyai nagyanyja: nagyréthi Darvas Erzsébet (ref., 1813–Bp., 1900. ápr. 29.)

Testvérei: br. K. Malvin (ref., Nagykálló, 1862. okt. 26.–1945. jún. 28.) br. vargyasi Dániel Gábor (unit., 1854–1919) v. belső titkos tanácsos, orsz. képv., unit. főgondnok neje; br. K. Anna (ref., Nagykálló, 1864. máj. 14.–Bp., 1947. jún. 12.), festőművész, a M. Képzőművésznők Egyesületének elnöke (1907–1916), soóvári Soós Elemér (1844–1929) tábornok felesége; br. K. Frigyes (róm. kat., Pest, 1869. júl. 21.–Bp., 1935. dec. 26.) pénzügyi szakember, pénzügymin., felsőházi tag

Vallása: róm. kat.

Felesége: felsőkubini és nagyolaszi Kubinyi Margit (róm. kat., Felsőlehota, Árva m., 1874. dec. 14.–Sao Paulo, Brazília, 1963. febr. 7.), K. Árpád (Verbó, 1836–) cs. és kir. kamarás, ogy. képv. és kunhalmi Rosa Josephine leánya. Házasságkötés: 1898. jan. 22., Bp. (elváltak)

Gyermekei: K. Sándor (Bp., 1889. márc. 19.–Bp., 1932. jan. 6.), orvosnak készült, de 20 éves korától szklerózis multiplexben szenvedett; K. Erzsébet (Bp., 1900. máj. 31.–Bp., 1931. okt. 1.) Kammerer István (Bp., 1896–Caracas, Venezuela, 1949), m. kir. főhadnagy neje; K. László (Bp., 1902. okt. 13.–München, 1972. júl. 20.) elektromérnök, 1947-ben elhagyta az országot, az USA-ban a General Electric igazgatójaként ment nyugdíjba [felesége: Gerliczy Gizella (Konstantinápoly, 1910–)]; K. János (Bp., 1910. dec. 20.–Sao Paulo, 1977. okt. 30.) m. kir. lovas tüzér őrnagy., nemzetgyűlési képv., a M. Ált. Kőszénbánya Rt. igazgatója, 1945-ben kisgazdapárti, 1947-ben Magyar Szabadság Párt-i képviselő, 1947-ben külföldre távozott [felesége: Baumgarten Carla (Bp., 1914–Sao Paulo, 1986)]

Középiskola: bp.-i piarista főgimn., 1875–1883, érettségi uo.

Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i tud. egy., orvosi kar, 1883–1888

Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: strassburgi egy., orvosi kar, 1889. jan. 8.–; tanulmányutat tett Heidelbergben, Párizsban, Nancyban, Londonban, Berlinben

Oklevél: bp.-i tud. egy., orvosi kar, 1888, orvosdoktor

Nyelvismeret: német, angol, francia

Magántanár és más tudományos fokozatok: bp.-i tud. egy., orvosi kar, 1893. dec. 20., idegrendszer kísérleti és gyakorlati kór- és gyógytana; 1897, rk. tanári cím és jelleg

Nyilvános rendkívüli egy. tanár: bp.-i tud. egy., orvosi kar, 1900. jún. 23., kísérleti és gyakorlati idegkórtan; 1903. jan. 15., a tanszék átalakításával, belgyógyászati diagnosztika

Nyilvános rendes egy. tanár: bp.-i tud. egy., orvosi kar, 1907. máj. 11., belgyógyászati diagnosztika; 1909. ápr. 6., III. sz. belgyógyászati tanszék

Életút: Másodéves orvostanhallgatóként a bonctani int. demonstrátora volt, 1887/1888-ban pedig gyakornoka. Az oklevél megszerzése és külföldi tanulmányútja után, 1889 végén apja I. sz. belgyógyászati klinikája segédszemélyzetének kötelékébe lépett, mint gyakornok. Fokozatosan második, első, majd laboratóriumi tanársegéddé lépett elő. 1895-ben lett adjunktus, amely munkakört 1907-ig ellátott. Ezzel párhuzamosan 1891/1892-ben az állatorvosi akadémián élettant és szövettant adott elő, mint helyettes tanár, s 1894-ben a Stefánia Gyermekkórház rendelőorvosa (1900-ig), 1895-ben pedig a Szt. István Közkórház rendelőorvosa, később főorvosa (1901–1903) lett. Közben, 1893-ban habilitált, s 1897-ben egyetemi rk. tanári címmel és jelleggel tüntették ki. 1898 júniusában az orvosi kar nyrk. tanári kinevezését javasolta azzal a feltétellel, hogy adjunktusi teendőit is végeznie kell. Így nevezte ki a király 1900 júniusában a kísérleti és gyakorlati idegkórtan nyrk. tanárának, majd a tanszék átalakításával 1903. jan. 15-én a belorvostani diagnosztika és idegkórtan nyrk. tanárává. 1907-ben ugyanezen, a párhuzamos belgyógyászati tanszékké szervezett tanszéken lett nyr. tanár. 1908-ban apja, Korányi Frigyes nyugalomba vonult, s a megüresedett belgyógyászati tanszékre 1909-ben nevezték ki Korányi Sándort. Ekkor lett a III. sz. belgyógyászati klinika igazgatója is. Apja örökségét folytatta a tuberkulózis elleni küzdelem vállalásával, s apja halála után alelnöke lett a Szegénysorsú Tüdőbetegek Szanatórium Egyesületének. A világháború alatt, 1914. nov. 1-jétől a hadigondozó hivatal belbeteg intézetének a Ludoviceum hadikórháznak volt a parancsnoka I. oszt. főtörzsorvosként. Rövid ideig, mint tanácsadó orvos a II. hadsereg parancsnoka mellé volt kiküldve. 1916-tól a rokkantügyi hivatal intézetének orsz. belgyógyász felügyelője. Ebben az időszakban 1918 októberéig több magas kitüntetést kapott. A forradalmak és az azokat követő igazoltatások nem érintették. A felsőház felállításakor, 1927-ben, annak élethossziglan kinevezett tagja lett. Tagja volt az Orvosi Továbbképzés Központi Biz.-nak, az Orsz. Felsőoktatási Tanácsnak, alelnöke a Természettud. Tanácsnak (1918–1938), s 1933-tól elnöke az Orsz. Közegészségügyi Tan.-nak. Az iskolát teremtő, nemzetközileg is elismert professzort több egyetem díszdoktorává avatta. [Külföldieken kívül miniszertanácsi jóváhagyással a szegedi (1933) és a pécsi (1937) egyetem is.] Ugyanakkor 1930-ban a rektorválasztásnál, mint rangidős orvoskari professzort figyelmen kívül hagyták, s 1936-os nyugdíjazásakor sem kapta meg a szokásos jutalomévet, sőt klinikáját takarékossági okokból megszüntették. 1937-ben az MTA ig. tagjává választották. 1939-ben még m. kir. titkos tanácsosi méltóságra javasolták „a haza szolgálatában szerzett kiváló érdemei elismeréseként”, de ezt a kormányzó „nem tartotta

időszerűnek", s a minisztertanács elvetette a javaslatot. Az 1939. évi második zsidótörvény, mint volt egyetemi tanárt nem érintette, az 1944-es német bevonulás utáni rendelkezések életbelépését pedig már nem érte meg.

MTA tagság: tiszt. tag: 1935. máj. 16., ig. tag: 1937. ápr. 29.

Díszdoktor: berlini egy.; breslaui egy. (1930); lyoni egy. (1931); szegedi tud. egy. (1933); pécsi tud egy. (1937. jún. 6.); athéni egy.

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: Magyar Statisztikai Társ. tagja, M. Orvosok Tuberkulózis Egyesülete elnöke (1918–1939), Bp.-i Kir. Orvosegylet titkára (1894–1896), elnöke (1926–1930)

Külföldi és nemzetközi tudományos társulat: hallei Császári Term. Tud. Ak. és a Lombard Orvosi Ak. lev. tagja, Academia Leopoldina t. tagja, Societé international de Urologie londoni kongr. elnöke, Deutsche Gesellschaft für Urologie berlini kongr. alelnöke; elnöke volt az 1929-ben Bp.-en megtartott nemzetközi hidrológiai kongresszusnak és az 1930. évi bp.-i anyagforgalmi betegségek kongresszusának

Közéleti társaság, szerep: Orsz. Kaszinó (1893); a Szegénysorsú Tüdőbetegek Szanatórium Egyesületének alelnöke (1913–1938)

Politikai szerep: 1927–1944: a felsőház élethossziglan kinevezett tagja; bp.-i törvényhat. biz. tagja (1935–)

Kitüntetések: a Bp.-i Kir. Orvosegyesület Orvosi Hetilap díjalapja (1898) és Balassa-érme (1918), magyar Vöröskereszt hadiékítményes tiszti jelvénye (1915), Ferenc József-rend tisztikeresztje (1916), porosz Vöröskereszt II. és III. oszt. díszjelvényének tulajdonosa (1917), Lipót-rend lovagkeresztje (1918. okt. 17.), II. oszt. polgári hadi érdemkereszt (1918. júl. 11.), Signum Laudis (1918), II. oszt. magyar érdemkereszt a csillaggal (1930. febr. 11.), M. Érdemrend nagykeresztje és középkeresztje a csillaggal, Corvin-lánc (1930), Balatonfüred díszpolgára

Vagyon, jövedelem: bérháztulajdon: Bp. IV. ker., Váci út 42., 248 négyszögöles telken 4 emeletes épület, 56 400 aranykorona bérérték; 1935-ben 37 188 pengő jövedelem, 324 758 pengő vagyon

Kőnig Gyula

matematikus
(Győr, Győr m., 1849. dec. 16.–Budapest, 1913. ápr. 8.;
a Kerepesi úti temetőben nyugszik)

Apja: Kőnig Zsigmond (izr.), jómódú fűszernagykereskedő. Győrsziget egyik legrégibb, tekintélyes és kiterjedt zsidó családjából származott. 1861-ben a győri izr. hitközség zsinagóga építésére létrehozott bizottmányának a tagja. 1870 körül Bécsbe települt át.

Apai nagyapa: Kőnig Mózes Szimcha/Simon

Anyja: … Mina (izr.)

Vallása: ref. (az 1880-as évek elejéig izr.)

Felesége: Oppenheim Eliz (izr.?, 1863–ref., Bp., 1916)

Gyermekei: K. György (ref., Bp., 1883. jún. 27.–Balatonfüred, 1944. ápr. 30.; öngyilkos lett) közoktatásügyi tisztviselő, min. oszt. tanácsos, irodalomtörténész, korán elvesztette szeme világát; K. Dénes (ref., Bp., 1884. szept. 21.–1944. okt. 19., öngyilkos lett) matematikus, c. nyrk., majd intézeti műegyetemi tanár

Középiskola: győri bencés gimn. I–VIII. oszt. 1859–1867; érettségi uo., 1867

Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: bécsi egy., orvosi kar, 1868. február – egy félév; állami ösztöndíjjal: berlini egyetem 1868–1869, filozófia, egy félév; heidelbergi egy. 1869. ápr. 24.–1870, matematika, fizika, filozófia, négy félév; berlini egyetem 1871, egy félév

Oklevél: heidelbergi egy., bölcsészdoktor, 1870. június (téma: elliptikus modulfüggvények)

Nyelvismeret: német, francia

Magántanár: bp.-i tud. egy., bölcsészkar, 1872, magasabb mennyiségtan

Nyilvános rendes egy. tanár: bp.-i műegyetem, III. sz. matematika tanszék, 1874. nov. 28.–1905 (nyugd.)

Egyetemi tisztségek: bp.-i műegy. mérnöki és építészeti szakoszt. dékán: 1886–1890, rektor: 1891–1893

Életút: 1873. aug.: a tanárképző tanára; 1873. nov. 11.: a műegy. helyettes tanára, matematika; kidolgozza a gimnáziumi matematika oktatás tantervét. 1874. nov. 28.-tól bp.-i műegy. egy. tanára. Ő az első izraelita felekezetű műegyetemi tanár. Egyik kezdeményezője az 1894-től induló középiskolai matematikai tanulóversenynek. Wlassics min. felkérésére 1895-ben kormánybiztosként irányítja a sokféle középfokú kereskedelmi iskola egységesítését, közös tantervvel és a Keresk. Iskolai Főigazgatóság létrehozásával. Rendszeresen részt vett a nemzetközi matematikai kongresszusokon. 1898-ban a bp.-i tud. egy. bölcsészkar a mennyiségtani tanszékre pályázók közül a szokásos hármas jelölés mellőzésével Kőnig Gyulát terjesztette fel kinevezésre.

A kinevezés azonban javadalmazási probléma miatt nem jött létre. (Kőnig korábbi, műegyetemi jövedelmét szerette volna megkapni.) 1905. okt. 31.: nyugdíjazását kérte; 1904-től a Franklin Társulat Könyvkiadó igazgatóságának ügyvez. alelnöke. (1894-től volt a társulat igazgatóságának tagja.) Mint címzetes rendes tanár még több éven át tartott előadásokat. 1909-ig tanított a Középiskolai Tanárképzőben, s tagja maradt az Orsz. Közoktatási Tanácsnak. Az Orsz. Középiskolai Tanárvizsgáló Bizottságban 1913-ig működött. Emlékére a műegy. 1914. márc. 25-én emlékünnepet rendezett.

MTA tagság: lev. tag: 1883. máj. 17., r. tag: 1890. máj. 8., ig. tag: 1910. ápr. 28. (1894. máj. 4.: a III. oszt. titkára)

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: Matematikai és Fizikai Társulat alelnöke (1891-től), a matematikai szakosztály vezetője, a matematikaoktatás reformálását célzó nemzeti biz. elnöke

Szerkesztőségi tagság: 1876–1879: Műegyetemi Lapok; 1882-től Matematikai és Természettudományi Értesítő, Mathematische und Naturwissenschaftliche Berichte aus Ungarn (az MTA folyóiratai)

Közéleti társaság, szerep: az Országos Kaszinó tagja; az Orsz. Gazdasági Munkás- és Cselédsegélypénztár alapító tagja

Kitüntetések: MTA Bézsán-díja (1884), Nagyjutalma (1889, 1903), miniszteri tanácsos (1896), Pro litteris et artibus érdemjelvény

Jövedelem, vagyon: 1910-ben Bp.-en 2592 korona virilis adó (nem kétszeres); 1912-ben Bp.-en 2889 korona virilis adó (nem kétszeres)

KÖVESI ANTAL (1882-IG STEINER)

gépészmérnök
(Tápió-Ságh, Pest-Pilis-Solt-Kiskun m., 1876. aug. 31.–Sopron, 1961. nov. 1. A soproni Szt. Mihály temetőben nyugszik.)

Apja: Kövesi (1882-ig Steiner) Adolf (izr.), üzletvezető, földbirtokos
Anyja: Goldstein Róza (izr.)
Testvérei: (1882-ig valamennyiük neve Steiner); K. Emil; K. Jenő; K. Sándor; K. Matild
Vallása: róm. kat. (korábban izr.)
Felesége: Schwartz Margit (róm. kat., Nagybecskerek–). Házasságkötés: 1906. jan. 21.

Gyermekei: dr. K. Pál (Selmecbánya, 1907. máj. 6.–), mérnök, az 1950-es években a recski táborban raboskodott; K. Ilona Komlósi Ágostonné (Selmecbánya, 1908. nov. 26.–), gimnáziumi tanár Szombathelyen; dr. K. Magda Mária Andrássy Istvánné (Selmecbánya, 1910. szept. 8.–Debrecen, 1992), nyelvész, finnugrista, kandidátus, a debreceni egyetem oktatója

Középiskola: Bp. V. ker. Markó utcai főreál. 1886–1894; érettségi uo., 1894. jún. 18.

Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i műegy., 1894–1898

Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: gépészeti és anyagvizsgálati tanulmányutak Ausztriában, Németországban, Franciaországban, Olaszországban, Luxemburgban, Svájcban

Oklevél: bp.-i műegy., gépészmérnöki okl., 1898. szept. 22.; fővasúti gőzmozdonyvezetői képesítés, 1924. okt. 4.; fővasúti robbanómotoros gépkocsivezető képesítés, 1928. szept. 12.

Nyelvismeret: német, francia

Magántanár és más tudományos fokozat: műszaki tudományok kandidátusa, 1952

Nyilvános rendes egy. tanár: bp.-i műegy., bánya-, kohó- és erdőmérnöki kar, 1934. júl. 23., mechanika

Életút: Oklevele megszerzése után üzemi szolgálatát a MÁV főműhelyben kezdte. 1899. okt. 1.–1900. okt. 1. egyéves önkéntes katonai szolgálat a 7-ik pionir bataillonnál. 1900. okt.–dec. Magyar Belga Fémipargyár Rt. műhelyvezetője. 1901. jan. 11. – a selmecbányai bányászati és erdészeti akadémia ideigl. tanársegéde, 1903. okt. 1. – adjunktusa, X. fiz. o. (1905-ben a megüresedett mechanikai tanszék helyettese), 1906. május 17. – rendkívüli tanára (VIII. fiz. o.), 1907. máj. 1. – II. oszt. rendes tanára (VII. fiz. o.), 1917. máj. 1. – I. oszt. rendes tanára (VI. fiz. o.). 1916/17. és 1917/18. tanévekben a főiskola rektora, majd két évig prorektora. A királytól 1917. aug. 12-től többek között ballisztikai problémák megoldásáért a háború tartamára népfölkelő ezredes mérnöki címet és jelleget kapott. Selmecbánya cseh megszállása után mint a rektort helyettesítő prorektor szervezte meg a főiskola személyzetének, ingóságainak, iratainak és a felszerelések egy részének átszállítását a főiskola új székhelyére, Sopronba. 1920. május 1-jétől a Sopronban működő főiskola erőműtani tanszékét vezette. 1923. aug. 1-jén kinevezték az V. fiz. o.-ba. A győri Nemzeti Munkavédelmi Hivatal megbízásából a soproni körzet vezetője volt 15 évig. Miután 1934-ben a főiskola a József Nádor Műegy. Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki Kara lett, 1934. júl. 23-án egyetemi rendes tanári kinevezést kapott a mechanika tanszékre. Az 1939. évi IV. tc. („második zsidótörvény") 2. § 1. és 6. pontja alapján, s mint egyetemi tanár is (7. pont) mentességet kapott, de a német megszállás után az 1944. évi április havi rendeletek alapján már zsidónak minősült, ami többek között a sárga csillag viselésének kötelezettségével és nyugdíjazással járt volna. Kövesi

Antal az egyetemi kar, illetve a Sopron vármegyei Vitézi Szék kapitányságán keresztül mentességi kérvényt adott be a belügyminiszterhez. Többek között a főiskola Magyarországra költöztetése körüli tevékenységére, a vörösterror idején tanúsított magatartására és a nemzeti munkavédelemben betöltött szerepére hivatkozott. A vallás- és közokt. min. egyetemi ügyosztálya 1944. aug. 14-én a miniszternek azt javasolta, hogy méltányos a zsidótörvény hatálya alóli mentesítés, de nemkívánatos, hogy a katedrán maradva az ifjúság nevelésében részt vegyen. A minisztert kérdezik, hogy aug. 31-ig nyugdíjaztasson vagy megvárják a belügyminisztérium döntését. Horthy kormányzó legfelsőbb elhatározással 1944. szept. 13-án megengedte, hogy Kövesi Antal is a további szolgálat kötelékében megtartasson. A nyilas uralom idején internálták. 1948-ban a Műegyetem bánya-, kohó- és erdőmérnöki karának döntése alapján tiszteletbeli doktorrá avatják. 1954-ben vonult nyugdíjba.

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: M. Mérnök és Építész Egylet nagyválasztmányának tagja, a Bányászati és Kohászati Egyesület tb. tagja

Szerkesztőségi tagság: Bányászati és Kohászati Lapok szerk. biz. tagja

Közéleti társaság, szerep: Soproni Magyar Szövetség alapító tagja

Politikai szerep: tagja volt a selmecbányai, majd a soproni városi törvényhat. biz.-nak, a kisgyűlés tagja, a közüzemi biz. elnöke

Kitüntetések: Polgári Érdemkereszt, Nemzeti Munkavédelmi díszjelvény, M. Közt. Érdemrendjének Tisztikeresztje (1946), M. Népközt. Érdemrend 4. fokozat, bp.-i műszaki egyetem Aranyoklevél (1956)

LÁNCZY GYULA (1861-IG LAZARSFELD)

történész

(Pest, 1850. jan. 17.–Budapest, 1911. jan. 17; a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Apja: Lánczy Adolf (1861-ig Lazarsfeld) (izr., nyugat-csehországi Postelberg, ma Postoloprty, 1812–Pest, 1877); 1843-ban jött Pestre, gyógyszerészeti vállalkozás üzletvezetője, majd pálinkakereskedő nagykereskedelmi engedéllyel és szeszgyárnok kisebb szeszfőzdével, később szeszügynök

Anyja: Pollák Katalin (izr., 1822–Bp., 1890)

Testvérei: Lánczy (1861-ig Lazarsfeld) Leó (Pest, 1852–Bp., 1921), gyáros, a Pesti M. Keresk. Bank elnöke, főrendiházi tag, a Ferenc József-rend nagykeresztese, a Vaskorona-rend I. oszt. tulajdonosa; Lánczy (1861-ig Lazarsfeld) Anna,

hámori Bíró Árminnak a Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt. vezérigazgatójának felesége

Vallása: ref. (1865/66-ig izr.)

Felesége: Vajda (1881-ig Weisz) Ella (izr., Szeged, 1863–ref., Bp., 1926), Vajda (1881-ig Weisz) Jakab Fülöp (szegedi kereskedő, bankelnök, számos vállalat igazgatósági tagja, nagybérlő) lánya

Gyermekei: Lánczy Edit (1884–), kéméndi Szalay Istvánné; Lánczy Mariann (Bp. 1886–Sao Paulo, Brazília, 1951), báró Kisfaludy-Lipthay Béla (Bp., 1869–Bp., 1928) cs. és kir. kamarás, keresk. min. államtitk. felesége; Lánczy Gyula (1896–1927); Lánczy Katalin, Manasteriotti Ferenc huszár ezredes felesége; Lánczy Leó

Középiskola: pesti evang. gimn. II–VI. oszt., 1861–66; pesti ref. gimn. VII–VIII. oszt. 1866–68 (érettségi: 1868)

Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i tud. egy., jogi tanulmányok, 1868–72

Oklevél: bp.-i tud. egy., 1876, államtudományi doktor; 1873, köz- és váltóügyvéd

Nyelvismeret: német, francia, angol, olasz, spanyol, latin, görög, provanszál

Magántanár: bp.-i tud. egy., jog- és államtudományi kar, 1879. jan. 13., politikai tudomány

Nyilvános rendes egy. tanár: kolozsvári tud. egy., bölcsészkar, 1886. dec. 22., egyetemes történelem; bp.-i tud. egy., bölcsészkar, 1891. júl. 30., egyetemes (középkori) történelem

Egyetemi tisztségek: bp.-i tud. egy., bölcsészkar, dékán: 1907/08

Életút: 1872: segédfogalmazó a m. kir. pénzügyminisztériumban, 1873: köz- és váltóügyvédi vizsgát tett, 1874. júl. 20.: min. fogalmazó a belügymin.-ban, 1880 októberében közhivatali szolgálatáról lemondott; 1881–84: ogy. képviselő; 1886-ban pályázat útján nyerte el az nyr. tanári kinevezést a kolozsvári tud. egy. bölcs. karán meghirdetett egyetemes történeti tanszékre; a középiskolai tanárképezdének is tanára, az Orsz. Középiskolai Tanárvizsg. Biz.-nak pedig tagja lett; a bp.-i tud. egyetemen az 1879-ben alapított, de sokáig helyettesekkel ellátott középkori egyetemes történelem tanszékre 1891-ben meghirdetett pályázaton induló Lánczy Gyulát a bölcsészkar harmadik helyen jelölte, de végül is ő kapott ide kinevezést. 1892-ben a történeti szemináriumnak is igazgatója lett, amelyet haláláig ellátott. A középiskolai tanárképző int. tanácsának (1894–), a bp.-i orsz. tanárvizsgáló bizottságnak (1894–) és az orsz. közoktatási tanácsnak (1897–) tagja.

MTA tagság: Eredménytelenül ajánlották az akadémia lev. tagjává 1881-ben, 1885-ben és 1887-ben.

Díszdoktor: a paduai egyetem tb. doktora

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: a Magyar Történelmi Társ. választmányi tagja (1899–), az Erdélyi Irodalmi Társ. rendes tagja

Politikai szerep: 1881–1884 között ogy. képviselő mérsékelt ellenzéki párti programmal
Kitüntetés: 1906. febr. 4.: udvari tanácsos
Jövedelem, vagyon: 1910-ben 5670 korona bp.-i virilis adó (kétszerezve)

LÁZÁR PÁL (1885-IG LÁZÁR LIPÓT, 1898-IG LÁZÁR L. PÁL)

gépészmérnök
(Nagybajom, Somogy m., 1856. szept. 22.–Budapest, 1917. febr. 21; a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Apja: Lázár Jakab, iparos, szabómester, Nagybajomban, majd Pesten (az 1848/49-es szabadságharc idején honvéd volt)
Anyja: n. a.
Vallása: evang. (1885-ig izr.)
Felesége: Kyllmann Irma (róm. kat.), porosz származású
Gyermekei: Lázár Margit (róm. kat., 1892–Bp., 1957), Conlegner József érsekújvári polgárcsaládból származó közalapítványi kir. ügyész, később min. tanácsos felesége; Lázár Erzsébet (róm. kat., …–Bp., 1957), Zipernovszky Ferenc (Bp., 1883–Bp., 1957, gépészmérnök, egy nagy villamossági vállalat műszaki igazgatója) felesége
Középiskola: bp.-i ref. gimn., I–IV. oszt., 1868–72 (tandíjmentes); bp.-i IV. ker. főreál., V–VI. oszt., 1872–74
Egyetemi tanulmányok Mo.-n: műegy., 1874–79, gépészmérnök
Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: 1883-ban a Földműv.-, Ipar- és Kereskedelemügyi Min. 3 éves ösztöndíjával járt Ausztriában, Cseho.-ban, Németo.-ban, Svájcban, Belgiumban, Franciao.-ban, Angliában; 1888-ban Németországban járt.
Oklevél: Műegyetem, 1880. jan. 31., gépészmérnök
Magántanár: műegyetem, 1886., mezőgazd. géptan
Nyilvános rendkívüli egy. tanár: műegyetem, 1889. máj. 13.
Nyilvános rendes egy. tanár: műegyetem, 1890. dec. 25., mezőgazdasági géptan
Egyetemi tisztségek: műegyetem, gépészmérnöki szakoszt. dékán:1904–1907
Életút: 1879. okt.–1880. szept. 30.: egyéves önkéntes katona a polai cs. kir. gépgyárban, hadihajón gépész; 1880. nov. 1.–1882. dec. 31.: gépgyári szerkesztő és gyárvezető mérnök a Vidáts-féle gyárban; 1883–86: az ipari és kereskedelmi

min. hároméves ösztöndíjával külföldi utat tesz a mezőgazd. gépipar és gépkísérleti állomások tanulmányozására; 1885–86-ban a lokomobil- és cséplőgépkezelők tanfolyamán tanít; 1886-tól segédtanár a műegyetemen a műszaki mechanikai és elméleti géptan tanszéken; 1886–87-ben a mezőgazdasági üzem gyakorlati megismerése céljából a magyarországi állami ménesbirtokokon tett tanulmányutat; 1886-tól az Orsz. M. Gazd. Egyesület műszaki ügyeinek intézője, szakreferens és gépversenybíró; 1888-ban Németo.-ban a gazd. szeszgyárakat és a berendezéseiket készítő gépgyárakat tanulmányozza; 1889-től egyetemi tanár az újonnan szervezett mezőgazd. géptan tanszéken, s vezeti a tanszék mellett létrehozott Mezőgazdasági Gépkísérleti Állomást. Rendszeresen részt vett nemzetközi szakmai kiállításokon, konferenciákon. Részt vett több vállalat, így az első magyar varrógépgyár alapításában is. Ügyvivő igazgatója a M. Bánya- és Kohóvállalatok Egyesületének. Tagja volt az Orsz. Ipari és Keresk. Oktatási Tanácsnak és az Orsz. Közlekedési Tanácsnak.

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: a M. Mérnök és Építész Egyesület tagja

Szerkesztőségi tagság: Magyarország c. lap közgazdasági rovat szerk. (1900–1917)

Politikai szerep: 1905–, 1906–1910: a bácsalmási ker. ogy. képviselője függetlenségi prg.-mal

Kitüntetések: udvari tanácsos (1907)

Vagyon, jövedelem: 1912-ben 2484 korona bp.-i virilis adó (kétszeres)

Liebermann Leo

orvos, vegyész, agrárkémikus, élelmezési szakértő
(Debrecen, 1852. nov. 28.–Budapest, 1926. júl. 20;
a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Nemesség: 1905. jún. 6., előnév: szentlőrinczi

Apja: Liebermann Adolf (izr., 1818–Nagykároly, 1890. febr. 12.), orvos Debrecenben

Anyja: Gottlieb Louise (izr., 1822–Nagykároly, 1911. jan. 23.); házasság: 1851

Testvére: Liebermann Róza (Debrecen, 1854–1931), Jászi (1881-ig Jakubovits) Ferenc nagykárolyi orvos felesége, Jászi Oszkár (Nagykároly, 1875–Oberlin, USA, 1957) bp.-i egy. tanár és Jászi Alice, Madzsar Józsefné (Nagykároly,

1885–Bp., 1935) mozgásművész anyja, Jászi Viktor (Nagykároly, 1868–Debrecen, 1915) debreceni egy. tanár nevelőanyja

Vallása: róm. kat. (korábban izr., 1872-ben a bécsi egyetemi anyakönyv szerint felekezet nélküli; a róm. kat. megkeresztelkedés időpontja: 1879. júl. 19.)

Felesége: Baum Teréz [róm. kat., Bielitz (Bielsko-Biala), 1858. jan. 8.–Troppau, 1934., a Kerepesi temetőben, a férje mellett nyugszik], osztrák iparos- és katonacsaládból származott. Apja Moritz Baum [1816–Bielitz (Bielsko-Biala), 1862), anyja Rosa Baum (Mallner) (1833–Bécs, 1911. márc. 18.)

Gyermekei: ifj. Liebermann Leo (róm. kat., Bp., 1883. márc. 13.–Bp., 1938), a Rókus kórház szemész főorvosa, 1913/14: a szemészet magántanára, c. nyrk. tanár, eü. főtanácsos, a M. Szemorvos Társ. elnöke. Az első zsidótörvény meghozatala után lakásán szíven lőtte magát; Liebermann Pál (róm. kat., Bp., 1885. nov.–Capri, 1947/48 k.) orvos, az élettan magántanára (1915), megsiketült, depressziója miatt többször öngyilkosságot kísérelt meg; Liebermann Tódor (róm. kat., Bp., 1891–1973), fül-orr-gégész, az OTI oszt. vez. főorvosa, majd a János kórház oszt. vez. főorvosa, egyet. magántanár

Középiskola: debreceni ref. koll. I–II. oszt. 1861–63; bp.-i IV. ker. főreál. III–IV. oszt. 1863–65; debreceni ref. koll. V–VIII. oszt. 1865–69; érettségi uo.: 1869. júl. 29.

Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: 1869–72: bécsi cs. kir. orvos-sebészi, József Akadémia; 1872–73: bécsi egyetem, orvosi kar; 1873: bécsi cs. kir. orvos-sebészi, József Akadémián kémiai analitikai tanulmányok

Oklevél: 1874, Innsbruck, orvosdoktor

Nyelvismeret: német, francia

Magántanár: innsbrucki egyetem, 1875. aug. 6., alkalmazott orvosi vegytan; bp.-i tud. egy., bölcsészeti kar, 1879. jún. 24., vegytan; bp.-i tud. egy., orvosi kar, 1887. okt. 25., törvényszéki és orvosrendőri vegytan és tápszervizsgálat; címzetes nyrk. tanár: 1900. nov. 1.

Nyilvános rendes egy. tanár: bp.-i tud. egy., orvosi kar, 1902. jan. 15., közegészségtan

Egyetemi tisztségek: bp.-i tud. egy., orvosi kar, dékán: 1908–10

Életút: 1874–78: az innsbrucki egyetem orvos-vegytani tanszékén tanársegéd, 1875–78: h. tanár; 1878-ban, mint tartalékos főorvos a 15. huszárezredben tett eleget katonai kötelezettségének; 1879. júl. 29.: a m. kir. állatorvosi tanintézetben az ő számára felállított, újonnan szervezett, önálló vegytan tanszék nyrk. tanára; e munkaköre mellett szervezésével és vezetésével 1881-ben megalakult a m. borvizsgáló állomás az Állatorvosi Tanintézeten belül; 1882-ben ezt szervezte át a Földműv. Min. Állami Vegykísérleti Állomássá (1892-től Orsz. m. kir. Kémiai Int. és Központi Vegykísérleti Állomás), amely valamennyi kémiai szakkérdésben, a min. véleményező testületeként

működött; 1892–1902 között ennek igazgatója. Az orsz. vegykísérleti ügy fejlesztéséért kapta a kir. tanácsosi címet (1895). 1892-től a Felsőbb Szőlő- és Borgazdasági Tanfolyamon tanított borkémiát és borászatot. Az 1901–02. tanév első szemeszterében helyettesként látta el a bp.-i tud. egy. orvostud. kar közegészségtani tanszékét. A tanszékre meghirdetett pályázaton nem vett részt, a kar azonban élt egy 1848. decemberi rendelet adta lehetőséggel, hogy figyelembe vehet nem pályázó érdemes személyt is, s így első helyen Liebermannt jelölte, akit Wlassics Gyula min. előterjesztésére a király ki is nevezett. Igazgatója a Közegészségtani Int.-nek is. A nürnbergi nemzetközi iskolaügyi kongresszus díszelnöke volt (1904). Az Orsz. Közegészségügyi Tanács tagja (1892–), másodelnöke (1914–26), a Mezőgazd. Kísérletügyi Tanács (1897–1926) és a Mezőgazd. Múzeumi Tanács tagja. A felsőbb vámszaki vizsgák vizsgálóbiztosa (1892–), az Orsz. Filoxéra Biz. tagja (1893–), központi borvizsgáló szakértő biz. állandó tagja, előadója (1901–), törvényszéki orvosi vizsgáló biz. rendes tagja (1903–). A kar a 70 éven túli egyetemi tanári szolgálat ellen szavazott, Klebelsberg Kunó min. mégis 73 éves koráig, élete végéig megtartotta a tanszék és az intézet vezetésében.

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: az Orsz. Közegészségi Egylet vál. tagja (1893–), a technikai szakoszt. eln., a Bp.-i kir. Orvosegylet tagja (1893–), elnöke (1912–16), a Földrajzi Társulat (1893–), a Természettudom. Társ. (1893–), az Orsz. Gazdasági Egyesület tagja, a Felsőoktatási Egylet vál. tagja (1913–)

Külföldi és nemzetközi tudományos társulat: a bécsi cs. és kir. orvosegy. lev. tagja, a berlini kémiai társaság r. tagja (1893–)

Közéleti társaság, szerep: Alföldi M. Közművelődési Egyesület Közegészségügyi Oszt. társelnöke

Kitüntetések: kir. tanácsos (1895. aug. 1.), a III. oszt. Vaskorona-rend (1896), udvari tanácsos (1910), bp.-i kir. orvosegy. Balassa-érme (1911), a Lipót-rend lovagja (1917), a Vöröskereszt tiszti díszjelvénye tulajdonosa, a Ferenc József-rend csillagos középkeresztje, Legfelsőbb Elismerés (1917)

Mahler Ede

asszirológus-egyiptológus
(Ciffer, Pozsony m., 1857. szept. 28.–Budapest, 1945. jún. 29.
A rákoskeresztúri Kozma utcai temetőben nyugszik.)

Apja: Mahler Salamon (izr., 1823–1895) a cifferi izr. hitközs. rabbija (1855–72), majd a pozsonyi neológ hitközség főrabbija
Anyja: Regner Klára (izr., 1822–1897)
Testvérei: M. Miksa (Szimő, Komárom m., 1846. okt. 15.–1920), a vágújhelyi izr. alreáliskola tanára, igazgatója (1877–95), az iskola magyarosításának munkása, majd erzsébetvárosi áll. főgimn. tanár; M. Száli (Ciffer, 1856–); M. Erzsébet (Ciffer, 1860–); M. Gyula (Ciffer, Pozsony m., 1866. aug. 12.–…), bécsi orvos, a nácik 1941. márc. 5-én deportálták.
Vallása: izr.
Felesége: Friedmann Róza (1861–1926)
Gyermekei: M. Hildegarde; M. Lénárt (1886–1959), a Textiliparosok Orsz. Szöv. vezértitkára; M. Friga (Fischmann Leóné, 1947-ben kivándorolt Buenos Airesbe)
Középiskola: Pozsony, gimn., érettségi: 1876
Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i tud. egy., bölcsészkar, 1876–80
Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: bécsi műegy. mérnöki fakultás, 1877–78
Oklevél: bp.-i tud. egy., bölcsészkar, 1880, bölcs. dokt., matematika-fizika tanári okl.
Nyelvismeret: német, francia, angol, héber, arab, egyiptomi, asszír
Magántanár: 1898. máj. 16., bp.-i tud. egy., bölcsészkar, az ókori keleti népek történelme és kronológiája, valamint egyiptológia és asszirológia; címmel és jelleggel nyrk. tanár, 1905. márc. 30.
Nyilvános rendkívüli egy. tanár: 1910. nov. 29., bp.-i tud. egy., bölcsészkar, keleti népek ókori története
Nyilvános rendes egy. tanár: 1914. ápr. 28., bp.-i tud. egy., bölcsészkar, keleti népek ókori története
Életút: 1880–85. máj. 20.-ig a bécsi josephstadt-i csillagvizsgáló asszisztense; 1885. jún. 1-jétől az osztrák cs. kir. fokmérő bizottság segéde; 1896. nov. 3.: a m. kir. Háromszögméreti Számítóhivatal segéde (Bp.); 1899. okt. 17.-től a MNM érem- és régiségosztályának segédje, 1901. okt. 30-tól II. o. segédőr (X. fiz. o.), 1905. jún. 16-tól I. o. segédőr (IX. fiz. o.), 1909. szept. 29-től őr (VIII. fiz. o.). A bp.-i tud. egy. bölcs. karának kiküldött biz.-a nyrk. tanári kinevezésre ajánlja kronológiából, egyiptológiából és asszirológiából, de a kar a biz. jelentését nem fogadta el (19 igen, 20 nem). 1906-ban viszont a kar kezdeményezte a keleti népek ókori története tanszék felállítását, s arra

Mahler Ede meghívását. Megismétlődő kari javaslatok ellenére költségvetési nehézségek miatt csak 1910. nov. 29-től lett nyrk. tanár (VII. fiz. o.). 1912-től igazgatója az egyiptomi gyűjteménynek. A kar kétszeri kérelme (1912) után 1914-től lett nyr. tanár (VI. fiz. o.). Az Orsz. Középiskolai Tanárképző Int. keleti népek története tanára (1914–28); a m. kir. Keleti Keresk. Akadémia tanára. A forradalmak után az 1919 szept. 25-i rk. ülésen elfogadták az ig. biz. javaslatát, amely szerint semmi ok nincs ellene további eljárásra. 1921–23: a Sémi filológiai tanszék helyettes vezetője. 1922-től a Keleti Szeminárium igazgatója. A 70 éves egyetemi tanári korhatárt elérve a kar kezdeményezte szolgálati idejének meghosszabbítását, amihez a min. nem járult hozzá, s így 1928. júl. 1-jétől saját kérelmére nyugdíjazták. Ezzel a számára felállított tanszék megszűnt. 1935-ig nyugdíjasként is változatlan óraszámban tanított. A bölcsészkarnak ajánlotta fel könyvtárát. Az 1939. évi zsidótörvények, mint volt egyetemi tanárt, nem érintették. 1944-ben a német megszállás után tanítványa, Pálfi János mentette meg az elhurcolástól. Széchenyi úti lakását bombatalálat érte, s elpusztult a végrendeletileg az egyetemre hagyott könyvtára és gyűjteménye.

MTA tagság: lev. tag: 1909. ápr. 29.

Külföldi és nemzetközi tudományos társulat: a damaszkuszi Arab Tud. Ak. tb. tagja (1924–)

Közéleti társaság, szerep: 1923-ban alapítványt létesített a szegény sorsú hallgatók jutalmazására

Kitüntetés: a „Pro Litteris et Artibus” svéd–norvég aranyérem tulajdonosa (1889. szept. 6.); Officier d’la Académie Francaise (1921); a Pesti Izraelita Hitközség dísztagja (1931)

Mansfeld Géza

orvos

(Budapest, 1882. febr. 26.–Genf, Svájc, 1950. jan. 11.; Genfben temették el.)

Apja: Mansfeld Pál (izr., sz.: Boroszló), gabona-nagykereskedő, háztulajdonos (Bp. VI. Andrássy út 119. – 346 négyszögöles telken 9560 korona bérérték –, majd 1910 után I. ker. Pálya u. 5. – 270 négyszögöles telken 6600 korona bérérték), gyáros (1884-ben alapította Bp.-en a Gyömrői úton a Chamotte és Magnettégla Gyárat, majd 1896-ban a jolsvai magnezitgyárat: Magnezitipar Rt.)

Anyja: Schönrang Kornélia (izr., sz. Bp.)

Testvére: Mansfeld Ottó Pál (Bp., 1879. máj. 20.–), közkórházi főorvos, egyetemi magántanár, egészségügyi főtanácsos (1930); Mansfeld Ernő szénnagykereskedő

Vallása: evang. (korábban izr., 1892-ben már evang.)

Felesége: Gráner Mária (1890–1944), 1913-ban Szakácskönyv egyszerű háztartás számára címmel könyvet írt, amely Bókay Árpád orvosprofesszor előszavával jelent meg, s az Orsz. Ismeretterj. Társulat pályadíjával tüntették ki.

Gyermekei: M. Anna-Mária (1912. dec. 17.–); M. Ágnes (Agnes Beguin) (1918. okt. 8.–), pszichoanalitikus, pszichoterapeuta, dr. Olivier Béguin (1914–1972), az United Bible Society főtitkárának (1948–70) felesége

Középiskola: bp.-i evang. főgimn., I–VIII. oszt., 1892–1900

Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i tud. egy., orvosi kar, 1900–1904

Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: 1908–09: Bécs, magánköltségen 10 hónap, Berlin 10 hónap, London 4 hónap, Szentpétervár Bene-ösztöndíjjal

Oklevél: bp.-i tud. egy., orvosi kar, 1905. okt. 14., orvosdoktor

Nyelvismeret: német, angol, latin

Magántanár és más tudományos fokozatok: 1910. júl. 20., bp.-i tud. egy., orvosi kar, kísérleti gyógyszertan; címzetes nyrk. tanár, 1916. márc. 9.

Nyilvános rendes egy. tanár: 1918. ápr. 3., pozsonyi egy., orvosi kar, gyógyszertan és gyógyszerismeret; 1947. márc. 11., bp.-i tud. egy., orvosi kar, élettan tanszék (meghívással)

Egyetemi tisztségek: pécsi egy., orvosi kar, dékán: 1930–31, 1945–46, rektor: 1934–35

Életút: Bp.-i tud. egy. élettani int. gyakornoka (1904. febr.–), díjas gyak. (1904. jún.–), II. sz. tanseg (1905. jún.–), I. tanseg (1907. jún. 1.–), adjunkt. (1913. szept. 1.–1918. ápr. 14.). Közben 1903. ápr. 1.–okt. 1. mint önkéntes a 3. tiroli császárvadász ezredben, 1906. ápr. 1.–okt. 1.: segédorvos helyettes a XVI. helyőrségi kórházban, 1908-ban, 1910-ben, 1913-ban négy-négy hetes fegyvergyakorlatra vonult be a 79. cs. kir. gyalogezredhez mint segédorvos, majd mint főorvos. A háború kitörése után, 1914. jún. 27-én hívták be. 1914. okt. 28-tól betegsége miatt szabadságolták. 1915. ápr. 28.: újra behívták, a fővárosi bakteriológiai intézetbe vezényelték, előbb mint főorvost, majd mint ezredorvost. 1918. febr. végén a katonai szolgálat alól felmentették. 1918. ápr.-tól a pozsonyi tud. egy. induló orvosi karára nyr. tanárnak nevezik ki a VI. fiz. o.-ba. (Nyolcadmagával pályázott az 1917 végén megürült pesti élettani tanszékre, de az elismerő előadói jelentés ellenére nem kapott jelölést.) 1918. szept. Pozsonyba költözött. A cseh megszállás, az orvosi kar birtokba vétele és lakása elrekvirálása után 1919. okt. elhagyta Pozsonyt, s az egyetemmel együtt ideiglenesen Bp.-re, majd Pécsre költözött. 1923–24-ben az ált. kórtani tanszék helyettese is. A minisztérium támogatásával a II. világháború

kitöréséig rendszeresen részt vett a nemzetközi fiziológiai és farmakológiai kongresszusokon, ahol kutatási eredményeiről tartott előadásokat. Az 1938-as zürichi fiziológiai kongresszuson élesen elítélte a nácizmust. A németek 1944-es bevonulása után a Gestapo az auschwitz-i koncentrációs táborba hurcolta. A tábor 1945 jan. felszabadulása után került haza. Pécsen rektornak választották, majd 1947. márc. 11. kinevezték a bp.-i egy. élettan tanszékére. Haláláig az élettani int. igazgatója volt. 1949. aug. egészségügyi állapotára tekintettel az év végéig betegszabadságot kért és Svájcba utazott. (Lányai külföldön tartózkodtak.)

MTA tagság: 1946. júl. 24., lev., majd 1949. dec. 19., r. tag (Szentgyörgyi Albert már 1946 októberében rendes tagnak ajánlotta)

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: M. Élettani Társ. alapító tag, majd elnök; Orsz. Felsőokt. Tanács tagja (1941-től); a M. Természettud. Akadémia tagja (1946)

Külföldi és nemzetközi tudományos társulat: a hallei tud. akadémia rendes tagja (1932. febr. 18.), a Wiener Biologische Gesellschaft lev. tagja

Közéleti társaság: a Madách szabadkőműves páholy tagja (1907); Pécsi Zenekedvelők Egyesülete elnöke

Kitüntetések: bp.-i tud. egy. orvosi kar Korányi-díja (1911), a Bp.-i Kir. Orvosegyesület Balassa-díja (1914), Tauszk Ferenc alapítványi díja (1929); a Ferenc József-rend hadiékítményes lovagkeresztjének (1917), a Magyar Érdemrend középkeresztjének (1935. júl. 21.) tulajdonosa

Vagyon, jövedelem: 1940-ben Pécs, Mecsek u. 11. számú, 25 000 pengő értékű ház tulajdonosa

Marczali Henrik (1875-ig Morgenstern)

történész

(Marcali, Somogy m., 1856. ápr. 3.–1940. júl. 21. A rákoskeresztúri, Kozma utcai izr. temetőben nyugszik.)

Apja: Marczali (1875-ig Morgenstern) Mihály (izr., Szalonak, 1824. jún.–Marcali, 1889. okt. 5.), rabbi, mindkét ágon ötgenerációs rabbinus családból származott. A nagymartoni, illetve a pozsonyi jesivában tanult, majd Lőw Lipót mellett Pápán, ahol 1844 után négy év alatt elvégezte a gimnáziumot is. 1848-tól Prágában a zsidófőiskolát látogatta, s az egyetemen bölcsészetet hallgatott.

1852-től rabbi Marcaliban. A magyar nyelven prédikáló első rabbik egyike. Az 1868-as zsidókongresszus képviselője.

Apai nagyapja: Morgenstern Henrik (…–1856), szalonaki (Vas m.), majd zalaszentgróti rabbi

Apai nagyanyja: 1861-ben halt meg Marcaliban

Anyja: Freyer Rozália (izr., 1831–Marcali, 1906. márc. 25.). Házasság: 1852

Anyai nagyapja: Freyer Salamon (1800–Újvidék, 1880. júl. 12.), győri (1839–60), majd újvidéki rabbi (1861–80). Kilencgenerációs rabbicsaládból származott, egyik úttörője volt Lőw Lipóttal együtt a magyar nyelvű prédikációnak.

Anyai nagyanya: Lőwy Terézia (1806–Újvidék, 1880. febr. 26.), a makói rabbi lánya

Vallása: izr.

Testvérei: M. Johanna Berger Miksáné (1854–…); M. Regina Heinrich Fülöpné (1858–…); M. Gizella Misner Dávidné (1860–1886); M. Pál (1862–1886) orvos, egyet. tanársegéd; M. Mária Herbacsek Bertalanné (1867–…) (1875-ig valamennyiük Morgenstern); még egy fiútestvére volt (1869–1873)

Felesége: Schmidl Laura. Házasság: 1883

Gyermekei: M. Erzsébet (1885–1937), May Frigyes gyáros felesége, író, műfordító; M. Póli dr. Ernsztné (1889–…), írónő, a női jogokért vívott küzdelem, a gyerekvédelem és a fogházi misszió aktivistája. 1939-től Angliában élt.

Középiskola: I–IV. magántanuló (apja vezetésével), vizsga a csurgói ref. gimnáziumban (1865-ben I. és II. oszt., 1866-ban III. és IV. oszt.); V. oszt.: győri bencés gimnázium 1866/67; VI–VIII. oszt.: pápai ref. gimn. 1867–70. Érettségi ugyanitt: 1870

Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i tud. egy., bölcsészkar, 1870–73 (1871-től tanárképezdei ösztöndíjjal)

Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: Kétéves állami ösztöndíjjal 1875. nov. 3.–1876. márc. 2.: berlini egy., 1876. ápr.–szept.: párizsi egy. (Ecole de Chartes és Ecole des Hautes Etudes), 1876. szept.–1877. aug.: berlini egy., 1877. aug. 10.–1877. dec.: londoni és oxfordi egy.

Oklevél: bp.-i tud. egy., 1873. dec., tanári vizsga; 1875. márc. 11.: bölcsészdoktor (Hunfalvy Jánosnál)

Nyelvismeret: német, francia, angol, olasz, orosz, latin, héber, görög

Magántanár: bp.-i tud. egy., bölcsészkar, 1878: közép- és újkortörténet, 1887: középkori történet

Nyilvános rendes egy. tanár: bp.-i tud. egy., bölcsészkar, 1895. márc. 5.–1924 (nyugd.), magyar történelem

Életút: 1873 szept.–1875 jún.: ösztöndíjas gyakorlótanár a Tanárképző Intézet gyakorló iskolájában. Ezzel egy időben Vámbéry Ármin személyi titkára, s angol nyelvű írásainak fordítója (magyar, német és francia nyelvre). 1874 márciusától Léderer Bernát földbirtokos gimnazista gyermekeinek is nevelője.

Gyulai Pál Budapesti Szemléjében 1874-től Marcali névvel jelennek meg írásai. (Hivatalosan az egész család csak 1875-ben magyarosít.) 1875 őszén az elnyert kétéves állami ösztöndíjjal megkezdi külföldi tanulmányait (1877 dec.-ig). 1878 januárjától újra a tanárképző gimnáziumában tanít gyakorló jelölti fizetéssel, szept.-től kinevezett helyettes tanárként. A Közoktatási Tanács megbízására kidolgozza az új középiskolai tanterv történeti és földrajzi fejezeteit (1879-től 1893-ig volt érvényben). 1878 tavaszán a középkori és újkori történelem magántanára lesz a bp.-i tud. egy.-en. Ugyanez év jún.-tól 1880 nyaráig a Lederer családnál is két újabb gimnazista nevelője. 1878-ban a bp.-i tud. egy. megürült egyetemes történeti tanszékét három részre osztják, s az 1878/79. tanévre ő lesz a középkori történet helyettes tanára. A kar támogatta volna nyrk. tanári kinevezését, de Trefort Ágoston min. ezt csak akkor látta lehetségesnek, ha feladja izr. felekezetét. A kolozsvári tanári lehetőséget pedig Marczali nem vállalta. 1879-től a bp.-i tud. egy. tanárképző intézetének világtörténet tanára 1900-ig, amikortól 1919-ig ugyanitt a magyar történet tanára. 1880-tól kinevezik rendes tanárnak a tanárképző gyakorló gimnáziumába (1895-ig ez a főállása). Amikor az 1881. szept.-ben meghirdetett bp.-i újkori egyetemes tört. tanszékre Marczali ötödmagával pályázik, a kar második helyen jelöli. (Később az első helyen jelölt Ballagi Aladárt nevezik ki.) A Magyar Történelmi Társulat 1885-ös kongresszusán külföldi tapasztalatait felhasználva ő tartja a referátumot a történelmi felsőoktatásról. Az elképzelései szerint a bp.-i egyetemen létrehozott történelmi szemináriumba 1887. jan. 14-én vezető tanári megbízást kap. 1893-ban gróf Szécsen Antal és Majláth Béla ajánlására az akadémia lev. tagjává fogadta. (Korábban, 1882-ben Ipolyi Arnold, 1884-ben Szilágyi Sándor, 1887-ben Majláth Béla és Zsilinszky Mihály, 1891-ben Salamon Ferenc és Szilágyi Sándor ajánlotta.) 1892 végén a megürült II. m. történeti tanszékre Károlyi Árpád sikertelen meghívása után a kar többsége Marczali kinevezését támogatta, de a bizottság előadója, Ballagi Aladár szabotálta a döntést. Az újonnan alakult bizottság javaslatára a kar 1894. dec. 19-én 20:10-es többséggel Marczalit terjesztette fel. Wlassics Gyula meleg ajánlással küldte a javaslatot a király elé, de jelezte, hogy a jelölt izraelita vallású. Ferenc József két osztrák tudós véleményét is kikérte. Miután mindketten rendkívül elismerően nyilatkoztak, 1895. márc. 5-én aláírta a kinevezést. Így Marczali lett a bp.-i tud. egy. bölcsészkarának első izraelita egyetemi tanára. A Szilágyi Sándor által szerkesztett millenniumi tízkötetes *A magyar nemzet története* c. sorozat három kötetét teljes egészében, s a záró kötetet részben ő írta. 1897-ben tagja lett a bp.-i Orsz. Tanárvizsg. Biz.-nak, s Wlassics Gyula min. kinevezte a Népiskolai Ifjúsági Könyvtárakat Intéző. Biz.-ba is. (1919-ig). A Társadalomtud. Társulat által rendezett 1907-es szabadtanítási kongresszuson

a történelmi szabadoktatásról tartott referendumot. Itt összeütközésbe került a baloldallal, a polgári radikálisokkal és a tört. materializmus képviselőivel. 1910 januárjában néppárti képviselők, az Alkotmány című lap és szentimrés diákok antiszemita töltetű hajszát indítottak Marczali ellen azzal a váddal, hogy egy zsidó doktorálónak előre megbeszélt kérdéseket tett fel a vizsgán. A támadás Ballagi Aladár érdekében történt és Marczali dékánná választásának megakadályozását célozta. Marczali fegyelmi vizsgálatot kért, ami végül tisztázta a hamis vádak alól. Sajtópert is indított, amelyben 1913 októberében kimondták a becsületsértést és elítélték támadóit. Közben 1912. febr. 6-án a történeti szeminárium vezető tanárai a szeminárium igazgatójává választották. Marczalinak az 1918–19-es forradalmi mozgalmakhoz nem volt köze, mégis a tanácsköztársaság bukása után eljárások indultak ellene az akadémián és az egyetemen, sőt ügyészségi vizsgálatra is sor került. A vádaknak csak annyi alapja volt, hogy a proletárdiktatúra alatt elvállalta a felállítandó Levéltári Tanács elnökségét. Az akadémián az igazoló biz. „sajnálkozását" fejezte ki magatartása felett. Az ügyészség 1921 elején felmentette a vádak alól. Az egyetemen 1919 őszén szabadságolták. A kari igazoló biz. fegyelmi vizsgálatot kért ellene. 1920 végén az egyetemi tanács úgy határozott, hogy bár „a gyanús homály, mely ténykedését körüllengi nem oszlott el teljesen, de igazolni kell őt". A kar ennek ellenére – elsősorban Ballagi Aladár nyomására – 1920. dec. 10-i ülésén kinyilvánította: „lehetetlennek tartja, hogy nemzeti történelmünket ilyen valaki tanítja, kéri a tanácsot, hogy nyugdíjazását javasolja". A kar az ügyészségi felmentő végzés kézhez vétele után sem változtatta meg nyugdíjazási határozatát (1921. ápr. 12.). Hosszú huzavona után 1924 szeptemberében (20062/1924. sz. vk. min. leirat) B-listára tették Marczalit. Ő nyugdíj helyett végkielégítést kért, ami azonban az infláció miatt hamar elolvadt. Apponyi Albert kérésére Klebelsberg Kunó megvásároltatta az állammal Marczali könyvtárát úgy, hogy az haláláig használatában marad. A min. 600 pengős havi életjáradékot ígért, Marczali abban a reményben, hogy a huszonnégyezres becsösszeg fel nem vett része családi örökség marad, inkább 250 pengős részlettörlesztést kért. Amikor ez is elfogyott, a régi tanítványok kérésére Hóman Bálint a miniszteri alapból Marczali élete végéig kiutaltatta a havi 250 pengőt. A zsidótörvények hatálya alól, mint volt egyetemi tanár mentesült. Az akadémia gyászjelentést adott ki, s tagjaként búcsúztatta. Sírkőavatásán 1943-ban két régi tanítvány, Szekfű Gyula és Tóth Zoltán hadtörténész méltatta. (A beszédek az Izr. M. Irod. Társ. 1943. évi évkönyvében jelentek meg.)

MTA tagság: lev. tag: 1893. máj. 12.

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: M. Történelmi Társ. ig. vál. tag (1895. febr. 14.–1903); Adria Szövetség Tört. Oszt. eln.

Külföldi és nemzetközi tudományos társulat: az angol kir. tört. társulat tb. kültagja (1912–)

Szerkesztőségi tagság: Budapesti Szemle munkatársa, a 12 kötetes Nagy Képes Világtörténet c. sorozat szerk. (1898–1905)

Politikai szerep: 1878 őszén Szilágyi Dezső, a mérsékelt ellenzék egyik vezetője kérte politikai szerepvállalásra, 1892-ben pedig Apponyi Albert kérte fel, hogy a Nemzeti Párt színeiben lépjen fel a képviselőválasztáson, de mindkét kérést elhárította. Andrássy Gyula külügymin. 1918. okt.-ben angol körökkel folytatandó tárgyalás céljából Svájcba akarta küldeni, de az összeomlás miatt erre nem került sor. Apponyi Albert kérésére röpiratot írt a trianoni békéről, amely a békekötést előkészítő munkálatokhoz kapcsolódott.

Kitüntetések: MTA Vitéz-díj (1878). Az 1880-as években Trefort, majd az 1890-es évek elején Csáky Albin minisztersége idején is visszautasítja, hogy rendjellel tüntessék ki.

MÖLLER ISTVÁN (1883-IG MÖLLER SÁMUEL ISTVÁN)

építész

(Mór, 1860. ápr. 9.–Budapest, 1934. szept. 30.; a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Apja: Möller Izrael (izr.), malommester (1880-ban Mühlenmeister)

Anyja: Berger Elise (izr.)

Vallása: róm. kat. (1882. szept. 19-ig izr.)

Felesége: 1. Berger Hermina (róm. kat., korábban izr., 1861–Bp., 1916, házasságkötés: 1885); 2. Steller Margit (evang., …–Bp., 1971)

Gyermekei: M. Krisztina (róm. kat., Bp., 1889. jan. 20.–); M. György Károly (róm. kat., Bp., 1890. júl. 11.–); M. Károly (Hédervár, 1894. okt. 27.–Bp., 1945. febr. 3.), építész, restaurátor, építészeti író; M. István (Hédervár, 1896. nov. 29.–…), mennyiségtan és ábrázoló geometria szakos középisk. tanár

Középiskola: Bp., reálisk. 1870–1876

Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: Karlsruhe, műegy., építészmérnök (1878–79); Bécs, műegy., építészmérnök (1880–83)

Oklevél: építészmérnök, Bécs, műegy., 1883

Nyelvismeret: német, latin

Nyilvános rendes egy. tanár: 1915. febr. 3.: József Műegy., középkori műépítéstan

Életút: 1883-tól a Műemlékek Orsz. Bizottsága másodépítészének, gr. Khuen Antalnak az irodájában működik, 1885-től mint irodafőnök. Gr. Khuen Antal halála után a Műemlékek Orsz. Bizottságának segédépítésze (1890–93), s ettől kezdve önálló építészi irodája van. 1893-tól 1934-ig a Műemlékek Orsz. Bizottságának r. tagja, s önálló hatáskörrel felruházott építésze, aki országos műemlékek feltárását és helyreállítását végzi (vajdahunyadi vár, gyulafehérvári, esztergomi és pécsi székesegyház, zsámbéki templom stb.). Főúri kastélyokat és templomokat is tervez. Közben 1894-től 1902-ig a gr. Khuen-Héderváry család jószágkormányzója Héderváron (Győr m.), s 1898-tól 1906-ig a Szigetközi Ármentesítő Társulat alelnöke is. 1914-ben a Műegy. által meghirdetett középkori műépítéstan tanszékre négyen pályáztak, de a bíráló biz. egyiket sem találta alkalmasnak, s pályázat mellőzésével Möller Istvánnak, az „európai hírű műépítésznek” a meghívását javasolta. A miniszter előterjesztésére a király Möllert 1915-ben kinevezte a tanszékre. (VI. fiz. o.). 1918. dec. 31-től az V. fiz. o.-ba sorolták. Az Orsz. Képzőművészeti Tanács (1927–) és az Orsz. Egyházművészeti Tanács (1932–) tagja. Nyugdíj: 1931. okt. 31.

MTA tagság: lev. tag: 1927. máj. 5.

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: a Műemlékek Orsz. Bizottságának tagja, MTA Archeológiai Biz. tagja (1893–), az Erzsébet királyné-emlék orsz. bizottságának és az Árpád-emlék bizottságának, valamint a Ferenc-József-jubileumi templom építőbizottságának tagja; az Orsz. M. Régészeti Társulat t. tagja (1932–), M. Képzőművészek Egyesületének tagja (1927–)

Kitüntetések: Arany Jubileumi emlékérem (1903), kir. tanácsos (1903)

ÓNODI ADOLF (1881-IG FINKELSTEIN DÁVID ADOLF)

orvos, gégész
(Miskolc, Borsod m., 1857. nov. 7.–Bécs, 1919. nov. 15.;
a budapesti, Salgótarjáni úti izr. temetőben nyugszik.)

Apja: Finkelstein József (izr.) könyvelő Balkányban (1868–70), majd 1871-től alkusz (sensal), magánzó Újpesten, illetve Pesten

Anyja: Lendik Fani (izr.)

Vallása: izr.

Felesége: n. a.

Középiskola: bp.-i ref. gimn. I–VIII. oszt. 1868–76. (Többnyire tandíjmentes.) Közben az 1874–75-ös tanévben a VII. oszt. második felét Miskolcon végezte. Érettségi: 1876, bp.-i ref. gimn.

Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i tud. egy., orvosi, 1876–81

Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: két alkalommal nápolyi tanulmányutat tett állami ösztöndíjjal.

Oklevél: bp.-i tud. egy., orvosdoktor, 1881; bp.-i tud. egy., műtői oklevél, 1888

Nyelvismeret: angol, olasz, német

Magántanár és más tudományos fokozatok: bp.-i tud. egy., 1887, az idegrendszer bonc-, szövet- és fejlődéstana; 1890, az orr-, torok- és gégebajok kór- és gyógytana; címzetes nyrk. tanár, gégészet, 1897

Nyilvános rendkívüli egy. tanár: bp.-i tud. egy., 1910. jún. 17. orr- és gégegyógyászat

Életút: 1880–87: tanársegéd a bp.-i tud. egy. anatómiai tanszékén; 1887-től orr-, torok- és gégebajokból magángyakorlatot kezdett, műtőnövendék lett a II. sebészeti klinikán és vezette a bp.-i II. belklinika gégegyógyászati rendelését; 1894-től kórházi rendelő orvos, 1908-tól főorvos. Az MTA 1896-ban Mihalkovics Géza r. tag ajánlására lev. taggá választotta. 1897-ben rk. tanári címet kapott. Az 1910. évi költségvetés lehetővé tette a bp.-i tud. egy. orvoskarán az orr- és gégegyógyászat állandó ellátására egy nyrk. tanár kinevezését. A kar 1910. febr. 22-i ülésén Ónodi Adolf meghívását javasolta. Zichy János miniszter felterjesztése nyomán a király ki is nevezte. 1910-től egy. tanár és az orr- és gégegyógyászati klinika igazgatója. Ő volt a bp.-i tud. egy. első izraelita felekezetű orvoskari professzora. A tanácsköztársaság összeomlása után az orvosi kar aug. 8-án háromtagú vizsgálóbizottságot küldött ki, s külön határozati pontban írta elő, hogy Ónodi Adolf proletárdiktatúra alatti magatartását is ez a biz. vizsgálja ki. Ónodi a meginduló hajsza elől Bécsbe menekült. A biz. kommunista érzelmei és tevékenysége, valamint intézete bejelentés nélküli elhagyása, külföldre távozása miatt okt. 16-án 13 pontban előnyomozást rendelt el, s fegyelmi eljárást kezdeményezett az egyetemi tanácsnál. Mivel azonban Ónodi nov. 15-én Bécsben meghalt, a tanács 1920. febr. 26-án úgy döntött, hogy „meghallgatása nélkül senki ellen eljárást folytatni nem lehet”, ezért az eljárás megszüntetendő. (Az orrmelléküregek fejlődésével és morfológiájával foglalkozó világhírű gyűjteménye a londoni orvosegyesület birtokába került, de a II. világháborúban légitámadás folytán elpusztult.)

MTA tagság: lev. tag: 1896. máj. 15.

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: Bp.-i Kir Orvosegy. r. tagja (1886–)

Külföldi és nemzetközi tudományos társulat: a berlini nemzetközi orvoskongresszus titkára (1890), a Berliner laryngologische Gesellschaft (1894–), a párizsi Société francaise d’otologie, de larynglogogie et de rhinologie (1894–),

a római nemzetközi orvoskongresszus orr- és gégegyógyászati szakoszt. tb. elnöke (1894), az American laryngological, rhinological and otological society (1898–) és a Societá italiana di laryngologia e d'otologia tb. tagja (1908–), az American laryngological Association, a Société belge d'otologie et de laryingologie (1908–), a Deutsche laryngologische Gesellschaft rendes tagja (1908–), az Internationale Vereinigung gegen die Tubercolose lev. tagja (1909–)

Közéleti társaság, szerep: Könyves Kálmán szabadkőműves páholy (1893–)

Pfeifer Ignác

vegyész

(Szentgál, Veszprém m., 1867. szept. 30.–Budapest, 1941. szept. 7.; a rákoskeresztúri Kozma utcai izr. temetőben nyugszik.)

Apja: Pfeifer József (izr.), kereskedő, bérlő, földművelő Szentgálon, majd Kislődön, az 1890-es évektől önálló fuvaros Bp.-en

Anyja: Steiner Rozália (izr.)

Vallása: izr.

Felesége: Kugel Jolán/Júlia (izr., 1870–Bp., 1944). Házasságkötés: 1893

Gyermeke: Pfeifer Imre (Bp., 1894. okt. 27.–1915. okt. 31., az orosz harctéren), építészhallgató volt

Középiskola: Bp. VIII. ker., közs. főreál., I–VI. oszt., 1878–84, VII–VIII. oszt. 1885–87, érettségi uo.: 1887. június 28.

Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i műegy., vegyész, 1887–92

Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: 1894: 6 hetes MÁV kiküldetés Franciaországba, 1896: Berlin, 1897: Brüsszel és Franciaország; 1911: 3 hónapos tanulmányút az USA-ban Marosvásárhely város megbízásából, a földgáz ipari hasznosításának tanulmányozására

Oklevél: bp.-i műegy. 1892, vegyészmérnök

Nyelvismeret: német, francia, angol

Magántanár és más tudományos fokozatok: bp.-i műegy., 1900. máj. 17., tüzelőanyagok és víztechnológia; címzetes nyrk. tanár, 1907. okt. 7.

Nyilvános rendes egy. tanár: bp.-i műegy., 1912. okt. 4., kémiai technológia

Életút: 1892–93: műegy.-i ideiglenes tanársegéd; 1893: Krausz-féle vegyigyár alkalmazottja; 1894–1900: a MÁV vegyészeti laboratóriumának munkatársa.

1900–1903: az Aerogén-Gáz Rt. igazgatója; 1903: műszaki magánirodát és laboratóriumot nyitott; 1906: Egyesült Acetilén Világítás Rt., a M. Dissous-Gáz Rt. és 1909-től a M. Brikettgyár Rt. ig. tagja. 1910–12: műegy. kémiai technológia helyettes tanára. A vegyészmérnöki szakoszt. javaslata és a műegyetemi tanács felterjesztése alapján meghívással nevezték ki 1912-ben a műegy. nyr. tanárává a VI. fiz. oszt.-ba (1918. dec. 31-én sorolták az V. fiz. oszt.-ba). A keresk. min. kinevezte az Orsz. Ipartanács tagjává (1913–17), 1918 elején a műegy. újabb öt évre delegálta a tanácsba. A világháború alatti, a tábori vízellátást és háborús anyaggazdálkodást segítő tevékenységéért 1918 nyarán a háború tartamára szóló érvénnyel népfölkelő alezredes mérnöki címet és jelleget kapott. A proletárdiktatúra bukása után szerepvállalása miatt fegyelmi eljárás indult ellene a műegyetemen, ahol 1920. márc. 19-én rosszallással bár, de igazolták. Pfeifer a következő két félévben szabadságot kért és kapott. Az ügyészség izgatás vádjával eljárást indított ellene, amit azonban 1921. márc. megszüntettek. Pfeifer ekkor már a hamburgi Gaswerk Barnbecknél dolgozott vezető állásban. 1921 novemberében az egyetemtől egy évre fizetés nélküli szabadságot kért, majd 1922. aug.-ban nyugdíjazását kérte, mert mint írta, az akkori viszonyok között „nem rendelkeztem a tekintélynek azzal a csorbítatlan mértékével, amely az oktatás sikerét biztosította volna". 1922. szept. 1-jén nyugdíjazták. A műegy. tanácsa addigi tevékenységéért jegyzőkönyvileg elismerését és köszönetét fejezte ki. Aschner Lipót vezérigazgató hívására az Egyesült Izzólámpa és Villamossági Rt. kutatólaboratóriumának vezetője lett műszaki igazgatói címmel (1922. nov. 22.–1936). 1937. júl. 1-jén az Egyesült Izzó nyugdíjazta, de a vállalat igazgatósági és felügyelőbizottsági tagja maradt haláláig. Az Energia Világfórum Magyar Nemzeti Biz. tagja (1930); a Magyar Szabványügyi Int. ásvány és szén szakbiz. elnöke (1935); Iparügyi magyar kőolaj és gázbiz. állandó tagja (1937)

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: M. Mérnök és Építész Egylet tagja (1898. jan. 8-tól), a választmány póttagja (1907-től), a nagyválasztmány tagja (1917–20), a gépészeti, gyáripari, bányászati és kohászati egyesített szakoszt. vezetőségi tagja (1898. ápr.–), a vegyészmérnöki szakoszt. tagja (1906–), szakoszt. elnöke (1918. dec. 27.–1920. március). az M. M.É.E. tanácsa 1920. márc. 8-án kizárta tagjai közül. A II. nemzetközi acetilén kongresszus elnökségének főelőadója (1899); II. M. Technikus Kongresszus előkészítő biz. tagja (1900); Első M. Gépészkongresszus ügyvez. elnöke (1905. máj. 5.); Orsz. Gépész Szövetség alapító tagja (1900. ápr. 14.; Orsz. Iparegyesület Acetilén Szakoszt. elnöke (1906); Első Országos Vegyészkongresszus előkészítő tagja (1910); a Természettudom. Társ. választmányi tagja (1915–18); a Magyar Kémikusok Egyesületének választmányi tagja (1930. ápr. 12.–), ügyvezető elnöke (1926-tól), örökös ügyvez. elnöke (1932-től)

Szerkesztőségi tagság: Politechnikai Szemle fel. szerk. (1901 jan. 1.–), munkatárs (1902. júl. 1.–1910); Kazán- és Gépújság alapító szerk. (1902. júl. 1.–1915. márc.); Gépészeti Évkönyv (1908–1913); Magyar Kémikusok Lapja (1910-től); Magyar Chemiai Folyóirat, rovatvezető (1916. febr.-tól); Vegyészeti Lapok főszerk. (1918. jan.-tól)

Közéleti társaság, szerep: 1903-tól a bp.-i Comenius szabadkőműves páholy tagja, 1909-től a páholy főmestere, az ő indítványára vállalja magára a páholy a Galilei Kör védnökségét 1909 márciusában; a magyarországi Symbolikus Nagypáholy Szövetség tanácsának tagja, a Tanítók Szabad Egyesületének alapítója és alelnöke 1910 körül; 1912 elején, egy. tanári kinevezése előtt kilép a szabadkőművességből; hősi halált halt fia emlékére alapot létesít a háborúból visszatérő szegény sorsú hallgatók támogatására. 1916: felújítja szabadkőműves tagságát, 1917. szept. a Szövetség-Tanács békebizottságának tagja. 1918. jan. újra a Comenius páholy főmestere; 1918. dec.: a Kelet szabadkőműves nagypáholy h. nagymestere; a budai izr. hitközség vezetőségének és minden kulturális és jótékonysági intézményének tagja

Politikai szerep: 1918. nov. 3.: a M. Mérnök és Építész Egylet csatlakozik a Nemzeti Tanácshoz, Pfeifer I. az öttagú küldöttség tagja; 1918. novemberében belép az Alkalmazott Mérnökök Orsz. Szövetségébe. 1919. febr. 8.: Orsz. Munkaügyi Tanács elektrotechnikai és energiagazd. szakoszt. tagja; 1919. febr.: Orsz. Fémgazd. Biz. alelnöke.; 1919. márc. 15.: kinevezik a Külpol. Tanács tagjává; 1919. márc. 26.: a Vegyészeti Lapokban üdvözli a Tanácsköztársaságot; 1919. máj. 19.: a Szociális Termelés Népbiztosságának vegyip. szakoszt.-át vezeti; 1931–39: Bp. sz. főváros törvényhatósági biz. Rassay-párti listán megválasztott tagja; a Fővárosi Közmunkák Tanácsának tagja

Jövedelem, vagyon (gazdasági érdekeltség): 1940-ben vagyona 199 311 pengő, jövedelme 73 084 pengő

Pikler Gyula

jogbölcsész
(Temesvár, Temes m., 1864. máj. 21.–Ecséd, Heves m., 1937. nov. 28.; Ecséden temették el.)

Apja: Pikler Lipót (izr.), tanító Temesváron, majd Ungváron
Anyja: Singer Josefin (izr.)

Testvérei: Pikler Henrik (Ármin) (Ungvár, 1874–), gépészmérnök, gépgyári igazgató; Pásztor Árpád (Ungvár, 1877. ápr. 12.–Bp., 1940. okt. 26.), hírlapíró; két lánytestvér

Vallása: róm. kat. (1884. dec. 5-ig izr.)

Felesége: Spitzer Anna (izr.), Spitzer László gyöngyösi bor- és gabonakereskedő, tégla- és cserépgyáros, bankalapító (Keresk. és Gazd. Bank), szőlőbirtokos (80 hold) és nagybérlő (testvérével együtt több mint 3000 hold) leánya. Spitzer László 1907-től a gyöngyösi izr. hitközség és a Szentegylet elnöke volt. Leánya, Pikler Gyuláné egy ideig az Izr. Nőegyletet vezette. Vagyonát a hitközségre hagyta, az így létrehozott alapítvány tartotta fenn a Spitzer Anna Szeretetházat.

Gyermeke: egy lánya volt

Középiskola: Ungvár, kir. kat. gimn., I–VIII. oszt., 1874–82

Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i tud. egy., jogi kar, 1882–86

Oklevél: bp.-i tud. egy., jogi kar, államtud. dr., 1886

Magántanár és más tudományos fokozatok: bp.-i tud. egy., 1886, jog- és állambölcselet; 1891: bp.-i tud. egy., jog- és állambölcselet, címzetes rk. tanár

Nyilvános rendkívüli egy. tanár: bp.-i tud. egy., 1896. aug. 20., jog- és állambölcselet, nemzetközi köz- és magánjog, jog- és államtudományi enciklopédia

Nyilvános rendes egy. tanár: bp.-i tud. egy., 1903–1920, jog- és állambölcselet, nemzetközi köz- és magánjog, jog- és államtudományi enciklopédia

Életút: 1884–91: képviselőházi segédkönyvtáros. Egyetemista korában kezdte könyvtárosi működését, s közben doktorált, habilitált, és a bp.-i keresk. akadémián a nemzetgazdaságtan h. tanára volt (1886/87). 1890-ben sikertelenül pályázott a kolozsvári tud. egy. jogi karának nemzetgazdaság- és pénzügytani tanszékére. A Pulszky Ágost államtitkári kinevezése miatt megürült bp.-i jogbölcseleti tanszékre 1894-ben ötödmagával pályázott. A kar első helyen jelölte (1895. máj. 18.), s a következő évben ide kapott nyrk. tanári, majd 1903-ban rendes tanári kinevezést. 1897-től a jogbölcselet és összehasonlító jogtud. szeminárium vezetője. 1898–99: fizetés nélküli szabadságon volt. 1901. április végén a tanítása elleni sajtótámadások hatására tantermében tüntetésekre és tettlegességre került sor. A kar szótöbbséggel sajtónyilatkozatban fejezte ki a tanszabadság melletti állásfoglalását, s a rendzavarókat szigorú büntetésben részesítette. 1908-ban Pikler előadásain összeütközésre került sor az ellene tüntető antiliberális és az őt védő baloldali diákok között. Utóbbiak, mint a Szabadgondolkozás Magyarországi Egyesületének Főiskolai Fiókja a Pikler-kör nevet készültek felvenni, de ezt a professzor elhárította. Az ő javaslatára vették fel a Galilei Kör nevet. Az októberi forradalom után, 1918. dec. 8-án megalakult Alkotóművészek és Tudományos Kutatók Szövetségének elnökévé Pikler Gyulát választották. A szövetség az egyetem reformjára

vonatkozó tervek kimunkálását tartotta egyik legfontosabb feladatának. Pikler támogatta a hét új jogi kari professzor kinevezését. Az egyetemi autonómia sérelme miatt a kormányzattal kialakult konfliktusban az ő kompromisszumos javaslatát fogadta el a kar és az egyetemi tanács is. 1919-ben a Közoktatásügyi Népbiztosságtól 1920. okt. 1.-ig egészségügyi okokból szabadságot kért és kapott. Mivel a szabadságolás a kar megkerülésével történt, ezért 1920 júniusában felszólították, hogy foglalja el állását. A Bécsben tartózkodó Pikler nem jelentkezett szolgálattételre. A tanács először a tanszéket megüresedettnek jelentette ki (1920. okt. 27.), majd a fegyelmi vizsgálatot mellőzve, tekintettel 35 évi szolgálatára, nyugdíjazását javasolta (1921. febr. 23.), amit a miniszter elfogadott. 1922-ben a Heves megyei Ecsédre vonult vissza, ahol pszichológiai, az érzékszervek élet- és lélektanával foglalkozó kutatásokat folytatott. (Szőlőbirtokos is volt.)

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: a Társadalomtudományi Társaság egyik alapítója, alelnöke: 1900–1906, elnöke: 1907–1919

Külföldi és nemzetközi tudományos társulat: Institut International de Sociologie tagja (1907–); a VI. Nemzetközi Lélektani Kongresszus előkészítő bizottságának tagja (1910–)

Szerkesztőségi tagság: Zeitschrift für Psychologie

Közéleti társaság, szerep: Demokratia szabadkőműves páholy (1896)

Jövedelem, vagyon: Ecséden 16 hold szőlőbirtoka volt, amelyet a helybeli „komornyikjára” hagyott.

Purjesz Béla

orvos

(Mindszent, Csongrád m., 1884. okt. 14.–Szeged, 1959. szept. 14.;
a szegedi Belvárosi temetőben nyugszik.)

Apja: Purjesz Mór (izr., Szentes, 1849–…), baromfikereskedő

Apai nagyapja: Purjesz Mátyás (izr., Szentes, 1817–Szentes, 1896). Tizenegyen voltak testvérek. Salamon nevű testvérének (Szentes, 1815–Szentes, 1886) volt fia id. Purjesz Zsigmond (Szentes, 1845–Bp., 1896) orvosegyetemi mt.; János nevű testvérének (Makó, 1807–Szentes, 1864) volt a fia ifj. Purjesz Zsigmond (Szentes, 1846–Bp., 1918) kolozsvári belgyógyász professzor

Apai dédszülők: Purjesz Ádám (izr., Makó, 1777–Szentes, 1854) és Mannheim Judit (izr., Nagykálló, 1784–Szentes, 1858)
Apai nagyanyja: Lőwy Száli/Mária (izr., Kolomea, Galícia, 1819–Szentes, 1873)
Anyja: Goldmann Cecília (izr., Galgóc, 1859–…)
Anyai nagyanyja: Werner Ernesztin (izr.)
Testvérei: P. Imre (Szentes, 1890–1927), jogász, újságíró, min. tanácsos, a Földhitelbank alkalmazottja, a Világ főszerkesztője (1925–26); P. József; P. Szerén; P. Lujza
Vallása: róm. kat. (1925-ig izr.)
Nőtlen.
Középiskola: Szentes, községi, majd állami gimn., I–VIII. oszt., 1894–1902
Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i tud. egy., orvosi kar, 1902–1907
Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: 1914-ben 3 hónapos ösztöndíj Németo.-ban és Hollandiában
Oklevél: bp.-i tud. egy., orvosi kar, 1907. október 5., orvosdoktor; tisztiorvosi képesítés, 1909
Nyelvismeret: német, francia, latin
Magántanár és más tudományos fokozatok: kolozsvári tud. egy., orvosi kar, 1915. máj., a szív és a vérkeringési szervek kór- és gyógytana; 1926. október 6. szegedi tud. egy., orvosi kar, címzetes nyrk. tanár
Nyilvános rendes egy. tanár: szegedi tud. egy., orvosi kar, 1931. júl. 28.–1949. szept., belgyógyászati diagnosztika
Egyetemi tisztségek: szegedi tud. egy., orvosi kar, dékán: 1944/45, rektor: 1945/46
Életút: Diplomája megszerzése után, 1907. október 15-től a kötelező egyéves kórházi gyakorlatot a bp.-i Bábaképző Intézetben, a Szent Rókus Kórház belgyógyászati és sebészeti osztályán és a szarajevói helyőrségi kórházban töltötte. 1908. okt. 15-től a kolozsvári egyetem belklinikáján gyakornok, 1912. márc. 12.–1919. okt. 14. II. tanársegéd. Közben 1914. jún. németországi tanulmányútra ment, de az általános mozgósítás miatt hazatért, 1914–18 között katonai szolgálatot teljesített. Egyéves frontszolgálata alatt orosz-, lengyelországi és a kárpáti harcokban előbb mint tartalékos főorvos, majd mint tartalékos ezredorvos zászlóalj orvosfőnökként szolgált. Itt szerzett betegsége miatt 1915. okt.–1917. febr. a hátországban, a bp.-i Mária-Valéria barakkórház III. belgyógyászati osztályát, majd a kolozsvári tartalékkórház VIII. osztályát vezette. 1917. márc.–1918. ápr. az Orsz. Hadigondozó Hivatal alsószombatfai tüdőbetegkórházánál szolgált, mint vezető főorvos, 1918 májusától pedig a kolozsvári „szívmegfigyelő állomást" vezette. 1918. nov. 20-tól ismét a kolozsvári klinikán dolgozott, ahonnan 1919. okt. 14-én távolították el a román hatóságok. 1919. okt. 15.–1921. aug. 5. között Kolozsváron magánorvosi gyakorlatot folytatott. 1921. aug.-tól a szegedi egy. belklinikáján

I. tanársegéd (X. fiz. o.), 1923. okt.-től a IX. fiz. o.-ban. 1926. ápr.-tól adjunktus a VIII. fiz. o.-ban, majd 1926. júl. 1-jétől a VII. fiz. o.-ban. 1930-ban a belklinika mb. igazgatója. 1931-ben nyolcadmagával pályázott a megürült belgyógyászati tanszékre. A meghirdetett katedrát Rusznyák István nyerte el, de ugyanakkor az újonnan felállított belgyógyászati diagnosztika tanszékre Purjesz Bélát nevezték ki nyilvános rendes tanárnak. 1931-től a klinika vezetője is. 1936-ban a közegészségtani és kórtani int. mb. igazgatója lett. Az 1939. évi IV. tc. („második zsidótörvény") hatálya alól a 2. § 1. és 7. bek. alapján, mint egyetemi tanár, mentesült. A német megszállás után az 1210/1944. ME rendelet alapján azonban már zsidónak minősíttetett, ami egyszersmind nyugdíjazással járt volna. Purjesz a belügyminiszternél fellebbezéssel élt zsidóvá minősítése ellen. Júliusban azonban szegedi lakásáról német katonák hurcolták el, s deportálóvonattal elindították Ausztria felé. Professzortársai közbenjárására a kormányzó intézkedésére a már Ausztriába ért marhavagonból kiemelték (Rusznyák Istvánnal együtt), s visszahozták Budapestre. 1944. szept. 13-án Horthy legfelsőbb elhatározással megengedte a szolgálatban való meghagyását. Purjesz 1944 októberében visszatért Szegedre, s novemberben részt vett a Polgári Demokrata Párt szegedi megszervezésében. Dec. 16-án népgyűlésen az Ideigl. Nemzetgyűlés tagjává választották. 1945 után teljesen visszavonult a politikától. 1945–47: a belgyógyászati klinika igazgatója. 1949. szept.-ben a Magyar Tudományos Tanács orvosi szakaktívájának javaslatára kényszernyugdíjazták, tanszékét megszüntették. (Rusznyák István érvelése szerint: „a klerikális reakció egyik gócpontja".)

Díszdoktor: szegedi tud. egy., 1946

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: Erdélyi Múzeum Egylet orvos-, természettud. szakoszt. (1918–21) és a Ferenc József Tud. Egy. Barátai Egyesület orvos-, természettud. szakoszt. tagja

Szerkesztőségi tagság: Erdélyi Orvosi Lap (1919. okt.–1921) szerkesztője, a Biological Abstracts – University of Pennsylvania, Philadelphia című folyóirat belső munkatársa, Orvostudományi Beszámoló szerk. (1946–48)

Politikai szerep: a Polgári Demokrata Párt tagja, szegedi szervezője (1944. nov.–); az Ideigl. Nemzetgyűlés tagja Szeged képviseletében (1944. dec. 16.–); a Magyar–Jugoszláv Társaság elnöki tanácsának tagja (1945. febr.–); a Magyar–Szovjet Művelődési Társaság szegedi csoportjának alelnöke (1945. szept. 26.–)

Kitüntetések: Ferenc József-rend lovagkeresztje (1918), Vöröskereszt II. oszt. tiszti jelvénye

Purjesz Zsigmond ifj.

orvos, belgyógyász
(Szentes, Csongrád m. 1846–Budapest, 1918. jan. 27.;
Kolozsváron, a Házsongárdi temetőben nyugszik.)

Nemesség: 1911, előnév: belsőecseri

Apja: Purjesz János (izr., Makó, 1807–Szentes, 1864), kereskedő/szatócs. (Az ő Salamon nevű testvérének (Szentes, 1815–Szentes, 1886) a gyermeke id. Purjesz Zsigmond (Szentes, 1845–Bp., 1896) bp.-i orvosegyetemi magántanár; Mátyás nevű testvérének (Szentes, 1817–Szentes, 1896) unokája Purjesz Béla (Szentes, 1884–Szeged, 1959) szegedi orvosprofesszor.

Apai nagyapja: Purjesz Ádám (izr., Makó, 1777–Szentes, 1854), 11 gyermeke volt

Apai nagyanya: Mannheim Judit (izr., Nagykálló, 1784–Szentes, 1858)

Anyja: Hoffer Julianna (izr., Tápiószele, 1809–Szentes, 1900)

Testvérei: P. Katalin (Szentes, 1831–); P. Sámuel (Szentes, 1833–1861); P. Náthán (Szentes, 1835–Szentes, 1875); P. Dávid (Szentes, 1837–1892); P. Izsák/Ignác (Szentes, 1839–Szentes, 1875); P. Emília (Szentes, 1840–1879); P. Rozália/Regina (Szentes, 1842–); P. Mózes/Móric (Szentes, 1843–); P. Sarolta/Lotti (Szentes, 1849–); P. Mária (Szentes, 1852–)

Vallása: róm. kat. (1867-ben még izr.)

Felesége: Kőnig Paula (róm. kat., korábban izr.), Kőnig Simon (izr.) és Reichlinger Mária (izr., Szentes, 1816–Szentes, 1896) leánya. Házasságkötés: 1880

Gyermekei: P. Béla (Kolozsvár, 1889–1950), közkórházi belgyógyász főorvos Gyulán; P. Olga, dr. Óvári Elemérné (Kolozsvár, 1881–Kolozsvár, 1944. okt. 11.). Óvári Elemér Óvári Kelemen kolozsvári jogászprofesszor fia volt, 1918-ig Kolozsvár tiszti főügyésze, a két világháború között a kolozsvári magyar közélet kiemelkedő személyisége, róm. kat. egyházközségi főgondnok, a Nemzeti Kaszinó alelnöke. 1944. október 11-én feleségével és vendégeivel együtt Kolozsváron, az ún. Purjesz-villában valószínűleg politikai gyilkosság áldozatai lettek.

Középiskola: Kecskemét, majd a pesti V. ker. állami főgimn.-ban érettségizett (1865/66)

Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i tud. egy., orvosi kar, 1866–70

Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: bécsi egyetem, 1867, orvosi kar

Oklevél: bp.-i tud. egy., 1870, orvosdoktor; 1871, sebészdoktor és szülészmester

Nyelvismeret: német, …

Magántanár: bp.-i tud. egy., orvosi kar, 1876, a mell- és hasűrbéli szervek vizsgálati módszerei

Nyilvános rendes egy. tanár: kolozsvári tud. egy., orvosi kar, 1880. máj. 2., belgyógyászat

Életút: Orvostanhallgatóként a Herzog családnál nevelő; végzés után rövid ideig a Csongrád megyei tanyavilágban orvos volt; 1871/72: a kolozsvári orvos-sebészi tanintézet belklinikájának tanársegéde, 1872: a bp.-i egyetem I. belkórodájának tanársegéde; 1880-ban pályázat útján a kolozsvári tud. egy. orvosi karán a belgyógyászati tanszékre szóló nyr. tanári kinevezést kap, a Belgyógyászati klinika igazgatója lesz; 1887-ben megpályázta a bp.-i tud. egy. orvosi karán az I. sz. belgyógyászati tanszéket, de csak harmadik helyen jelölték; a tiszti orvosi vizsgálóbiz. tagja, majd alelnöke (1895–1911); 1893-ban Kolozsvár kolerabiztosa; irányításával tervezik és építik meg az új belgyógyászati klinikát 1897–99-ben; 1911. jún. 30-án nyugdíjaztatta magát, ekkor a fővárosba költözött. 1912-ben tízezer koronás alapítványt tett a szegény sorsú orvostanhallgatók támogatására. Kívánságának megfelelően Kolozsváron temették az egyetem könyvtárának előcsarnokából.

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: az Erdélyi Múzeum Egylet vál. tagja (1881–), orvosi-természettudományi szakoszt. elnöke (1896–97 és 1904–11), a Bp.-i Kir. Orvos Egylet titkára (1878–80), levelező tagja (1881–), a M. kir. Természettudományi Társulat és a Kolozsvári Orvosi Természettudományi Társ. rendes tagja, a Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat alapító tagja

Közéleti társaság, szerep: alapítványt tett szegény sorsú orvostanhallgatók támogatására

Kitüntetések: osztrák császári Vaskorona rend III. oszt. lovagja (1894), udvari tanácsos (1901), Kolozsvár díszpolgára; Bp.-i Kir. Orvos Egylet Balassa-érme (1913)

Vagyon, jövedelem: 324 kh. birtok Tápiószelén saját kezelésben; 334 kh. birtok haszonbérbe adva 1897-ben

RADOS GUSZTÁV (1884-IG RAUSSNITZ)

matematikus

(Budapest, 1862. febr. 22.–Budapest, 1942. nov. 1.; a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Apja: Raussnitz Károly (izr., Pozsony, 1828–Bp., 1890. júl. 1.), ékszerész, aranyműves, ékszerárus, Egger ékszergyár keresk. utazója

Anyja: Sonnenschein Róza (izr., 1834–). Házasságkötés: Pest, 1858. júl. 25.

Testvérei: Rados (1884-ig Raussnitz) Ignác (1859–1944), matematikus, kereskedelmi akadémiai, majd főreáliskolai tanár, műfordító. (A nyilasuralom idején öngyilkos lett.)

Vallása: róm. kat. (1875-ben még izr., 1884-ben már róm. kat.)

Felesége: Hauff Ida Zsófia (róm. kat., Bécs, 1863. máj. 21.–Bp., 1941), Taddeus Hauff és M. Korteczka róm. kat. szülők leánya. Házasságkötés: 1893. dec. 20., Bécs

Gyermekei: dr. R. Jenő (1895–1992), állami díjas építész, egyetemi magántanár (1932), a bp.-i műegy. tanszékvez. professzora (1945–57); R. Ottó (1896–1975), okl. vegyészmérnök; R. Luci (1899–1976), Schaffer Károly (1897–1972) gépészmérnök felesége (Schaffer Károly orvos, egyetemi tanár menye); Rados Manci (1899–1922)

Középiskola: bp.-i V. ker. áll. főreál, 1872–79; éretts.: 1879. jún.

Egyetemi tanulmányok Mo.-n: József Műegy., mérnöki osztály, 1879–83

Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: lipcsei egy., matematika, 1884. nov.–1885. júl.

Oklevél: József Műegy., mérnöki oszt., 1883; bp.-i tud. egy., bölcsészkar, mat.-fiz. középisk. tanár, 1884

Nyelvismeret: német, francia

Magántanár: József Műegyetem, gépészmérnöki oszt., 1885, matematika; bp.-i tud. egy., bölcsészettud. kar, 1910. dec. 14., matematika

Nyilvános rendkívüli egy. tanár: József Műegyetem, 1891. febr. 12., II. sz. matematika

Nyilvános rendes egy. tanár: József Műegyetem, 1893. jún. 9.–1933. jún., II. sz. matematika

Egyetemi tisztségek: József Műegyetem, mérnöki osztály, dékán, 1900–1904; közgazdasági oszt. dékán; 1917–20, rektor: 1911–14

Életút: Hazai és lipcsei egyetemi tanulmányainak befejezése és középiskolai tanári oklevelének megszerzése után, 1885-ben, már 23 évesen a műegy. magántanára és repetítora lett matematikából. 1891-től nyrk., 1893-tól nyr. tanár. (1911-ben nevezték ki az V. fiz. o.-ba.) Kis megszakítással egyszersmind nyugdíjazásáig a műegyetemi könyvtár vezetője volt (1896–1911 és 1914–1933). Az ő könyvtárépítési programja szerint tervezte és készítette el Petz Samu a műegy. új lágymányosi könyvtárépületét (1907–1909). Az ő rektori ciklusához kapcsolódik a műegy. közgazd. szakosztályának megszervezése, amelynek később dékánja is lett. Hazai és nemzetközi matematikai és szakmai egyesületek, testületek tagja, vezetője, szakmai folyóiratok szerkesztője. Jelentős szerepe volt a matematikai oktatás irányításában. Haláláig tagja volt az Orsz. Középiskolai Tanárvizsg. Biz.-nak (1896–1942), az Orsz. Tanítóképzőintézeti Tanárvizsgáló Biz.-nak (1906–42), az Orsz. Közoktatási Tanácsnak (1917–38). Tanára volt a Középiskolai Tanárképző Int.-nek, alelnöke a Magyar matematikaoktatási bizottságnak (1912–28). 1933-as nyugdíjazása után is tevékeny volt. 1936-ban kapta meg az MTA nagydíját, s 1937-ben lett

az MTA tiszteleti tagja. Élete végéig tagja volt a Magyar Nemzeti Múzeum Tanácsának, s a Franklin Társulat irodalmi tanácsának.

MTA tagság: lev. tag: 1894. máj. 4., r. tag: 1907. máj. 3., tiszt. tag: 1937. ápr. 29.; a mat. és természettud. biz. elnöke (1936–42); a könyvtári és könyvkiadó biz. tagja

Díszdoktor: kolozsvári tud. egy., 1909; szegedi tud. egy., 1937

Tudományos és művészeti társulat, egyesület: a Matematikai és Fizikai Társulat titkára (1891–), alelnöke (1913–), elnöke (1931–42); a „Stella" csillagászati egyesület alelnöke, a Felsőoktatásügyi Egy. vál. tagja (1912), mat. és természettud. oszt. eln. (1912–)

Külföldi és nemzetközi tudományos társulat: Commission Internationale de l'Enseignement Mathematique tagja (1911), a Nemzetközi Mat. Unió M. Nemz. Biz. elnöke (1931–33); a Commission de Coopération Intellectuelle magyar albizottságának tagja (1926). 1902-ben Bólyai János születésének 100. évfordulóján a Bólyai-díj odaítélésére kiküldött nemzetközi biz. előadójává választották, s 1910-ben is tagja volt ennek a testületnek.

Szerkesztőségi tagság: a Mathematikai és Physikai lapok első 23 kötete matematikai részének szerk. (1893–1913); Matematikai és Természettud. Értekezések szerk. (1895–); a londoni International Cathalogue of Scientific Literature nemzetközi szerk. biz. magyarországi képviselője (1903–)

Közéleti társaság, szerep: a Városi Mérnökök Szövetségének t. tagja (1915)

Kitüntetés: MTA Lukács Krisztina-jutalma (1895), Nagyjutalma (1935); a Lipót-rend lovagja (1917); a kormányzói elismerés tulajdonosa (1933)

Reiner János

jogtudós, egyházjogász
(Nagybecskerek, Torontál m., 1865. június 20.–Budapest, 1938. aug. 27; a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Apja: Reiner Zsigmond (róm. kat., korábban izr., Szeged, 1813–Bp., 1893), Gyulafehérvár városi főorvosa (1855–90), törvényszéki orvos, a gyulafehérvári városi kórházat 1863–70 között saját költségén tartotta fenn. A középiskolát a szegedi piaristáknál, az orvosi tanulmányokat Bécsben, majd Padovában végezte. A szabadságharcban a honvédség tábori orvosa. Testvére, R. József is 48-as honvéd főorvos.

Apai nagyapa: kereskedő

Anyja: Lichtenthal Franciska (róm. kat., korábban izr., Nagybecskerek, 1832–Bp., 1911)

Anyai nagyanya: Lichtenthal Helene (izr., …–Nagybecskerek, 1867)

Testvérei: R. Zsigmond (Gyulafehérvár, 1862. jún. 21.–Bp., 1907. jún. 29.) publicista és történész, az Alsó-Fehér megyei történeti, régészeti és természettud. egylet, valamint a múzeum alapítója; R. Ignác (Gyulafehérvár, 1863. febr. 14.–Bp., 1917. júl. 11.) jogi író, igazságügy-minisztériumi osztálytanácsos, osztályfőnök; R. Irma Szentirmayné; R. Ilka (…– Bp., 1928); R. Anna

Vallása: róm. kat. (korábban izr.)

Nőtlen.

Középiskola: gyulafehérvári róm. kat. gimn. és püspöki líceum, I–VIII. oszt., 1874–82

Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i tud. egy., jogi kar, 1882–1886

Oklevél: bp.-i tud. egy., jogi kar, jogi doktor, 1886. dec. 24.; az államtudományok doktora, 1887. okt. 15.; ügyvédi vizsga, 1889. jún. 24.

Nyelvismeret: német, latin

Magántanár: bp.-i tud. egy., jogi kar, 1892. dec. 19., egyházjog; uo. nyrk. tanári cím és jelleg, 1903. júl. 31. (a kar javaslata nélkül)

Nyilvános rendkívüli egy. tanár: bp.-i tud. egy., jogi kar, 1913. máj. 17., egyházjog (szám feletti)

Nyilvános rendes egy. tanár: bp.-i tud. egy., jogi kar, 1915. okt. 15.–1935. júl. 1., egyházjog

Egyetemi tisztségek: 1919-ben a bp.-i jogi kar a forradalmak alatti magatartásokat vizsgáló igazoló bizottságának előadója

Életút: Ügyvédi joggyakorlat 1886. jún. 18.–1889; bp.-i ügyvédi kamara tagja (1889–1913), de 1897 után egyetemi és írói teendői miatt ténylegesen nem folytatott ügyvédi gyakorlatot. (1897-től heti öt órában főkollégiumot adott elő.) A bp.-i tud. egy. államtud. államvizsgálati biz. kültagja (1892–), bp.-i ügyvédvizsgáló biz. tagja (1894–). Az 1902-ben, a bp.-i tud. egy. jogi karának II. magánjogi tanszékére sikertelenül pályázó Reinernek a király 1903-ban nyrk. tanári címet és jelleget adományozott. 1911-ben a kultuszminiszter a III. egyházjogi tanszék szervezésével kapcsolatban kérte a jogi kar véleményét. A kar szótöbbséggel a tanszék szervezése ellen foglalt állást. Concha Győző azonban különvéleményében javasolta Reiner „számfeletti minőségben" való tanári kinevezését. A különvéleményre alapozva az egyetem akarata ellenére 1913-ban kinevezték a katolikus szervezetekben aktív Reiner Józsefet az egyházjog számfeletti nyrk. tanárává. 1915-ben Reiner a hercegprímás támogatásával a Szent István Társulat tudományos és irodalmi osztályát a tudomány minden ágát felölelő Szent István Akadémiává alakította. Az októberi forradalom után egyik fő szervezője volt az új tanszékek felállításával, új tanárok

kinevezésével szembeni egyetemi ellenállásnak. A tanácsköztársaság idején, március 28-án, mint nemkívánatos tanárt, őt is eltiltották az oktatástól. Az 1918–19-es forradalmak után a forradalmak alatti magatartások kivizsgálására kirendelt igazoló bizottságnak a kar által egyhangúan megválasztott előadója volt. 1935. júl. 1-jétől nyugdíjazták.

MTA tagság: lev. tag: 1902. máj. 9.

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: Szent István Társulat tagja (1895–), a Szt. István Akadémia alapítója (1915), örökös főtitkára (1916–1937) igazgató, majd t. tagja (1935–37), M. Kat. Dante Biz. főtitkára (1922–)

Közéleti társaság, szerep: Bp.-i (később Központi) Katolikus Kör egyik alapítója (1890), a katolikus nagygyűlés egyik szervezője (1890), a Szt. István Bajtársi Szövetség t. fővezére

RÉTHY MÓR (1870-IG ROTHBAUM; 1875-IG RÉTHI)

fizikus

(Nagykőrös, Pest-Pilis-Solt-Kiskun m., 1846. nov. 3.–Budapest, 1925. okt. 16.; a rákoskeresztúri, Kozma utcai izr. temetőben nyugszik.)

Apja: Rothbaum Salamon (izr., 1806–1887), a nagykőrösi izr. elemi isk. tanítója, majd rőfös, kereskedő

Apai nagyapja: Rothbaum Mózes Áron (izr., Zsámbék, 1766–Nagykőrös, 1845), vaskereskedő

Anyja: Plager Száli (Mária) (izr., 1817–1893)

Vallása: izr.

Felesége: 1. feleség: Finály Etelka (izr., Óbuda, 1846–Kolozsvár, 1883; szülésbe halt bele), Finály Henrik (1825–1898) kolozsvári egyetemi tanár testvére.
2. feleség: Steiner Johanna, Steiner Farkas nagykőrösi tekintélyes polgárnak, az izr. hitközs. elnökének leánya

Gyermekei: Réthy Oszkár (Kolozsvár, 1875–…), okl. gépészmérnök; Réthy Zsigmond (Kolozsvár, 1877–…); Réthy Lajos (Kolozsvár, 1879–…); Réthy Gabriella (Kolozsvár, 1881–…)

Középiskola: nagykőrösi gimn. I–V. oszt. 1856–61, VI–VIII. oszt. 1862–65

Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i műegy. 1866/67. tanév második fele, 1867/68-as tanév

Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: bécsi műegyetem, 1865–1866 és az 1866–67-es tanév első fele, mérnöki kar; göttingeni egyetem, term. tud. kar, matematika, állami ösztöndíjjal, 1872. okt. 31.–1873. ápr. 18.; heidelbergi egyetem, term. tud. kar, matematika, állami ösztöndíjjal, 1873. máj. 3.–1874

Oklevél: 1870: középisk. tanári okl., matematika és ábrázoló geometria; heidelbergi egyetem, term. tud. kar, 1874. júl., doktor, matematika

Nyelvismeret: német, francia, …

Nyilvános rendkívüli egyetemi tanár: kolozsvári tud. egy., term. tud. kar, 1874. szept. 21., elméleti fizika és mennyiségtan

Nyilvános rendes egyetemi tanár: kolozsvári tud. egy., term. tud. kar, 1876. okt. 22., mennyiségtani természettan; 1884. ápr. 26., elemi mennyiségtan; bp.-i műegyetem, 1886. aug. 8. mennyiségtan; 1891–1919 (nyugd.) analitikai mechanika és elméleti természettan

Egyetemi tisztségek: kolozsvári tud. egy., mennyiségtan-term. tud. kar dékán 1880/81; bp.-i műegy., vegyészmérnöki szakoszt. és egyetemes oszt. dékán 1898/99 és 1899/1900

Életút: 1861–62: atyja rőfösüzletében kereskedőinas; 1868–69, egy évig távirdatiszt a pesti posta- és távirdai főállomáson; 1869–70. és az 1870–71. tanév első felében a budai József műegyetemen tanársegéd a matem. tanszéken és a budai reáliskola ábrázoló geometria asszisztense; 1871 febr.–1872 júl., körmöcbányai reálisk. tanára; 1872 okt.-től 1874. júl.-ig állami ösztöndíjjal Göttingában és Heidelbergben; 1874-ben pályázott a műegyetemi tanszékre is, de végül a kolozsvári tud. egy. mat. és természettud. karának megkérdezése nélkül ide nevezték ki nyrk. tanárnak az elméleti fizika tanszékre. Egyúttal a tanárképző int.-ben is tanítani kezdett. Brassai Sámuel nyugdíjazása után, 1884-ben helyezte át a min. az elemi matematika tanszékre. 1886-ban a bp.-i műegy.-re helyezték át. Nyugdíjazására hetvenéves korán túl, 1919-ben került sor.

MTA tagság: lev. tag: 1878. jún. 14.; r. tag: 1900. máj. 4.

Díszdoktor: 1922, heidelbergi egyetem tiszteletbeli, jubiláris doktora

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: Eötvös L. Matematikai és Fizikai Társ. alapító és választm. tag

Közéleti társaság, szerep: Erzsébet szabadkőműves páholy (1889), Izr. Irod. Társulat ig. tagja

Vagyon, jövedelem: 1910-ben Bp.-en 4102 korona virilis adó (kétszeres); 1912-ben Bp.-en 3711 korona virilis adó (kétszeres)

Révész Géza (korábban Rothauser, névváltoztatás 1893 és 1897 között)

pszichológus
(Siófok, Veszprém m., 1878. dec. 9.–Amszterdam, Hollandia, 1955. aug. 18.)

Apja: Révész (korábban Rothauser) Adolf (izr., 1847–), borkereskedő, földtulajdonos Siófokon, majd az 1890-es évek közepétől háztulajdonos Bp.-en (VI., Hegedüs S. u. 15., 233 négyszögöles telken 1893–94-ben épült háromemeletes bérház. 1917-es lakbérösszege 27 290 korona.)
Anyja: Weisz Terézia (izr., R. G. kétéves korában halt meg; házasságkötés: 1877. ápr. 24.)
Vallása: izr.
Felesége: Alexander Magda (izr., Bp., 1889. szept. 13.–), művészettörténész, Alexander Bernát (1850–1927), egyet. tan. és Brössler Regina (izr., 1856–1922) lánya. Házasságkötés: 1910.
Gyermeke: R. Judit Magdolna (Judith Laqueur-Révész) (Bp., 1915. júl. 15.–), keramikusművész
Középiskola: bp.-i V. ker. kir. kat. főgimn.; érettségi uo.: 1896
Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i egy., jogi kar 1897–1902
Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: berlini egy., jogi kar, 1899. okt. 23.–1900. márc. 10., müncheni egy., bölcsészet, 1900. ápr. 24.–1900. júl. 23., göttingeni egy., bölcsészet, 1904. máj. 5.–; müncheni egyet. (–1905. júl. 30.)
Oklevél: bp.-i egy., jogi doktor (kriminálpszchilógia), 1902; göttingeni egy., filozófiai doktor, 1906
Nyelvismeret: német, holland, angol
Magántanár: 1908. ápr. 28., bp.-i tud. egy., bölcsészkar, kísérleti lélektan
Nyilvános rendkívüli egy. tanár: 1918. szept., bp.-i tud. egy., bölcsészkar, kísérleti lélektan
Nyilvános rendes egy. tanár: 1918. dec. 31., bp.-i tud. egy., bölcsészkar, kísérleti lélektan (az általános státuszrendezés keretében)
Életút: Külföldi tanulmányai után 1905-ben hazatérve először Tangl Ferenc élettani laborjában dolgozott a bp.-i tud. egy.-en. A Fővárosi Pedagógiai Szeminárium lélektani laboratórium megszervezője és vezetője (1912–1919 közepéig). 1913-tól a kísérleti lélektan és pszichofizika megbízott előadója a bp.-i tud. egy.-en. Az egyetem 1914 júniusában kezdeményezte kísérleti lélektan tanszék felállítását, és 1915 januárjában Révész Gézát javasolta a tanszék nyrk. tanárának. 1918 szeptemberétől egyetemi nyrk. tanárnak nevezték ki. Tagja volt az 1918. dec. 8-án megalakult Alkotó Művészek és Tudományos Kutatók Szövetsége tanácsának (a szövetség az egyetem reformjának kimunkálását tekintette egyik legfőbb feladatának). 1919. január 13-án a minisztertanács

hozzájárult, hogy a nyilvános rendkívüli tanárok általános státuszrendezése keretében 1918. dec. 31-től átminősítsék nyr. tanári státuszba. Révész szimpatizált a tanácsköztársasággal és támogatta kulturális törekvéseit. Tagja volt a bölcsészkart ideiglenesen irányító kari bizottságnak. Szerepet vállalt a Közoktatásügyi Népbiztosságon a felsőoktatás ügyeit irányító Fogarasi Béla által vezetett Szellemi Termékek Országos Bizottságában. A tanácsköztársaság bukása után Münchenbe, majd Heidelbergbe ment, végül 1920-ban Hollandiában telepedett le. A bp.-i egyetem tanácsa megfosztotta katedrájától, s megvonta korábbi magántanári jogosítványát is. 1921-től Amszterdamban a Kísérleti Lélektani Intézet igazgatója. 1932-től nyugalomba vonulásáig az amszterdami egyetemen pszichológiát tanított, 1939-től professzor. 1950-ben vonult nyugalomba.

MTA tagság: külső tag: 1947. jún. 6. (Kornis Gyula, Prohászka Lajos és Szemere Samu ajánlották.)

Díszdoktor: würzburgi egy. (1949)

Külföldi és nemzetközi tudományos társulat: Bajor Tud. Akad. tagja (1949–)

Szerkesztőségi tagság: az Acta Psychologica alapítója (1935) és főszerkesztője

Riesz Frigyes

matematikus

(Győr, 1880. jan. 22.–Budapest, 1956. febr. 28; a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Apja: Ries Ignác (izr., Takácsi, Veszprém m., 1843–Győr, 1918. nov. 20.), orvos, háztulajdonos. Győri bencés gimnáziumi érettségi után Bécsben szerzett orvosi diplomát (1861–66). 1866-ban telepedett le Győrben. A győri törvényhatósági biz. virilis tagja 1889–1918 (1000 és 1300 korona közötti összes adóval.) 1873-tól 1906-ig a győri izr. iskolaszék alelnöke.

Apai nagyapja: kereskedő Takácsiban, majd az 1860-as évektől Győrben

Anyja: Nagel Szidónia (izr.)

Testvére: R. Marcell (izr.?, Győr, 1886. nov. 16.–Lund, Svédo. 1969. szept. 4.), matematikus, 1911-től Svédországban élt, 1926–52. a lundi egyetem matematikaprofesszora, a Svéd. Tud. Akad. tagja, a lundi és a koppenhágai egy. t. doktora

Vallása: ref. (korábban izr.)

Nőtlen.

Középiskola: győri bencés gimn., 1889–97
Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i tud. egy., bölcsészkar, 1899–1901. dec.
Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: zürichi egy., 1897–99; göttingeni egy., 1903. nov. 2.–1904. ápr. 30.
Oklevél: bp.-i tud. egy., 1902, bölcsészetdoktor; bp.-i tud egy., 1903, középiskolai tanár
Nyelvismeret: német, francia
Nyilvános rendkívüli egy. tanár: 1912. ápr. 6., kolozsvári tud. egy., term. tud. kar, felsőbb mennyiségtan
Nyilvános rendes egy. tanár: 1914. jún. 8.–: kolozsvári tud. egy., term. tud. kar, felsőbb mennyiségtan; 1945. nov. 1.: bp.-i tud. egy., bölcs. kar., III. számú matematika tanszék
Egyetemi tisztségek: szegedi tud. egy., term. tud. kar dékán: 1921/22; szegedi tud. egy. rektor: 1925/26, 1945
Életút: Egyetemi tanulmányait és katonai szolgálatát követően Lőcsén főreáliskolai h. tanár (1904. aug. 30.–), majd r. tanár (1906. szept. 28.–), ezután Bp.-en III. ker. főgimnáziumi r. tanár (1908–1911. okt. 4.). A kolozsvári tud. egy. mat. és term. tud. kara 1911. okt. 5-i ülésén egyhangú határozattal meghívta a megüresedett felsőbb mennyiségtani tanszékre nyr. tanárnak, s egyszersmind felkérte, hogy a tanszéket kinevezéséig, mint h. tanár, lássa el. A min. a helyettesítést okt. 20-án jóváhagyta. Tekintettel a meghívásra, a bp.-i egyetemen folyamatban lévő magántanári habilitációja nem folytatódott. A kinevezést azonban 1912. ápr. 6-án mint nyrk. tanár kapta meg, s csak 1914-ben nevezték ki nyr. tanárnak. A matematikai szemináriumnak is egyik igazgatója lett. Az egyetemi tanári szolgálattal párhuzamosan a kolozsvári tanárképző intézet mb. tanára (1911. szept. 1.–1917. jún. 17.), majd rendes tanára is lett (1917. jún. 17.–). Az impériumváltás után az egyetemmel Bp.-re, majd 1922-től Szegedre települt. 1922. nov. 27-től a szegedi Orsz. Középiskolai Tanárvizsgáló Biz. alelnöke. A M. Kir. Középiskolai Tanárképző Int. ig. tanácsának tagja, az Orsz. Felsőoktatási Tanács természet- és műszaki tud. szakoszt. tagja (1935–). Az 1939. évi IV. tc. („második zsidótörvény") hatálya alól a 2. § 7. bek. alapján, mint egyetemi tanár mentesült. 1943. nov. 8-án szolgálati útlevelet, kiutazási engedélyt és úti segélyt kért, hogy a genfi egyetem rektora és matematikusai kérésének eleget téve 1944 márciusában „vagy ha a megbízóknak a későbbi májusi terminus, melyet egészségi okokból" kért, megfelelne, svájci egyetemeken előadásokat tarthasson. Az utazásra nem került sor. A német megszállás után az 1210/1944. ME rendelet alapján zsidónak minősíttetett, ami sárga csillag viselésével, s egyszersmind nyugdíjazással járt: a 218.028/1944. sz. vallás- és közokt. min. rendelet 1944. aug. 1-jével nyugalomba helyezte. A vallás- és közokt. min. előterjesztésére

Horthy 1944. szept. 13-án legfelsőbb elhatározással megengedte szolgálatban való meghagyását. 1945-ben a szegedi egyetem rektora. Az év végén a bp.-i tud. egy. hívta meg III. számú matematikai tanszékére. 1947. dec.–1948. márc.: három hónapos előadókörutat tett svédországi és dániai egyetemeken. Magyarországon számos állami elismerésben részesült.

MTA tagság: lev. tag: 1916. máj. 4.; r. tag: 1936. máj. 14.; III. oszt. elnöke 1949. nov. 29.–1955. máj. 28., tiszt. elnöke 1955. máj. 28.–1956. febr. 28.

Díszdoktor: szegedi tud. egy. (1946), bp.-i tud. egy. (1950) Sorbonne (1954)

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: Mat. és Fiz. Társ., Bolyai János Mat. Társ. díszelnök

Külföldi és nemzetközi tudományos társulat: The Mathematical Society, Deutsche Math. Vereinigung, Mathematische Gesellschaft Berlin, American Mathematical Society tagja; Párizsi Természettud. Akadémia lev. tag (1948), Bajor Tud. Akadémia. és Svéd Kir. Fiziográfiai Társ. külső tag

Szerkesztőségi tagság: Acta Scientiarium Mathematicarum (1922), Composito Mathematica (Groningen)

Kitüntetés: MTA Tomori Anasztáz-alapítványának díja (1917), Marczibányi-jutalma (1927), Nagyjutalma (1946), Kossuth-díj arany fokozata (1949), Népköztársasági Érdemrend (1950), Kossuth-nagydíj (1953)

Rónai Zoltán (1882-ig Rosenthal)

ügyvéd, politikus
(Budapest, 1880. aug. 16.–Brüsszel, 1940. máj. 17.; öngyilkos lett.)

Apja: Rónai (1882-ig Rosenthal) Bernát (izr., Kiskunfélegyháza, 1847–1918), kereskedő, ruhaügynök, gyári alkalmazott, magánhivatalnok

Anyja: Kisfalvi (1878-ig Klein) Ilona (izr., 1855–1943)

Testvére: Rónai (1882-ig Rosenthal) Sándor; Rónai Erzsébet (+1946), orvosdoktor, Kunfi Zsigmond (1879–1929) politikus második felesége

Vallása: felekezeten kívüli (1908. nov. 24-ig izr.)

Felesége: n. a.

Középiskola: budapesti gimn.

Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i tud. egy., állam- és jogtudományi kar, 1898–1902

Oklevél: bp.-i tud. egy., jogtud. doktor, 1902; ügyvédi okl., 1908

Nyilvános rendes egy. tanár: bp.-i tud. egy., állam- és jogtudományi kar, politikai tudományok, 1919. jan. 22.

Életút: Ügyvédi oklevele megszerzése után, 1908-ban ügyvédi irodát nyitott Bp.-en (Váci körút 21.). Az októberi forradalom után a Károlyi-kormány kultuszminisztere, Lovászy Márton dec. elején min. leiratban közölte a bp.-i tud. egy. jogi karával, hogy a „kialakulóban levő új világ" szükségleteinek megfelelően gyökeresen át kell alakítani a kart, s megnevezte, hogy az első lépésként szervezendő új tanszékekre kiket óhajt kinevezni. Köztük Rónai Zoltán jelölését kérte a felállítandó politikai tudományok tanszékre. A kiküldött kari bizottság 4:1 arányban támogatta Rónai kinevezését, a kar azonban 12:6 arányban úgy foglalt állást, hogy pályázat útján töltsék be a tanszéket. A Lovászy utódjául 1919. jan. 22-én kinevezett új min., Kunfi Zsigmond azonban már kinevezése napján arról értesítette a kart, hogy a „forradalom szellemi vívmányainak biztosítása végett" mellőzi a kar hozzájárulását, s a kilátásba helyezett személyeket – köztük Rónai Zoltánt – kineveztette az új tanszékekre. A kinevezés jan. 22-i dátummal meg is jelent a Hivatalos Közlönyben (1919. 5–6. sz.). A kar a kinevezéseket törvénysértőnek minősítette, s az egyetemi tanács sem volt hajlandó az új professzoroktól kivenni a tanári esküt, így azt Rónai is febr. 4-én a Minisztertanács előtt tette le. Politikai szerepvállalása miatt egyetemi tanári működését érdemben nem kezdhette meg. 1919. jan. 19.–márc. 21. a Berinkey-kormányban államtitkár volt Peidl Gyula munkaügyi és népjóléti min. mellett. A tanácsköztársaság kikiáltása után a Forradalmi Kormányzótanács tagja, igazságügyi népbiztos (márc. 21.–jún. 24.), a tanácsköztársaság alkotmányának kidolgozója. A Tanácsok országos gyűlésén jún. 23-án megválasztják a Szövetséges Központi Intézőbiz. tagjává. Az intézőbiz. jún. 24-én belügyi népbiztos helyettessé nevezi ki az ügyek vitelére. Ugyanekkor Ágoston Péter népbiztos helyett ténylegesen vezeti az igazságügyi népbiztosságot is. Mindkét funkciót a proletárdiktatúra összeomlásáig, aug. 1-jéig látta el, amikor Bécsbe távozott. Itt, mint szociáldemokrata politikus a Két és feles Internacionálé magyar csoportjában működött. A forradalmak után az egyetem tanácsa elrendelte az 1918. okt. 31. utáni kinevezések revízióját. A kar Rónai kinevezését törvénytelennek nyilvánította, s a tanács eltiltotta az egyetemi tanári cím használatától. A bécsi Schutzbund-felkelés leverése után, 1934-től Prágában, Zürichben, majd Brüsszelben élt; a német csapatok brüsszeli bevonulása előtt öngyilkos lett.

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: Társadalomtudományi Társ. titkára; Társadalomtudományok Szabadiskolájának titkára

Szerkesztőségi tagság: Huszadik Század munkatársa, Internationale Information (a Szocialista Munkásinternacionálé közlönye) szerk., a Szocializmus c. lap munkatársa, rovatvezetője (Vándor Zoltán álnéven)

Közéleti társaság, szerep: Martinovics páholy
Politikai szerep: szociáldemokrata politikus, politikai tevékenységének részletesebb leírását lásd az „*Életút*" rovatnál

Rusznyák István

orvos
(Budapest, 1889. jan. 22.–Budapest, 1974. okt. 15.; a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Apja: Rusznyák Samu (izr., Bükkszenterzsébet, Heves m., 1856. márc. 11.–Bp., 1936) ügyvéd, a bp.-i bírói és ügyvédi vizsgabizottság tagja (1918–27), háztulajdonos (Bp. Terézváros, Nagy János, később Benczur u. 3.; 1894-ben épült 3 emeletes ház; 1934-ben 38 423 pengő bérjövedelemmel), bp.-i virilista (1912: 3183 korona adó), a Zemplén megyei Variházán, Sztropkóolykán és Havajon levő kőolajbányák tulajdonosa (1910)
Apai nagyapja: Rusznak Bernát (izr.)
Apai nagyanyja: Kellner Rozalia (izr.)
Anyja: Beer Rebeka (izr., sz.: Pest)
Anyai nagyapja: Beer Salamon (izr.)
Vallás: róm. kat. (korábban izr., vallásváltás 1911–30 között)
Felesége: 1. Weisz Júlia (?); 2. Egri Jolán, orvos
Gyermekei: első házasságából: R. Éva (1917–); R. Mária (1922–); második házasságából: R. Márta (1937–), irodalmár, fordító
Középiskola: Bp., tanárképző int. gyak. gimn., 1898–1906, érettségi: 1906. júl. 8.
Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i tud. egy., orvosi kar, 1906–1911
Oklevél: bp.-i tud. egy., orvosi kar, 1911. nov. 11.
Nyelvismeret: német, angol, francia, orosz
Magántanár: bp.-i tud. egy., orvosi kar, 1926. ápr. 13., a vese és a vérkeringési szervek betegségeinek kór- és gyógytana
Nyilvános rendes egyetemi tanár: szegedi tud. egy., orvosi kar, 1931. júl. 28.–1945, belgyógyászat; 1945-től bp.-i tud. egy., orvosi kar, belgyógyászat
Egyetemi tisztségek: szegedi tud. egy., orvosi kar, dékán, 1937/38
Életút: 1910. nov. 1.–1911. szept. 1.: bp.-i tud. egy. II. kórbonctani int. díjtalan gyak.; 1911. szept. 1.–1912. okt. 1. uo. díjas gyak.; 1912. okt. 1.–1919. szept. 1.: III. sz. belklinika díjtalan gyak.; közben a háború alatt katonai szolgálatot teljesített mint népfölkelő segédorvos, majd főorvos: 1914 őszétől – 1915. máj.

Ludovika hadikórház, később az ungvári, zsolnai és kőszegi fertőzőbeteg-kórházak; 1918-ban a pozsonyi ker. parancsnokság maláriaspecialistája; 1919-ben a tanácsköztársaság idején a Haller utcai Jaurès-laktanya orvos-főnöke, ugyanakkor Korányi Sándor prof. szerint „a kommunizmus alatt egyike volt azoknak, akiknek a klinikán a rend fenntartását és a régi szellem megóvását köszönöm". Magatartását a bp.-i katonai körletpksg. 1921. január 12-én igazolta; változatlanul a bp.-i III. számú belklinikán működött: 1919. szept. 1.–1920. szept. 1.: díjas gyak., c. tanseg.; 1920. szept. 1.–1921. szept. 1.: II. tanseg.; 1921. szept. 1.–1928. szept. 1.: I. tanseg. (IX. fiz. o.); 1928. szept. 1.–1931: adj. (VIII. fiz. o.); 1931–45: szegedi egyetemi tanár, a belgyógyászati klinika igazgatója. Az 1939. évi IV. tc. („második zsidótörvény") hatálya alól a 2. § 7. bek. alapján, mint egyetemi tanár mentesült. A német megszállás után az 1210/1944. ME rendelet alapján azonban már zsidónak minősíttetett. Júliusban szegedi lakásáról német katonák hurcolták el, s deportálóvonattal elindították Ausztria felé. Professzortársai közbenjárására a kormányzó intézkedésére a már Ausztriába ért deportálóvagonból kiemelték (Purjesz Bélával együtt), s visszahozták Bp.-re. Ezután 1944. aug. 1-jétől nyugdíjazták. Szeptember 13-án a kormányzó rendelkezett nyolc, zsidónak minősített egyetemi tanár szolgálatban való meghagyásáról, Rusznyák nyugdíjazása azonban (Mansfeld Gézával együtt) a miniszter döntése értelmében érvényben maradt, fellebbezését elutasították. 1945-től bp.-i egy. tanár, 1945. szept.-től a II. sz., 1946-tól az I. sz. belgyógyászati klinika ig.; 1945. szept. 1.–1949. nov. 16.: az Igazságügyi Orvosi Tanács elnöke. 1946–50: Magyar–Szovjet Művelődési Társ., 1949-től az MTA elnöke, 1954–70: az MTA Kísérleti Orvostudományi Intézetének alapítója és ig.-ja. 1955. febr.-tól a Kossuth-díj Biz. eln.h.

MTA tagság: l. tag 1946. júl. 24., r. tag 1946. dec. 19.; ig. tag 1946. dec. 19.–1949. nov. 29.; az MTA elnöke: 1949. nov. 29.–1970. febr. 5.

Tudományos és művészeti társulat, egyesület: Korányi Sándor Társ., M. Pharmakológiai Társ., M. Élettani Társ., M. Belgyógyász Társ., M. Urológusok és Nephrológusok Társ.; Magyar–Szovjet Művelődési Társ. elnöke (1946–50)

Külföldi és nemzetközi tudományos társulat: Société Internationale de Médicine Interne (1950), Union Internationale d'Angiologie t. tag (1961), J. E. Purkyne Orvostárs. (1963), British Medical Association lev. tag (1966), International Society of Lymphology t. tag (1955), Bolgár Tud. Ak. lev. tag (1948), SZU Tud. Ak. külf. tag (1958), Csehszlovák Tud. Ak. rend. tag (1960), Lengyel Tud. Ak. külf. tag (1962), Berlini Német Tud. Ak. lev. tag (1962), Román Tud. Ak. t. tag (1965), Svájci Orvostudományi Ak. lev. tag (1966), Jugoszláv Tud. és Művészeti Ak. lev. tag (1966)

Szerkesztőségi tagság: Orvosok Lapja, Orvosi Hetilap főszerk.; Acta Medica Hungarica (1950-től)

Politikai szerep: 1945. júl.–1948: MKP-tag, 1948–56: MDP, 1958–: MSZMP-tag; ogy. képv.: 1945–47, 1949–67; az Elnöki Tanács tagja: 1949. aug. 23.–1958; az Orvos-Egészségügyi Dolgozók Szakszervezete elnökségi tagja (1950-től)

Kitüntetés: II. oszt. Vöröskereszt és koronás arany érdemkereszt; M. Szabadság Érdemrend bronz fokozat (1947), Balassa János-díj (1948), Kossuth-érdemrend II. oszt. (1948), Korányi Sándor-emlékérem (1948 és 1966), Balassa János-emlékérem (1949), Kossuth-díj I. fokozat (1949 és 1956), M. Népköztársasági Érdemrend IV. fokozat (1950), Munka Vörös Zászló Érdemrend (1954 és 1959), Koreai I. oszt. nemzeti zászló érdemrend (1954), Semmelweis Ignác-emlékérem (1959), Akadémiai aranyérem (1961), Munka Érdemrend arany fokozat (1967), Lomonoszov aranyérem (SZU, 1968), Polgári érdemrend III. fokozat (Bulgária, 1970), M. Népköztársasági Zászlórend I. fokozat (1970), Felszabadulási Jubileumi Emlékérem (1970)

Schlesinger Lajos

matematikus

(Nagyszombat, Pozsony m., 1864. nov. 1.–Giessen, Németo., 1933. dec. 16.)

Apja: Schlesinger Bernát (izr.), gabonakereskedő Nagyszombatban

Anyja: Oppenheim Regina (izr.)

Vallása: róm. kat.? (korábban izr., vallásváltoztatás 1882 után)

Felesége: Clara Fuchs, Lazarus Fuchsnak (izr., 1833–1902), Schlesinger berlini matematika professzorának és Marie Andersnek (róm. kat.) a leánya. Házasságkötés: 1897

Gyermekei: Sch. Gertrúd (Kolozsvár, 1901–); Sch. Hildegard (Kolozsvár, 1904–); Sch. Eilhard (Kolozsvár, 1909. dec. 28.–Elz, Hessen, 1968. aug. 13.), klasszika-filológus, professzor Argentínában, a mainzi egyetem díszdoktora

Középiskola: Pozsony, közs. reálisk., 1874–82

Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: heidelbergi egy., bölcs. kar, 1882. okt. 21.–1884; berlini egy., természettudományi kar, matematika, 1884. okt. 22.–1888. dec. 17.

Oklevél: berlini egy., 1887-ben doktorált

Magántanár: berlini egy., 1889., mennyiségtan; kolozsvári egyetem, 1894., mennyiségtan

Nyilvános rendkívüli egy. tanár: berlini egy., 1895
Nyilvános rendes egy. tanár: kolozsvári tud. egy., term. tud. kar, 1897. jún. 3.–1911., felsőbb mennyiségtan; bp.-i tud. egy., 1911. jan.–ápr., felsőbb mennyiségtan; giesseni egy., 1911–1930, matematika
Egyetemi tisztségek: kolozsvári tud. egy., matem. és term. tud. kar, dékán, 1906/07; giesseni egy., dékán, 1918/19
Életút: Az 1887-es doktorálás után a berlini egyetemen tanított. 1890-ben megpályázta a bp.-i műegy. matem. professzori állását, de nem nyerte el (második helyen jelölték). Berlinben előbb mint adjunktus, majd 1895-től mint nyrk. tanár (docens) tanított; 1897-ben meghívták a bonni egyetemre rendkívüli tanárnak, de Kolozsvárt választotta, ahol 1897. jún. 3-tól nyr. tanár lett. Nevéhez fűződik a kolozsvári tanszéki matemetika könyvtár felállítása. 1911-ben meghívták a bp.-i tud. egy.-re, de nem foglalta el állását, mert meghívták a giessen-i egyetemre is. 1911. ápr. 14-ével lemondott bp.-i nyr. egyetemi tanári állásáról. 1911–1930: a giessen-i egyetem professzora. Nyugdíj: 1930.
MTA tagság: lev. tag: 1902. máj. 9.
Külföldi és nemzetközi tudományos társulat: a hallei Leopoldina Német Term. Tud. Akad. és a Német Matem. Akad. tagja, a Harkovi Matem. Társulat külső tagja
Szerkesztőségi tagság: a Crelle-Journal társszerkesztője
Kitüntetés: Lobacsevszkij-díj (1909)

SCHWIMMER ERNŐ LAJOS

orvos, bőrgyógyász
(Pest, 1837. nov. 21.–Budapest, 1898. febr. 25; a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Apja: Schwimmer Dávid (izr., Kanizsa, Bács m., 1800 k.–), pesti orvos; a bécsi egyetemen szerezte diplomáját
Apai nagyapja: Schwimmer … (izr.), vendéglős a Bács megyei Kanizsán
Anyja: Spitzer Teréz (izr., 1801–Nagybecskerek, 1872. febr. 22.)
Testvérei: Sch. Nina, August Nussel felesége; Sch. Emilie, Lorenz Basch felesége
Vallása: róm. kat. (1883. ápr. 10-ig izr.; feleségével, fiával és két lányával egyszerre keresztelkedett meg a krisztinavárosi plébánián)
Felesége: Kern Ilka (róm. kat., 1883. ápr. 10-ig izr., szül. 1850 k.–Bp., 1915). Apja Kern Jakab (izr., Triesch, ma Třešť, Cseho., 1804–Pest, 1864) nagykereskedő, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank és a Pester Lloyd Társaság igazgatója,

a Kereskedelmi és az Iparkamara tanácsosa, Pesti Izr. Kéz- és Földműves Egylet elnöke

Gyermekei: Sch. Aladár Alfréd (róm. kat., 1883-ig izr.); Sch. Margit, Héger Jánosné (róm. kat., 1883-ig izr.); Sch. Gizella (róm. kat., 1883-ig izr.), férje Weigerth Károly, a Magyar Leszámítoló és Pénzváltó Bank terézvárosi fiókjának igazgatója

Középiskola: Bp.-en végezte

Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i tud. egy., orvosi kar, első három évfolyam, 1856–59

Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: bécsi egyetem, orvosi kar, 1859–1861; 1865: féléves egyiptomi tanulmányút

Oklevél: bécsi egyetem, 1861: orvos-sebész doktor

Nyelvismeret: német

Magántanár és más tudományos fokozatok: bp.-i tud. egy., orvosi kar, 1871, bőrbántalmak tana; 1879., címzetes rk. tanár, bőrkórtan

Nyilvános rendkívüli egy. tanár: bp.-i tud. egy., orvosi kar, 1892. márc. 12., bőrgyógyászat

Életút: A diploma megszerzése (1861) után a bécsi közkórházban alorvosként különböző osztályokon négy évig képezte magát, a bőrgyógy.- és kórtan rangos képviselője mellett segédorvos volt. 1865-ben egyiptomi útján a keleti bőrbajokat tanulmányozta. Pestre hazatérve eleinte ált. orvosi gyakorlattal foglalkozott, majd a Rókus kórház egyik osztályán lévő bőrbetegeket tanulmányozhatta. Később saját költségén járó betegek számára dermatológiai rendelőintézetet nyitott. A bp.-i tud. egy. orvoskarán ő a második, aki bőrgyógyászatból habilitált (1871). 1875-ben a Rókus kórház heveny fertőző osztályára rendelő orvosnak nevezték ki, ahol a bőrbetegek számára néhány szobát rendeztek be. 1875-ben r. tagja lett a Fővárosi Egészségügyi Biz.-nak. 1879-ben rk. tanári címet kapott. 1881 márciusában eredménytelenül kezdeményezte bőrgyógyászati klinika felállítását. 1885. szept. 1-jén az Üllői úti fővárosi kórházban (Szt. István kórház) a bőrbajok osztályának főorvosává nevezték ki. 1891-ben a minisztériumhoz folyamodott javadalmazott rendkívüli tanárságot kérve. Ezt a kar nem támogatta, de javaslatot tett a bőr- és bujakórtan tanszék felállítására. A min. ehhez hozzájárult, s 1892-ben ki is nevezte Schwimmert rk. tanárnak. 1895-ben felállították a bőrkórtani int.-et is, amelynek főnöke lett. Bőrgyógyászati klinikát nem állítottak fel. Egyetemi tanárként főorvosa maradt a Szt. István közkórház bőrbetegosztályának. 1885-ben Mihalkovits Géza r. tag, 1893-ban ugyanő és Klug Nándor lev. tag eredménytelenül ajánlották az MTA lev. tagjának. 1897. dec. 12-én a Dermatológiai Társ. ünnepelte 25 éves tanári jubileumát.

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: a Bp.- Kir. Orvosegylet tagja (1870–), vál. tagja (1879–), üléselnöke (1889–), a M. Dermatológusok és Urológusok Egyesületének alapítója, elnöke (1896–), az Orsz. Balneológiai Egyesület alelnöke (1892–), a Kir. M. Természettud. Társulat (1870–), valamint a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók állandó közp.-i választmányának rendes (1886–), az Orsz. Közegészségi Egyesület alapító és vál. tagja (1889–)
Külföldi és nemzetközi tudományos társulat: a londoni Dermatological Section tb. (1881–), a párizsi Société de Dermatologie de France (1889–), a bécsi Dermatologische Gesellschaft (1892–), a Deutsche dermatologische Vereinigung vál. tagja (1895–), a párizsi és a londoni Congres international de Dermatologia üléselnöke (1889, 1896)
Szerkesztőségi tagság: a Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat alapító (1875) és vál. tagja
Kitüntetés: kir. tanácsos (1896), a III. oszt. Vaskoronarend lovagja (1897)
Vagyon, jövedelem: a szlavóniai lipik-i fürdő tulajdonosa; 1888-ban Bp.-en virilista, 1021 forint adót fizet, 1892-ben 1136 forintot

Sik Sándor

irodalomtörténész, költő, szerkesztő
(Budapest, 1889. jan. 20.–Budapest, 1963. szept. 28.; a Farkasréti temetőben temették el, de ott sírját 1980-ban fölszámolták, és hamvait a Kerepesi temető újabb piarista sírboltjába [511/A-512/A] szállították.)

Apja: Sik (1880. okt. 4-ig Schick) Sándor (róm. kat., 1886. febr. 15-ig izr., sz. Pozsony, 1853. ápr. 13.–Bp., 1900. jan. 1.), ügyvéd, a bp.-i ügyvédi kamara titkára, jogtudományi író, nemzeti párti programmal képviselőjelölt is volt. A családi hagyomány szerint mindkét ágon rabbicsaládból származott.
Apai nagyapa: Schick Zsigmond Lipót (izr.), pozsonyi …
Apai nagyanya: Pollak Katalin (izr.)
Anyja: Winternitz Flóra Etelka (róm. kat., 1886. febr. 15-ig izr.; Miskolc, 1861–1929)
Anyai nagyapa: Winternitz Lipót (izr.), jómódú, művelt miskolci zsidó család, az 1870-es években elszegényedtek és Pestre költöztek
Anyai nagyanya: Kohn Borbála (izr.)
Testvére: S. István Imre (róm. kat., 1886. febr. 15-ig izr.), kisgyermekkorában meghalt; S. László Boldizsár (róm. kat., 1886. febr. 15-ig izr.), kisgyermekkorában

meghalt; S. Endre (róm. kat., Bp., 1891. ápr. 2.–Bp., 1978. ápr. 10.) diplomata, jogász, történész; piar. novícius, de kilépett a rendből, jogot végzett. A SZU Tud. Akad.-nak munkatársa, a moszkvai egyetem oktatója. A II. vh. idején a moszkvai Kossuth Rádió szerkesztője. 1947–48: külügymin.-i tanácsos, 1948–58: rendkívüli követ és meghat. miniszter; 1948. jún.–1949. szept.: washingtoni nagykövet; külügyminiszter (1958–61), a Béke Világtanács tagja (1963), az Orsz. Béketanács elnöke (1964); Sik Flóra (róm. kat., Gödöllő, 1893. júl. 9.–), Valentina néven apáca lett; Sik Ilma/Ilona (róm. kat., Bp., 1895. máj. 8.–) Szimon Istvánné; S. Miklós (róm. kat.)

Vallása: róm. kat.

Középiskola: bp.-i piar. főgimn., I–V. oszt. (1898–1903); váci piar. főgimn. VI. oszt. (1903–1904); kecskeméti piar főgimn. VII–VIII. oszt. (1904–1906); érettségi uo., 1906. jún.

Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i tud. egy., bölcsészkar, magyar-latin-görög, 1906–1910; piar. hittudományi főisk., Kalazantinum, 1906–10

Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: a piarista rend ösztöndíjával Rómában 1924/25. tanév

Oklevél: bp.-i tud. egy., bölcsészettud. kar, bölcsészdoktor (1910) és magyar-latin-görög szakos középisk. tanár (1910. jún. 4.); piar. hittudományi főisk.: lelkész okl. (1911. jún. 30.)

Nyelvismeret: német, francia, olasz, latin, görög

Nyilvános rendes egy. tanár: szegedi tud. egy., 1929. dec. 18., II. sz. magyar irodalomtörténet; 1932, ugyanaz a kar meghívta a megüresedett I. sz. irodalomtört. tanszékre

Egyetemi tisztségek: szegedi tud. egy., bölcsészettud. kar dékán: 1944/45

Életút: Szülei – akiknek felmenői között mindkét ágon voltak rabbik – 1886-ban gyermekeikkel együtt róm. kat. hitre tértek. A Gödöllőről a pesti piarista gimnáziumba bejáró, apját 1899 végén elvesztő Sik Sándor az ötödik osztály elvégzése után kérte felvételét a piarista rendbe (1903. aug. 27.). A noviciátust a váci, a teológiai képzést megelőző stúdium fokozatot a kecskeméti piar. gimnáziumban töltötte. Ezután párhuzamosan folyt tanári és papi-teológiai felkészítése. 1910. márc. 28-án tette le szerzetesi fogadalmát, s 1911. júl. 30-án szentelték pappá. Egy évig a váci piar. gimn. tanára (1910/11), majd 1911-től 1929 dec.-ig a bp.-i piar. gimn.-ban tanít. (Közben 1915. febr. 6.–ápr. 10.: tábori lelkész Pétervárадon, az 1924/25. tanévet pedig római tanulmányúton tölti.) A katolikus tanügyi hatóságok megbízása alapján a 20-as és a 30-as években is gimnáziumi tankönyvsorozatot készített magyarból és magyar nyelvtanból (részben Alszeghy Zsolttal közösen). 1912-ben, az országban elsők között alapított cserkészcsapatot, alapító tagja, s elnöke is volt a Cserkésszövetségnek. Egyik elindítója a férficserkész-mozgalomnak. 1933 nyarán

a gödöllői cserkész világtalálkozás, a Jamboree táborparancsnok helyettese. 1929-ben Klebelsberg kultuszminiszter azt tervezte, hogy a Kolozsvárról menekült, protestáns tanári többségű szegedi egyetem világnézeti jellegű tanszékei mellett párhuzamos tanszékeket létesít, s oda katolikus tanárokat nevez ki. A terv körül az egyetemi autonómia sérelme miatt is vita keletkezett. Végül az egyetem pályázatot írt ki a II. számú irodalomtörténeti tanszékre is, amelyre a két pályázó egyike, rendfőnöke kérésére Sik Sándor volt. Zolnai Béla bírálatában egyértelműen Sik Sándort ajánlotta, a kar is őt támogatta, s ki is nevezték. 1932-től már csak ő adott elő Szegeden irodalomtörténetet. Egyetemi tanárként támogatta a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumát, s az Egyetemi Színjátszó Társaságot. Tagja volt az Orsz. Irod. és Művészeti Tanácsnak (1934–), s a Baumgarten Alapítvány tanácsadó testületének. Bár kereszténynek született, az 1939-es második zsidótörvény értelmében zsidónak számított volna, de ennek hatálya alól, mint egyetemi tanár mentesült. A németek bevonulása utáni, 1944. áprilisi rendeletek értelmében azonban már zsidónak minősült, a sárga csillag viselésének és a munkaszolgálatnak a kötelezettségével, s nyugdíjkényszerrel. Rendfőnöki utasításra Szegedről a bp.-i piarista rendházba költözött. Kivételezési kérvényt nyújtott be a belügyminiszterhez, amire válasz nem érkezett, de a Lakatos-kormány megalakulása után, 1944. szept. 13-án a kormányzó legfelsőbb elhatározásával megengedte, hogy többek között Sik Sándor is „a további szolgálat kötelékében meghagyasson". Szeged felszabadulása után dékánná is megválasztották, de erről lemondott. 1945. ápr. 19-én ugyanis Teleki Géza kultuszminiszter kinevezte az Orsz. Köznevelési Tanács ügyvezető alelnökévé Szentgyörgyi Albert elnök mellé, s így a széles körű tanügyi reform irányítása teljes egészében igénybe vette. A tanácson belül a Tankönyvbizottság elnökeként irányította az új tankönyvsorozatok elkészítését. A fakultatív hitoktatás bevezetésének terve miatt 1947. ápr. 21-én lemondott a tanács ügyvez. elnöki tisztjéről. 1947. okt. 1-jén kinevezték a magyar piarista rendtartomány főnökévé, s ezt haláláig betöltötte. A szegedi egyetemtől 1945 áprilisában kérte szabadságolását. 1947 júniusában a miniszter javasolta, hogy kérje nyugdíjazását. Mint egyetemi tanárt 1948. febr. 6-án nyugdíjazták. 1948-ban Kossuth-díjat kapott. 1948 júniusában az összes róm. kat. középiskolával együtt a piarista gimnáziumokat is államosították. 1950 nyarán tagja volt a róm. kat. püspökkari bizottságnak, amely az állam és az egyház kapcsolatainak rendezéséről tárgyalt. 1950. szept. 7-én kat. részről ő írta alá az egyezményt nyolc róm. kat. iskola visszaadásáról. 1910-től 1963-ig számos verseskötete, drámája jelent meg. Több lap, folyóirat szerkesztője, főszerkesztője volt.

MTA tagság: lev. tag: 1946. júl. 24.; tanácskozó tag 1949. okt. 31.; lev. tagság visszaállítva: 1989. máj. 9.

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: Szent István Akadémia r. tag (1919. febr. 21.–); M. Irodalomtört. Társ. (1915–), vál. tag: (1922–), alelnök: (1942–), Kisfaludy Társ. (1923–), másodelnök: (1949), M. Pedagógiai Társ. (1927–36), Dugonics Társ. (1930–), alelnök: (1937–), elnök: (1946–), Petőfi Társ. (1937), Vajda János Társ. elnöki tanács tag (1937–), a M. Nyelvtudományi Társ., a Pázmány Egyesület tagja, az egri Gárdonyi Társ. tiszt. tagja

Szerkesztőségi tagság: Élet segédszerk. és főmunkatárs (1910–18), Zászlónk ifjúsági folyóirat (1910–) főszerk. (1921–30); Vigilia felelős szerk., majd főszerk. (1946–63)

Közéleti társaság, szerep: a M. Cserkész Szövetség egyik alapítója (1912), elnöke (1921–23), tiszt. tagja, tb. orsz. elnöke (1945. nov. 15.–1946. júl. 19.); Kat. Cserkészvezetők Assisi Szent Ferenc Munkaközösségének vezetője 1946 őszétől 1948 tavaszáig; bp.-i piar. diákszöv. vál. tag (1924–29), a Szegedi Kath. Kör tagja

Kitüntetés: a Cserkész Szövetség Életmentő kitüntetése; magyar, francia, olasz és bolgár cserkész érdemjelek; MTA Vojnits-jutalma (1932), Marcibányi-jutalma (1942); Kossuth-díj (1948)

SIMONYI ZSIGMOND (1874-IG STEINER)

nyelvész

(Veszprém, Veszprém m., 1853. jan. 1.–Budapest, 1919. nov. 22. A Kerepesi úti temetőben temették, később ezen belül áthelyezték a Pantheon-parcellába.)

Apja: Simonyi (1874-ig Steiner) Simon (izr.), kereskedő Veszprémben
Anyja: Menzel Netti (Anna) (izr.)
Vallása: róm. kat. (korábban izr., vallásváltoztatás 1884 körül)
Felesége: Becker Paula (róm. kat., korábban izr.)

Középiskola: veszprémi piar. gimn. (I–IV. oszt., 1863–67); esztergomi bencés gimn. (V–VI. oszt., 1867–69), pesti kir. kat. főgimn. (VII–VIII. oszt., 1869–71)

Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i tud. egy. 1871–74, magyar–ugor összehasonlító nyelvészet, klasszikafilológia

Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: kétéves állami ösztöndíjjal: lipcsei egy. 1874. nov. 12.–1875. márc. 15.; berlini egy., 1875. nov. 3.–1876. márc. 14., párizsi egy., 1876 márc.–júl.

Oklevél: bp.-i tud. egy., bölcs. kar, 1874, magyar, latin és görög szakos tanári okl.; 1876., bölcsészdoktor

Nyelvismeret: német, francia, angol, olasz, finn, latin, görög

Magántanár: bp.-i tud. egy., bölcsészkar, 1877, magyar nyelvtudomány

Nyilvános rendkívüli egy. tanár: bp.-i tud. egy., bölcsészkar, 1885. febr. 21., magyar nyelvtudomány

Nyilvános rendes egy. tanár: bp.-i tud. egy., bölcsészkar, 1889. júl. 4., magyar nyelvtudomány

Életút: A bp.-i tanárképző int. gyakorló gimnáziumában gyakorló tanár (1873/4). Közben Léderer Béla földbirtokos gyermekeinek nevelője. Kétéves állami ösztöndíjjal folytat tanulmányokat a lipcsei, berlini és párizsi egyetemeken (1874–76). Hazatérve doktorál (1876) és magántanárrá habilitálják (1877) a bp.-i tud. egy. bölcsészkarán. Helyettes tanárnak nevezik ki a tanárképző int. gyakorló gimnáziumában (1876–78). Az 1877-ben megnyílt Orsz. Rabbiképző Int.-ben is tanít. A bp.-i tud. egyetemen a bölcsészkar javaslatára a megürült magyar nyelv és irodalom tanszéket a min. kettéválasztotta. Az így létesült magyar nyelvtudományi tanszéket évekig nem töltötték be, s a helyettesítést 1878-ban Simonyira bízták, amelyet 1885-ig látott el. Kinevezését sokáig akadályozta, hogy izr. felekezetű lévén Trefort Ágoston min. nem nevezte ki a bp.-i tud. egy. ekkor egyébként már vitatott katolikus jellege miatt. Felmerült kolozsvári egyetemi tanári megbízatása is. Miután Simonyi 1884 körül katolizált, a bölcsészeti kar 1884-ben felterjesztette rendkívüli tanári kinevezésre. Bár a határozat ellen különvéleményeket is nyújtottak be, Trefort előterjesztésére 1885-ben megkapta a királyi kinevezést. Ő lett a magyar nyelvtudomány önálló tanszékének első professzora. 1889-ben nyr. tanárrá lépett elő. Ekkor a modern filológiai szemináriumnak is igazgatója, a Középisk. Tanárképző Int. tanára (1891–), a bp.-i Orsz. Tanítóképző Int. Tanárvizsg. Biz. (1891–) és az Orsz. Közokt. Tanács (1893–) tagja. 1903-ban a Vallás- és Közokt Min. megbízásából kidolgozta az új iskolai helyesírást. A tanácsköztársaság alatti magatartása miatt fegyelmit indított ellene az egyetem és az MTA is. Az eljárások megviselték, még azok befejezése előtt meghalt.

MTA tagság: lev. tag: 1879. máj. 22., r. tag: 1893. máj. 12.; a Nyelvtudományi Biz. előadója (1892–1919), az Irodalomtörténeti és a Szótár biz. tagja

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: Otthon írók és hírlapírók köre vál. tag (1891–), a Bp.-i Filológiai Társ. vál. tag (1908–), tb. tag (1913–), a szegedi Dugonics társaság tagja (1915–)

Külföldi és nemzetközi tudományos társulat: a Finn Irodalmi Társaság levelező tagja (1881–), a helsingforsi Finnugor Társaság tagja (1889–)

Szerkesztőségi tagság: Nyelvtudományi Közlemények (1892–95), Magyar Nyelvőr (1892–1919), Nyelvészeti Füzetek (1903–1917), Magyar Nyelvtörténeti szótár (1890–93)

Közéleti társaság, szerep: a Demokratia szabadkőműves páholy tagja (1890); a váci közművelődési egylet tagja

Kitüntetés: a főváros Ferenc József koronázási díja (1898); az MTA Sámuel-díja (1877, 1879), Marczibányi-jutalma (1880, 1892), Nagyjutalma (1882), Lukács Krisztina-jutalma (1885, 1893, 1915)

Jövedelem, vagyon (gazdasági érdekeltség): Unio Biztosító int. felügyelő biz. tagja (1912–); Unio élet- és gyermekbiztosítási int. felügy. biz. elnöke (1912)

Somló Bódog (1891-ig Fleischer)

jogfilozófus, szociológus

(Pozsony, Pozsony m., 1873. júl. 21.–Kolozsvár, 1920. szept. 28., öngyilkos lett; a kolozsvári Házsongárdi temető lutheránus sírkertjében temették. Sírját az 1980-as években felszámolták, csak a síremlék feliratos táblája maradt meg.)

Apja: Fleischer Lipót (izr., 1841–Kolozsvár, 1905), mérnök, vasúti tisztviselő: az Osztrák–Magyar Államvasút Társaságnál 1888-ig az újzsolnai, 1890-ig az érsekújvári fűtőház főnöke, 1891-ben a temesvári felügyelőség h. főnöke, 1892-től a kolozsvári üzletvezetőség vonatmozgósítási oszt. főmérnöke, 1900–1903-ig felügyelő

Anyja: Weinberger Jozefin (izr., 1846–Kolozsvár, 1915. febr. 23.)

Vallása: róm. kat. (1891. aug. 31-ig izr., Temesvár)

Felesége: Bánóczi Margit (Bp., 1882 k.–1931. máj. 4.), Bánóczi József (Szentgál, 1849–Bp., 1926) filozófusnak és irodalomtörténésznek, a rabbiképző int. tanárának, az Izr. Tanítóképző igazgatójának leánya. Kolozsváron orvosi oklevelet szerzett, 1925 után bp.-i iskolaorvos volt.

Középiskola: zsolnai kir. kat. algimn. I–IV. oszt. 1883–87, trencséni kir. kat. gimn. V–VII. oszt. 1887–90, temesvári piar. gimn. VIII. oszt. 1890–91, érettségi: 1891

Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i tud. egy., jogi kar, 1891/92 I. félév; kolozsvári tud. egy., jogi kar, 1891/92 II. félév, 1896

Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: állami ösztöndíjjal 1896. okt. 28-tól lipcsei egy., 1897. máj. 3.-tól heidelbergi egy.

Oklevél: kolozsvári tud. egy., 1895. szept. 21., jogi doktor; 1896. ápr. 18., államtudományi doktor

Nyelvismeret: német, angol, francia

Magántanár: kolozsvári tud. egy., 1899. júl. 12., jogbölcselet; 1903: politika

Nyilvános rendkívüli egy. tanár: kolozsvári tud. egy., jogi kar, 1905. aug. 12., jogbölcselet és nemzetközi jog

Nyilvános rendes egy. tanár: kolozsvári tud. egy., jogi kar, 1909. jan. 6.–1918, jogtudományi enciklopédia és nemzetközi jog; bp.-i tud. egy., 1918. dec. 3.: jogbölcselet, nemzetközi jog

Egyetemi tisztségek: kolozsvári tud. egy., jogi kar, dékán: 1917

Életút: Gyakran költöző vasúti tisztviselői családban született. Ezzel függ össze, hogy a gimnáziumot három különböző városban végezte, s hogy egy bp.-i szemeszter után átment a kolozsvári tud. egy. jogi karára, miután apját 1892-ben Kolozsvárra helyezték. Doktorálásai után kétéves állami ösztöndíjjal Németországban folytatott tanulmányokat (1896–98). Ezután Bp.-en a MÁV Központi Igazgatóság Ált. Igazg. osztályának titkárságán kezdett el dolgozni, mint segédfogalmazó (1898–), majd fogalmazó (1901–1903). Közben két különböző tárgykörből is habilitálták a kolozsvári tud. egy. jogi karán. Részt vett a Huszadik Század c. folyóirat és a Társadalomtud. Társ. megalapításában. 1903. jan.-tól a nagyváradi kir. jogakadémián a politika, a magyar közjog és az enciklopédia nyrk. tanára lett. A város konzervatív körei hajszát indítottak ellene, s a tanítástól való eltiltását követelték. Az ügy körül kibontakozó országos polémia ismertté tette a nevét. A következő évben meghívták a kolozsvári tud. egy. jogi karára nyrk. tanárnak, s a Fejérváry-kormány idején ki is nevezték (1905. aug. 12.). 1909-ben nyr. tanár lett. Bekapcsolódott a professzionalizálódó szociológia nemzetközi intézményrendszerébe. Az októberi forradalom után, 1918. nov.-ben Lovászy Márton kultuszmin. leiratában a bp.-i tud. egy. jogi karától Somló Bódog meghívását kívánta, mondván, fontos állami érdek fűződik ahhoz, hogy Somló Bp.-en működjön. A kar nov. 20-án titkos szavazáson egyhangúan meghívta. A Minisztertanács dec. 3-án ki is nevezte. Amikor a forradalmak után az egyetemi tanács elrendelte az 1918. okt. 31. utáni tanári kinevezések revízióját, a jogi kar 1919. dec. 30-i ülésén Somló Bódog kinevezését egyhangúlag fenntartandónak nyilvánította. 1920. szept. 28-án Kolozsváron a Házsongárdi temetőben édesanyja sírja fölé felakasztotta magát. Temetésén Ravasz László ref. püspökhelyettes mondott felekezethez nem kötődő beszédet. Kolozsvári tanártársa búcsúztatta, a bp.-i tud. egy. gyászjelentést adott ki.

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: a Társadalomtudományi Társaság egyik alapítója (1901), titkára (1901–02), választmányi tagja (1902–06), alelnöke (1907–13); Társadalomtudományi Szabad Iskola elnöke (1907–09),

az Erdélyi Múzeum-Egylet jog- és társadalomtudományi szakoszt. vál. tagja (1912–)

Külföldi és nemzetközi tudományos társulat: az Internationale Vereinigung für Rechts und Wirtschaftsphilosophie választmányi tagja (1910–), a Deutsche Gesellschaft für Soziologie r. tagja (1911–), a brüsszeli Institut de Sociologie által szervezett Intermediaire Sociologique választott tagja (1911–)

Szerkesztőségi tagság: Huszadik Század folyóirat egyik alapítója (1900), szerkesztője (1905–06)

Közéleti társaság, szerep: Demokratia szabadkőműves páholy (1900)

Szászy-Schwarz Gusztáv (1912-ig Schwarz)

jogász

(Budapest, 1858. jan. 1.–Budapest, 1920. ápr. 8; a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Nemesség: 1911. jan. 15., előnév: szászi

Apja: Schwarz Ármin (izr., 1824–1911), bankigazgató, bankár

Anyja: nevét nem ismerjük, Schwarz Ármin első felesége volt

Testvérei: Schwarz Artúr (Pest, 1855. júl. 1.–Bp., 1917. dec. 24.), egy. magántanár (1889), ideggyógyász, a Poliklinika főorvosa, az Orsz. Közegészségügyi Tanács tagja; Schwarz Bódog/Félix (izr.), a Magyar Ipar- és Kereskedelmi Bank, majd az Athaeneum Irod. és Nyomdai Rt. igazgatója, a nyomdaipari stb. munkaadók egyesületének főtitkára (1906–), elnöke (1911–30); apjuk második feleségétől született féltestvérek: Szász E(ndre) Hugó, orvosdoktor (1871–); Schwarz Gyula (1873–), gépészmérnök, a Magyar Általános Kőszénbánya Rt. főmérnöke, igazgatója; Schwarz Jolán, Neumanné

Vallása: róm. kat. (1902-ig izr.)

Felesége: 1. Lusztig Janka [utóbb Lánczy Leó (1852–1921) felesége] 2. perneszi Siklóssy Irma [korábban Vadnay Andor (1859–1901) főispán felesége], id. Siklóssy Gyulának (1839–1901), a Rókus kórház szemész főorvosának, egyetemi magántanárnak és Vissy Máriának a lánya

Gyermekei: 1. házasságból Szászy-Schwarz György (–1927) a Keresk. Bank aligazgatója

Középiskola: Budapest

Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i tud. egy., jogi kar, 1877–79

Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: Göttingeni egyetem, 1883–84

Oklevél: jogtud. dr., 1882; ügyvédi okl., 1884
Nyelvismeret: német, francia, latin
Magántanár és más tudományos fokozatok: bp.-i tud. egy., jogi kar, 1884, római jog; 1893, uo. címzetes rk. tanár, római jog
Nyilvános rendes egy. tanár: bp.-i tud. egy., jogi kar, 1894. szept. 1., római jog; uo.: 1901. júl. 26., kereskedelmi és váltójog
Egyetemi tisztségek: bp.-i tud. egy., jog és áll. tud. kar dékán, 1902/03, 1916/17
Életút: Egyetemi hallgató korában, mint gyakorló gyorsíró aktívan részt vett a magyarországi gyorsírás egységes rendszerének kialakításában. Önkéntes gyorsíróként is dolgozott a képviselőházban. Több évet töltött Németországban jogi, főleg római jogi tanulmányokkal. Hazatérve, ügyvédi oklevelének megszerzése után 1884-ben ügyvédi irodát nyitott Budapesten. Ugyanakkor római jogból magántanárrá habilitálták a bp.-i tud. egy. jogi karán. Intenzíven bekapcsolódott a jogi közéletbe. 1886-ban tagja lett az ügyvédi és bírói vizsgabizottságnak. Amikor 1893-ban megüresedett a bp.-i egyetem egyik római jogi tanszéke, hatodmagával részt vett a pályázaton. A kar első helyen őt jelölte nyr. tanárnak. Eötvös Loránd, aki 1894. jún. 10-én foglalta el atyja, Eötvös József miniszteri székét, pártolólag terjesztette fel a királynak Schwarz Gusztávot. Az izr. felekezetű jelölt támogatásával is atyja örökségét vitte tovább, aki 1848-as egyetemi alapszabály tervezetében már leírta: „egyetemi tanárok valláskülönbség nélkül alkalmaztatnak". Hiába nyilvánította ki azonban 1868-ban is az országgyűlés az egyetem „hitfelekezet nélküli állami intézeti minőségét", a „katolikus jelleg" változatlan lebegtetése megakadályozta a bp.-i tud. egyetemen az izraeliták professzori kinevezését. Csak Eötvös Lorándnak volt bátorsága az egyházpolitikai harcok közepette megtörni ezt a tabut. Ferenc József 1894. szept. 1-jén írta alá a kinevezést, ami a szept. 11-i Budapesti Közlönyben jelent meg. Így Schwarz Gusztáv lett a bp.-i tud. egy. első izraelita vallású kinevezett egyetemi tanára. (Később 1902-ben katolizált, valószínűleg magánjellegű okból.) 1896-ban tagja lett a magyar általános magánjogi törvénykötet szerkesztőbizottságának. (A törvény-előkészítés terén szerzett érdemei elismeréséül kapta később a magyar nemességet.) Amikor megüresedett a kereskedelmi és váltójogi tanszék, amelyet egy évig helyettesített, akkor a kar megbízta, illetve áthelyezésére előterjesztést tett. A kinevezést erre a tanszékre 1901-ben kapta meg, de változatlanul jogosított tanára maradt a római jognak, sőt igazgatója volt a római jogi szemináriumnak. 1913-ban megüresedett a másik római jogi tanszék, s a kar többsége Schwarz Gusztávot szerette volna erre megnyerni, de ő végül is nem fogadta el ezt a meghívást, s haláláig a keresk. és váltójog tanára maradt.
MTA tagság: lev. tag: 1918. máj. 2. (már 1903-ban is ajánlották)

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: a Magyar Jogászegylet ig. vál. tagja (1889), alelnöke (1909) és az Iparjogvédelmi Egylet elnöke, a M. Közgazd. Társ. tagja (1894) és alelnöke

Külföldi és nemzetközi tudományos társulat: a párizsi Société de legislation comparée lev. tagja (1910)

Szerkesztőségi tagság: a M. Gyorsíró szerk. (1878–82)

Közéleti társaság, szerep: a M. Gyorsíró Társ. tb. tagja (1910–), a Magyar Bajtársi Szövetség jogi osztályának elnöke (1916), Iparjogvédelmi Egylet eln. (1916), Orsz. Gyorsíró Tanács r. tagja (1918)

Kitüntetés: m. kir. udvari tanácsos (1899. jan. 29.)

Jövedelem, vagyon: 1892-ben, mint ügyvéd Bp.-en 590 forint virilis adó

Szilasi Móric (1881. dec. 8.-ig Sonnenfeld)

nyelvész

(Szilasbalhás, Veszprém m., 1854. okt. 20.–Kolozsvár, Kolozs m., 1905. máj. 15.; a rákoskeresztúri Kozma utcai izr. temetőben nyugszik.)

Apja: Sonnenfeld Lipót (izr.), kereskedő Szilasbalháson, Kapolyon, majd a Veszprém megyei Devecserben

Anyja: Abeles Rezi (izr.)

Testvérei: Szilasi (1885-ig Sonnenfeld) Jakab (Szilasbalhás, 1860–Bp., 1930) vegyészmérnök; Sonnenfeld Johanna Sonnenfeld Fülöpné; Sonnenfeld Josephine Hirsch Jakabné; Sonnenfeld Mari Kohn Manóné; Szilasi Artúr; Sonnenfeld Gizella Klein Jenőné

Vallása: izr.

Felesége: Krausz Helén (izr., 1867–1944)

Gyermekei: Szilasi Vilmos (Bp., 1889. jan. 19.–Locarno, 1966. nov. 1.) filozófus, a freiburgi egyetem vendégtanára (1928–33), tanszékvezető professzora (1966–); Szilasi Böske; Szilasi Klára; Szilasi Nunus; dr. Szilasi Ferenc (1894–1945) ügyvéd; Szilasi Boriska; dr. Szilasi Jenő (1900–1953) orvos

Középiskola: Veszprém, piar. gimn. I–III. oszt. 1865–68; Székesfehérvár ciszter. gimn. IV–VIII. oszt., 1868–73

Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i tud. egy., bölcsészkar, 1873–78

Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: egyéves állami ösztöndíjjal német egyetemeken, 1878/79

Oklevél: bp.-i tud. egy., bölcsészkar, görög-latin szakos tanári okl., 1878; uo. bölcsészdoktor, 1878

Nyelvismeret: német, görög, latin, finn, cseremisz, …

Nyilvános rendes egy. tanár: kolozsvári tud. egy., bölcsészkar, 1903. júl. 13., magyar nyelvészet és összehasonlító finnugor nyelvtudomány

Egyetemi tisztségek: kolozsvári tud. egy., bölcs. tud. kar, megválasztott dékán, 1905/1906

Életút: Latin-görög szakos tanárjelöltként a Tanárképző Int. gyakorló gimnáziumában volt gyakornok. A tanári oklevél és a bölcsészdoktori fokozat megszerzése (1878) után egyéves állami ösztöndíjjal a lipcsei egyetemen folytatott nyelvészeti tanulmányokat (1878/79). Mint izr. felekezetű, csak állami intézményben kaphatott tanári állást. A tanárképző gyakorló gimnáziuma után másodikként, 1881-ben megnyíló, állami gimnáziumban, a VII. ker. m. kir. áll. főgimnáziumban tanított 1881-től 1895-ig. Az Eötvös József Kollégium 1895-ös felállítása után itt lett a nyelvésznövendékek vezető tanára. 1902-ben az MTA Szinnyei József r. tag megismételt ajánlására lev. tagjává választotta. 1903-ban elhunyt legjobb barátja, hitsorsosa, Halász Ignác megüresedett tanszékére Kolozsvárra nevezték ki nyr. tanárnak. Kolozsváron tanára volt a Tanárképző Intézetnek, s tagja az Orsz. Tanárvizsg. Biz.-nak. Alig kétéves egyetemi tanári működés után hunyt el hét kiskorú árvát hagyva maga után. A kolozsvári egyetem új épületének előcsarnokában búcsúztatták. Koporsóját Bp.-re szállították, s az új izr. temetőben (Kozma u.) temették el.

MTA tagság: lev. tag: 1902. máj. 9.; nyelvtud. biz. tagja 1895-től

Díszdoktor: kolozsvári tud. egy.

Külföldi és nemzetközi tudományos társulat: a helsingforsi Finnugor Társ. lev. tagja

Szerkesztőségi tagság: Nyelvészeti Tanulmányok. Ural-Altáj nyelvtud. folyóirat szerk. (1905)

Kitüntetés: MTA Sámuel-díja (1894)

VÁMBÉRY ÁRMIN (WAMBERGER HERMANN)

orientalista, utazó, etnográfiai író
(Pozsonyszentgyörgy, Pozsony m., 1832. márc. 19.–Budapest, 1913. szept. 15; a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Apja: Wamberger … (izr., Pozsonyszentgyörgy, Pozsony m., …–Pozsonyszentgyörgy, 1832 k.), házaló kereskedő, talmudtudós. Néhány hónappal V. Á. születése után meghalt.

Nevelőapja: 1836-tól Fleischmann … (izr.), dunaszerdahelyi házaló kereskedő

Anyja: Malawan … (izr., Lundenburg, Morvaország, 1810 k.–1856/57 k.), 1832 után vendéglős, kocsmáros, házaló kereskedő Pozsonyszentgyörgyön, majd Dunaszerdahelyen

Testvérei: egy lánytestvér Wamberger, három féltestvér Fleischmann

Vallása: ref. (1864-ig izr.)

Felesége: Rechnitz-Arányi Kornélia, Rechnitz János (izr.?, Pozsony, 1800 k.–Pest, 1846 és 1850 között), pesti orvos és Joachim Johanna (evang., korábban izr., Köpcsény, 1824–Pest, 1883. jan. 23.) lánya. Nevelőapja, Joachim Johanna második férje, Arányi (1842-ig Losteiner) Lajos (róm. kat., Komárom, 1812–Bp., 1887), a bp.-i egy. kórbonctanprofesszora volt.

Gyermeke: V. Rusztem (ref., Bp., 1872–New York, 1948), jogtudós, publicista, a büntetőjog magántanára (1903), címz. nyrk. tanár (1915), az 1918–19-es forradalmak időszakában nyr. egy. tanár, 1918-ban a Nemzeti Tanács tagja, a polgári radikális Századunk c. folyóirat szerk.-je (1926–38). Washingtoni magyar nagykövet (1947–48).

Középiskola: 1844–46: Pozsonyszentgyörgy, piar. gimn., I–II. oszt.; 1846–49: pozsonyi bencés gimn., III–V. oszt.; VI. oszt.-ba a pozsonyi evang. líceumba iratkozott be.

Nyelvismeret: angol, német, francia, olasz, szerb, szlovák, orosz, török, tatár, perzsa, arab stb.

Magántanár és más tudományos fokozatok: bp.-i tud. egy., keleti nyelvek nyilvános tanítója, 1865. júl. 21.

Nyilvános rendkívüli egy. tanár: bp.-i tud. egy., bölcsészkar, 1868. ápr. 4., keleti nyelvek

Nyilvános rendes egy. tanár: bp.-i tud. egy., bölcsészkar, 1870. júl. 21., keleti nyelvek

Életút: Tízéves korában szabóinasnak adták, majd nevelői és házi teendők végzéséért kapott pénzen beiratkozott a pozsonyszentgyörgyi piarista gimn.-ba. Házitanítóskodás mellett, nélkülözéssel küzdve 1846-tól a pozsonyi bencés gimn.-ban, illetve rövid ideig az evang. líceumban folytatta tanulmányait. A hatodik oszt.-ból kimaradva nyelvi magánoktatással kereste kenyerét. Folyamatosan tanulva számos európai nyelv mellett a török nyelvet is

elsajátította. Eötvös József anyagi támogatásával 1857-ben Konstantinápolyba ment, ahol nyelvtanítással foglalkozva öt évet töltött. Fontos kapcsolatokat szerzett, s megismerte a keleti élet sajátosságait, szokásvilágát. Publikációi alapján 1861-ben az MTA lev. tagjává választotta. Visszatért Pestre, majd az akadémia támogatásával keleti útra indult, hogy felkutassa a magyarok rokonait és őshazáját. Mohamedán dervisnek öltözve egy mekkai karavánnal kalandos úton Bokharáig, majd innen Teheránig jutott. Közép-Ázsia földrajzáról, néprajzi viszonyairól nagy figyelmet keltő, elsősorban angol nyelvű útleírásokat készített, s Londonban, ahol politikailag is érdeklődtek a terület iránt, 1864-ben előadásokat is tartott. A nemzetközi siker és figyelem is segített abban, hogy bécsi udvari körök is pártfogolták Vámbéry kérését pesti egyetemi tanári kinevezésre. Zichy, majd Mailáth kancellár is támogatta, de a tanügyi tanács kifogásolva nem tökéletes iskolázottságát, azt javasolta, hogy a keleti nyelvek tanítójává nevezzék ki, ami 1865. júl. 20-én meg is történt. (Előadásait „nyilvános rendes tanítóként" hirdette, ezzel a címmel szerepelt az egyetemi almanachban is.) A kiegyezés után, Eötvös minisztersége idején kapta meg a nyrk. tanári (1868), majd a nyr. tanári (1870) kinevezést. (A bp.-i bölcsészkar második zsidó származású professzora volt.) A következő években a magyar nép és nyelv eredete kérdésében a török eredetet állítva vitázott a finnugor rokonság híveivel. A bölcsészeti kar nemzetközi hírű tudósai közé tartozott, akit számos akadémia és tudományos társaság választott tb., illetve lev. tagjai sorába. 1904-ben vonult nyugalomba, s ezzel a keleti nyelvek tanszéke is megszűnt a bp.-i egyetem bölcsészkarán.

MTA tagság: lev. tag: 1860. okt. 9., r. tag: 1876. jún. 8., tiszt. tag: 1893. máj. 12., ig. tag: 1894. máj. 4.

Díszdoktor: a bp.-i tud. egy. (1881) és a dublini Trinity College tb. bölcsészdoktora (1902)

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: a Petőfi Társ. tiszteleti tagja, a Magyar Földrajzi Társ. alapítója (1872), tb. eln., a M. Néprajzi Társ. tagja

Külföldi és nemzetközi tudományos társulat: a németországi (1865) és a londoni (1864) keleti társaság lev. tagja, a berlini (1870), majna-frankfurti (1876), amszterdami (1876), drezdai (1872), londoni (1872), párizsi (1887), római (1883), bázeli (1881), bécsi (1881) földismei társulatok és a párizsi Société Philologique (1874) tb. tagja; a British Association for Advancement of Sciences (1871) és a bécsi Orientalisches Museum (1874) lev. tagja, a londoni Anthorpological Society mo.-i titkára (1870)

Kitüntetések: a török Medsidie-rendjel nagy kordonja (1871), az olasz szent Móric és Lázár (1871), az angol Victoria-rendjel commandeurje (1902), a mexikói Notre Dame de Quadelupe (1865), a perzsa Sir ü Khursid rendjelek tiszti jelvényeinek (1865), a cs. kir. tudomány és művészet nagy aranyérem (1865)

birtokosa, az olasz koronarendek lovagkeresztese (1882), az osztr. császári Lipót-rend középkeresztese (1896)

Vámbéry Rusztem

jogász
(Budapest, 1872. febr. 29.–New York, 1948. okt. 24.)

Apja: Vámbéry Ármin (Wamberger Hermann) (ref., 1864-ig izr., Pozsonyszentgyörgy, 1832. márc. 19.–Bp., 1913. szept. 15.), orientalista, utazó, egyetemi tanár, az MTA tagja
Apai nagyapja: Wamberger … (izr., Pozsonyszentgyörgy, Pozsony m., …–Pozsonyszentgyörgy, 1832 k.), házaló kereskedő, talmudtudós
Apai nagyanyja: Malawan … (izr., Lundenburg, Morvaország, 1810 k.–1856/57 k.), 1832 után vendéglős, kocsmáros, házaló kereskedő Pozsonyszentgyörgyön, majd Dunaszerdahelyen
Anyja: Rechnitz-Arányi Kornélia [nevelőapja, Joachim Johanna második férje, Arányi (1842-ig Losteiner) Lajos (róm. kat., Komárom, 1812–Bp., 1887), a bp.-i egy. kórbonctanprofesszora volt.]
Anyai nagyapja: Rechnitz János (izr.?, Pozsony, 1800 k.–Pest, 1846 és 1850 között), pesti orvos
Anyai nagyanyja: Joachim Johanna (evang., korábban izr., Köpcsény, 1824–Pest, 1883. jan. 23.). Testvére Joachim József (Köpcsény, 1831–Berlin, 1907), hegedűművész
Vallása: ref.
Középiskola: Bp., gimn.
Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i tud. egy., jogtud. kar, 1890–94
Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: hallei (1895), genfi (1896) egyetem; 1910: tanulmányút az USA-ban
Oklevél: bp.-i tud. egy., jogtud. kar, jogi doktor, 1895; ügyvédi okl., 1896
Magántanár és más tudományos fokozatok: bp.-i tud. egy., jogtud. kar, 1903, büntetőjog; címzetes nyrk. tanár, 1915
Nyilvános rendes egy. tanár: bp.-i tud. egy., jogtud. kar, 1919. jan. 22, kriminológia
Egyetemi tisztségek: 1919. febr. 7.: a bp.-i tud. egy. jogi kar miniszter által kirendelt dékánja; 1919. ápr. 24.: uo. a közoktatásügyi népbiztosság által kinevezett dékán, uo. a jogi kar részéről tagja az egyetemet vezető hattagú bizottságnak

Életút: Ügyvédi oklevele megszerzése után 1898 végéig ügyvédként dolgozott. 1899-től az igazságügymin. törvényelőkészítő osztályára berendelt törvényszéki jegyző, albíró (1900–), kir. ügyész (1907–), táblai bíró (1912–). 1913-ban kilépett az állami szolgálatból, s megindította a Jogtudományi Közlöny című liberális szakfolyóiratot. Az 1914-ben megalakult Orsz. Polg. Radikális Párt alelnökévé választotta. 1918-ban tagja volt a Nemzeti Tanácsnak. 1903-ban a bp.-i tud. egy. jogi karán, kriminológiából habilitált, s 1917-ben ugyanitt nyilvános rendkívüli tanári címet kapott. Az októberi forradalom idején, 1918 dec.-ben Lovászy Márton kultuszminiszter a jogi kar átszervezésének keretében hét új tanszék létrehozását jelentette be, s ezek egyikét Vámbéry Rusztemnek szánta. A kar tiltakozott, illetve pályázat kiírását javasolta (1919. jan. 15.). A Lovászy helyére lépő Kunfi Zsigmond azonban miniszteri kinevezése napján, 1919. jan. 22-én másokkal együtt kinevezte Vámbéry Rusztemet a kriminológia nyr. tanárává az V. fiz. o.-ba. Majd febr. 7-én az egyetemi ügyek kormánybiztosának, Jászi Oszkárnak az előterjesztésére Vámbéryt kinevezték a bp.-i tud. egy. jogi karának dékánjává, amit a tanácsköztársaság idején, ápr. 24-én a közoktatásügyi népbiztosság is megismételt, sőt Vámbéry tagja lett az egyetemet vezető hattagú bizottságnak is. A proletárdiktatúra összeomlása után az egyetemi autonóm testületek ezeket a vezetői megbízásokat semmisnek tekintették, s az 1918. okt. 31. utáni kinevezések revíziója keretében Vámbéry egyetemi tanári kinevezését is törvénytelennek minősítették, korábbi, nyilvános rendkívüli egyetemi tanári címétől is megfosztották, s a venia legendit is megvonták tőle (1920. jún. 16., szept. 29. és nov. 24-i kari ülések). Vámbéry 1920 után ügyvédként működött (többek között az 1920-as népbiztosperben, s az 1935-ös Rákosi-perben). Századunk címmel polgári radikális szellemiségű társadalomtudományi folyóiratot indított. Több angol és amerikai lap munkatársa volt. 1938-ban a fasizmus elől Londonba, később az Egyesült Államokba emigrált. 1939-től a New York-i New School College-ban a nemzetközi jog tanára lett. Részt vett az amerikai magyar demokratikus emigráció tevékenységében. Magyarországon 1941-ben megfosztották magyar állampolgárságától. 1945 után távollétében képviselővé választották. 1947. szept. 5-től washingtoni magyar nagykövet volt, amiről 1948. máj. 2-án lemondott.

MTA tagság: tiszt. tag (1945. máj. 30.)

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: a Magyar Jogászegylet titkára (1899–1912); a Társadalomtudományi Társ. és a M. Fabiánus Társ. tagja

Külföldi és nemzetközi tudományos társulat: International Law Association vál. tag., Deutsche Soziologische Gesellschaft tiszt. tag; a londoni Howard Association és a párizsi Association Internationale Juridique tagja; a nemzetközi

büntető egyesület 1899-es gyűlésének és a Bp.-en tartott nemzetközi gyermekmentő kongresszus jogi osztályának titkára

Szerkesztőségi tagság: a Jogtudományi Közlöny (1913–34) és a Századunk (1920–1938) szerkesztője

Közéleti társaság, szerep: Martinovics szabadkőműves páholy

Politikai szerep: 1914-től az Orsz. Polgári Radikális Párt alelnöke. 1918-ban a M. Nemzeti Tanács tagja. 1923-tól az oktobrista Függetlenségi és 48-as (Kossuth) Párt, 1924-től az átalakult Orsz. Kossuth Párt alelnöke. Amerikai emigrációja idején egyik szervezője és vezetője a Demokratikus Magyar Amerikai Szövetségnek és a Szabad Magyarország Mozgalomnak. Három évig a Károlyi Mihály által indított Committee for a New Democratic Hungary mozgalom amerikai szervezetének elnöke. 1945. ápr. 2-án távollétében Bp.-en, mint ismert közéleti személyiséget az Ideiglenes Nemzetgyűlés képviselőjévé választották. 1945. nov.-től szintén közéleti személyiségként nemzetgyűlési képviselő. 1947. szept.–1948. márc.: Mo. washingtoni nagykövete.

VARGA JENŐ (1903-IG WEISS)

közgazdász, gazdaságpolitikus
(Nagytétény, Pest-Pilis-Solt-Kiskun m., 1879. nov. 6.–Moszkva, 1964. okt. 8.)

Apja: Weisz Sámuel (izr.), zsidó tanító, kereskedő

Anyja: Singer Julianna (izr.)

Vallása: izr.

Felesége: Grün Sarolta (izr., 1890. okt. 10.–) (apja: Grün Manó, anyja: Glasner Hermin.) Házasságkötés: 1911. márc. 13. Később elváltak.

Gyermekei: V. Edit (1917–2006), Magyarországon élt, 1945-től újságíróként és a pártapparátusban dolgozott, majd 1957-től a Kőbányai Gyógyszerárugyár vezérigazgatója volt, Állami-díjas; V. András (a szovjet Vöröshadsereg tagjaként elesett a II. vh.-ban); V. Mária, biológus, Moszkvában élt, Roman Benjaminovics Heszin (1922–1985), genetikus, biokémikus felesége

Középiskola: gimn. n. a.

Egyetemi tanulmányok Mo.-n: bp.-i tud. egy., történelem, filozófia, közgazdaságtan, 1904–06, 1907–08

Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: berlini egy. bölcsész 1906. nov. 1.–1907. márc. 22., Párizs

Oklevél: 1908, bölcsészdoktor, középiskolai tanár
Nyelvismeret: német, francia, angol, orosz
Nyilvános rendes egy. tanár: bp.-i tud. egy. jogi kar, 1919. jan. 22., gazdaságpolitika
Életút: Eleinte iparosinas, pékségéd, majd kereskedő volt, ezután érettségizett és jelentkezett az egyetemre. 1908-tól ideigl., majd 1910-től rendes felső kereskedelmi isk. tanár. Német nyelvet, történelmet és földrajzot tanított a Bp. VIII. ker.-i Vas u.-i községi felső kereskedelmi iskolában. Az októberi forradalom után, 1918 decemberében Lovászy Márton kultuszminiszter a bp.-i tud. egy. jogi karától (amelyet jog-, állam- és társadalomtudományi karrá kívánt alakítani) hét új tanszék szervezését kérte. A felállítandó gazdaságpolitikai tanszékre Varga Jenő kinevezését jelentette be. A kiküldött kari bizottság 4:1 arányban Varga kinevezése ellen foglalt állást. A támogató különvéleményt Pikler Gyula fogalmazta meg. A kar jan. 15-i ülésén 14:2 arányban elvetette a kinevezést, s pályázat kiírását javasolta. Kunfi Zsigmond min. azonban hivatalba lépése napján, 1919. jan. 22-én a Minisztertanács jóváhagyásával kinevezte Varga Jenőt a gazdaságpolitika nyr. tanárává. Az egyetemi tanács jan. 29-i ülésén egyhangúlag a kinevezés ellen szavazott. A vita kompromisszumos lezárásaként az egyetemi tanári esküt a Minisztertanács vette ki, amit az egyetem tudomásul vett. A Tanácsköztársaság bukása után azonban az egyetemi tanács felülvizsgálta az 1918. okt. 31. utáni kinevezéseket, és 1920. jún. 16-i ülésén Varga kinevezését törvénytelennek és érvénytelennek nyilvánította, s az egy. nyr. tanári cím használatától eltiltotta. 1919. márc. 21-től, mint népbiztos, Varga mindvégig, augusztus 1-jéig tagja volt a Tanácsközt. Forradalmi Kormányzótanácsának, a proletárdiktatúra gazdaságpolitikájának legfőbb irányítójaként. A Tanácsközt. bukása után (1919. aug.) Bécsbe emigrált. Az osztrák kormány internálta, 1920. júl.-ban bocsátották szabadon. 1920. aug. 20-án érkezett Moszkvába. A szovjet hatalom berlini képviseletén kereskedelmi tanácsos lett (1921–28). 1928-tól a Szovjetunióban élt, ahol megszervezte és irányította a Szovjetunió Tud. Akad. Világgazdasági és Világpolitikai Intézetét (1928–1947). 1946-ban a magyarországi pénzügyi stabilizáció gazdasági szakértője. 1947-ben kegyvesztett lett, de 1949-ben rehabilitálták. Támogatta Hruscsov politikáját.
MTA tagság: tiszt. tag: 1955. máj. 28.
Tudományos, művészeti társulat, egyesület: Magyarországi Pszichoanalitikai Egyesület (1918. márc. 17.–)
Külföldi és nemzetközi tudományos társulat: a Szovjetunió Tud. Akadémiájának r. tagja (1939), az NDK Tud. Akad. külső tagja (1962)
Szerkesztőségi tagság: a Népszava közgazdasági rovatvezetője (1906–18); a Neue Zeit munkatársa
Közéleti társaság, szerep: Archimedes szabadkőműves páholy (1911–)

Politikai szerep: a Magyarországi Szociáldemokrata Párt tagja (1906–); a Tanácsköztársaság pénzügyi népbiztosa (1919. márc. 21.–ápr. 3.); a szociális termelés népbiztosa (1919. ápr. 3.–jún. 24.); népbiztos, mint a Népgazdasági Tanács elnökségének tagja (1919. jún. 24.–aug. 1.); a Népgazdasági Tanács I. (ált. gazd.) főosztályának vezetője is (1919. jún. 29.–aug. 1.); a Népgazdasági Tanács I., IV. és VI. főosztályának a kormányzótanácsban képviselője (1919. jún. 29.–aug. 1.), a Szovjet Kommunista Párt tagja (1920), a Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottságának tagja (1920–31)
Kitüntetés: Lenin rend (1959), Lenin-díj (1963)

Wertheim Tódor

vegyész
(Bécs, 1820. dec. 24.–Bécs, 1864. júl. 6.)

Apja: Wertheim Zakariás, a bécsi izraelita kórház főorvosa (izr.)
Anyja: n. a.
Vallása: róm. kat. (1853-ig izr.)
Felesége: n. a.
Középiskola: Bécs, gimnázium
Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: bécsi egyetem, orvostud. és filológia; Berlin, Prága, Heidelberg, kémiai tanulmányok
Oklevél: n. a.
Nyelvismeret: német (magyarul nem tudott)
Magántanár: 1850., bécsi tud. egy.
Nyilvános rendes egy. tanár: bp.-i tud. egy., bölcs. tud. kar 1854. febr., kémia; 1861. jún., graz-i egy., kémia
Életút: Filológiát és orvostudományt hallgatott a bécsi egyetemen, majd Berlinben, Prágában és Heidelbergben folytatott kémiai tanulmányokat. 1843-ban tért vissza Bécsbe, ahol eredményes vegyészeti kutatásokat végzett. 1848-ban tagja lett a bécsi csász. Tudományos Akadémia Matematikai és Természettud. Osztályának. Izr. felekezete miatt azonban nem lehetett egyetemi tanár. Apja halála után, 1853-ban megkeresztelkedett, s 1854 februárjában nyr. tanár lett a pesti tud. egyetemen. Kinevezésére Thun Leo osztrák kultuszminiszter azon törekvésének jegyében került sor, hogy az önkényuralom éveiben német oktatási nyelvre váltó pesti egyetemre minél több német professzort

nevezzenek ki. Wertheim Pesten létrehozta a kémiai intézet laboratóriumát, amelyet a miniszter anyagi támogatásával korszerűen felszerelt. Ennek létrehozását az is segítette, hogy az orvoskari épületben levő szolgálati lakásáról lemondva, azt átengedte a laboratórium céljára. 1856-ban, szintén Thun Leo segítségével, ösztöndíjat hoztak létre kémikusok számára. Wertheim 1855-től vasárnaponként népszerűsítő kísérleti vegytan előadásokat is tartott. 1860-ban az októberi diploma kiadása után a helytartótanács nov. 11-i rendeletével az egyetemi oktatás nyelve újra a magyar lett. A magyarul nem beszélő professzor először helyetteseként, majd utódjaként maga ajánlotta Than Károlyt. 1861. jún.-tól Wertheim a graz-i egyetem tanára lett. Itt is komoly erőfeszítéseket tett a laboratórium fejlesztésére. 1864. máj.-ban tért vissza Bécsbe, ahol hamarosan meghalt.

Külföldi és nemzetközi tudományos társulat: bécsi csász. Tudományos Akadémia Matematikai és Természettud. Osztály tagja (1848)

Winkler Lajos

vegyész, gyógyszerész
(Arad, Arad m., 1863. máj. 21.–Budapest, 1939. ápr. 14;
a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Apja: Winkler Vilmos (izr.), bőrgyáros (gyára 1873-ban tönkrement), kereskedő (borkereskedő), terménybizományos; az aradi Fraternitas (1872–77) és a Széchenyi (1871–80) szabadkőműves páholyok tagja

Anyja: Jordán Emília

Vallása: róm. kat. (halálos ágyán felesége kívánságára katolizált; korábban ref. volt)

Felesége: Légrády Gabriella (róm. kat., Bp., 1884. jan. 13.–Bp., 1969), Légrády (1873-ig Pollák) Tivadar (evang., korábban izr., 1837–1895) nyomdatulajdonos (a Légrády Testvérek cég társtulajdonosa), a bp.-i telek- és háztulajdonos és malomszegi Légrády Berta (róm. kat.) hatodik gyermeke. Házasságkötésük: 1909. Vegyészhallgatóként Winkler tanítványa volt. [Testvére, Légrády Erzsébet (1874–1959), Magyarországon az első női okleveles gyógyszerész volt (1905).]

Gyermeke: W. Lajos Tivadar (Bp., 1910. okt. 7.–), okl. középisk. tanár; 1935–39: bp.-i tud. egy. Kísérleti Fizikai Int. díjtalan gyakornoka; 1939–41: állami

ösztöndíjas Manchesterben; 1941. ápr. 30–1944: újra díjtalan gyak. a kísérleti fizikai int.-ben; később Közép-Amerikában élt.

Középiskola: aradi kir. kat. főgimn. (1873–80); érettségi: bp.-i kat. főgimn., 1888

Egyetemi tanulmányok: bp.-i tud. egy., gyógyszerészet, 1883–85; 1885–89: bp.-i tud. egy. bölcsészkar, rk. hallgatója, majd áll. ösztöndíjas vegyésznövendék

Oklevél: gyógyszerészmester, 1885; bp.-i tud. egy., gyógyszerészdoktor, 1889

Nyelvismeret: német, görög, latin, román

Magántanár: bp.-i tud. egy., bölcsészkar, 1893. márc. 23., analitikai és gyógyszerészeti kémia

Nyilvános rendkívüli egy. tanár: bp.-i tud. egy., bölcsészkar, analitikai és gyógyszerészeti kémia, 1902. júl. 10.

Nyilvános rendes egy. tanár: bp.-i tud. egy., bölcsészkar, analitikai és gyógyszerészeti kémia, 1909. aug. 9.

Életút: Pályáját Rozsnyai Mátyás aradi patikájában kezdte, mint gyógyszerészgyakornok (1881–83). Gyógyszerészhallgató (1883–85) évei után a bp.-i egy. I. kémiai int.-ben Than Károly prof. mellett gyak. (1885–), tanársegéd (1889. szept. 1.–1898), majd adjunktus (1898. jan. 1.–1902). Miután magántanárrá habilitálta a bölcsészkar, Than Károly már 1894-ben az MTA lev. tagjául ajánlotta, s 1896-ban, megismételt ajánlása után meg is választották. A kar felterjesztésére 1902-ben úgy lett nyrk. tanár, hogy megmaradtak az I. sz. kémiai intézetben Than Károly melletti adjunktusi feladatai is. Than halála után, 1909-ben kapta meg a nyr. tanári kinevezést, egyszersmind az I. sz. kémiai int. igazgatója is lett. A Tanácsköztársaság idején elnökként a Gyógyszerészeti Főiskola megszervezésével bízták meg. Az 1919. szept. 25-i kari ülés egyhangú szavazással született igazoló határozata szerint: „A szükség parancsolta mértéken túl nem igyekezett a tanácsköztársaság érdekeit szolgálni". Elérve a 70-ik életévét, 1933. jún. 30-án vonult nyugalomba, de még 1934 végéig helyettesként vezette a tanszéket. Továbbra is dolgozott, s újra vezette az ifjúkorában létrehívott Kis Akadémiát.

MTA tagság: lev. tag: 1896. máj. 15., r. tag: 1922. máj. 11.

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: a Mo.-i Gyógyszerész-Egyesület tb. tagja (1909), a Kir. M. Természettudományi Társ. (1889), a Közegészségügyi Egyesület (1889–1897), a Magyar Földtani Társ. (1894), a Matematikai és Fizikai Társ. (1894), a M. Balneológiai Társ. és a M. Filozófiai Társ. (1909) tagja, a Kis Akadémia vezetője (1899–1909 és 1933–39).

Szerkesztőségi tagság: Chémiai Folyóirat alapító szerkesztő (1895–96), M. Gyógyszerészi Közlöny főmunkatársa (1894–1924)

Kitüntetés: koronás bronz érdemérem (1933)

Wittmann Ferenc

fizikus
(Hódmezővásárhely, Csongrád m., 1860. jan. 16.–Budapest, 1932. márc. 23.; a rákoskeresztúri Kozma utcai temetőben nyugszik.)

Apja: Wittmann Izrael (izr.), metsző (sakter), izr. hitközségi jegyző, kántor Nyitra megyében, majd Hódmezővásárhelyen
Anyja: Ehrlich Sarolta (izr.)
Testvére: W. Lázár (Apaj, Nyitra m., 1846–Bp., 1887. szept. 19.) orvosdoktor, szülész- és szemészmester, egyetemi m. tanár (1876), gyermekgyógyász, az Orsz. Közp. Védhimlőint. igazgatója (1874–87)
Vallása: izr.
Középiskola: bp.-i II. ker. áll. reáliskola, I–VI. oszt., 1869–75
Egyetemi tanulmányok Mo.-n: József Műegyetem, természettan-mennyiségtan és bp.-i tud. egy. Középiskolai Tanárképző Intézet, 1875–79
Oklevél: József Műegyetem, középisk. tanár, 1879. dec., természettan és mennyiségtan magyar és német tannyelven
Nyelvismeret: német
Nyilvános rendkívüli egy. tanár: József Műegyetem, 1892. júl. 21., gépészmérnöki osztály, technikai fizika
Nyilvános rendes egy. tanár: József Műegyetem, 1895. jan. 18., gépészmérnöki osztály, technikai fizika
Egyetemi tisztségek: József Műegyetem, gépészmérnöki oszt., dékán, 1907–10
Életút: 1878. szept.–1880 tanársegéd a Műegyetem kísérleti természettani tanszékén, 1880. szept.-től tanseg. a műegy. technikai fizikai tanszékén; 1887-től uo. adjunktus; 1890. jan.–1892 mint helyettes tanár látta el a technikai fizikai tanszéket; 1892-től uo. egyetemi tanár. (az V. fiz. o.-ba 1911. okt. 4-én nevezték ki.) Kezdeményezésére indult meg a műegyetemen a hallgatók elektrotechnikai laboratóriumi munkája. 1893-tól az Orsz. Középisk. Tanárvizsg. Biz. tagja és jegyzője, 1907-től jegyzője és ügyvivő alelnöke. A közoktatásügyi népbiztos 1919. ápr. 8-án felmentette. 1907-től a bp.-i középisk. tanárképző int. tanára és jegyzője, 1917-től ig. h.-e. A közoktatásügyi népbiztosság az intézet Tanárképző Főiskolává történő átszervezésével összefüggésben 1919 áprilisában ebből a tisztségéből is felmentette. Az év végétől újra az Orsz. (majd Áll.) Középiskolai Tanárvizsg. Biz. tagja (1932-ig) és a bp.-i m. kir. középisk. tanárképző int. tanára (1927-ig), ig. h.-e (1924-ig). 1897-től volt a m. kir. Szabadalmi Tanács, s 1916-tól a Szerzői Jog Védelmére Szervezett Orsz. Biz. tagja. A modern rádiótechnika tárgykörének Magyarországon ő volt az első egyetemi előadója. Ezeket az előadásait 1931. okt. 31-i nyugalomba vonulása után is mindvégig folytatta.

MTA tagság: lev. tag: 1908. ápr. 30.
Díszdoktor: a kolozsvári tud. egy. tiszteletbeli bölcsészdoktora (1911)
Tudományos, művészeti társulat, egyesület: a M. Mérnök- és Építészegylet (1898–) és a m. kir. Természettudományi Társulat (1896–) vál. tagja
Közéleti társaság, szerep: Corvin Mátyás szabadkőműves páholy (1889–), az aradi Kölcsey Egyesület örökös tb. tagja (1918–)

KOVÁCS I. GÁBOR – TAKÁCS ÁRPÁD

TÁBLÁZATOK AZ ADATTÁR ALAPJÁN

1. táblázat. Az 1848 és 1944 között Magyarország egyetemein működött zsidó és zsidó származású egyetemi tanárok első kinevezésük sorrendjében

	Név	Szül. év	Első kinevezés időpontja	Egyetem	Kar	Vallás a kinevezés időpontjában	Vallás-változtatás időpontja	Név-változt. éve
1.	Wertheim Tódor	1820	1854. febr.	Bp. tud. egy.	bölcsész	róm. kat.	1853	–
2.	Korányi Frigyes	1827	1866. júl. 12.	Bp. tud. egy.	orvosi	róm. kat.	1837	1848
3.	Vámbéry Ármin	1832	1868. ápr. 4.	Bp. tud. egy.	bölcsész	ref.	1864	?
4.	Finály Henrik	1825	1872. szept. 29.	Kolozsvár	bölcsész	róm. kat.	1847	–
5.	Fleischer Antal	1845	1872. okt. 5.	Kolozsvár	term. tud.	izr.	–	–
6.	Kanitz Ágost	1843	1872. okt. 12.	Kolozsvár	term. tud.	róm. kat.	1872. febr. 2.	–
7.	Géber Ede	1840	1874. aug. 10.	Kolozsvár	orvosi	izr.	–	–
8.	Réthy Mór	1846	1874. szept. 21.	Kolozsvár	term. tud.	izr.	–	1875
9.	Kőnig Gyula	1849	1874. nov. 28.	Műegy.	–	izr.	1880. k. ref.	–
10.	Purjesz Zsigmond ifj.	1846	1880. máj. 2.	Kolozsvár	orvosi	róm. kat.	1867–80	–
11.	Földes Béla	1848	1882. dec. 4.	Bp. tud. egy.	jogi	róm. kat.	1879. okt. 6.	1881
12.	Ballagi Aladár	1853	1883. aug. 20.	Bp. tud. egy.	bölcsész	ref.	apja	apja
13.	Simonyi Zsigmond	1853	1885. febr. 21.	Bp. tud. egy.	bölcsész	róm. kat.	1884 k.	1874
14.	Kiss Mór	1857	1886. márc. 31.	Kolozsvár	jogi	róm. kat.	1878–86	–
15.	Lánczy Gyula	1850	1886. dec. 22.	Kolozsvár	bölcsész	ref.	1866	1861
16.	Lázár Pál	1856	1889. máj. 13.	Műegy.	–	evang.	1885	1885
17.	Rados Gusztáv	1862	1891. febr. 12.	Műegy.	–	róm. kat.	1876–84	1884

	Név	Szül. év	Első kinevezés időpontja	Egyetem	Kar	Vallás a kinevezés időpontjában	Vallás-változtatás időpontja	Név-változt. éve
18.	Schwimmer Ernő	1837	1892. márc. 12.	Bp. tud. egy.	orvosi	róm. kat.	1883. ápr. 10.	–
19.	Wittmann Ferenc	1860	1892. júl. 21.	Műegy.	–	izr.	–	–
20.	Halász Ignác	1855	1893. nov. 29.	Kolozsvár	bölcsész	izr.	–	1879
21.	Szászi-Schwarz Gusztáv	1858	1894. szept. 1.	Bp. tud. egy.	jogi	izr.	1902., róm. kat.	–
22.	Marczali Henrik	1856	1895. márc. 5.	Bp. tud. egy.	bölcsész	izr.	–	1875
23.	Alexander Bernát	1850	1895. júl. 17.	Bp. tud. egy.	bölcsész	izr.	–	–
24.	Fayer László	1842	1896. aug. 20.	Bp. tud. egy.	jogi	izr.	–	–
25.	Pikler Gyula	1864	1896. aug. 20.	Bp. tud. egy.	jogi	róm. kat.	1884. dec. 5.	–
26.	Schlesinger Lajos	1864	1897. jún. 3.	Kolozsvár	term. tud.	róm. kat.	1882–97	–
27.	Bánki Donát	1859	1899. jan. 18.	Műegy.	–	evang.	1899 előtt	1879
28.	Beke Manó	1862	1900. ápr. 15.	Bp. tud. egy.	bölcsész	róm. kat.	1884. jún. 19.	1884
29.	Grósz Emil	1865	1900. jún. 23.	Bp. tud. egy.	orvosi	róm. kat.	1892 előtt	–
30.	Korányi Sándor	1866	1900. jún. 23.	Bp. tud. egy.	orvosi	róm. kat.	apja	apja
31.	Klug Lipót	1854	1900. aug. 8.	Kolozsvár	term. tud.	izr.	–	–
32.	Liebermann Leo	1852	1902. jan. 15.	Bp. tud. egy.	orvosi	róm. kat.	1879. júl. 19.	–
33.	Winkler Lajos	1863	1902. júl. 10.	Bp. tud. egy.	bölcsész	ref.	apja	–
34.	Bőke Gyula	1832	1902. ápr. 29.	Bp. tud. egy.	orvosi	róm. kat.	1868	1862
35.	Szilasi Móric	1854	1903. júl. 13.	Kolozsvár	bölcsész	izr.	–	1881

	Név	Szül. év	Első kinevezés időpontja	Egyetem	Kar	Vallás a kinevezés időpontjában	Vallás-változtatás időpontja	Név-változt. éve
36.	Goldziher Ignác	1850	1905. máj. 24.	Bp. tud. egy.	bölcsész	izr.	–	–
37.	Somló Bódog	1873	1905. aug. 12.	Kolozsvár	jogi	róm. kat.	1891. aug. 31.	1891
38.	Angyal Dávid	1857	1909. jan. 28.	Bp. tud. egy.	bölcsész	róm. kat.	1885	1880
39.	Ónodi Adolf	1857	1910. jún. 17.	Bp. tud. egy.	orvosi	izr.	–	1881
40.	Mahler Ede	1857	1910. nov. 29.	Bp. tud. egy.	bölcsész	izr.	–	–
41.	Fejér Lipót	1880	1911. márc. 10.	Kolozsvár	term. tud.	izr.	–	1900
42.	Haár Alfréd	1885	1912. ápr. 6.	Kolozsvár	term. tud.	izr.	–	–
43.	Riesz Frigyes	1880	1912. ápr. 6.	Kolozsvár	term. tud.	ref.	n. a.	–
44.	Pfeifer Ignác	1867	1912. okt. 4.	Műegy.	–	izr.	–	–
45.	Reiner János	1865	1913. máj. 17.	Bp. tud. egy.	jogi	róm. kat.	n. a.	–
46.	Friedmann Ernő	1883	1914. febr. 27.	Műegy.	–	izr.	–	–
47.	Bálint Rezső	1874	1914. máj. 30.	Bp. tud. egy.	orvosi	róm. kat.	1892	1892
48.	Jászi Viktor	1868	1914. aug. 26.	Debrecen	jogi	ref.	1881	1881
49.	Kiss Géza	1882	1914. aug. 26.	Debrecen	jogi	róm. kat.	apja	–
50.	Möller István	1860	1915. febr. 3.	Műegy.	–	róm. kat.	1882. szept. 19.	–
51.	Hári Pál	1869	1915. aug. 26.	Bp. tud. egy.	orvosi	izr.	–	1882
52.	Fenyvessy Béla	1873	1918. ápr. 3.	Pozsony	orvosi	evang.	1903. júl. 9.	apja
53.	Mansfeld Géza	1882	1918. ápr. 3.	Pozsony	orvosi	evang.	1892 k.	–

	Név	Szül. év	Első kinevezés időpontja	Egyetem	Kar	Vallás a kinevezés időpontjában	Vallás-változtatás időpontja	Név-változt. éve
54.	Révész Géza	1878	1918. szept.	Bp. tud. egy.	bölcsész	izr.	–	1893–97
55.	Jászi Oszkár	1875	1919. jan. 22.	Bp. tud. egy.	jogi	ref.	1881	1881
56.	Rónai Zoltán	1880	1919. jan. 22.	Bp. tud. egy.	jogi	f. kív.	1908. nov. 24.	1882
57.	Vámbéry Rusztem	1872	1919. jan. 22.	Bp. tud. egy.	jogi	ref.	apja	apja
58.	Varga Jenő	1879	1919. jan. 22.	Bp. tud. egy.	jogi	izr.	–	1903
59.	Fellner Frigyes	1871	1919. dec. 30.	Közgazd.	–	ref.	1903	–
60.	Beck Soma	1872	1922. jan. 4.	Pozsony–Pécs	orvosi	evang.	1921	–
61.	Alföldi András	1895	1923. aug. 13.	Debrecen	bölcsész	evang.	apja	apja
62.	Ádám Lajos	1879	1926. júl. 27.	Bp. tud. egy.	orvosi	róm. kat.	n. a.	1899
63.	Purjesz Béla	1884	1926. júl. 28.	Szeged	orvosi	róm. kat.	1925	–
64.	Frigyesi József	1875	1929. júl. 29.	Bp. tud. egy.	orvosi	róm. kat.	1901	1882
65.	Sik Sándor	1889	1929. dec. 18.	Szeged	bölcsész	róm. kat.	apja	apja
66.	Rusznyák István	1889	1931. júl. 28.	Szeged	orvosi	róm. kat.	1911–30	–
67.	Kövesi Antal	1876	1934. júl. 23.	Műegy.	bánya és kohó	róm. kat.	n. a.	1882

2. táblázat. Az 1848 és 1944 között Magyarország egyetemein működött zsidó és zsidó származású egyetemi tanárok abc-sorrendben

	Név	Szül. év	Első kinevezés időpontja	Egyetem	Kar	Vallás a kinevezés időpontjában	Vallás-változtatás időpontja	Név-változt. éve
1.	Ádám Lajos	1879	1926. júl. 27.	Bp. tud. egy.	orvosi	róm. kat.	n. a.	1899
2.	Alexander Bernát	1850	1895. júl. 17.	Bp. tud. egy.	bölcsész	izr.	–	–
3.	Alföldi András	1895	1923. aug. 13.	Debrecen	bölcsész	evang.	apja	apja
4.	Angyal Dávid	1857	1909. jan. 28.	Bp. tud. egy.	bölcsész	róm. kat.	1885	1880
5.	Bálint Rezső	1874	1914. máj. 30.	Bp. tud. egy.	orvosi	róm. kat.	1892	1892
6.	Ballagi Aladár	1853	1883. aug. 20.	Bp. tud. egy.	bölcsész	ref.	apja	apja
7.	Bánki Donát	1859	1899. jan. 18.	Műegy.	–	evang.	1899 előtt	1879
8.	Beck Soma	1872	1922. jan. 4.	Pozsony-Pécs	orvosi	evang.	1921	–
9.	Beke Manó	1862	1900. ápr. 15.	Bp. tud. egy.	bölcsész	róm. kat.	1884. jún. 19.	1884
10.	Bőke Gyula	1832	1902. ápr. 29.	Bp. tud. egy.	orvosi	róm. kat.	1868	1862
11.	Fayer László	1842	1896. aug. 20.	Bp. tud. egy.	jogi	izr.	–	–
12.	Fejér Lipót	1880	1911. márc. 10.	Kolozsvár	term. tud.	izr.	–	1900
13.	Fellner Frigyes	1871	1919. dec. 30.	Közgazd.	–	ref.	1903	–
14.	Fenyvessy Béla	1873	1918. ápr. 3.	Pozsony	orvosi	evang.	1903. júl. 9.	apja
15.	Finály Henrik	1825	1872. szept. 29.	Kolozsvár	bölcsész	róm. kat.	1847	–
16.	Fleischer Antal	1845	1872. okt. 5.	Kolozsvár	term. tud.	izr.	–	–
17.	Földes Béla	1848	1882. dec. 4.	Bp. tud. egy.	jogi	róm. kat.	1879. okt. 6.	1881

	Név	Szül. év	Első kinevezés időpontja	Egyetem	Kar	Vallás a kinevezés időpontjában	Vallás-változtatás időpontja	Név-változt. éve
18.	Friedmann Ernő	1883	1914. febr. 27.	Műegy.	–	izr.	–	–
19.	Frigyesi József	1875	1929. júl. 29.	Bp. tud. egy.	orvosi	róm. kat.	1901	1882
20.	Géber Ede	1840	1874. aug. 10.	Kolozsvár	orvosi	izr.	–	–
21.	Goldziher Ignác	1850	1905. máj. 24.	Bp. tud. egy.	bölcsész	izr.	–	–
22.	Grósz Emil	1865	1900. jún. 23.	Bp. tud. egy.	orvosi	róm. kat.	1892 előtt	–
23.	Haár Alfréd	1885	1912. ápr. 6.	Kolozsvár	term. tud.	izr.	–	–
24.	Halász Ignác	1855	1893. nov. 29.	Kolozsvár	bölcsész	izr.	–	1879
25.	Hári Pál	1869	1915. aug. 26.	Bp. tud. egy.	orvosi	izr.	–	1882
26.	Jászi Oszkár	1875	1919. jan. 22.	Bp. tud. egy.	jogi	ref.	1881	1881
27.	Jászi Viktor	1868	1914. aug. 26.	Debrecen	jogi	ref.	1881	1881
28.	Kanitz Ágost	1843	1872. okt. 12.	Kolozsvár	term. tud.	róm. kat.	1872. febr. 2.	–
29.	Kiss Géza	1882	1914. aug. 26.	Debrecen	jogi	róm. kat.	apja	–
30.	Kiss Mór	1857	1886. márc. 31.	Kolozsvár	jogi	róm. kat.	1878–86	–
31.	Klug Lipót	1854	1900. aug. 8.	Kolozsvár	term. tud.	izr.	–	–
32.	Korányi Frigyes	1827	1866. júl. 12.	Bp. tud. egy.	orvosi	róm. kat.	1837	1848
33.	Korányi Sándor	1866	1900. jún. 23.	Bp. tud. egy.	orvosi	róm. kat.	apja	apja
34.	Kőnig Gyula	1849	1874. nov. 28.	Műegy.	–	izr.	1880. k. ref.	–
35.	Kövesi Antal	1876	1934. júl. 23.	Műegy.	bánya és kohó	róm. kat.	n. a.	1882

	Név	Szül. év	Első kinevezés időpontja	Egyetem	Kar	Vallás a kinevezés időpontjában	Vallás-változtatás időpontja	Név-változt. éve
36.	Lánczy Gyula	1850	1886. dec. 22.	Kolozsvár	bölcsész	ref.	1866	1861
37.	Lázár Pál	1856	1889. máj. 13.	Műegy.	–	evang.	1885	1885
38.	Liebermann Leo	1852	1902. jan. 15.	Bp. tud. egy.	orvosi	róm. kat.	1879. júl. 19.	–
39.	Mahler Ede	1857	1910. nov. 29.	Bp. tud. egy.	bölcsész	izr.	–	–
40.	Mansfeld Géza	1882	1918. ápr. 3.	Pozsony	orvosi	evang.	1892 k.	–
41.	Marczali Henrik	1856	1895. márc. 5.	Bp. tud. egy.	bölcsész	izr.	–	1875
42.	Möller István	1860	1915. febr. 3.	Műegy.	–	róm. kat.	1882. szept. 19.	–
43.	Ónodi Adolf	1857	1910. jún. 17.	Bp. tud. egy.	orvosi	izr.	–	1881
44.	Pfeifer Ignác	1867	1912. okt. 4.	Műegy.	–	izr.	–	–
45.	Pikler Gyula	1864	1896. aug. 20.	Bp. tud. egy.	jogi	róm. kat.	1884. dec. 5.	–
46.	Purjesz Béla	1884	1926. júl. 28.	Szeged	orvosi	róm. kat.	1925	–
47.	Purjesz Zsigmond ifj.	1846	1880. máj. 2.	Kolozsvár	orvosi	róm. kat.	1867–80	–
48.	Rados Gusztáv	1862	1891. febr. 12.	Műegy.	–	róm. kat.	1876–84	1884
49.	Reiner János	1865	1913. máj. 17.	Bp. tud. egy.	jogi	róm. kat.	n. a.	–
50.	Réthy Mór	1846	1874. szept. 21.	Kolozsvár	term. tud.	izr.	–	1875
51.	Révész Géza	1878	1918. szept.	Bp. tud. egy.	bölcsész	izr.	–	1893–97
52.	Riesz Frigyes	1880	1912. ápr. 6.	Kolozsvár	term. tud.	ref.	n. a.	–
53.	Rónai Zoltán	1880	1919. jan. 22.	Bp. tud. egy.	jogi	f. kív.	1908. nov. 24.	1882

	Név	Szül. év	Első kinevezés időpontja	Egyetem	Kar	Vallás a kinevezés időpontjában	Vallás-változtatás időpontja	Név-változt. éve
54.	Rusznyák István	1889	1931. júl. 28.	Szeged	orvosi	róm. kat.	1911–30	–
55.	Schlesinger Lajos	1864	1897. jún. 3.	Kolozsvár	term. tud.	róm. kat.	1882–97	–
56.	Schwimmer Ernő	1837	1892. márc. 12.	Bp. tud. egy.	orvosi	róm. kat.	1883. ápr. 10.	–
57.	Sik Sándor	1889	1929. dec. 18.	Szeged	bölcsész	róm. kat.	apja	apja
58.	Simonyi Zsigmond	1853	1885. febr. 21.	Bp. tud. egy.	bölcsész	róm. kat.	1884 k.	1874
59.	Somló Bódog	1873	1905. aug. 12.	Kolozsvár	jogi	róm. kat.	1891. aug. 31.	1891
60.	Szászi-Schwarz Gusztáv	1858	1894. szept. 1.	Bp. tud. egy.	jogi	izr.	1902., róm. kat.	–
61.	Szilasi Móric	1854	1903. júl. 13.	Kolozsvár	bölcsész	izr.	–	1881
62.	Vámbéry Ármin	1832	1868. ápr. 4.	Bp. tud. egy.	bölcsész	ref.	1864	?
63.	Vámbéry Rusztem	1872	1919. jan. 22.	Bp. tud. egy.	jogi	ref.	apja	apja
64.	Varga Jenő	1879	1919. jan. 22.	Bp. tud. egy.	jogi	izr.	–	1903
65.	Wertheim Tódor	1820	1854. febr.	Bp. tud. egy.	bölcsész	róm. kat.	1853	–
66.	Winkler Lajos	1863	1902. júl. 10.	Bp. tud. egy.	bölcsész	ref.	apja	–
67.	Wittmann Ferenc	1860	1892. júl. 21.	Műegy.	–	izr.	–	–

3. táblázat. A zsidók és a zsidó származásúak részarányának változása az 1848 és 1944 között kinevezett magyarországi egyetemi tanárok születési korcsoportjaiban

Korcsoportok születési év szerint	Összes kinevezett egyetemi tanár	Ebből abszolút számban és százalékban				
		Zsidó: izraelita vallású	Zsidó származású: Eredetileg izraelita, de áttért	Zsidó származású: Valamelyik szülő izr. volt, de áttért	Zsidó származású: Eredetileg izr., de felekezeten kívüli lett	Zsidó és összes zsidó származású együtt
–1815	70 100%	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%
1816–30	60 100%	0 0,0%	3 5,0	0 0,0%	0 0,0%	3 5,0%
1831–45	106 100%	3 2,8%	4 3,8%	0 0,0%	0 0,0%	7 6,6%
1846–60	135 100%	12 8,9%	10 7,4%	1 0,7%	0 0,0%	23 17,0%
1861–75	202 100%	2 1,0%	14 6,9%	3 1,5%	0 0,0%	19 9,4%
1876–90	285 100%	5 1,7%	6 2,1%	2 0,7%	1 0,3%	14 4,9%
1890–1905	157 100%	0 0,0%	0 0,0%	1 0,6%	0 0,0%	1 0,6%
1906–	23 100%	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%
Nem ismert	6	–	–	–	–	–
Összesen	1044 100%	22 2,1%	37 3,5%	7 0,7%	1 0,1%	67 6,4%

4. táblázat. Zsidó és a zsidó származású egyetemi tanárok részarányának változása az összes kinevezett magyarországi egyetemi tanár között az egyes történeti időszakokban (Az első kinevezés éve szerint 1848 és 1944 között)

A kinevezés éve szerinti csoportok		Összes kinevezett egyetemi tanár	Ebből abszolút számban és százalékban				
			Izraelita vallású	Zsidó származású			Zsidó és összes zsidó származású együtt
				Eredetileg izraelita, de áttért	Valamelyik szülő izr. volt, de áttért	Eredetileg izr., de felekezeten kívüli lett	
1	– 1848 ápr.	33 100,0%	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%
2	1848 ápr.–1866	76 100,0%	0 0,0%	2 2,6%	0 0,0%	0 0,0%	2 2,6%
3	1867–1888	166 100,0%	4 2,4%	8 4,8%	1 0,6%	0 0,0%	13 7,8%
4	1889–1905	116 100,0%	9 7,7%	11 9,5%	2 1,7%	0 0,0%	22 18,9%
5	1906–1918 okt.	183 100,0%	8 4,4%	8 4,4%	1 0,5%	0 0,0%	17 9,2%
6	1918 nov.–1919 aug.	8 100,0%	1 12,5%	1 12,5%	1 12,5%	1 12,5%	4 50,0%
7	1919 aug.–1931	196 100,0%	0 0,0%	6 3,1%	2 1,0%	0 0,0%	8 4,1%
8	1932–1944	259 100,0%	0 0,0%	1 0,4%	0 0,0%	0 0,0%	1 0,4%
9	**Nem ismert**	5	–	–	–	–	–
10	**Összesen**	1044 100,0%	22 2,1%	37 3,5%	7 0,7%	1 0,1%	67 6,4%

5. táblázat. A zsidó és zsidó származású egyetemi tanárok részaránya a magyarországi egyetemeken 1848–1944 (első kinevezésük szerint)

Egyetem	Összes kinevezett egyetemi tanár	Ebből abszolút számban és százalékban				
		Zsidó: izraelita vallású	Zsidó származású			Zsidó és összes zsidó származású együtt
			Eredetileg izraelita, de áttért	Valamelyik szülő izr. volt, de áttért	Eredetileg izr., de felekezeten kívüli lett	
Bp.-i tud. egy. (1848–1944)	373 100%	10 2,7%	17 4,6%	4 1,1%	1 0,2%	32 8,6%
Műegyetem (– 1944)	203 100%	4 2,0%	6 2,9%	–	–	10 4,9%
Kolozsvár I. (1872–1919)	142 100%	8 5,6%	8 5,6%	–	–	16 11,3%
Pozsony (1914–1919)	35 100%	–	2 5,7%	–	–	2 5,7%
Debrecen (1914–1944)	99 100%	–	1 1,0%	2 2,0%	–	3 3,0%
Szeged (1920–1944)	77 100%	–	2 2,6%	1 1,3%	–	3 3,9%
Pécs (1920–1944)	51 100%	–	1 2,0%	–	–	1 2,0%
Kolozsvár II. (1940–1944)	62 100%	–	–	–	–	–
Összesen	1044 100%	22 2,1%	37 3,5%	7 0,7%	1 0,1%	67 6,4%

KOVÁCS I. GÁBOR

DISZKRIMINÁCIÓTÓL DISZKRIMINÁCIÓIG

ZSIDÓ ÉS ZSIDÓ SZÁRMAZÁSÚ EGYETEMI TANÁROK KINEVEZÉSE MAGYARORSZÁGON 1944-IG

Izraelita felekezetű egyetemi tanárok kinevezésének Magyarországon sokáig két akadálya volt. Az egyik az izraelita vallású zsidóság középkori eredetű, rendies jellegű megkülönböztetése, jogilag szankcionált diszkriminációja, a másik az ország sokáig egyetlen egyetemének katolikus jellege. A két akadály felszámolása ugyan párhuzamosan, de nem azonos ritmusban haladt. Első egyetemünket, a nagyszombatit Pázmány Péter esztergomi érsek 1635-ben, mint érseki egyetemet alapította, s a jezsuita rend vezetésére bízta. Ennek az intézménynek a katolikus jellege egyértelmű volt. A katolikus hittudományi karnak, az előkészítő bölcsészeti, s az 1667-ben létrehozott jogi karnak értelemszerűen csak katolikus tanárai lehettek. Az egyetem Mária Terézia által történt újraalapítása, a jezsuita rend feloszlatása, az Inaugurale Diploma 1780-as kiadása után királyi elhatározás alapján az érseki magyar tudományegyetem királyi magyar tudományegyetemmé lett, de katolikus jellege megkérdőjelezhetetlen maradt, az egyetemi alapok katolikus egyházi eredete és a katolicizmus államvallásszerepe miatt is. Ez utóbbi, az államvallásjelleg az 1791-es egyházi törvényekkel, a bevett felekezetek új rendszerével ugyan lényegében megszűnt, sőt a törvény kimondta, hogy a nyilvános állásoknál nem lehet különbséget tenni (bevett) felekezeti hovatartozás alapján, mégis ezután még évtizedekig fel sem merült, hogy az orvosi karral négykarúvá nőtt, immár pesti egyetemen más mint katolikus tudós kinevezett egyetemi tanár lehetne. A zsidóság helyzetében is lényeges változások kezdődtek. II. József 1783-ban kiadott, úgynevezett zsidó Türelmi rendeletével („Systematica gentis Judaicae regulatio") elkezdődött az izraelita felekezetűekkel kapcsolatos diszkriminációk fokozatos leépítése többek között éppen a gimnáziumok és az egyetemek látogatásának lehetővé tételével, az egyetemi tanári pozíció azonban elérhetetlen volt zsidók számára. Hacsak, akkoriban egészen ritka kivételként, meg nem keresztelkedett valaki. Ilyen volt a Bodrogkeresztúron született, izraelita vallását katolikusra váltó Keresztúry József, aki a nagyváradi királyi jogakadémiáról 1810-ben került a pesti

egyetem egyetemes és magyar történelem katedrájára. Ő volt Magyarországon az első zsidó származású egyetemi tanár.

Csak a reformkorban, a liberális szellemiség fokozatos terjedésével fordult elő először 1841-ben, hogy egy meghirdetett professzori állásra egyáltalán jelentkezett egy nem katolikus pályázó is. A sebészeti tanszékre aspiráló orvosok között volt ugyanis az evangélikus papi családból származó Balassa János is. Érdekes módon csak a hosszadalmas procedúra[1] utolsó fórumán, az Államtanácsnál merültek fel aggályok a legesélyesebb Balassa lutheránussága miatt. Ekkor vetődött fel egyébként először, hogy vajon az egyetemi tanárokra is vonatkozik-e az 1791-es rendelkezés, amely szerint a nyilvános állásoknál nem lehet szempont a felekezet. Végül V. Ferdinánd az Államtanács alternatív javaslatai közül 1843-ban Balassát nevezte ki, így ő, a magyar orvosi iskola alapítója lett Magyarország első nem katolikus egyetemi tanára (Győri 1936: 412–426). Ezután a precedens után Eötvös József 1848-as egyetemi alapszabály tervezetének 6. paragrafusában már az szerepel, hogy az „egyetemi tanárok valláskülönbség nélkül alkalmaztatnak". Ez ugyan csak tervezet maradt, de a forradalmi időkben, 1848 júniusában a magyar kormány újabb protestánst nevezett ki a pesti egyetem egyik professzori székébe.

Az ezután következő bő másfél évtizedben a kiegyezésig nem volt igazi áttörés, de kis lépések történtek. 1851-ben a református Gerenday József lett a növénytan professzora. 1854-ben a bécsi izraelita kórház főorvosának fiát, Wertheim Tivadart, miután katolizált, kinevezték a bölcsészkar kémia tanszékére. (Ezzel Keresztúry után ő lett a pesti egyetem második zsidó származású egyetemi tanára.) Ezt követően a kormányzat, a Szentszékkel kötendő 1855-ös konkordátum előtt különösen óvatos lett, még az egyetemi tanárság előszobájának tekinthető magántanári habilitációknál is. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1853 decemberében olyan rendeletet bocsátott ki, ami előírta, hogy ha nem katolikus személy folyamodik magántanárságért, akkor az egyetemnek még az eljárás megindítása előtt kérnie kell a minisztérium hozzájárulását (Sashegyi O. 1974: 351–352). A provizórium éveiben újra erős nyomás érvényesült az egyetem katolikus jellegének a megóvása érdekében. Scitovszky hercegprímás minden olyan esetben interveniált, amikor protestáns vagy izraelita vallású személy habilitációjáról vagy professzori kinevezéséről volt szó (Sashegyi O. 1974: 350–353). Ennek a közvetlen kárvallottja lett nemcsak az evangélikus Wagner János, hanem 1864-ben Bőke Gyula is, aki az első olyan izraelita vallású tudós volt, aki jelentkezett habilitációra a pesti egyetemen. Elutasították, s csak a kiegyezés után lett magántanár, amikor egyébként át is tért katolikusnak.

A legérdekesebb a negyvennyolcas márciusi egyetemi ifjúság egyik volt vezetőjének, honvédorvosnak, a Kornfeld nevet 1848-ban megmagyarosító Korányi

[1] Az egyetemi tanári kinevezéséhez vezető változó ügymenetet leírtuk. (Kovács I. G. 2011: 271–275)

Frigyesnek a kinevezése 1866-ban. A belgyógyászati tanszékre ötödmagával pályázó Korányi 1827-ben született Nagykállóban, ahol apja, a Prágában született, izraelita felekezetű orvos megtelepedett. Az apjához hasonlóan 1837-ben katolizált Korányi Frigyes 1860-ban református, jómódú birtokos nemes családból házasodott, s 1861-ben megválasztották Szabolcs vármegye főorvosának. A rendkívül fordulatos, hosszú pályázati procedúra végén a király az elé terjesztett alternatív javaslatból Korányival szemben döntött.[2] A magát nyertesnek tudó rivális a döntés hivatalos közzétételének napjára estélyre hívta ismerőseit. Erről értesülve Korányi anyósa Bécsbe sietve az alkancellártól, aki rokona volt, megtudta, hogy Korányit azért ejtették, mert aktájába egy ismeretlen kéz azt jegyezte be, hogy felesége után protestáns hitre tért. Miután ennek valótlansága tisztázódott végül Korányi kapta meg a kinevezést (Korányi Frigyesné 1928: 39). Korányinak, a magyar belgyógyászat későbbi nagy alakjának az életútja a professzúráig a sikeresen asszimilálódó első zsidó nemzedék jó példája. Groteszk fordulat, hogy majdnem a vélelmezett reformátussága akadályozta meg továbblépését. Egyébként nem véletlen, hogy ha eltekintünk Keresztúry József egyedi esetétől, akkor azt látjuk, hogy az első zsidó származású egyetemi tanárok gyakran az orvosi karra kerültek, hiszen ez volt az első világi értelmiségi professzió, amelyiken már korábbi nemzedékek zsidó fiataljai is elindulhattak.

Az erős katolikus túlsúly ellenére a forradalom és szabadságharctól a kiegyezésig tartó időszak az egyértelmű katolikus jelleg lassú erodálódásának a negyedszázada volt. Eötvös József pedig, akinek 1848-as egyetemi alapszabály tervezetében is szerepelt az egyetemi tanárok valláskülönbség nélkül való kiválasztásának szempontja, a kiegyezés után a liberális országgyűlési többségre támaszkodva kinyilvánította az egyetem hitfelekezeti jelleg nélküli minőségét. 1868-ban az egyetemi tanárok fizetésének emeléséről döntve a következő radikális formulát használták: „megjegyeztetvén, hogy az engedélyezett összeg az egyetem *hitfelekezeti jelleg nélküli államintézeti minőségéhez* köttetvén, ebből a hittani kar nem részesíttethetett” (Eckhart F. 1936: 561). A jogi kar ugyan jegyzőkönyvileg rögzíttette jogi aggályait az egyetemi alap és egyéb alapítványai természetéről, de ennek nem volt további gyakorlati jelentősége. A kérdés lényegében eldőlt. Eötvös József, mint vallás- és közoktatásügyi miniszter a pesti egyetemre négy év alatt négy protestánst terjesztett fel a királynak kinevezésre, köztük 1868-ban a református felekezetiséget felvett zsidó származású Vámbéry Ármin orientalistát is.

Mint látni fogjuk azonban, a fővárosi egyetem katolikus hitfelekezeti jellege jogilag megszűntnek tekinthető ugyan, sőt gyakorlatilag is sorra nevezték ki a protestáns tanárokat, de ez még mindig nem jelentette azt, hogy izraelita

[2] A fordulatokat részletesen leírja Győri T. (1936: 556–558)

felekezetűek is budapesti tudományegyetemi katedrához juthattak volna. Hiába történt 1867-ben az emancipációs törvénnyel hatalmas előrelépés a zsidósággal kapcsolatos diszkrimináció lebontásában, erre a lehetőségre mégis további több mint negyed századot kellett várni egészen az 1894–95-ös egyházpolitikai törvényekig, az izraelita felekezetek recepciójáig.

Globálisan áttekintve az 1848 áprilisa és 1944 októbere között működött 1044 magyarországi egyetemi tanárról sok információt tartalmazó adatbázisunkat összesen 67 zsidó és zsidó származású egyetemi tanárt találtunk. Zsidónak azokat tekintettük, akik az izraelita vallásba születtek, s ezt életük végéig, vagy legalább kinevezésükig megtartották. 22 ilyen professzort azonosítottunk, s ez az összes tanárnak 2,1%-a. A zsidó származásúaknak három csoportját különböztettük meg. Legtöbben azok voltak, akik izraelitának születtek, de életük során valamikor kikeresztelkedtek (37 fő, 3,5%). Kisebb csoportot képeznek azok, akiknek valamelyik szülője izraelitának született, de ezután úgy lett keresztény, hogy a későbbi egyetemi tanár fiú már ebbe született bele (7 fő, 0,7%). Történetileg az utolsó, s legkisebb létszámú kategória azé, aki izraelitának született, de élve az 1895-ös egyházpolitikai törvény adta lehetőséggel felekezetét úgy hagyta el, hogy nem lépett be másikba (1 fő, 0,1%). Természetesen az utóbbi három kategória egyszerűen a származás tényét veszi figyelembe, de egyelőre semmit sem akar mondani az identitásokról. Ha együtt kezeljük a zsidó és a zsidó származású egyetemi tanárokat, akkor ez így az összes egyetemi tanárnak 6,4%-át teszi ki. Ez ugyan felette van az össznépességen belül 5% körülinek tekinthető izraelita aránynak, de ha figyelembe vesszük, hogy az izraelita diákok a középiskolások között 1875-től 20%-kal, az egyetemisták között pedig 25–30%-kal voltak jelen, akkor joggal feltételezhető, hogy az egyetemi tanárok kiválasztásánál a zsidó értelmiséget diszpreferálták. Az is nyilvánvaló, hogy ennek módja és mértéke a történeti időben változott. Ezért a születési évek szerinti kohorszokban, és a kinevezési év szerinti csoportokban is megnéztük az arányok alakulását.

A 3. táblázaton azt a nem túl meglepő eredményt kaptuk, hogy az 1860-as születési évekig fokozatosan nő a zsidók és a zsidó származásúak összesített aránya az egyetemi tanárok között. Legmagasabb, 17%-kal az 1846 és 1860 között születettek kohorszában. Ezután következik 9,4%-kal az 1861 és 1875 közötti csoport. Azt is mondhatnánk, hogy ezek együtt nagyjából egybeesnek azzal a Fenyves Katalin szerinti harmadik zsidó értelmiségi nemzedékkel, amelyik a századforduló táján, az asszimiláció fénykorában jutott fel a csúcsra (Fenyves Katalin 2010: 173–212). Az ezt megelőző harminc évben (1816–1845), s az ezt követő 15 évben (1876–1890) született egyetemi tanárok között 5–6%-os a zsidók és a zsidó eredetűek összesített részaránya. Az 1890 után születettek között pedig ez a részesedés lényegében a nullára csökkent.

Pontosabban értelmezhetők a változások a 4. számú, kinevezési csoportok szerinti táblázaton. Az első sor az 1848 előtti kinevezéseket mutatja. Erről már szóltunk, hogy ekkor izraelita felekezetű professzor kinevezése eleve kizárt volt, de zsidó származású sem fordult elő. A második sorba (1848–1866) politikailag legalább három-négy szakasz van összefoglalva, de abból a szempontból ez az időszak egységes, hogy már lehetséges volt zsidó származású professzor kinevezése (2 fő, 2,6%). A következő sor (1867–1888) a zsidó emancipációs törvényt követően Eötvös József, Pauler Gyula és főleg Trefort Ágoston miniszterségének a szakasza. Immáron izraelita felekezetűek is kerülhettek egyetemi tanári pozícióba (4 fő, 2,4%), s háromszorosára nőtt a zsidó és zsidó származású professzori kinevezések együttes részaránya (13 fő, 7,8%). A negyedik sor (1889–1905) kinevezései Csáky Albin, Eötvös Loránd, Wlassics Gyula és Berzeviczy Albert miniszterek előterjesztéseihez kötődnek. A szakasz közepén születik meg nagy politikai küzdelmek árán az egyházpolitikai törvénycsomag, amely a zsidóságnak már kollektív jogokat is ad az izraeliták bevett felekezetté nyilvánításával. Az állami anyakönyvezéssel, a polgári házasság bevezetésével pedig megnyílik a zsidó–keresztény vegyesházasság lehetősége is. Ekkor ér a csúcsra az izraelita vallású tanárok kinevezése (9 fő, 7,7%), s az összesített zsidó és zsidó származású részarány is (22 fő, 18,9%). Ez a magas százalékarány már lényegében megegyezik a középiskolai diákok közötti immáron két évtizede 20%-os izraelita részesedéssel. Az Apponyi Albert, Zichy János és Jankovich Béla miniszterségeihez köthető időszakban (5. sor: 1906–1918. október) összességében visszaesés mutatkozik (17 fő, 9,2%), de az izraelita felekezetűek részesedése még viszonylag magas (8 fő, 4,4%). A forradalmak időszakában történt kisszámú új kinevezés esetében az az újdonság, hogy itt tűnik fel az izraelita felekezeti csoportkötődéséből kilépett, de a mainstream kulturális és politikai értékvilághoz nem csatlakozó, felekezeten kívüli típus (1 fő).

A forradalmakat követő Bethlen-érában, Klebelsberg minisztersége idején izraelita felekezetű egyetemi tanárt nem neveztek ki, csak zsidó származásút. Az ebben az időszakban professzúrát kapott összes tanár 4,1%-a volt zsidó származású. A Horthy-kor második felében, ami tárgyunk szempontjából döntően Hóman Bálint kultuszminiszterségéhez köthető, már nemcsak izraelita felekezetű, de a mi kategóriáink szerinti zsidó származású tanárt is csak egyet neveztek ki Magyarország egyetemeire.[3] A 4. táblázat számaiból és arányaiból tehát egy olyan folyamat bontakozik ki, hogy az egyetemi tanári kinevezéseknél a zsidósággal kapcsolatos diszkrimináció az 1867-es emancipációs törvények után fokozatosan lebontódott. A lebontás erőteljesen felgyorsult az 1894–95-ös egyházpolitikai

[3] Ő se új ember azonban, hiszen a műegyetem átalakítása keretében, az egyetemhez csatolt soproni (eredetileg selmecbányai) Bánya- és Erdőmérnöki Főiskola rendes tanára volt már 1907-től.

törvénycsomag után. Majd a forradalmakat követően elég gyors ütemben újraépült a megkülönböztetés, a harmincas évek egyértelmű diszpreferálásán túl egészen az 1944-es tragikus végkifejletig, a már kinevezett egyetemi tanárok kényszernyugdíjazásáig, s egy részük koncentrációs táborba hurcolásáig.

A kronologikus vizsgálódás mellett érdemes megnéznünk azt is, hogy az egyes egyetemekre kinevezettek között milyen volt a részaránya együttesen a zsidó és zsidó származású professzoroknak. Az 5. sz. táblázatban azt látjuk, hogy ez az arány az 1919-es impériumváltásig fennállt kolozsvári tudományegyetemnél volt a legmagasabb 11,3%-kal (16 fő). Ezt követi a budapesti tudományegyetem az 1848 és 1944 között működött összes tanár 8,6%-ával (32 fő). Sőt, ha Budapestnél is a kolozsvári egyetem fennállásával lényegében azonos történeti időszakot vesszük (1868–1918), akkor a fővárosi tudományegyetemen ebben az intervallumban kinevezett tanárok között a zsidó és a zsidó származású professzorok részaránya már 14,2%, azaz magasabb, mint Kolozsváron.[4] Tehát nem állja meg a helyét az a vélekedés, hogy Kolozsváron lett volna a legmagasabb a zsidó és zsidó származású egyetemi tanárok aránya. (Később még visszatérünk arra, hogy a kolozsvári egyetem pontosan milyen szempontból számít mégis elsőnek). A műegyetemnél az a helyzet, hogy ugyanez az arány összességében 5% alatt volt, de ha a kolozsvárival azonos időszakot veszünk, akkor a részesedés már 10%. Az eddig említetteknél lényegesen alacsonyabb arányok a többi egyetem esetében döntően az alapítás, működés eltérő, későbbi korszakából következtek. Az 1914-től működő debreceni tudományegyetemen 1944-ig mindössze három zsidó származású tanárt neveztek ki, közülük kettőnek még az apja keresztelkedett ki.[5] A pozsonyi evangélikus hangoltságú tudományegyetem induló 35 fős professzori karának két olyan zsidó származású orvos lett a tagja, akik korábban az evangélikus vallást vették fel. Pécsre a két világháború között csak egy zsidó származású orvosprofesszort neveztek ki. A szegedi Ferenc József tudományegyetemre 1931-ig a Klebelsberg-érában két olyan zsidó származású egyetemi tanár került, aki maga katolizált, s egy olyan, akinek még az apja keresztelkedett ki. Az 1940-ben Kolozsvárra visszatért egyetem 62 kinevezett egyetemi tanára között Hóman Bálint minisztersége idején egyetlen zsidó vagy zsidó származású sem volt.[6]

[4] Sőt, ha eltekintünk a csak Budapesten fennálló római katolikus hittudományi kar tanáraitól, akkor ez az részesedés 17%-ra nő.

[5] Itt bizonyos mértékig szerepet játszott az is, hogy az induló tanári kar jó része a debreceni református kollégium teológiai akadémiájáról, jogakadémiájáról és a bölcsész tagozatáról került ki.

[6] Úttörő tanulmányában Gaál György a Zsidó Lexikon nyomán Prinz Gyula földrajztudóst említi zsidó származásúként. Mint később hozzájuttatott információt, lehozza Prinz Gyula ennek ellentmondó 1940-es önéletrajzát, amelynek adatai véleményünk szerint hitelesek. A Zsidó Lexikon másik, tárgyunkhoz tartozó tévedése Wessely Ödön pedagógiaprofesszor zsidó származásának vélelmezése. De jelenlegi tudásunk szerint nem látszik megalapozottnak Preisz Hugónak az említése

Az emancipáció megvalósulását az egyetemi tanári kinevezéseknél tehát a dualizmuskori budapesti és a kolozsvári tudományegyetemeknél, valamint a műegyetemnél kell finomabban analizálnunk. Közeledhetünk ehhez a kérdéshez kronológiailag haladva is, meg egyetemenként vizsgálódva is. Mindenekelőtt azonban a zsidó és a zsidó származású kategóriák között szükséges most eddigi statisztikáinkhoz képest élesebb különbséget tennünk. Az emancipáció megvalósulásának ugyanis esetünkben az az ugrópontja, hogy az izraelita felekezetüket megtartók egyenlő eséllyel pályázhatnak-e egyetemi tanári pozícióra, vagy csak akkor van esélyük, csak akkor jöhetnek egyáltalán szóba, ha keresztény hitre térnek. Ehhez persze több alapos esettanulmány is kellene. Statisztikáinkkal legfeljebb a tendenciákat tudjuk jelezni. A 4. táblázatról például azt tudjuk leolvasni, hogy az emancipációs törvény után, 1867 és 1905 között is rendre kétszer annyi zsidó származású áttértet neveznek ki, mint ahány izraelita felekezetét megtartó zsidót. A két kategória súlya csak 1905 és 1918 között egyenlítődik ki. Ha az izraelita felekezetüket megtartó zsidók arányát egyetemenként nézzük, akkor azonos időszakot tekintve az összes oda kinevezett egyetemi tanár százalékában a következő sorrend alakul ki: kolozsvári tudományegyetem: 7%; műegyetem: 5,6%; budapesti tudományegyetem: 3,3%. Utóbbi részarány nagyjából fele a kolozsvárinak.[7] Ez a nyilvánvaló, erőteljes különbség magyarázatra szorul. A megoldás tulajdonképpen nem különösebben nehéz. A magyarázat a budapesti egyetem katolikus jellegében rejlik, amiről már többször említést tettünk. Ebben a tekintetben a zsidó emancipációs törvény sem hozhatott egyik napról a másikra áttörést. (Ne feledjük, hogy az izraelita felekezet 1895-ig nem tartozott a bevett felekezetek közé.) Nemcsak a hercegprímás, a klérus, a politikai erők játéka jelenthetett itt akadályt, hanem az egyetemi autonómia is. A tanári kar összetételének lassú változásából következően itt is jelentős volt az ellenerők játéka, meg a tehetetlenségi nyomaték. A kolozsvári legelső kinevezéseknél viszont, ahol nem kellett – a még nem létező – kari testületekkel egyezkedni a miniszternek, csak az általa létrehozott előkészítő bizottsággal, eleve nagyobb lehetőségei voltak.

Végül érdemes mindezek ismeretében az izraelita egyetemi tanárok kinevezését az emancipációs törvényt követően időrendben sorra venni. Így az egyes miniszterek szerepe is jobban megítélhető. Talán árnyaltabban látjuk majd például annak a meggyökeresedni látszó tételnek az igazságát, hogy Trefort általában a vallásváltás függvényévé tette az állami és a közintézményekben való alkalmazást (Fenyves Katalin 2010: 192–195). Ha sorban haladunk, akkor Eötvös József

sem az első világháború zsidó származású főtörzsorvosai között. (Gaál György 2002: 176–177, 234; *Zsidó Lexikon* 1929: 725, 952, 963.)

[7] Ez akkor se változik lényegesen, ha a római katolikus hittudományi kar tanárai nélkül számolunk: 3,8%.

nevéhez csak az általa régóta pártfogolt kitűnő orientalista, a kikeresztelkedett Vámbéry Ármin katedrára juttatása fűződik 1868-ban a pesti bölcsészkaron. Az első kolozsvári egyetemi tanárok kiválasztásánál, mint említettük, viszonylag szabadabban dönthettek a kultuszminiszterek. Az előkészítés még talán valamennyire Pauler Gyula nevéhez fűződik, de mind a 40 professzort már Trefort neveztette ki. Köztük a még 1847-ben katolizált Finály Henriket a bölcsészetre, s a néhány éve kikeresztelkedett Kanitz Ágostot a matematikai és természettudományi karra. Ez az Európában második természettudományi kar már teljes egészében Trefort ideája és műve volt. Erre a karra neveztette ki 1872. október 5-én Magyarország első izraelita vallású egyetemi tanárát, Fleischer Antalt a vegytan tanszékre. Majd miután 1874. augusztus 10-én az orvoskaron katedrához juttatta az izraelita felekezetéhez haláláig hűséges Géber Edét, szeptember 21-én újra a természettudományi karra, a matematikai fizika tanszékre nevezett ki egy izraelita tudóst a kitűnő Réthy Mór személyében. Ugyanezen év november 28-án Kőnig Gyula a műegyetemre kapott professzori kinevezést. A jeles matematikus a kinevezés idején izraelita volt, s csak évek múlva lett református. Ezt követően Trefort már csak 1880-ban terjesztett elő izraelita felekezetűt egyetemi tanári kinevezésre. A későbbi iskolaalapító, Purjesz Zsigmond is Kolozsvárra került, az orvosi karra.

Ez az öt kinevezés nem jelenti azt, hogy számos esetben az izraelita felekezetűektől Trefort nem várt volna el vallásváltást, hogy ne gyakorolt volna ebbe az irányba nyomást. Árnyalja azonban azt a képet, ami róla ezzel kapcsolatban elsősorban Goldziher Ignác világhírű orientalista naplója, másrészt Zsengeri Samu ortodox polgári iskolai igazgató kézirattöredékeinek legutóbb publikált részletei alapján kialakult (Goldziher Ignác 1984: 101–108, 136; Fenyves Katalin 2010: 193–196, 199–200). Ugyanakkor valamelyest kulcsot is adnak ezek a pozitív esetek a negatívumok értelmezéséhez. Trefort minisztersége ugyanis tizenhat évig folyamatos volt, de a fenti öt eset közül négyben még Deák-párti kormányok tagjaként cselekedett.[8] Így nevezett ki 1874 őszén gyors egymásutánban három izraelita professzort. 1875 márciusától viszont már a pártfúzió utáni, Tisza Kálmán vezette Szabadelvű Párt kormányainak minisztere. A párt és kormánya liberális, de a politikai klíma jelentősen változott, s Trefort 13 év alatt már csak egyetlen izraelita egyetemi tanárt nevezett ki. Mint láttuk, őt is újra Kolozsvárra. Ez a másik összefüggés. A megváltozott politikai klímában a politikai taktika nyelvén beszélő pragmatikus Trefort nem akart ütközni azért, hogy a budapesti tudományegyetem katolikus jellegéből származó tabut ledöntse. A zseniális Goldziher Ignác, a már fiatalon világhírű orientalista tudós sorsának 1875-ös tragikus fordulata

[8] Deák Ferenc már 1868-ban azt hangsúlyozta a parlamentben, hogy az egyetem állami intézmény (Hermann Egyed – Artner Edgár 1938: 424).

hátterében ez is ott van. A távlatosan gondolkodó Eötvös József céltudatosan azért is pártfogolta Goldzihert, azért is küldte állami ösztöndíjakkal külföldre tanulni, azért is vitte keresztül a 21 éves tudós magántanárságát, azért tartotta fenn neki a sémi filológia tanszéket, mert elszántan hitt abban, hogy „szabad országban élünk, ahol minden polgár azonos jogokat élvez."[9] Goldziher lehetett volna a pesti egyetem első kinevezett izraelita tanára. Abban, hogy erre a kinevezésre Goldzihernek még évtizedeket kellett várnia, Eötvös József 1871-es halálán, s a szerencsétlen körülményeken kívül szerepet játszott az is, hogy a pragmatikus Trefortból kétségtelenül hiányzott Eötvös elszántsága.

Ezzel a taktikázással magyarázható az az ajánlat is, amit Fenyves Katalin idéz Zsengeri Samu 1921-es kézirattöredékéből. Zsengeri, mint Simonyi Zsigmondnak, a magyar nyelvészet első professzorának közeli rokona, azt örökítette meg, hogy az izraelita vallású Simonyi azért kényszerült vallását elhagyni, mert Trefort csak így neveztette ki professzornak. A különös, 1885. évinek jelzett ajánlatról pedig ezt írta Zsengeri: „azt főzték ki Trefort konyhájában, hogy Simonyi egykori tanítványát, ki kolozsvári egyetemi tanár volt, felhoznák Pestre, őt pedig áthelyezik Kolozsvárra. Ez a fondorkodás az önérzetes Simonyit vérig sértette" (Fenyvesi Katalin 2010: 194, 200). A történet utólag a következőképpen rekonstruálható. Simonyi 1877-ben 24 évesen lett a magyar nyelvtudomány magántanára a budapesti bölcsészkaron. 1878-ban bízták meg az ugyanezen évben létrehozott magyar nyelvtudományi tanszék helyettesítésével. Ugyanerre a tanszékre 1885. február 21-én nevezték ki nyilvános rendkívüli tanárnak. Szinnyei József csak négy évvel volt fiatalabb, de valóban Simonyi-tanítványként 1878-ban doktorált Budapesten, majd ugyanitt 1883-ban magántanár lett. 1886-ban nevezték ki a kolozsvári egyetemre a nyelvtudományi tanszék rendkívüli tanárának. Zsengeri emlékezete tehát évtizedek múltán a részletekben nem pontos, de a dolog érdemi részét illetően az lehet. Trefort „pragmatikus" (fondorkodó) ajánlatának lényege az lehetett, hogy a fővárosi tanszéket évek óta helyettesként ellátó Simonyit izraelita vallása miatt a „katolikus jellegű" budapesti egyetemre nem nevezheti ki, de felajánlotta neki a kolozsvári katedrát, s jelezhette, hogy a budapesti tanszéket pedig a néhány évvel fiatalabb tanítvány, a katolikus Szinnyei kapja. Az eredmény mindenesetre az lett, hogy a pesti professzúra érdekében Simonyi tényleg katolizált, kinevezték Budapestre, Szinnyei viszont ment Kolozsvárra. A budapesti tudományegyetemnek pedig még további kilenc évig nem volt izraelita vallású egyetemi tanára. Tehát még Trefort halála után hat évvel is ez volt a helyzet.

Az áttörést az egyházpolitikai törvények, pontosabban az azokhoz vezető politikai küzdelmek hozták meg 1894-ben és 1895-ben. Alig egy év alatt négy izraelita felekezethez tartozó egyetemi tanárt nevez ki Ferenc József a miniszterek

---

[9] (Goldziher Ignác 1984: 60–62, 67–68) Ő lett a pesti bölcsészkar első zsidó magántanára.

felterjesztései nyomán, kettőt a jogi, s kettőt a bölcsészkarra. Az első közülük Schwarz Gusztáv (1911-es nemesítése után Szászi-Schwarz), aki hatodmagával pályázott a megürült római jogi tanszékre. 1867 utáni eddigi történetünket szépen keretezi, amit az idősebb kortárs professzor, Vécsey Tamás a kolléga decensen ír erről a millenniumi felsőoktatás-történeti kötetben: „Az egyház-politika magas hullámzásai közt a közoktatás vezetését Eötvös Loránd vette át … Báró Eötvös József 1848-iki egyetemi alapszabályainak 6-ik §-a így szól: »egyetemi tanárok valláskülönbség nélkül alkalmaztatnak«. Apjának, s a kor szellemének hódolt br. Eötvös Loránd, midőn … a kar javaslatára Schwarz Gusztáv címzetes rendkívüli tanárt rendes nyilvános tanári állásra terjeszté fel Ő Felségének".[10] A kinevezést 1894. szeptember 1-jén írta alá a király, s szeptember 11-én meg is jelent a Budapesti Közlönyben. A budapesti tudományegyetem katedráján tehát ő az első izraelita felekezetű nyr. tanár. Eötvös Loránd mindössze féléves miniszterségéhez fűződik ezen az 1894. évi tabudöntésen kívül a Goldzihernek valamelyest gyógyírt jelentő címmel és jelleggel megadott nyilvános rendes tanári cím még 1894. augusztus 1-jén, amellyel mégiscsak ő lett a budapesti tudományegyetem tanári testületének első teljes jogú zsidó tagja (Goldziher Ignác 1984: 223).

A kinevezett tanárok között a második Marczali Henrik, a millenniumi *Magyar nemzet története* első és néhány további kötetének szerzője. Tóth Zoltán akadémiai emlékbeszédében erről ezt írta: „húsz szavazattal tíz ellenében a Bölcsészeti Kar őt jelölte Salamon Ferenc elárvult tanszékére. Wlassics kultuszminiszter a határozatot örömmel vette tudomásul, s meleg ajánlás kíséretében terjesztette fel az Uralkodóhoz. Jelezte azonban, hogy Marczali lenne az egyetem legelső zsidóvallású tanára" (Tóth Zoltán 1947: 18). Ezt annyiban pontosíthatjuk, hogy miután Ferenc József osztrák tudósok véleményét is kikérve 1895. március 5-én aláírta a miniszteri előterjesztést, Marczali már nem az egyetem, hanem csak a bölcsészkar első izraelita felekezetű egyetemi tanára lett. Wlassics miniszter nevéhez fűződik még ugyanebben az évben Alexander Bernát és Fayer László jogtudós, s 1903-ig még további két izraelita professzor kinevezése. Goldzihert végül 1905-ben Berzeviczy Albert terjesztette fel kinevezésre. A legtöbb izraelita felekezetű egyetemi tanárt az 1910-ben uralomra jutó Tisza István-féle Munkapárt kultuszminisztere, Zichy János neveztette ki. Az 1910–1912 között kinevezett öt tanár között volt az első budapesti izraelita orvosprofesszor, Ónodi Adolf, a budapesti asszirológus-egyiptológus Mahler Ede, a jelentős közéleti szerepet is vivő műegyetemi Pfeifer Ignác, a modern kémiai technológia jelentős alakja, valamint a kolozsvári egyetem matematikai és természettudományi karának

[10] (Vécsey Tamás 1896: 108) Schwarz később, 1902-ben katolizált, ezért statisztikáinkban Kőnig Gyulával együtt nem az izraeliták között szerepel. Velük együtt tehát az izraelitaként kinevezettek száma 22.

iskolát teremtő matematikusai közül kettő: Fejér Lipót és Haar Alfréd. Az utolsó izraelita egyetemi tanárt a pesti orvoskarra neveztette ki 1915-ben Jankovich Béla miniszter. Az 1894–1895-ös áttörés után az 1900 és 1915 közötti években került katedrára az 1848 és 1944 között működött összes zsidó egyetemi tanár fele (10 fő).

Dolgozatunkban az alapadatokat kívántuk számba venni ahhoz, hogy egy értelmiségi elitcsoport, az egyetemi tanárok esetében tárgyszerűen körülhatároljuk azt a személyi kört, amelyiknek a további elemzése sajátos esetváltozatokkal járulhat hozzá a zsidó asszimilációról folytatott diskurzushoz. Ezt a rekonstrukciót úgy igyekeztünk elvégezni, hogy közben a befogadó közeg, a tudomány- és felsőoktatás-politika, az egyetemi irányítás koordinátái, ezek változásai is láthatóvá váljanak. A munka neheze még előttünk van. De jó reménységgel vagyunk, hogy most közreadott gazdag adatbázisunk és az összegyűjtött emlékezések, önéletírások, életrajzok lehetőséget adnak a kibocsátó közeg, a származás, a családi szocializáció finomabb rajzához, az aspirációk, az értékválasztások tipizálásához, a befogadói elvárások, nyomások azonosításához, az adaptációs mutatók képzéséhez, valamint az integráció irányainak és erősségének méréséhez. A mutatók kombinálásával talán modellek alkotásához, és az identitásalakzatok megelevenítő leírásához is eljuthatunk.[11]

HIVATKOZOTT IRODALOM

Eckhart Ferenc (1936): A királyi magyar Pázmány Péter Tudományegyetem története II. *A Jog- és Államtudományi Kar története 1667–1935.* Budapest.

Fenyves Katalin (2010): *Képzelt asszimiláció? Négy zsidó értelmiségi nemzedék önképe.* Budapest.

Gaál György (2002): Zsidó és zsidó származású tanárok a kolozsvári egyetemen. In: *Egyetem a Farkas utcában.* Kolozsvár. 154–197.

Goldziher Ignác (1984): Napló. (Fordította: dr. Schreiber Sándorné – dr. Bernáth Lívia). Budapest.

Gyáni Gábor (2011): Zsidó identitáskonstrukciók a múltban. *Múlt és Jövő 1.* 34–40.

Győry Tibor (1936): A királyi magyar Pázmány Péter Tudományegyetem története III. *Az Orvostudományi Kar története 1770–1935.* Budapest.

Hermann Egyed – Artner Edgár (1938): A királyi magyar Pázmány Péter Tudományegyetem története I. *A Hittudományi Kar története 1635–1935.* Budapest.

Korányi Frigyesné (1928): Korányi Frigyes kineveztetésének története. *Orvosképzés 1928.* Különfüzet.

[11] A célkitűzések felsorolásánál inspiráló volt Gyáni Gábornak Fenyves Katalin cikkünkben is idézett könyvéről írott recenziója. (Gyáni Gábor 2011)

Kovács I. Gábor (2010): A magyarországi polgári korszakbeli országos elitek kutatásának historikumához I. A Huszár Tibor által kezdeményezett történeti elitvizsgálatok. In Kiss László (szerk.): *A cselekvő értelmiségi. Tanulmányok Huszár Tibor 80. születésnapjára.* Budapest.

Kovács I. Gábor – Kende Gábor (2011): A két világháború közötti egyetemi tanárok rekrutációja és a középrétegek hierarchiája a társadalmi rangcímrendszer szerint a dualizmuskori Magyarországon. In: Kovács I. G.: *Elitek és iskolák, felekezetek és etnikumok.* Társadalom- és kultúratörténeti tanulmányok. Budapest. 99–198.

Sashegyi Oszkár (1974): Iratok a magyar felsőoktatás történetéből 1849–1867. *Felsőoktatástörténeti Kiadványok 3.* Budapest.

Szentpétery Imre (1935): A királyi magyar Pázmány Péter Tudományegyetem története IV. *A Bölcsészettudományi Kar története 1635–1935.* Budapest.

Tóth Zoltán (1947): Marczali Henrik l. tag emlékezete. *Az MTA elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek* XXIV. kötet – 9. szám. Budapest.

Vécsey Tamás (1896): A jog- és államtudományi kar. Budapesti Kir. Magyar Tudományegyetem. In: *A felső oktatásügy Magyarországon. Az 1896-iki ezredévi kiállítás alkalmára.* Budapest.

Zsidó Lexikon (1929): Szerkesztette Ujvári Péter.

TÖRTÉNETI ELITKUTATÁSOK – HISTORICAL ELITE RESEARCH

8

AZ ELTE TÁTK TÖRTÉNETI SZOCIOLÓGIA TANSZÉK SOROZATA

SOROZATSZERKESZTŐ
KOVÁCS I. GÁBOR

A sorozatban megjelent kötetek:

Elit-bibliográfia 1/a kötet. Klasszikus teoretikusok (magyar és angol nyelvű tárgymutatóval). Budapest, 1991.

Elit-bibliográfia 1/b kötet. Neo-elitista irányzatok (magyar és angol nyelvű tárgymutatóval). Budapest, 1992.

Elit-bibliográfia 2. kötet. Külföldi szakirodalom (1959–1989). Budapest, 1990.

Vida István–Vörös Vince: A Független Kisgazdapárt képviselői 1944–1949 (Életrajzi lexikon). Budapest, 1991.

Gergely Jenő: A katolikus elit Magyarországon (1919–1945). Budapest, 1992.

Horváth Barna: Forradalom és alkotmány (önéletrajz). Fordította: Nagy Endre, jegyzetekkel ellátta: Zsidai Ágnes. Budapest, 1993.

Lengyel György: A multipozicionális gazdasági elit Magyarországon a két világháború között. Budapest, 1993.

Előkészületben levő kötet:

Kovács I. Gábor (szerk.): Magyarországi egyetemi tanárok életrajzi adattára (1848–1944) II. kötet. Protestáns egyetemi tanárok (Összeállította: Kovács I. Gábor–Kiss Zsuzsanna–Takács Árpád)

Kiadványunk a Huszár Tibor által az ELTE Szociológia Tanszékén kezdeményezett történeti elitkutatások legújabb eredménye. Az 1990-ben kezdett könyvsorozatban most induló kötetek a magyarországi tudáselit meghatározó csoportjának, az egyetemi tanároknak az adatait közlik. Az 1848 és 1944 között kinevezett 1044 egyetemi tanár életrajzi adattárának kötetei sok újonnan feltárt vagy eddig elhanyagolt adatot közölnek: a professzorok családja, szülei, testvérei, felesége, gyerekei, vallása, tanulmányai, teljes életútja, egyesületi és szerkesztőségi tagságai, kitüntetései, társadalmi és politikai szerepvállalása, vagyoni viszonyai.

A most megjelenő első kötet 67 zsidó és zsidó származású professzor adatait tartalmazza. Az első izraelita felekezetű egyetemi tanárt Magyarországon 1872-ben nevezték ki Kolozsvárra. A pesti tudományegyetem első izraelita tanára csak 1894-ben jutott katedrához. Az utolsó izraelita felekezetű egyetemi tanár kinevezésének dátuma pedig 1919. Ezek a tények is mutatják, hogy mi indokolja ennek a felekezeti-művelődési blokknak a körülhatárolását. Sorsuk ugyanis a diszkriminációtól az emancipáción és az asszimiláción át a diszkrimináció felújításáig, több esetben a koncentrációs táborig vezetett.

ISBN 978-963-312-161-0